

ОБРАЗОВАНИЕ,

**НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ
В МИРЕ**

международный научный электронный журнал

*Выпуск журнала № 59
Часть-4_Декабрь -2024*

OPEN ACCESS

ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ

международный научный электронный журнал

Декабрь - 2024 год

ЧАСТЬ - 4

Google
Scholar

IC²I JOURNALS
MASTER LIST

TIBBIYOTDA FERMENTLARNING QO'LLANILISHI

*Buxoro davlat tibbiyot instituti
Tibbiy kimyo kafedrası assisenti PhD*

Raxmatov Shokirjon Botirovich

+998 91 414 54 11

151- guruh talabasi: **Tolibova Mahliyo Olimovna**

Annotatsiya Fermentlar hayvon, o'simlik va bakteriyalarning tirik hujayralaridagi oqsilli katalizatorlar. Fermentlar maxsus xususiyatlari va kimyoviy reaksiyalarni tezlashtirishi bilan odatdagi katalizatorlardan farqlanadi. Ular katalizatorlar kabi kimyoviy reaksiyalarning faollanish energiyasini pasaytiradi.

Kalit so'zlar. Fermentlar, katalizatorlar, aktivatorlar, ingibitorlar, amilaza, ureaza, uglevodlar, oqsillar.

Kirish. 1914-yil rus-nemis kimyogari G.S.Kirxgof undirilgan arpa donidan olingan ekstrakt ta'sirida kraxmalni qandgacha parchaladi. 1933-yilda fransuz kimyogarlari A.Payen va J.Perso birinchi marta arpa donidan amilaza fermentini ajratib oldilar. XIX asr o'rtalarida mikrobiologiyani asoschisi L. Paster achish jarayonini tirik mikroorganizmlar (achitqilar) ko'zg'atadi va bu jarayon ularning hayoti bilan bog'liq deb ko'rsatdi. 1897-yilda nemis kimyogari E. Buxner achitqidan spirtli achish jarayonini chaqiruvchi fermentni ajratib oldi. Birinchi kristallik ferment (ureaza), so'ngra pepsin va boshqa bir qator proteologik fermentlarni kristall shaklida ajratib olgan. Fermentlar barcha oqsillar kabi oddiy va murakkab bo'ladi. Murakkab fermentlarning molekulari ikki komponentdan: oqsil (apoferment) va oqsil bo'lmagan — prostetik guruh komponentidan iborat. Prostetik guruh apofermentdan oson ajraladigan hollarda kofaktor yoki koferment deb ataladi. Uglevodlar, nukleotidlar, turli metallarning ionlari va boshqa birikmalar, vitaminlar hamda ularning hosilalari (vitaminlari kofermentlardan iborat 150 dan ortiq fermentlar ma'lum) kofermentlar bo'lishi mumkin. Avitaminoz va gipovitaminozlarda ko'pgina ferment tizimining funksiyasi izdan chiqadi, bu butun organizm normal hayot faoliyatining buzilishiga sabab bo'ladi.

Fermentlar oltita asosiy toifalar va ularning reaksiyalari mavjud: (1) elektron uzatishda ishtirok etadigan oksidoreduktazalar; (2) kimyoviy guruhni bir moddadan ikkinchisiga o'tkazadigan transferazalar; (3) suv molekulasini qabul qilish (gidroliz) orqali substratni ajratadigan gidrolazalar; (4) kimyoviy guruhni qo'shish yoki olib tashlash orqali qo'sh bog'lanish hosil qiluvchi liazalar; (5) izomerazalar, molekula ichidagi guruhni izomer hosil qilish uchun o'tkazadigan; va (6) ligazalar yoki

sintetazalar, ular adenozin trifosfat yoki shunga o'xshash nukleotiddagi pirofosfat bog'lanishining parchalanishiga turli xil kimyoviy bog'lanishlar hosil bo'lishini birlashtiradi. . Fermentlar tanamizda bir qator funktsiyalarni bajaradi. Bularga quyidagilar kiradi: 1. Fermentlar signal uzatishda yordam beradi. Jarayonda ishlatiladigan eng keng tarqalgan ferment tarkibiga oqsillarning fosforillanishini katalizlovchi oqsil kinaz kiradi. 2. Ular katta molekulalarni organizm tomonidan oson so'rilishi mumkin bo'lgan kichikroq moddalarga parchalaydi. 3. Ular tanada energiya ishlab chiqarishga yordam beradi. ATF sintazasi fermenti energiya sintezida ishtirok etadigan fermentdir. 4. Fermentlar ionlarning plazma membranasi bo'ylab harakatlanishi uchun javobgardir. 5. Fermentlar bir qator biokimyoviy reaksiyalarni, shu jumladan oksidlanish, qaytarilish, gidroliz va boshqalarni amalga oshiradi. tanadan nooziqto'yimli moddalar bartaraf etish. 6. Ular hujayra faoliyatini tartibga solish uchun hujayraning ichki tuzilishini qayta tashkil etish vazifasini bajaradi. Proteolitik fermentlarni antibiotiklarni olishda kultural suyuqliklardan mikrobiologik ishlab chiqarish chiqindilaridan, mikroorganizmlardan olish mumkin. Produtsentlarni yuza kultivirlangan usulda 59-61% ivitilgan bug'doy kepagi eng yaxshi muhit hisoblanadi. Kepakni ivitish jarayonida HCl va H₂SO₄ kislotalari bilan nordonlashtirmaslik maqsadga muvofiqdir. Fermentlar inson organizmidagi kimyoviy reaksiyalarni tezlashtirishga yordam beradi. Ular nafas olish, ovqat hazm qilish, mushak va asab faoliyati uchun, minglab boshqa rollar qatorida juda muhimdir. Inson tanasining har bir hujayrasida minglab fermentlar mavjud. Fermentlar har bir hujayra ichidagi kimyoviy reaksiyalarni osonlashtirishda yordam beradi. Jarayon davomida ular yo'q qilinmagani uchun hujayra har bir fermentni qayta-qayta ishlatishi mumkin. Fermentlar tananing ishlashi va umumiy salomatligi uchun muhim bo'lgan o'ziga xos funktsiyalarni bajarishda yordam beradi. Ushbu maqolada fermentlar nima ekanligi va ular tananing turli qismlarida qanday rol o'ynashi ko'rib chiqiladi. Fermentlarning tibbiyotdagi ahamiyati juda katta bo'lib, juda ko'plab fermentlardan foydalaniladi, misol uchun: alkoholdehidrogenaza, aldolaza, aamilaza, aminotransferaza, gammaglutamiltransferaza, glutamatdehidrogenaza, glutationreduktaza, glutationperoksidaza, glukoza6-fosfatdehidrogenaza, izositratdehidrogenaza, katalaza, kreatinkinaza, laktatdehidrogenaza, leysinaminopeptidaza, lipaza, 5nukleotidaza, sorbitoldehidrogenaza, superoksiddismutaza, fosfataza, ishqoriy va nordon fosfatazalar, xolinesteraza, elastaza kabi bir qancha fermentlardir, shu va boshqalardan kelib chiqib? Ularning qanchalik muhim ekanligini maqolada yoritildi.

Xulosa.

Fermentlarning ahamiyati juda katta hisoblanadi. Ushbu maqolada fermentlarning ahamiyati, vazifasi, tuzilishi hamda inson organizmidagi roli haqida ko'rib chiqildi. Aynan vitaminlar fermentlarning faol markazi tarkibiga kiradi va fermentlarning

organizmdagi vazifasi uchun javogar hisoblanadi. Agarda inson organizmida vitaminlar yetishmasa, fermentlarning reaksiyalari hamda bajaradigan vazifasi buziladi. Buning oqibatida insonda turli hil kasalliklar kelib chiqadi. Bularning oldini olish uchun turli hil vitaminga boy mahsulotlar iste'mol qilish va organizmdagi fermentlarning ishlashini tartibga solishga harakat qilish kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Gracheva I.N. Texnologiya fermentnii preparatov. M: VO «Agropromizdat»
2. Kalunyans K.A., Golger L.I. Mikrob ferment preparati. - M.: Pishhevaya promishlennost.
3. Собирова М., Муродова С. Технология получения элиситора, эффективно влияющего на биологические свойства *Cynara Scolymus* L-M.: Научное обозрение. биологические науки.
4. <https://byjus.com/biology/enzymes/>

GETEROHALQALI BIRIKMALAR ASOSIDA ISHLAB CHIQRILADIGAN ZAMONAVIY DORI VOSITALARI

Buxoro davlat tibbiyot instituti Tibbiy kimyo kafedrası PhD

Raxmatov Shokirjon Botirovich

Buxoro davlat tibbiyot instituti 151-guruh talabasi

Najmiddinova Marjona

Annotatsiya. Geterohalqali birikmalar asosida ishlab chiqariladigan dori vositalari, dorivor preparatlar tarkibidagi yetti a'zoli birikmalar, geterohalqali birikmalarning sinflari.

Kalit so'zlar: dori vositalari, pirrol, nikotin, kofein

Kirish

Geterohalqali birikmalar asosida ishlab chiqariladigan zamonaviy dori vositalari — bu kimyoviy tarkibi murakkab bo'lgan va ko'pincha bir nechta faol guruhlarni o'z ichiga olgan dori moddalaridir. Ular ko'pincha yangi farmatsevtikalar, alohida terapevtik xususiyatlar va yanada samarali davolashni ta'minlash uchun ishlab chiqilgan. Ushbu dori vositalari, asosan, quyidagi sohalarda qo'llaniladi:

1. Antibiotiklar: Geterohalqali birikmalar bakteriyalarga qarshi kurashish uchun ishlab chiqilgan ko'plab zamonaviy antibiotiklar, masalan, karbapenemlar, cephalosporinlar va kinolonlar, o'z tarkibida bir nechta turli funksional guruhlarni o'z ichiga oladi. Ular bakteriyalarni o'ldirish yoki ularning ko'payishini to'xtatish uchun samarali ishlaydi.

2. Neyroaktiv moddalar: Geterohalqali birikmalar asosida ishlab chiqilgan dori vositalari nevrologik kasalliklarni davolashda ham qo'llaniladi. Masalan, antidepressantlar, antipsixotiklar, va anxiolitiklar ko'plab turli xil molekulalar va faol guruhlarni birlashtirgan dori moddalarini o'z ichiga oladi.

3. Antiviral dori vositalari: Ba'zi antiviral preparatlar geterohalqali birikmalar asosida ishlab chiqilgan. Masalan, HIV va gepatit kabi virusli kasalliklarni davolash uchun dori vositalari bir nechta faol guruhlarni birlashtirib, viruslarning ko'payishini to'xtatishga yordam beradi.

4. Onkologik dorilar: Raqobatbardosh kimyoviy tuzilmalar va geterohalqali birikmalar asosidagi dori vositalari kanserni davolashda qo'llaniladi. Ular saraton hujayralarini o'ldirish yoki ularning o'sishini to'xtatish uchun turli mexanizmlar orqali ishlaydi.

5. Anti-inflammator dori vositalari: Geterohalqali birikmalarni o'z ichiga olgan dorilar, masalan, nesteroid yallig'lanishga qarshi dorilar (NSAIDs), yallig'lanishni kamaytirish uchun samarali vositalar sifatida ishlatiladi.

Geterohalqali birikmalar asosida ishlab chiqariladigan zamonaviy dori vositalari haqida yana quyidagi misollarni keltirish mumkin:

1. Antidiabetik dori vositalari

Geterohalqali birikmalar insulin rezistensiyasini pasaytirish yoki insulin ishlab chiqarishni rag'batlantirish uchun ishlatiladi. Masalan, metformin va glibenklamid kabi dori vositalari, o'zlarida bir nechta kimyoviy guruhlarni birlashtirgan va diabetni boshqarish uchun samarali ishlaydigan birikmalardir.

2. Gormonal terapiya

Gormonal dori vositalari geterohalqali birikmalarga asoslangan. Masalan, sintetik estrogen yoki progesteron o'z tarkibida turli faol guruhlarni birlashtirib, organizmda kerakli gormonal o'zgarishlarni yaratadi. Bu turdagi dorilar, asosan, menopauza, endometrioz, yoki bepushtlik kabi holatlarda qo'llaniladi.

3. Immunosupressiv vositalar

Ciklosporin va takrolimus kabi geterohalqali birikmalarga asoslangan dorilar transplantatsiya qilinadigan organlarni qabul qilishda, immun tizimining nojo'ya reaksiyalarini oldini olish uchun qo'llaniladi. Bu dori vositalari immun tizimining faoliyatini pasaytiradi va transplantsiya jarayonida tana organi rad etishiga yo'l qo'ymaydi.

4. Antikoagulyantlar

Apiksaban, rivaroksaban kabi geterohalqali birikmalar asosidagi dorilar qon ivishining oldini olishda ishlatiladi. Bu dorilar, tromboz va boshqa qon tomir kasalliklarini davolashda samarali bo'lib, ular qon ivishining tartibga solinishini ta'minlaydi.

5. Psixotropik dorilar

Geterohalqali birikmalar psixiatrik kasalliklarni davolashda muhim rol o'ynaydi. Masalan, lithium, olanzapin, aripiprazol kabi preparatlar, geterohalqali birikmalar asosida ishlab chiqarilgan bo'lib, ular kayfiyatni boshqarish, shizofreniya va bipolyar buzilishlarni davolashda qo'llaniladi.

6. Anthelmintik dorilar

Geterohalqali birikmalar asosan parazitlarni yo'q qilishda ham samarali. Misol uchun, albendazol yoki mebendazol kabi dori vositalari turli xil parazitlar va helmint infeksiyalarini davolashda ishlatiladi.

7. Biyologik preparatlar Biyologik dorilar, masalan, monoklonal antikorlar (rituximab, trastuzumab), geterohalqali birikmalarni o'z ichiga oladi va ular saraton, autoimmun kasalliklar va infeksiyalarni davolashda ishlatiladi. Ushbu preparatlar

immun tizimining maxsus qismlarini maqsad qilingan tarzda faollashtirish yoki inhibe qilish orqali ishlaydi.

8. Analgetiklar

Geterohalqali birikmalarni o'z ichiga olgan ba'zi analgetiklar, masalan, tramadol yoki tapentadol, og'riqni kamaytirish uchun ishlatiladi. Ular o'zlarining kompleks strukturalari yordamida markaziy nerv tizimiga ta'sir ko'rsatadi.

Xulosa: Geterohalqali birikmalar asosida ishlab chiqariladigan dori vositalari har xil kasalliklarni davolashda, shu jumladan, infeksiyalar, yallig'lanish, saraton, nevrologik kasalliklar va boshqa turli terapevtik sohalarida muhim o'rin tutadi. Ularning samaradorligi bir nechta faol guruhlarining sinergetik ta'siriga bog'liq bo'lib, bu esa yangi va samarali davolash usullarini yaratishga imkon beradi. Geterohalqali birikmalar asosida ishlab chiqarilgan zamonaviy dori vositalari kimyoviy sintez va farmakologiyaning ilg'or yutuqlarini aks ettiradi, va ularning samaradorligi ko'pincha ularning strukturasidagi turli guruhlarining o'zaro ta'siridan kelib chiqadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.

1. Gracheva I.N. Texnologiya fermentnix preparatov. M: VO «Agropromizdat»
2. Kalunyans K.A., Golger L.I. Mikrob ferment preparati. - M.: Pishhevaya promishlennost.
3. Собирова М., Муродова С. Технология получения элиситора, эффективно влияющего на биологические свойства Сунара Scolymus L-M.: Научное обозрение. биологические науки.
4. <https://byjus.com/biology/enzymes/>

TABIY VA SUN'IY VITAMINLARNI METABOLIZMI VA EKSRESIYALANISHI

Buxoro davlat tibbiyot instituti Tibbiy kimyo kafedrası PhD

Raxmatov Shokirjon Botirovich

Buxoro davlat tibbiyot instituti 151-guruh talabasi

Raximova Nilufar

Annotatsiya. Metabolizm -moddalar almashinuvi ,tabiiy vitaminlar metabolizmi ,sun'iy vitaminlar metabolizmi,vitaminlar ekskretsiyalanishi,ekskressiya va toksiklik,metabolizmning individual xususiyatlari

Kalit so'zlar Vitamin, metabolizm, toksiklik, ekskressiya, ekskressiya tezligi.

Kirish

Ta'biy va sun'iy vitaminlarning metabolizmi va ekskressiyalanishiga doir quyidagi qo'shimcha ma'lumotlarni keltirish mumkin:

1. Ta'biy vitaminlar:

Metabolizm: Ta'biy vitaminlar organizmga oziq-ovqat orqali kiradi va asosan jigar va boshqa organlar tomonidan metabolizatsiya qilinadi. Masalan, A vitamini (retinol) jigar orqali retinol esterlari sifatida saqlanadi, shuningdek, vitamin D faqat teri orqali o'zgartirilgan va faol shaklga kiradi.

Ekskressiya: Ta'biy vitaminlar asosan organizmdan siydik orqali chiqariladi, lekin ba'zi vitaminlar (masalan, vitamin A va D) organizmda saqlanishi mumkin. Suvda eruvchan vitaminlar (C va B guruhları) ko'proq siydik orqali chiqariladi.

2. Sun'iy vitaminlar:

Metabolizm: Sun'iy vitaminlar, ko'pincha farmatsevtik mahsulotlar sifatida ishlab chiqariladi, va ular ta'biy vitaminlarga o'xshash tarzda metabolizmga kiradi. Biroq, ularning ba'zi shakllari ta'biy versiyalarga qaraganda organizm tomonidan kamroq samarali ishlov berilishi mumkin. Misol uchun, sun'iy vitamin E (dl-alfa-tokoferol) va tabiiy vitamin E (d-alfa-tokoferol) o'rtasida biofaollik farqlari mavjud.

Ekskressiya: Sun'iy vitaminlar organizmdan tabiiy vitaminlar kabi siydik yoki najas orqali chiqariladi. Ammo ba'zi vitaminlar ortiqcha miqdorda qabul qilinganida toksik ta'sir ko'rsatishi mumkin, chunki ular organizmda sun'iy shaklda yig'ilishi mumkin.

Umumiy farqlar:

Biofaollik: Ta'biy vitaminlar odatda sun'iy vitaminlarga nisbatan yuqori biofaollikka ega bo'ladi, ya'ni ular organizmga osonroq singadi va undan foydali ishlatiladi.

Toksiklik: Sun'iy vitaminlar ortiqcha dozada qabul qilinganida ko'proq toksik bo'lishi mumkin, ayniqsa yog'da eruvchan vitaminlar (A, D, E, K).

Ekskressiya tezligi: Suvda eruvchan vitaminlar organizmdan tezda chiqariladi, bu esa organizmda ularga nisbatan ortiqcha miqdorning saqlanmasligini ta'minlaydi.

Ta'biy va sun'iy vitaminlarning metabolizm va ekskressiyasi har ikki turdagi vitaminlarning turli shakllarda metabolizmga ta'sir qilishi va organizmga qanday kirib, chiqarilishini tushunishda muhimdir. Biroq, sun'iy vitaminlar ko'pincha doza va shaklni aniq nazorat qilish imkonini beradi, shuning uchun ular tibbiy yordamda, masalan, vitamin D yetishmasligi yoki homiladorlikda folat qabul qilishda samarali bo'lishi mumkin.

3. Ekskressiya va toksiklik:

Toksiklik: Tabiiy vitaminlar odatda organizmda ortiqcha miqdorda yig'ilmaslikka moyil, chunki ular suvda eruvchan bo'lsa, siydik orqali tezda chiqariladi. Ammo, yog'da eruvchan vitaminlar (masalan, vitamin A) organizmda ortiqcha miqdorda saqlanishi mumkin, bu esa toksik ta'sirlar keltirib chiqarishi mumkin.

Sun'iy vitaminlar esa ortiqcha miqdorda qabul qilinganida, ko'pincha ko'proq toksik ta'sir ko'rsatishi mumkin, chunki ular faqat bitta kimyoviy shaklga ega va bu organizm tomonidan to'liq ishlatilmasligi mumkin. Masalan, sun'iy vitamin A yoki D ortiqcha dozada o'zgarishi va zararli ta'sirlar ko'rsatishi mumkin (masalan, jigar zarariga olib kelishi).

Suvda eruvchan vitaminlar (C va B guruhleri) organizmdan asosan siydik orqali chiqariladi. Biroq, ba'zi vitaminlar (masalan, B12) jigar orqali saqlanishi mumkin, ammo ortiqcha miqdori ham siydik orqali chiqariladi.

4. Metabolizmning individual xususiyatlari:

Genetik va fiziologik omillar: Har bir insonning vitaminlarni metabolizatsiya qilish qobiliyati o'zgarishi mumkin. Masalan, ba'zi insonlarda vitamin D metabolizmi pasaygan bo'lishi mumkin, bu esa sun'iy vitamin D qabul qilishni talab qiladi.

Sog'liq holati: Ba'zi kasalliklar yoki organizmning fiziologik holati (masalan, qandli diabet yoki buyrak kasalliklari) vitaminlarning metabolizmiga ta'sir ko'rsatishi mumkin, bu holatda sun'iy vitaminlar tibbiy maslahat bilan qabul qilinishi mumkin.

5. Ta'biy va sun'iy vitaminlarning birgalikda ta'siri:

Sinergiya: Ba'zi vitaminlar va minerallar birgalikda ishlaganda ularning ta'siri kuchayadi. Masalan, vitamin C va temir birgalikda qabul qilinganida temirning so'rilishi oshadi. Bu ta'sir ta'biy va sun'iy vitaminlar o'rtasida farq qilishi mumkin.

Qonuniy normativlar: Sun'iy vitaminlar farmatsevtik mahsulot sifatida ishlab chiqarilgan bo'lsa-da, ularning qabul qilish miqdori va shakli aniq standartlarga asoslangan. Biroq, ta'biy vitaminlar ozuqa mahsulotlari tarkibida bo'lgani uchun ularning ta'siri dietaga va organizmning ehtiyojiga qarab farq qilishi mumkin.

Ta'biy vitaminlar: Metabolizm: Ta'biy vitaminlar organizmga oziq-ovqat orqali kiradi va asosan jigar va boshqa organlar tomonidan metabolizatsiya qilinadi. Masalan, A vitamini (retinol) jigar orqali retinol esterlari sifatida saqlanadi, shuningdek, vitamin D faqat teri orqali o'zgartirilgan va faol shaklga kiradi.

Ekskressiya: Ta'biy vitaminlar asosan organizmdan siydik orqali chiqariladi, lekin ba'zi vitaminlar (masalan, vitamin A va D) organizmda saqlanishi mumkin. Suvda eruvchan vitaminlar (C va B guruhleri) ko'proq siydik orqali chiqariladi.

2. Sun'iy vitaminlar: Metabolizm: Sun'iy vitaminlar, ko'pincha farmatsevtik mahsulotlar sifatida ishlab chiqariladi, va ular ta'biy vitaminlarga o'xshash tarzda

metabolizmga kiradi. Biroq, ularning ba'zi shakllari ta'biy versiyalarga qaraganda organizm tomonidan kamroq samarali ishlov berilishi mumkin. Misol uchun, sun'iy vitamin E (dl-alfa-tokoferol) va tabiiy vitamin E (d-alfa-tokoferol) o'rtasida biofaollik farqlari mavjud.

Ekskressiya: Sun'iy vitaminlar organizmdan tabiiy vitaminlar kabi siydik yoki najas orqali chiqariladi. Ammo ba'zi vitaminlar ortiqcha miqdorda qabul qilinganida toksik ta'sir ko'rsatishi mumkin, chunki ular organizmda sun'iy shaklda yig'ilishi mumkin.

Umumiy farqlar:

Biofaollik: Ta'biy vitaminlar odatda sun'iy vitaminlarga nisbatan yuqori biofaollikka ega bo'ladi, ya'ni ular organizmga osonroq singadi va undan foydali ishlatiladi.

Toksiklik: Sun'iy vitaminlar ortiqcha dozada qabul qilinganida ko'proq toksik bo'lishi mumkin, ayniqsa yog'da eruvchan vitaminlar (A, D, E, K).

Ekskressiya tezligi: Suvda eruvchan vitaminlar organizmdan tezda chiqariladi, bu esa organizmda ularga nisbatan ortiqcha miqdorning saqlanmasligini ta'minlaydi.

Ta'biy va sun'iy vitaminlarning metabolizm va ekskressiyasi har ikki turdagi vitaminlarning turli shakllarda metabolizmga ta'sir qilishi va organizmga qanday kirib, chiqarilishini tushunishda muhimdir.

Xulosa:

Ta'biy vitaminlar organizm uchun ko'proq mos va samarali bo'lib, ular tabiiy manbalardan olinadi va metabolizmi asosan yaxshiroq ishlaydi.

Sun'iy vitaminlar aniq doza va shaklga ega bo'lib, ba'zi holatlarda samarali bo'lishi mumkin, ammo ortiqcha qabul qilinganda toksik ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.

1. Gracheva I.N. Texnologiya fermentnix preparatov. M: VO «Agropromizdat»
2. Kalunyans K.A., Golger L.I. Mikrob ferment preparati. - M.: Pishhevaya promishlennost.
3. Собирова М., Муродова С. Технология получения элиситора, эффективно влияющего на биологические свойства *Cynara Scolymus* L-M.: Научное обозрение. биологические науки.
4. <https://byjus.com/biology/enzymes/>

ELEKTR MASHINALARINI TA'MIRLASH VA KO'RIKDAN O'TKAZISH

Abduraxmonov Alisher Abdurahim o'g'li

Farg'ona shahar kasb-hunar maktabi

ishlab chiqarish ta'lim ustasi

Annotatsiyasi: Elektr mashinalarini ta'mirlash va ko'rikdan o'tkazish jarayonlari batafsil tahlil qilinadi. Ushbu jarayonlarning asosiy maqsadi mashinaning samarali ishlashini ta'minlash, uning texnik holatini yaxshilash va uzoq muddatli ishlashini kafolatlashdir. Maqolada, dastlab, mashinalarning diagnostika qilinishi, elektr va mexanik qismlarining tekshirilishi, izolyatsiya va ulanishlarning holati baholanishi keltirilgan. Ta'mirlash jarayonida rotor va stator, motor bo'g'imlari va moylash tizimlari, shuningdek elektr tizimining holati o'rganiladi. Mashinaning ishlash samaradorligini tekshirish uchun sinovlar o'tkaziladi va zarur sozlashlar amalga oshiriladi. Xavfsizlikka oid muhim masalalar ham ko'rib chiqilib, barcha ishlar xavfsizlik choralariga rioya qilgan holda bajarilishi kerakligi ta'kidlanadi. Maqola elektr mashinalarini ta'mirlash va ko'rikdan o'tkazishning muhimligini, uning samaradorlikka ta'sirini va uzoq muddatda iqtisodiy foydalar keltirishini yoritadi.

Kalit so'zlar: Mexanik qismlar, Moylash tizimi, Xavfsizlik, Sinov va sozlash, Texnik xizmat, Samaradorlik, Uzoq muddatli ishlash, Ta'mirlash jarayonlari, Elektr tizimi, Xavfsizlik choralariga rioya qilish, Mashina samaradorligi, Ishlab chiqarish texnologiyasi.

Kirish.

Elektr mashinalarini ta'mirlash va ko'rikdan o'tkazish jarayonida muhim bo'lgan ba'zi asosiy ma'lumotlar quyidagilar:

1. Elektr mashinasining turlari: Elektr mashinalari bir necha turga bo'linadi, ularning har biri o'ziga xos ta'mirlash va ko'rikdan o'tkazish talablari va usullariga ega:

Oqimli motorlar (AC motorlar): Ushbu motorlar oddiy texnik xizmatga ehtiyoj sezadi. Elektr energiyasini aylantirish jarayonida motorning rotor va stator qismlari ishlaydi.

Doimiy oqimli motorlar (DC motorlar): Doimiy tok bilan ishlaydi. Bu motorlar ko'pincha batareyalar yoki tuzilmalarni quvvatlashda ishlatiladi.

Sinxron motorlar: Bu turdagi motorlar sinxron ravishda ishlaydi va ularda magnetizm va rotor harakati o'zaro muvofiqligi ta'minlanadi.

Asinxron motorlar: Ularning rotor va stator o'rtasidagi faza farqi sababli motorlar tez-tez ishlatiladi. Bu motorlar oddiy texnik xizmatni talab qiladi.

2. Ta'mirlash usullari:

Mekanik ta'mirlash: Elektr mashinasining mexanik qismlarini to'g'rilash yoki almashtirish. Masalan, vallarni o'zgartirish, balloqlarni, podshipniklarni yoki tormoz tizimlarini tekshirish.

Elektrik komponentlarini almashtirish: Kondensatorlar, izolyatsiya materiallari, kabel va o'tkazgichlarni tekshirish va almashtirish zarur bo'lishi mumkin.

Izolyatsiyani tekshirish: Motorning izolyatsiyasi buzilishi mumkin, bu esa qisqa tutashuvga yoki elektr charchashiga olib keladi. Izolyatsiya testi yordamida bu muammolarni aniqlash va oldini olish mumkin.

3. Elektr mashinalarining muhim elementlari:

Rotor: Motorning aylanish qismi. Rotorni tekshirishda uning holati va balansini nazorat qilish zarur.

Stator: Stator elektr energiyasini ishlab chiqaradi. Agar statorning o'tkazgichlari ishdan chiqsa, motor ishlamay qoladi.

Karbondan tayyorlangan cho'yan va po'lat qismlar: Bu qismlar motorning issiqlik va mexanik kuchlanishga qarshi turishini ta'minlaydi.

4. Elektr mashinasini ko'rikdan o'tkazish:

Izolyatsiya qarshiligini o'lchash: Elektr mashinasining izolyatsiyasining sifati tekshiriladi. Izolyatsiya holatining 1yomonlashuvi motorning ishlashiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Qisqa tutashuvlarni aniqlash: Mashinaning qisqa tutashuv holatlarini aniqlash uchun ko'pincha ohangli testi (megger testi) yoki boshqa asboblardan yordamida tekshirish amalga oshiriladi.

Vibratsiya tahlili: Motorning vibratsiyasi tekshiriladi, chunki yuqori vibratsiya motorning mexanik qismlariga zarar yetkazishi mumkin.

5. Xavfsizlik choralar:

Elektr mashinalari bilan ishlashda xavfsizlikni ta'minlash uchun bir qancha choralar ko'rilishi kerak:

Elektr energiyasini uzish: Ta'mirlash ishlarini boshlashdan oldin elektr ta'minotini uzish zarur.

Izolyatsiya: Xavfli tok zarbalaridan saqlanish uchun izolyatsiya vositalarini ishlatish kerak.

Xavfsizlik ko'zoynaklari va qo'lqoplar: Elektr ta'mirlash ishlari uchun maxsus xavfsizlik kiyimlari va asbob-uskunalaridan foydalanish zarur.

6. Preventiv xizmatlar va texnik xizmat ko'rsatish:

Elektr mashinasining uzluksiz ishlashini ta'minlash uchun profilaktik xizmatlar ham muhim. Masalan:

Yiliga bir yoki ikki marta motorning barcha qismlarini tozalash va smazka qilish.

Tizimli tekshiruvlar va sozlamalar, shu jumladan, rotor va statorning aloqasini yaxshilash.

Yaxshi sharoitlarda saqlash va yuklama holatini nazorat qilish. Bu ishlar yordamida elektr mashinalarining uzoq muddatli va samarali ishlashini ta'minlash mumkin.

Xulosa

Elektr mashinalarini ta'mirlash va ko'rikdan o'tkazish jarayoni ularning ishlashini yaxshilash, ishonchli va xavfsiz ishlashini ta'minlash uchun muhimdir. Ta'mirlash va tekshirish ishlari orqali mashinaning barcha tizimlari holati baholanadi, zarur qismlar almashtiriladi yoki ta'mirlanadi. Natijada, mashinaning samaradorligi va uzoq muddatli ishlashiga ishonch hosil qilinadi. Bu jarayon, xavfsizlikni ta'minlash va ishlash samaradorligini oshirish uchun zarurdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. G. K. Bekenov, M. K. Tadjibayev. "Elektr mashinalar". Tahririyat: O'qituvchilar va talabalar uchun mo'ljallangan kitob, 2010.
2. V. A. Rudenko, A. A. Gritsan. "Elektr mashinalarini ta'mirlash va xizmat ko'rsatish". Moskva: Mashinasozlik, 2015.
3. A. S. Shatalov, V. P. Sobolev. "Elektr energiyasining ishlab chiqarilishi, tarqatilishi va iste'moli". Toshkent, 2018.
4. M. O. Tashmatov. "Elektr transporti va uning ta'miri". Toshkent, 2016.
5. O. B. Atoev. "Elektr transporti va avtomobillar". Toshkent, 2019.

BANKLARNING VOSITACHILIK OPERATSIYALARI*Yursunbekov Ilxomjon Usmonbekovich**Fargona shahar kasb-hunar maktabi**Maxsus fani o'qituvchisi*

Annotatsiya: Banklar iqtisodiy tizimda muhim vositachilar sifatida faoliyat yuritadilar. Ularning asosiy vazifalaridan biri — moliyaviy resurslarni jamlash va taqsimlashdir. Banklar vositachilik operatsiyalarini amalga oshirish orqali mijozlarga depozitlar, kreditlar, to'lovlar va boshqa moliyaviy xizmatlarni taklif etadilar. Ular, shuningdek, kapital bozorlariga kirish, investitsiyalarni boshqarish, valyuta ayirboshlash va risklarni minimallashtirish bo'yicha xizmatlar ko'rsatadilar. Banklarning vositachilik operatsiyalari iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish, likvidlikni ta'minlash va moliyaviy barqarorlikni saqlashda muhim rol o'ynaydi. Shu bilan birga, banklar o'z xizmatlarini samarali boshqarish va rivojlantirish uchun yuqori darajadagi texnologiyalar va innovatsion yondashuvlardan foydalanadilar.

Kalit so'zlar: Bank vositachiligi, moliyaviy xizmatlar, kreditlash, depozit operatsiyalari, to'lov tizimlari, likvidlik boshqaruvi, kapital bozoriga kirish, valyuta ayirboshlash, risklarni boshqarish.

Kirish:

Banklar iqtisodiy tizimda juda muhim rol o'ynaydi, chunki ular moliyaviy vositachilar sifatida resurslarni jamlash va taqsimlash, shuningdek, iqtisodiy faoliyatni qo'llab-quvvatlash orqali mamlakatlar iqtisodiyotiga katta ta'sir ko'rsatadi. Banklarning vositachilik operatsiyalari, ya'ni ularning depozitlarni jalb qilish, kredit berish, to'lov tizimlari va boshqa moliyaviy xizmatlar orqali iqtisodiy resurslarni taqsimlashi iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda, shuningdek, ishlab chiqarish va iste'mol jarayonlarini rag'batlantirishda muhim o'rin tutadi.

Banklarning asosiy vazifalaridan biri - mijozlar o'rtasida moliyaviy vositalar, ya'ni kapitalni taqsimlashdir. Bu jarayon banklarning vositachilik faoliyatining turli yo'nalishlarida, masalan, kreditlash, depozit operatsiyalari, investitsiya va to'lov tizimlari orqali amalga oshiriladi. Banklar kreditlar yordamida mijozlarning investitsiya va iste'mol ehtiyojlarini qondirishda ishtirok etadi, shu bilan birga, foiz stavkalari orqali o'z daromadlarini ta'minlaydi. Boshqa tomondan, banklar depozitlarni to'plash orqali o'z mablag'larini samarali boshqarishadi va bu mablag'larni iqtisodiy o'sishni qo'llab-quvvatlash uchun qayta taqsimlashadi.

Shuningdek, banklar iqtisodiy o'sishni rag'batlantirishda o'zining innovatsion xizmatlarini joriy etish orqali muhim rol o'ynaydi. Raqamli texnologiyalar va onlayn

banking xizmatlari banklar uchun yangi imkoniyatlar yaratmoqda. Bugungi kunda banklar faqatgina an'anaviy xizmatlarni taqdim etish bilan cheklanmay, balki mobil to'lovlar, onlayn kreditlash va boshqa raqamli moliyaviy xizmatlarni ham ko'rsatishadi. Bu banklarning xizmat ko'rsatish samaradorligini oshiradi va mijozlarga qulaylik yaratadi.

Shu bilan birga, banklarning vositachilik operatsiyalari doimo turli risklar bilan bog'liq. Banklar o'z faoliyatida risklarni samarali boshqarish, likvidlikni ta'minlash va moliyaviy barqarorlikni saqlash uchun o'z tizimlarini doimiy ravishda yangilab boradilar. Banklar o'z resurslarini samarali boshqarish va risklarni minimallashtirish orqali iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashga intilishadi. Bu holat, o'z navbatida, mamlakatning moliyaviy tizimining ishonchliligini va uzoq muddatli iqtisodiy o'sishni ta'minlashga xizmat qiladi.

Shunday qilib, banklarning vositachilik operatsiyalari nafaqat banklarning o'zlariga, balki umuman iqtisodiy tizimning rivojlanishiga ham katta ta'sir ko'rsatadi. Ularning samarali faoliyati iqtisodiyotning turli sohalarini qo'llab-quvvatlash, investitsiyalarni jalb qilish va moliyaviy barqarorlikni ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Banklarning vositachilik operatsiyalariga bir nechta muhim faoliyat turlari quyidagilarni kiritish mumkin:

1. Sug'urta vositachiligi: Ba'zi banklar sug'urta kompaniyalari bilan hamkorlik qilib, sug'urta mahsulotlarini sotish yoki sug'urta polislarini taqdim etishadi. Banklar bu xizmatlarni mijozlarga taklif qilish orqali sug'urta kompaniyalari va bank o'rtasida vositachi bo'lib xizmat qiladi.

2. Kapital bozorlarida operatsiyalar: Banklar aksiyalar, obligatsiyalar va boshqa moliyaviy instrumentlarni chiqarish, sotish yoki xarid qilishda vositachi sifatida ishtirok etishadi. Banklar shu tarzda investorlar va emitentlar (masalan, kompaniyalar yoki hukumatlar) o'rtasida aloqalarni tashkil qilishadi.

3. Pulyerim operatsiyalari: Banklar mijozlarining cheklangan yoki o'zaro kelishilgan shartlar asosida pulyerimlarni amalga oshirishini osonlashtiradilar. Masalan, cheksiz limitli yoki cheklangan kartalar orqali banklar tranzaksiyalarni osonlashtiradi.

4. Qimmatli qog'ozlar bilan savdo: Banklar qimmatli qog'ozlar bilan savdo qilishda, xususan, aksiyalar va obligatsiyalarni sotib olish va sotishda vositachi bo'lib ishlashadi. Banklar shuningdek, qimmatli qog'ozlar bozorida likvidlikni ta'minlash uchun savdo operatsiyalarini amalga oshiradi.

5. Xalqaro operatsiyalar va moliyaviy integratsiya: Banklar xalqaro pul o'tkazmalarini amalga oshirish, savdo operatsiyalari, valyuta ayirboshlash va xalqaro moliya bozorlarida xizmatlar ko'rsatishda ham vositachi rolini o'ynaydi.

6. Konsalting xizmatlari: Banklar mijozlarga turli moliyaviy maslahatlar, shu jumladan biznes rejalari, investitsiya strategiyalari, moliyaviy rejalashtirish bo'yicha maslahatlar ko'rsatishadi. Banklar bu sohada ham vositachilik rolini bajarib, biznesning o'sishiga yordam beradi.

7. Ta'minot va qarz qaytarish operatsiyalari: Banklar mijozlarga qarzlarni qaytarish uchun ta'minot (garantiyalari, ipoteka va boshqalar) taqdim etishda ham vositachi bo'lishi mumkin. Shu bilan birga, bu operatsiyalar orqali banklar resurslarni taqsimlash va risklarni kamaytirish uchun muhim xizmatlar ko'rsatadi.

Bu vositachilik operatsiyalari banklarga ko'plab foydali moliyaviy xizmatlarni ko'rsatish imkoniyatini beradi va iqtisodiyotning turli sohalarida samarali faoliyat yuritishga yordam beradi.

Xulosa qilib aytganda, banklarning vositachilik operatsiyalari iqtisodiy tizimning muhim qismini tashkil etadi. Banklar, depozitlar va kreditlar orqali mablag'larni taqsimlash, sug'urta va investitsiya xizmatlarini ko'rsatish, pul o'tkazmalari va valyuta operatsiyalarini amalga oshirish kabi turli operatsiyalar orqali moliyaviy resurslarni o'zaro taqsimlaydi. Ular shuningdek, qimmatli qog'ozlar, kapital bozorlarida savdo qilish va xalqaro tranzaksiyalarni osonlashtirishda ham vositachilik qiladi. Banklar bu jarayonlarda risklarni boshqarib, iqtisodiy o'sishni qo'llab-quvvatlaydi, moliyaviy barqarorlikni ta'minlaydi va mijozlar uchun qulay moliyaviy sharoitlarni yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. "Banking and Financial Institutions: A Guide for Directors, Investors, and Borrowers" — Peter S. Rose, Sylvia C. Hudgins
2. "Principles of Banking" — G. Jay Francis
3. "Modern Banking" — Shelagh Hefferna
4. "Financial Markets and Institutions" — Frederic S. Mishkin, Stanley G. Eakins
5. "Banking: Theories, Practices, and Cases" — S. N. S. Mohan
6. "Financial Institutions Management: A Risk Management Approach" — Anthony Saunders, Marcia Millon Cornet
7. O'zbekiston Respublikasi Markaziy Bankining yillik hisobotlari — O'zbekiston Markaziy Banki

QIZIL LAVLAGI SHARBATIDAN SHAKAR MIQDORINI ANIQLASH VA REFRAKTOMETR ORQALI KONSENTRATSIYASINI BAHOLASH

Djumayeva Mahfuza Kayumovna

Abu Ali ibn Sino nomidagi Buxoro Davlat tibbiyot institutining Tibbiy kimyo kafedrası assistenti, dmahfuza51@gmail.com

Haydarova Hulkar Axtamjon qizi

Abu Ali ibn Sino nomidagi Buxoro Davlat tibbiyot institutining Tibbiy kimyo kafedrası assistenti, hulkarhaydarova97@gmail.com

Qahhorov Azim Zafarovich

*Abu Ali ibn Sino nomidagi Buxoro Davlat tibbiyot institutining Biotibbiyot fakulteti Farmatsiya turlari bo'yicha yo'nalishi talabasi
azimqahhorov57@gmail.com*

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada qizil lavlagi tarkibidagi shakar miqdori va uning konsentratsiyasini aniqlash, refraktometr asbobi bilan ishlash jarayonlari yoritilgan. Bu maqola farmasevtika, tibbiyot va molekular biologiya yo'nalishida ishlaydiganlar uchun dorilar tayyorlash va uning tarkibini o'rganish, organizmga tasiri haqida ma'lumot berib o'tamiz. Ushbu maqola amaliy tajribalar asosida yozib boriladi.

Kalit so'zlar: qizil lavlagi, refraktometriya, refraktometriya prinsipi.

Brix shkalasi, prizma, biologik xususiyatlari, o'stirish texnologiyasi, tibbiyot.

Qizil lavlagi (*Beta vulgaris*) shakar miqdori yuqori bo'lgan muhim qishloq xo'jaligi mahsuloti hisoblanadi. Uning tarkibidagi tabiiy shakarlar oziq-ovqat va ichimlik sanoatida keng qo'llaniladi. Lavlagi sharbatidagi shakar miqdorini aniqlash nafaqat uning qishloq xo'jaligidagi ahamiyatini o'rganish, balki oziq-ovqat mahsulotlarini optimallashtirish uchun ham zarur. Ushbu mahsulotning inson salomatligi uchun ko'plab foydali xususiyatlari mavjud bo'lib, tarkibida ko'p miqdorda temir, kaliy, magniy, vitaminlar va boshqa minerallar mavjud. Biologik xususiyatlari: qizil lavlagi ikki yillik o'simlik; birinchi yili ildiz va barglarni hosil qiladi. Ularning ildizlari qizil yoki pushti rangda bo'lib, shirin va ozgina yer tamiga ega. Lavlagi ikkinchi yili gullab meva beradi. O'stirish texnologiyasi: qizil lavlagi yaxshi o'sishi uchun unumdor nam, organik moddalar bilan boyitilgan tuproqni talab qiladi. U kuz va bahor fasllarida ekiladi, unib chiqish va o'sish davri 50-90 kun davom etadi. Qizil lavlagining tarkibi: lavlagida temir, kaliy, kalsiy, B va C vitaminlar mavjud. Ayniqsa, tarkibidagi betain moddasining antioksidant va yallig'lanishga qarshi modda sifatida keng qo'llaniladi. Sog'liq uchun foydalari: Yurak va qon tomirda foydali, qon

bosimini pasaytirishda, qon harakatini yaxshilaydi. Hazm tizimida; lavlagi tolalarga boy bo'lganligi sababdan ichaklarning sog'lom ishini taminlaydi va immunitet uchun ham foydali bo'lib uni oshirishga yordam beradi. Tibbiyotda: Qizil lavlagi xalq tabobatida anemiya, qon tomir darajasini oshirish va jigarni tozalashda qo'llaniladi. Qizil lavlagi foydaliligi bilan sog'liq uchun muhim mahsulot hisoblanadi va uni kunlik ratsionga qo'shish tavsiya etiladi. Farmatsevtikada ahamiyati: Qizil lavlagi – tabiiy dorivot o'simlik bo'lib, inson organizmiga turli xil foydalari mavjud. Farmatsevtikada uning dorivor ahamiyati turli tadqiqotlarda aniqlangan. Lavlagi tarkibida turli xil vitaminlar va biologik faol moddalar mavjud bo'lib, ular ko'plab davo vositalarida ishalatiladi

Shakar miqdorini aniqlash usullaridan biri refraktometriya bo'lib, bu usul nur sinish ko'rsatkichi orqali suyuqlikdagi eritmalar konsentratsiyasini baholash imkonini beradi. Ushbu maqolada, qizil lavlagi sharbatidagi shakar miqdori aniqlanadi va refraktometriya usuli yordamida sharbatning nur sinishi ko'rsatkichi va konsentratsiyasi baholanadi.

Ishning maqsadi:

- 1.Qizil lavlagi sharbatidagi shakar konsentratsiyasini aniqlash.
- 2.Refraktometriya usulida nur sinish indeksini o'lchash orqali shakar miqdorini aniqlash.
- 3.Aniqlangan natijalarni laboratoriya sharoitida tasdiqlash.

Kerakli mahsulotlar: qizil lavlagi (yangi va sifatli), distillangan suv. refraktometr (analog yoki raqamli) filtr qog'ozi.

Laboratoriya uskunalari: qirg'ich, pipetka, silindr, idishlar.

Ishni bajarish tartibi:

1. Lavlagi sharbatini olish jarayoni: 1. Lavlagi yuvilib, po'stidan tozaladik. 2. Qirg'ich yordamida lavlagi sharbat holatiga keltirdik . 3. Hosil bo'lgan sharbat filtr qog'ozi orqali filtrlandi , ortiqcha qattiq moddalar olidik.

2. Refraktometriya o'lchovi:1. Filtrlangan sharbatning bir necha tomchisi refraktometrning optik yuzasiga tomiziladik. 2. Qurilmadan foydalanib, nur sinishi ko'rsatkichi (refraktiv indeks) o'lchab olindi. 3. Maxsus Brix jadvali yordamida sharbat tarkibidagi shakar miqdori foizda aniqlashni boshladik.

3. Kimyoviy usul bilan tasdiqlash. 1. Lavlagi sharbatidagi umumiy shakarni aniqlash uchun titrimetrik usul qo'llaniladi. 2. Natijalar refraktometriya usuli bilan taqqoslanadi.

Refraktometr asbobi: Tanasi - asosiy korpus uskunaning butun tuzilishini qo'llab quvvatlaydi. Prizma – sinish ko'rsatkichini o'lchash jarayonida nurlarni sinishi uchun asosiy element hisoblanadi. Yorug'lik manbai-yurug'lik nurlari yordamida sinish ko'rsatkichini aniqlashga yordam beradi. Yorug'lik manbaining turlari; LED, lazer vs

boshqa yorug'lik manbalari kiradi. Kalibrlash mexanizmi- qurilmaning aniqligini aniqlash uchun kalibrlash zarur. Shkala raqamli va analog refraktometrlar uchun ko'rsatkichni o'qish imkoniyatini beradi. Refraktometriya prinsipi. Refraktometriya moddalarning nur sinishini o'lchash orqali suyuqlik tarkibidagi erigan moddalar konsentratsiyasini aniqlaydi. Suvga nisbatan shakar eritmalarining nur sinish ko'rsatkichi yuqoriroq bo'ladi. Bu qiymat shakar miqdori bilan to'g'ridan-to'g'ri bog'liq bo'lib, Brix darajasida ($^{\circ}\text{Brix}$) ifodalanadi.

Brix Shkalasi. Brix darajasi eritmadagi shakar konsentratsiyasini massa foizida (g/100 ml) ko'rsatadi. Masalan, 10 $^{\circ}\text{Brix}$ eritma har 100 ml tarkibida 10 g shakar borligini anglatadi.

Refraktometriya natijalari: Olingan lavlagi sharbatining nur sinish ko'rsatkichi: 1.334 – 1.346. Brix jadvaliga asoslanib, sharbat tarkibidagi shakar miqdori 7–9% oralig'ida ekanligi aniqlangan.

Titrimetrik usulda olingan natijalar refraktometriya bilan mos tushdi: lavlagi sharbatining shakar konsentratsiyasi 7,8% deb baholandi.

Tajribada refraktometriya qizil lavlagi sharbatidagi shakarni tez va ishonchli aniqlash usuli sifatida o'zini ko'rsatdi. Nur sinish ko'rsatkichlari va Brix shkalasi natijalari aniq bo'lib, kimyoviy tahlillar bilan solishtirildi. Shakar miqdori lavlagi navlari, yetishtirish sharoiti va pishib yetilish darajasiga bog'liq. Refraktometriya tezkor tahlil imkonini bersa-da, u boshqa erigan moddalarni ham hisobga oladi, shu bois natijalarni tasdiqlovchi qo'shimcha usullardan foydalanish tavsiya etiladi.

Biz tahlil qilgan qizil lavlagi tarkibidagi shakarning konsentratsiyasi 0,4% borligini aniqladik. Nur sindirish ko'rsatkichi 1.33 ni ko'rsatdi.

Xulosa qilib aytganda, fiz-kolloid kimyo laboratoriya jarayonida qizil lavlagi tarkibidagi shakarning konsentratsiyasini aniqlashga erishdik. Biz olgan tahlillar quyidagicha bo'ldi: 100 gr tozalangan lavlagi tarkibida shakarning nur sindirish ko'rsatkichi-1,33; konsentratsiyasi-0,4% bo'ldi, shunga asoslanib shakarning miqdori 0,4 gr bo'lishini aniqladik va biz kutgan natijaga erishdik.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Brix, H. (2018). Refractometric Analysis in Food Chemistry. Food Science Reviews.
2. AOAC International. (2020). Official Methods of Analysis. AOAC Press.
3. Sharma, B. K. (2007). Instrumental Methods of Chemical Analysis. Krishna Prakashan Media.
4. Patel, S., & Goyal, A. (2015). Beetroot as a Health-Promoting Functional Food. Medicinal Foods Journal.

5. McNaught, A. D., & Wilkinson, A. (1997). Compendium of Chemical Terminology. Blackwell Science.
6. Wilson, K., & Walker, J. (2010). Principles and Techniques of Biochemistry and Molecular Biology. Cambridge University Press.
7. Bayfield, R., & Cole, G. (2017). Practical Refractometry in Sugar Analysis. Sugar Industry Journal.
8. Skoog, D. A., Holler, F. J., & Crouch, S. R. (2017). Principles of Instrumental Analysis. Cengage Learning.

VATSLAV HAVELNING “KUCHSIZLAR KUCHI” ASARINING BUGUNGI KUNDAGI AHAMIYATI

Tursunboyeva Umida Faxriddin qizi

Guliston davlat pedagogika instituti talabasi,

Ilmiy rahbar: Mansurov Abdulaziz Akbarjonovich

Guliston davlat pedagogika instituti o'qituvchisi.

ANNOTATSIYA

Chex jamiyati uchun taraqqiyparvar fikrlarni ishlab chiqar olgan va o'sha zaruriy vaqtda anglab yetib bera olgan Vatslav Havel o'zining qarashlari bilan mana shunday rejimlarning mohiyatini anglab yetilishida dolzarb hisoblanadi. “Kuchsizlar kuchi” asari orqali har bir jamiyat o'ziga baho berishi va kelajakda muammolarga duch kelmasligi uchun o'zini isloh qilib turishi kerakligi haqida xulosa olishga yordam beradi.

Kalit so'zlar: *Kuchsizlar kuchi, posttotalitar, komunistik, monopoliya, ritual, proletar, byurokratiya, axborot izolyatsiyasi, muholifat.*

“Kuchsizlar kuchi” asarining muallifi, chex xalqining zulmga qarshi kurashchan farzandlaridan biri bo'lmish Vatslav Havel hisoblanadi. U o'ziga tazyiq o'tkazilishi va bir necha bor hibsga olinishiga qaramasdan o'z xalqini kommunistik tuzum changalidan olib chiqishga ishongan va bu yo'lda muntazam harakat qilgan xalqparvar davlat arbobidir. Vatslav Havel 1989-1992-yillarda Chexoslovakiyaning prezidenti lavozimida ham faoliyat yuritgan. Vatslav Havel qalamiga mansub “Kuchsizlar kuchi” asari sobiq SSSR ya'ni, komunistik tuzumining mohiyatini, hayoti va uning mafkuraviy maqsadlarini amalga oshirishda qaysi usul va uslublardan foydalanishni ochib beradi. Asarda g'ayriinsoniy tuzumlarda o'zlikni saqlab qolish, sof hayotiy qadriyatlar asosida yashash shartlari, shuningdek, posttotalitar tuzumlarda o'zlikni asrash ko'nikmalari ta'sirli misollar bilan yoritiladi. Ushbu asar postsovet davlatlarining demokratik rivojlanish yo'liga tushib olishida ko'makchi vazifasini o'tashi mumkin bo'lgan siyosiy-falsafiy asar hisoblanadi.

Bir savol paydo bo'ladi, “Kuchsizlar kuchi” asarida o'zi “kuchsizlar” kimlar? Ushbu asarda “kuchsizlar” siyosatdan uzib qo'yilganlardir. Davlatlarning asosiy belgilaridan biri, bu-kuch ishlatishni o'ziga monopoliya qilib oladi. Bunga sabab hozirgi kunda barcha davlatlar kuch ishlatishni monopoliya qilib olmoqda. Lekin davlatning bu monopoliyasi kengayib ketsa, jamiyatni siyosatdan uzoqda tutadi va chetlatishni boshlaydi. Mana shunday chetlashtirilganlar esa, “kuchsizlar” hisoblanadi. Ular real hayotdan ajratib qo'yilgan bo'ladi. Misol uchun, saylov real hayotdan

ajratilgan bo'lsa, xalq saylov haqida ma'lumotga ham ega bo'lmaydi. Bu jarayonda faqat majburligi uchungina qatnashadi. Ishtirok etganda ham xalq saylovlarda rituallarni bajaradi xolos. Ritual bu-siyosiy ma'noda haqiqiy hayotdan ajratilgan har qanday harakatlar. Rituallar asosan shiorlar ko'rinishida bo'ladi. Masalan, ushbu asarda oddiy bir do'kon sotuvchisi tilidan keltirilgan "Butun dunyo proletarlari birlashaylik" shiori. "Butun dunyo proletarlari birlashaylik" bu bilan oddiy bir do'kon sotuvchisi nima demoqchi? Gap shundaki, bu shior haqida sotuvchi hech qanday ma'lumotga ega emas. U faqat shu shiorni o'z rastasiga osib qo'yish bilan o'z tinchligini ta'minlayapti. Bu shiorning funksiyasi totalitar tuzumdan keyin u insoniy turmush tarzi va koinotga uyg'un hayot kechirayotganini anglatmoqchi. Ya'ni u endi erkin o'z harakatlariga javob bera oladigan, haqiqiy insonlarga xos bir jamiyatda yashayotganligini shu shior orqali namoyish etmoqda. Shuning uchun ham posttotalitar tuzumda mafkura katta rol o'ynaydi. Mafkura posttotalitar davlatlarda shaxsiy iroda va tasodiflarga hech qanday imkon bermay, insonning ruhiyati orqali unga ta'sir ko'rsatadi. Mafkuraning o'ziga to'xtaladigan bo'lsak, mafkura bu-jamiyat, davlat yoki ijtimoiy guruhlar tomonidan o'z g'oyalari va qadriyatlarini amalga oshirish, turli sohalarda bir maqsad yo'lida harakat qilish uchun shakllantirilgan tushunchalar tizimi. Mafkura insonlarning xulq-atvoriga ta'sir qiladi va jamiyatni boshqarishda muhim rol o'ynaydi. Siyosiy mafkuraga misol qilib sobiq sovet ittifoqining komunizm, kapitalizm mafkuralarini keltirish mumkin. Xususan, kommunizm-jamiyatdagi barcha mulkni jamoaviy egalikda bo'lishini va tenglikni targ'ib qiluvchi siyosiy va iqtisodiy tizim, kapitalizm esa, erkin bozor va xususiy mulk asosida rivojlanish mafkurasi. SSSR bu mafkuralari orqali insonlarga jamiyatdagi barcha mulk jamoaniki bo'lishi kerak va jamiyatda tenglik ustuvor bo'lishi kerak, ya'ni hech kim boy bo'lmasligi kerak, hamma bir xil bo'lishi kerak degan g'oyani singdirgan. Bu esa mafkuraga yaqqol misol bo'ladi. Mafkura haqiqat ko'rinishidagi «hayolot» dunyosidir. Shuning uchun ham, totalitar tuzumdagi hayot ikkiyuzlamachilik va yolg'on bilan qorishib ketgan. Bunda byurokratik hokimiyat - xalq hokimiyati, ishchilar sinfi nomi bilan – ishchilar qul qilinadi, insonni totalitar tahqirlash – insonning erkinligi deb qaraladi, axborot izolyatsiyasi uning ochiqligi deb ataladi.

Shu o'rinda barchamizga tanish bo'lgan "muholifat" tushunchasi bilan ham tanishib o'tsak. Ho'sh, "muholifat" deganda kimlar tushuniladi? Muholifat-bu qarshilik ko'rsatish, norozilik bildirish yoki biror narsaga qarshi bo'lish holatini anglatadi. Bu umumiy ma'noda "muholifat" tushunchasiga ta'rif. Siyosatda esa, muholifat-hukumat yoki hokimiyatning siyosatiga, qarorlariga qarshi bo'lgan guruh yoki shaxslarni anglatadi. Bu kuchlar Muqobil takliflar beradi yoki mavjud hokimiyatning xatolarini tanqid qiladi.

Biz yuqorida “muholifat” tushunchasi bilan tanishdik. Endi esa, post totalitar davlatlar tilida “muholifat” tushunchasi bilan tanishib chiqamiz. Ushbu “Kuchsizlar kuchi” asarida posttotalitar davlatlardagi “muholifat” tushunchasiga quyidagicha ta’rif beradi. Posttotalitar siyosatda, “muholifat” deganda bilvosita siyosiy oqibatlarga olib keladigan hamma narsa ya’ni posttotalitar tuzumning sof manfaatlariga va unga haqiqatan ham tahdid soladigan jamiyki narsalar tushuniladi. Shu nuqta’i nazardan muholifatga “haqiqatda yashashga” bo’lgan har bir urinish deb ham ta’rif berish mumkin. Ya’ni jamiyat a’zolarining tizim tomonidan belgilangan chegaralarni kesib o’tishga bo’lgan har qanday harakatlari kiradi. Misol tariqasida ko’katchining rastasiga shiorni qo’yishdan bosh tortishini, erkin yozilgan she’r, hokimiyatning yuritayotgan siyosati haqida yozilgan asar yokida maqolani misol qilish mumkin.

Xulosa qilib aytadigan bo’lsak, asar sobiq sovet ittifoqi davlatlarining kommunistik mafkuradan xolos bo’lishida “siyosiy dekompressiya” qoidalariga rioya qilishlari, hamda postsovet davlatlarining demokratik yo’lga tushib olishlarida muhim dasturulamal bo’lib xizmat qiladi. Ya’ni sobiq sovet ittifoqi yo’l qo’ygan xatolarga, bugungi kunda undan ajralib chiqib o’zi tanlagan taraqqiyot yo’lida rivojlanib borayotgan davlatlar yo’l qo’ymasligiga, tarixdan saboq chiqargan holda rivojlanishni davom ettirishida muhim fundamental asos bo’lib xizmat qiladi. Ittifoqdosh davlatlardan O’zbekistonni oladigan bo’lsak, demokratik yo’lni tanlab o’z maqsadiga yetishda, shu yo’ldan og’ishmay bormoqda. Albatta, bu natijaga erishish oson bo’lmadi. Shu ma’noda O’zbekiston Respublikasi birinchi Prezidenti Islom Karimovning quyidagi so’zlarini misol qilishimiz mumkin: “O’z istiqlol va taraqqiyot yo’limiz – bu gul bilan qoplangan yo’l emas, bu totalitarizm merosidan xolos bo’lish va poklanish, mafkuraviylik illati yetkazgan ziyon-zahmatlarni bartaraf etishning qiyin, uzoq davom etadigan yo’lidir”.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Vatslav Havel. Kuchsizlar kuchi – Toshkent: Azon kitoblari, 2021. 96 b.
2. Akbarjonovich, M. A. (2023). Historical Analysis of Population Migration. International Journal on Orange Technologies, 5(4), 68-70. Retrieved from <https://journals.researchparks.org/index.php/IJOT/article/view/4292>
3. Erkinovna T. N. THE INFLUENCE OF SOCIAL COMMUNICATIONS ON THE FORMATION OF ALIENATION AND LONELINESS. – 2023.
4. Erkinovna T. N. THE DEVELOPMENT OF SOCIOLOGY AND ITS ROLE IN THE LIFE OF SOCIETY //Galaxy International Interdisciplinary Research Journal. – 2022. – T. 10. – №. 11. – C. 1320-1323.

PAREMIOLOGIK BIRLIKLAR STRUKTUR-SEMATIK BUTUNLIGINI TA'MINLOVCHI VOSITALAR

Sodiqov Javlonbek O'tkirbek o'g'li

ADCHTI Roman -german va slavyan tillari fakulteti

Fransuz tili yo'nalishi 101-guruh talabasi

*Ilmiy maslahatchi: **Kabulova U.S.***

Tel+998998232301

Annotatsiya: Paremiyalar — ya'ni odatda xalq ila bog'liq bo'lgan, ko'pgina falsafiy yoki axloqiy ma'nolarni ifodalagan, qisqa va yodda qolarlik iboralardir. Mazkur maqola ular tilning tuzilishida va ma'naviy hayotda muhim ro'l o'ynashi va paremiyalar xalqning o'tmishini, an'alarini va dunyoqarashini saqlashda muhim vosita ekanligi haqida ma'lumotlar beradi.

Kalit so'zlar: premiya, premiyalar strukturasi, struktural vosita, semantik vositalar, madaniyat.

Аннотация: В данной статье паремиями называют короткие и запоминающиеся выражения, обычно относящиеся к народу, часто выражающие философский или моральный смысл. Они дают информацию о том, что язык играет важную роль в устройстве и духовной жизни, а паремии являются важным инструментом сохранения прошлого, традиций и мировоззрения народа.

Ключевые слова: премия, структура премий, структурный инструмент, смысловой инструментарий, культура.

Annotation: In this article, proverbs are short and memorable expressions usually related to the people often expressing philosophical or moral meanings. They provide information that language plays an important role in the structure and spiritual life, and proverbs are an important tool in preserving the past traditions and worldview of the people.

Keywords: premium, structure of premiums, structural tool, semantic tools, culture.

Paremiologik birlik — bu tilshunoslikda, odatda, biror fikr yoki ma'noni ifodalovchi, lekin o'z-o'zidan to'liq bo'lmagan, qisqa va aniq iboralar majmuasidir. Ular ko'pincha xalq og'zaki ijodida, maqollarda, iboralarda va aforizmlarda uchraydi. Paremiyal birliklar ma'lum bir madaniyat va an'analarni ifodalovchi, shuningdek, hayotiy tajribalarni aks ettiruvchi ifodalardir.

Paremiologik birliklarning xususiyatlari:

1. Qisqa va aniq: odatda, bir necha so'zdan iborat bo'lib, tezda tushuniladi.

2. Ma'no chuqurligi: ular ko'pincha bir nechta ma'noni o'z ichiga oladi va turli kontekstlarda ishlatilishi mumkin.

3. Madaniy ahamiyat: paremiyal birliklar xalqning madaniyati, an'analari va hayot tarzi haqida ma'lumot beradi.

4. Og'zaki ifoda: ular ko'pincha og'zaki nutqda ishlatiladi va yozma adabiyotda ham uchraydi.

Misollar:

- "Ko'z ko'rganni quloq eshitadi" — bu ibora tajriba va kuzatishning ahamiyatini ta'kidlaydi.

- "Oltin vaqtni yo'qotma" — vaqtning qadrini bilish zarurligini anglatadi.

Paremiyalar— xalqning eng qadimiy va boy ma'naviy meroslaridan biri, ko'pgina xalqning hayot tajribasi, dunyoqarashi va ma'naviy qadriyatlarini aks ettiradi. Paremiyalar, o'z navbatida, til va madaniyat o'rtasidagi aloqalarni namoyon etadi.

Paremiyalar — bu odatda xalq ila bog'liq bo'lgan, ko'pina falsafiy yoki axloqiy ma'nolarni ifodalagan, qisqa va yodda qolarlik iboralardir. Ular tilning tuzilishida va ma'naviy hayotda muhim rol o'ynaydi. Paremiyalar xalqning o'tmishini, an'alarini va dunyoqarashini saqlashda muhim vosita hisoblanadi.

Paremiyalarning strukturası ikki asosiy komponentdan iborat: formal va semantik¹.

Formal struktura paremiyaning grammatik tuzilishi, ya'ni so'zlar, frazalar va ularning o'zaro munosabatlarini o'z ichiga oladi. Semantik struktura esa paremiyaning ma'nosi, uning konteksti va ijtimoiy-madaniy ahamiyatini qamrab oladi.

Paremiyalarning strukturasini ta'minlovchi vositalar quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- sintaktik vositalar: paremiyalarning grammatik tuzilishi, so'zlarning o'rni va ularning o'zaro aloqasi;

- leksik vositalar: so'zlarning ma'nolari, sinonimlar, antonimlar va metaforalar.

- stilistik vositalar: paremiyalarning emotsional ta'siri, obrazlilik va ritorik vositalar.

Paremiyalarning semantik butunligini ta'minlovchi vositalar quyidagilar²:

- ma'no va kontekst: paremiyaning ma'nosi kontekstga bog'liq bo'lib, uning ijtimoiy va madaniy ahamiyatini belgilaydi.

- metaforalar va analogiyalar: ushbu vositalar paremiyalarning ma'nosidagi chuqurlikni oshiradi.

- madaniyat va tarixiy kontekst: paremiyalar tarixiy va madaniy sharoitlarga bog'liq bo'lib, ularning ma'nosi va ahamiyati o'zgarishi mumkin.

¹ Asqarov A. Paremiyalar va ularning semantik-strukturası. — Toshkent: O'zbekiston milliy universiteti, 2020.

² Tursunov Sh. Paremiyalarning strukturası va semantikasi. — Toshkent: Adabiyot va san'at, 2020.

Paremiyalar madaniyatning ajralmas qismi bo'lib, ular xalqning dunyoqarashi, qadriyatlari va tajribalarini aks ettiradi. Madaniy kontekst paremiyalarning ma'nosiga ta'sir ko'rsatadi. Masalan, "Kimga kerak, u o'zini kerakli joyga olib boradi" paremiyasi, o'zini ishonchli his qilish va harakat qilishni ta'kidlaydi³.

Paremiyalar ijtimoiy aloqalarni mustahkamlashda muhim rol o'ynaydi⁴. Ular odamlar o'rtasidagi munosabatlarni mustahkamlash, bilimlarni uzatish va ijtimoiy normalarni belgilashda xizmat qiladi. Paremiyalar orqali xalqning madaniy identifikatsiyasi va ijtimoiy jamoatchilik hissi shakllanadi⁵.

Xulosa qilib shuni aytishimiz mumkinki, paremiyalar struktur-semantik butunligini ta'minlovchi vositalar, til va madaniyat o'rtasidagi aloqalarni namoyon etadi. Ular xalqning dunyoqarashi, tajribalari va qadriyatlarini aks ettirishda muhim ahamiyatga ega. Ushbu vositalar paremiyalarning ma'nosi va ahamiyatini tushunish uchun zarurdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Asqarov A. Paremiyalar va ularning semantik-strukturası. – Toshkent: O'zbekiston milliy universiteti, 2020.
2. Karimova N. Paremiyalar va ularning ijtimoiy roli. –Toshkent: O'zbekiston matbuoti, 2021
3. Rizoyev X. Madaniyat va til: paremiyalar o'rtasidagi aloqalar. –Toshkent: Til va adabiyot instituti, 2019.
4. Sultonov B. Til va madaniyat: paremiyalar misolida. – Toshkent: Fan va texnika, 2018.
5. Tursunov Sh. Paremiyalarning strukturası va semantikası. – Toshkent: Adabiyot va san'at, 2020.

³ Sultonov B. Til va madaniyat: paremiyalar misolida. – Toshkent: Fan va texnika, 2018.

⁴ Rizoyev X. Madaniyat va til: paremiyalar o'rtasidagi aloqalar. –Toshkent: Til va adabiyot instituti, 2019.

⁵ Karimova N. Paremiyalar va ularning ijtimoiy roli. –Toshkent: O'zbekiston matbuoti, 2021

NIKOHNI HAQIQIY EMAS DEB TOPISH HAMDA UNING HUQUQIY OQIBATLARINI QO'LLASH MASALALARI

Sobirova Huriniso Alisher qizi

Toshkent Davlat Transport Universiteti

Iqtisodiyot fakulteti 4-kurs Yu-2a guruh talabasi

Annotatsiya: Nikohni haqiqiy emas deb topish hamda uning huquqiy oqibatlarini qo'llash masalalari bilan bog'liq oila to'g'risidagi qonunchilik, ziddiyatlar, amaliyotda normalarga doir turlicha yondashuvlar hamda ularga yechimlar o'z aksini topgan. Oila to'g'risidagi qonunchilikda nikohni haqiqiy emas deb topish bilan bog'liq nazariy hamda amaliy masalalar xorijiy davlatlar qonunchilik hamda ulardagi nazariyalar asosida tahlil qilindi.

Kalit so'zlar: oila, nikoh, nikohning haqiqiy emasligi, nikohni haqiqiy emas deb topish tartibi, nikoh yoshiga yetmagan shaxs bilan tuzilgan nikoh, majburlab tuzilgan nikoh, soxta nikohni haqiqiy emas deb topish, insofli er(xotin), zarar.

Ko'p yillik tarixga ega bo'lgan o'zbek xalqi qadimdan ota-bobolar an'alariga sodiq bo'lgan holda axloq tamoyillariga asoslangan oilani mustahkamlash, ona va bolalar manfaatlarini har tomonlama muhofaza qilish va har qaysi bolaga baxtli bolalikni ta'minlash, kishilarda oila oldida mas'ul bo'lish hissini tarbiyalash- nikoh va oila to'g'risidagi qonunchilikning muhim vazifalaridan biri hisoblangan.

Nikohni qayd etishga huquqi bo'lgan davlat organi, fuqarolik holati dalolatnomalarini yozish organlarida qayd etilgan har bir nikoh qonuniy tuzilgan nikoh hisoblanadi.

Oila kodeksida belgilangan shartlarning buzilishi sud tomonidan ushbu nikohni haqiqiy emas, deb topish uchun asos bo'lishi mumkin. Oila kodeksining 14-16-moddalari hamda 17-moddasining uchinchi qismida belgilangan shartlar buzilgan taqdirda, shuningdek, soxta nikoh, ya'ni er-xotin yoki ulardan biri oila qurish maqsadini ko'zlamay tuzgan nikoh haqiqiy emas deb topiladi.

Oila kodeksida nikohni haqiqiy emas deb topish asoslari haqida mukammal tushuncha berilgan. Quyidagi hollarda qayd etilgan nikoh haqiqiy emas deb topiladi:

- a) nikoh tuzishning ixtiyoriyligi buzilishi;
- b) nikoh yoshiga qo'yilgan shartga rioya qilmaslik;
- d) yakka nikohlilik tamoyilining buzilishi;
- e) nikoh nasl-nasab shajarasi bo'yicha to'g'ri tutashgan qarindoshlar o'rtasida, tug'ishgan va o'gay aka-ukalar bilan opa-singillar o'rtasida tuzilgan bo'lsa;
- f) muomalaga layoqatsiz deb topilgan shaxs bilan tuzilgan nikoh;

g) nikohga o'tish vaqtida oila qurish maqsadining soxtaligi;
h) farzandlikka olgan bilan farzandlikka olingan shaxslar o'rtasida tuzilgan nikoh;
i) nikohlanuvchi shaxslardan biri tanosil kasalligi yoki orttirilgan immunitet taqchilligi sindromi (OITS) yoki (VICH infeksiya) borligini boshqasidan yashirgan bo'lsa, shu shaxs nikohni haqiqiy emas deb topishni talab etishga haqlidir.

Ayrim holatlarda oila normalarining bir qancha shartlarini buzib ham tuzilishi mumkin, bunday hollarda u haqiqiy emas deb topiladi. Masalan, fuqaro oldingi nikohdan ajrashmasdan turib, voyaga yetmagan shaxs bilan nikohdan o'tgan hollar fikrimizning dalilidir:

a) nikoh tuzishning ixtiyoriyligi buzilishi. Nikoh uni tuzuvchi har bir tomonning erkin, o'zaro roziligi asosida tuzilishi lozim. Rozilik o'zga (ota-ona, qon-qarindosh, mansabdor shaxs)larni majbur etishi yoki aldashi oqibatida berilgan bo'lsa, ixtiyoriylik tamoyili buzilgani uchun, bunday nikoh haqiqiy emas, deb topilish mumkin. Yuqorida ko'rsatilganidek, nikoh tuzishda nikohga kiruvchilarning o'zaro roziligi yo'qligi nikohni haqiqiy emas deb topish uchun asos bo'ladi. Bunda fuqaro (ko'pincha, ayollar) qo'rqitish yoki zo'rlash (majburlash), aldash tufayli nikohdan o'tgan bo'ladi. Fuqaroning erkiga va ongiga qonunsiz ta'sir etish natijasida nikohga o'tishga majbur bo'ladi, ammo haqiqatda esa u buni mutlaqo xohlamaydi.

Natijada, nikoh tuzilishining asosi hisoblangan o'zaro xohish va rozilik tamoyili buzilgan bo'ladi. Ko'rsatilgan asos bo'yicha bunday nikoh haqiqiy emas deb topilishi mumkin.

Qo'rqitish uchinchi shaxs hamda mansabdor shaxs tomonidan ham bo'lishi mumkin. Shuningdek, Respublika Oliy Sudi Plenumining 1998-yil 11-sentabrdagi qarorida ko'rsatilishicha: "Agar nikohga kiruvchining nikohni qayd etish vaqtida o'z harakatlarining mohiyatini tushunmaganligi va ularni idora qila olmaganligi, shu sababli nikohga kirishga haqiqiy roziligini ifoda eta olmaganligi aniqlansa ham nikoh haqiqiy emas deb topilishi mumkin". O'zbekiston Respublikada xotin-qizlarni turmushga chiqishga majbur etish yoki, aksincha, o'zi xohlagan shaxsga turmushga chiqishiga to'sqinlik qilish hollari hamon uchramoqda. Eski tuzumdan qolgan mahalliy joylarda shunday holatlarga qarshi kurashish uchun O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 10.05.2024 yildagi Tazyiq va zo'ravonlikdan jabrlangan shaxslarga ijtimoiy xizmatlar ko'rsatishni takomillashtirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida PQ-175-son qarori asosida belgilandi. Bunday holatlar nikohga o'tishning o'zaro rozilik shartini buzishga qaratilgan harakat deb tushunilishi belgilandi. Ayolni turmushga chiqishga majbur etish yoki uning turmushga chiqishiga to'sqinlik qilish jinoyat hisoblanadi. Adashish va aldash ham nikohni haqiqiy emas deb topish uchun asos bo'lishi mumkin, biroq bunday holatlar zo'rlikka nisbatan kamroq uchraydi. Bu maqsad yo'lida kuyov yoki kelinning shaxsiy sifatlariga tegishli bo'lgan holatlar

bo'yicha adashish, xususan, ularning xarakteri, sog'lig'i, ma'lumoti, xizmati, mulkiy, oilaviy holatlari yuzasidan beparvolik oqibatida yo'l qo'ygan xatosi yoki aldash bilan bog'liq bo'lsa ham, uning ahamiyati bo'lmaydi. Muhim tomoni shundaki, yanglishish nikohning o'zi bo'yicha bo'lmay, balki nikoh tuzishning sababi bo'yicha bo'ladi, masalan, kuyov kelinning ko'z o'ngida o'z mavqeyini ko'tarish uchun o'zini katta mutaxassis sifatida ko'rsatishi fikrimizga asos bo'ladi:

1. nikoh yoshiga qo'yilgan shartning buzilishi;

Oila kodeksining 51-moddasiga binoan, nikoh yoshiga yetmagan shaxs bilan tuzilgan nikoh hali nikoh yoshiga yetmay nikohga kirgan shaxsning manfaatlari talab qilgan hollarda haqiqiy emas deb topilishi mumkin. Bunday nikohni haqiqiy emas deb topishni nikoh yoshiga yetmay nikohga kirgan shaxs, uning ota-onasi yoki homiysi, shuningdek, vasiylik va homiylik organi hamda prokuror talab qilishga haqlidir. Er-xotindan biri nikoh yoshiga yetmaganligi tufayli nikohni haqiqiy emas deb topish to'g'risidagi ish, agar er-xotin (ulardan biri) ish suddako'rilayotgan paytda nikoh yoshiga yetmagan bo'lsa, vasiylik va homiylik organining ishtirokida ko'rib chiqiladi. Ish sudda hal qilinish paytigacha er yoki xotin nikoh yoshiga yetgan bo'lsa, nikoh faqat uning talabi bilan haqiqiy emas deb topilishi mumkin. Nikoh yoshi sharti, ko'pincha, fuqarolik holati dalolatnomalarini yozish organi xizmatchilari o'z vazifasini suiista'mol qilishi yoki nikohtuzuvchilarning o'zi tomonidan yoshi to'g'risida qalbaki hujjat berilishi natijasida buziladi. Nikoh yoshiga to'lmagan shaxs bilan tuzilgan nikoh hamma vaqt ham sud tomonidan haqiqiy emas, deb topilmaydi. Hali nikoh yoshiga yetmay nikohga kirgan shaxsning manfaatlari talab qilgan hollardagina sud bunday nikohni haqiqiy emas, deb topishi mumkin;

d) yakka nikohlilik tamoyilining buzilishi ham ushbu nikohni haqiqiy emas deb topish uchun asos bo'lishi mumkin. Bunday asos sud amaliyotida boshqa asoslarga qaraganda ko'p uchraydi. Ba'zi ma'lumotlarga ko'ra, haqiqiy emas deb topilgan nikohlar ichida 97-98 foizini yakka nikohlilik tamoyiliga rioya etilmagan hollarda yuzaga kelgan ishlar tashkil etadi. Faqat yakka nikohda bo'lish, axloq-odob normalari talablariga rioya qilinishi har tomonlama mustahkam oila qurish imkonini beradi. Oilaviy qonunlar nikohlanuv- chilardan har birining faqat yakka nikohda bo'lib, boshqa nikohda bo'lmasligini talab etadi. Bu talab jamiyatdagi axloq-odob, shakllanayotgan milliy istiqloq mafkurasi g'oyalaridan kelib chiqadi. Shuning uchun bu axloqiy qoida qonun darajasiga ko'tarilib, amaldagi qonunlardan tegishli o'rin olgan. Yakka nikohlilik tamoyili buzib tuzilgan nikohni haqiqiy emas, deb topish to'g'risidagi ariza birinchi nikohdan ajratilmagan er yoki xotin, shuningdek, ikkinchi nikohdagi tomonlardan birining talabiga asosan ko'rib chiqiladi. Haqiqiy bo'lmagan nikohda bo'lgan shaxsning o'limidan so'ng sudga da'vo bilan mazkur shaxsning vorislari (vafot etganning birinchi nikohdagi farzandlari, uning aka-ukalari, opa-

singillari, ota- onalari va boshqalar), shuningdek, o'lgan shaxsning nikohini haqiqiy emas, deb topishdan manfaatdor bo'lgan boshqa shaxslar (moliya, ijtimoiy ta'minot organlari) murojaat etishi mumkin. Chunki nikohda bo'lgan shaxs, agar u haqiqiy nikohda bo'lsa, o'ziga pensiya tayinlashni yoki uy-joyga bo'lgan huquqini belgilashni talab qilishi mumkin. Yakka nikohlilik tamoyilini to'la va har tomonlama ta'minlash maqsadida oila qonunlarida bir qator qoidalar belgilangan. Ilgari nikohda bo'lgan shaxslar qonuniy kuchga kirgan nikohdan ajralish haqidagi sudning hal qiluv qaroridan nusxa yoki nikohni haqiqiy emas, deb topish haqidagi sudning hal qiluv qarorini ko'rsatgan holdagina yangi nikohni qayd etishlari mumkin;

e) nikoh nasl-nasab shajarasi bo'yicha to'g'ri tutashgan qarindoshlar o'rtasida, tug'ishgan o'gay aka-ukalar bilan opa-singillar o'rtasida tuzilgan bo'lsa ham, haqiqiy emas deb topiladi. Oila qonunlari bilan man etilgan yaqin qarindoshlar o'rtasida nikoh tuzilsa, u haqiqiy emas deb topiladi. Bunday asos bilan nikohni haqiqiy emas deb topish sud amaliyotida juda kam uchraydi. Buni tasdiqlaydigan holat qonunda nikoh tuzish uchun juda cheklangan qarindoshlik bosqichini belgilaydi. Umuman, har xil bosqichdagi quda- andachilik esa nikoh tuzish uchun to'siq bo'lmaydi;

f) muomalaga layoqatsiz deb topilgan shaxs bilan tuzilgan nikoh haqiqiy emas deb topiladi. Nikoh tuzuvchilar ruhan sog'lom, muomala layoqatiga ega bo'lishlari lozim.

O'zbekiston Respublikasining Fuqarolik kodeksi 30-moddasiga binoan ruhiy kasalligi yoki aqli zaifligi oqibatida o'z harakatlarining ahamiyatini tushuna olmaydigan yoki ularni boshqara olmaydigan fuqaroni sud qonun hujjatlarida belgilab qo'yilgan tartibda muomalaga layoqatsiz deb topishi mumkin va bunday fuqaroga vasiylik belgilanadi. Muomalaga layoqatsiz deb topilgan fuqaro nomidan bitimlarni uning vasiyi amalga oshiradi. Bunday ruhiy holat nikohdan o'tuvchida huquqiy rasmiylashuviga qadar bo'lishilozim. Agar bunday holat nikohda turuvchilarda nikoh davrida ro'y bersa, bu hol nikohni haqiqiy emas deb topish uchun asos emas, balki nikohdan ajralish uchun asos bo'lib, nikoh ma'muriy tartibda ajratilishi mumkin.

Fuqarolik holati dalolatnomalarini yozish organlari tajribasida shunday hollar ham uchrab turadiki, ba'zan nikohdan o'tuvchilardan birining to'la muomala layoqatiga ega emasligi to'g'risida gumon qilinib, uni muomalaga layoqatsiz deb tan olganlik to'g'risida sudning hal qiluv qarori va, shuningdek, bu shaxsga vasiy yoki homiy tayinlanganligi to'g'risida ijroiya hokimiyatning qarori bo'lmasligi mumkin. Bunday holatda fuqarolik holatlari dalolatnomalarini yozish organi xodimlari o'zlarining gumonlari to'g'risida sud organlariga xabar berishlari (ularni bu holdan ogoh etishlari va muomalaga layoqatsiz ekanligini belgilash hamda nikohni qayd etishni to'xtatib turishlari mumkin), bu harakat juda ehtiyotkorlik bilan amalga oshirilishi, asosli bo'lmagan shubha bilan nikoh tuzuvchi har ikki shaxs ham ma'naviy

iztirob chekmasliklari lozim. Nikohga kiruvchilardan biri ruhiy kasal yoki aqli zaif bo'lgan holda sud tomonidan muomalaga layoqatsiz deb topilmagan bo'lsa, nikohning haqiqiy emasligi haqida manfaatdor shaxslar da'vo qilishlari mumkin;

g) nikohdan o'tish vaqtida oila qurish maqsadining bo'lmasligi, ya'ni soxta nikoh, haqiqiy bo'lmagan nikoh deb topiladi. Huquqshunos olimlarning ta'rifi bo'yicha, soxta nikoh qandaydir moddiy manfaatlarni, ya'ni uy-joyli bo'lish (propiska qilish) va boshqalarni maqsad qilib tuziladi.

Xorijiy mamlakatlarga borib ishlash uchun hujjatlarni rasmiylashtirishda ham qalbaki nikohlar haqidagi guvohnomalarni qo'llash uchramoqda. Agar mutaxassis uylan- magan bo'lsa, uzoq muddatga, ya'ni bir necha yilga xorijiy mamlakatlarga borib ishlash imkoniyatiga ega bo'lmaydi. Shuning uchun ham u chet mamlakatda ishlab topgan daromadining 20-25 foizini haqiqiy bo'lmagan nikohga kirgan ayolga yuborish sharti bilan nikoh bitimi tuzadi. Soxta nikoh tuzish jamiyatdagi mavjud axloq-odob qoidalariga to'g'ri kelmaydigan harakat ekanligi shubhasiz. Soxta nikohni axloqsiz harakat deb hisoblab, uni yuridik jihatdan tan olmaslik qoida bilan mustahkamlagan. Agar ish sudda ko'rilgunga qadar soxta nikoh tuzgan shaxslar amalda oila qursalar, u holda bu nikoh haqiqiy emas deb hisoblanmaydi;

h) farzandlikka olgan bilan farzandlikka olingan shaxslar o'rtasida tuzilgan nikoh haqiqiy emas deb topiladi. Farzandlikka olgan bilan farzandlikka olingan o'rtasida nikoh tuzishni man etish axloq-odob qoidalaridan kelib chiqadi. Chunki ular o'rtasidagi huquqiy munosabatlar kelib chiqishi bo'yicha ota-onalar va farzandlar o'rtasidagi huquqiy munosabatlarga tenglashtiriladi. Farzandlikka olish, agar bola amaldagi qonunlarda belgilangan huquqiy munosabatlarni keltirib chiqarmaslik maqsadida (soxta farzandlikka olish) yoki qonunda belgilangan shartlarni buzib farzandlikka olingan bo'lsa, u haqiqiy emas deb topilishi mumkin. Farzandlikka olingan bolalar o'zaro nikohga o'tishlari mumkinmi, degan savolga yangi qonun rad javobini beradi. Demak, ular o'zaro nikohga o'tishlari mumkin. Ammo axloq-odob qoidalari yuzasidan qaraganda, ular o'zaro nikohga o'tishlari maqsadga muvofiq emas, chunki ular oilada aka-singil bo'lib o'sadilar. Shuning uchun ular o'rtasidagi nikohni man etish lozim. Bu haqida yangi Oila kodeksida tegishli qoida berilmadi, endilikda bu holatni to'ldirib, meyoriy hujjatlarda tegishli qoida berilsa maqsadga muvofiq bo'ladi;

i) nikohlanuvchi shaxslardan biri tanosil kasalligi yoki orttirilgan immunitet tahchilligi sindromi (OITS yoki VICH infeksiya) borligini boshqasidan yashirgan bo'lsa, shu shaxs nikohni haqiqiy emas deb topishni talab qilib sudga murojaat etishga haqlidir. Bu qoida qonunchilikda yangilik hisoblanadi. O'zida tanosil kasalligi yoki VICH infeksiya borligini boshqasidan yashirgan vaqtda nikohni haqiqiy emas deb topish masalasi bu kasal kimdan yashirilgan bo'lsa, o'shaning tashabbusi bilangina

ko'riladi. Bu bilan davlat, birinchidan, kasallikning oldini olib, boshqasini kasallikdan saqlab qolish, ikkinchidan, oila vazifasini bajara olmaydigan shaxs paydo bo'lishining oldini olish, uchinchidan, kelajak avlodni xavfdan saqlash maqsadini qo'yadi.

Nikohni haqiqiy emas deb topish sud tartibida amalga oshiriladi. Bunday munosabatlardan kelib chiqadigan talablarga nisbatan da'vo muddati joriy qilinmaydi. Amaldagi qonunlar har bir ishning aniq mazmuni va buzilgan shart, monelik qiladigan hollarning xarakteriga qarab da'vo qilishi mumkin bo'lgan shaxslar doirasini belgilaydi. Nikohni haqiqiy emas deb topish to'g'risidagi da'voni shaxsiy yoki jamoat manfaati bo'lgan shaxs qilishi mumkin. Ular doirasiga nikoh tuzilishi tufayli huquqi buzilgan er yoki xotin, nikohlanuvchilarning ota-onalari, vasiylik va homiylik organi va prokuror kiradi. Keltirilgan asoslarga ko'ra haqiqiy sanalmagan har bir nikohda aniq holatda bu to'g'rida da'vo qiluvchi shaxslar doirasi belgilanadi. Nikoh tuzish tufayli o'zaro rozilik shartining buzilishi natijasida majbur etilgan ayolning shaxsiy manfaati buziladi. Shuning uchun majburlash kimga nisbatan qo'llanilgan bo'lsa, bu shaxs nikohni haqiqiy emas deb topish to'g'risida da'vo qilishi mumkin. Ammo ushbu holatda jamoat manfaati buzilganligi uchun da'vo prokuror tomonidagi ham qilinishi mumkin. Nikoh tuzgan ayol nikoh yoshiga yetgan bo'lsa, uning o'zi, ota-onasi yoki vasiy (homiy) va prokuror nikohni haqiqiy emas deb topish to'g'risida da'vo qilishi mumkin. Soxta nikoh tuzilganda, uni haqiqiy emas deb topish haqida prokuror yoki er-xotindan biri da'vo qilishi, oila qurishni maqsad qilmay nikohga o'tilgan holatda esa aldangan tomon nikohni haqiqiy emas deb topish to'g'risida da'vo qilishi mumkin. Ruhiy kasal yoki aqli zaif shaxs bilan tuzilgan nikohni haqiqiy emas deb topish to'g'risidagi da'voni muomalaga layoqatsiz shaxsning ota-onasi, vasiylik va homiylik organi yoki prokuror qilishi mumkin. Chunki ularga muomalaga layoqatsiz shaxslarning huquq va manfaatlarini himoya qilish vazifasi yuklatilgan. Amaldagi qonunchilikka asosan, ruhiy kasalligi yoki aqli zaifligi sababli sud tomonidan muomalaga layoqatsiz deb topilgan shaxs bilan tuzilgan nikohni haqiqiy emas deb topish to'g'risidagi ishlar vasiylik va homiylik organining ishtirokida ko'riladi. Farzandlikka olinganlarning manfaatlari talab qilgan hollarda farzandlikka olishni haqiqiy emas deb topish va bekor qilishga yo'l qo'yiladi. Oila kodeksining 155-moddasiga binoan o'n yoshga to'lgan bolani farzandlikka olish uchun uning roziligi talab qilinadi. Farzandlikka olish uchun bolaning roziligi vasiylik va homiylik organi tomonidan aniqlanadi. Farzandlikka olish haqiqiy emas deb topilganda yoki farzandlikka olish bekor qilinganda, bola sudning hal qiluv qarori bilan ota-onasiga olib beriladi. Nikohni haqiqiy emas deb topish bo'yicha ko'riladigan ish nikohdan ajralishdan ishning ko'rilishi tartibi bo'yicha ham farq qiladi. Yuqorida aytilganidek, nikohni haqiqiy emas deb topish faqat sudning hal qiluv qarori bilan hal qilinsa, nikohdan ajralish esa sud va ma'muriy tartibda ham hal qilinadi. Nikohni haqiqiy emas

deb topish to'g'risida er-xotinlarning o'zlari (yoki ulardan birortasi), shuningdek, bundan manfaatdor bo'lgan shaxslar bir qator asoslarga ko'ra (birinchi nikohdagi er-xotindan bittasi yoki uning nomidan prokuror va vasiylik organi) da'vo qilishi mumkin. Bu belgi bilan nikohni haqiqiy emas deb topish nikohdan ajralishdan farq qiladi, chunki nikohdan ajralish haqida ish faqat er-xotinlarning yoki ulardan birining tashabbusi bilan qo'zg'atiladi. Bundan tashqari, nikohni haqiqiy emas deb topish er-xotinning tiriklik vaqtida hamda (nikohdan ajralishdan farq qilib) ularning o'limidan so'ng (ayniqsa, agar da'voning maqsadi meros yoki pensiya olish bo'lsa) yo'l qo'yiladi. Nikohni haqiqiy emas deb topish haqida sud chiqargan hal qiluv qarori qonuniy kuchga kirgach, o'n kun ichida ko'chirma nikoh tuzilganligi ro'yxatga olingan joydagi fuqarolik holati dalolatnomalarini yozish organiga yuboriladi. Nikohni tuzishdagi amaldagi oila qonunchiligida belgilangan shartlar buzilgan va monelik qiladigan holatlarga yo'l qo'yilgan bo'lsa, bunday nikoh ajralish yo'li bilan tugatilgandan keyin ham haqiqiy emas deb topilishi mumkin. Chunki haqiqiy bo'lmagan nikoh oqibatlarini ajralish yo'li bilan tugatilgan nikoh oqibatlaridan bir qatar masalalarda farq qiladi. Nikoh haqiqiy emas deb topilganda uning kuchi tugallanadi, deb aytish to'g'ri bo'lmaydi. Bu ibora davlat tomonidan tan olingan huquq bilan tartibga solingan nikoh ittifoqiga nisbatan o'rinlidir. Haqiqiy bo'lmagan nikoh qonunni buzib tuzilgan nikoh hisoblanib, uning natijasida bir qator huquqiy oqibatlar kelib chiqishi mumkin. Amaldagi qonunlar nikohni haqiqiy emas deb topishning aniq huquqiy oqibatlarini belgilaydi. Oila kodeksining 55-moddasiga binoan sud tomonidan haqiqiy emas deb topilgan nikoh tuzilgan vaqtdan boshlab haqiqiy emas deb hisoblanadi. Nikohni haqiqiy emas deb topish oqibati shaxsiy va mulkiy huquqlardan iborat bo'ladi. Insofli er (xotin) nikoh haqiqiy emas deb topilganda, nikoh tuzish davlat ro'yxatiga olingan vaqtda tanlagan familiyasini saqlab qolishga haqlidir. Nikohi haqiqiy emas deb topilgan shaxslarning mulkiy huquqiy munosabatlari Fuqarolik kodeksi bilan tartibga solinadi. Shunday qilib, vujudga kelgan ba'zi bir mulkiy munosabatlar er yoki xotindan biri insofli bo'lganda u to'la bekor qilinmay, faqat o'zining ikki taraflama majbur etuvchi xarakterini yo'qotadi. Ular insofli er yoki xotinning huquqi bo'lib qolib, aybdorda esa majburiyat bo'lib qoladi. Oila kodeksi 56-moddasining 3-bandiga binoan nikohning haqiqiy emas deb topilishi shunday nikohdan tug'ilgan yoki nikoh haqiqiy emas deb topilgan kundan keyin uch yuz kun ichida tug'ilgan bolalarning huquqlariga ta'sir etmaydi. Haqiqiy bo'lmagan nikohning vujudga kelmagan nikohdan farqini bilmoq lozim. Nikoh tuzish uchun belgilangan tartib buzilib, nikoh qayd etilsa, bunday nikoh vujudga kelmagan nikoh hisoblanadi hamda uning vujudga kelmaganligi va haqiqiy emasligi sud tomonidan belgilanadi. Ariza berilgandan so'ng bir oylik muddatga rioya qilmaslik, nikohni rasmiylashtirish huquqi bo'lmagan shaxs tomonidan nikohni rasmiylashtirish vaboshqalar. U tuzilgan

vaqtdan boshlab nikoh tuzuvchilarda hych qanday huquq va majburiyatlarni vujudga keltirmaydi. Masalan, nikoh tuzuvchi er-xotindan bittasining ishtirokisiz, ariza bergandan so'ng bir oylik muddatga rioya qilmaslik, nikohni rasmiylashtirishga huquqi bo'lmagan shaxs tomonidan nikohni qayd etish va boshqalar.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, nikohni haqiqiy emas deb topish bilan bog'liq qoidalar zamonaviy oila, fuqarolik, fuqarolik-protsessual tamoyillari hamda rivojlanayotgan oila qonunchligiga moslashishni talab etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi – T.:Adolat, 2023.
2. O'zbekiston Respublikasining Oila kodeksi. – T.: Adolat, 2023.
3. Oila huquqi. Darslik. Mualliflar jamoasi. O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan yurist, prof. O.I. Oqyulovning umumiy tahriri ostida. – T.: TDYU nashriyoti, 2017. – B. 182.
4. Mualliflar jamoasi O'zbekiston Respublikasining Oila kodeksiga sharhlar. – T., Adolat, 2000.
5. Otaxo'jayev F.M. Nikoh va uning huquqiy tartihga solinishi. T., O'zbekiston, 1995.10 Otaxo'jayev FM Nikohning tugatilishi // J. Qonun himoyasida. 1998. – Nsl2.
6. Otaxo'jayev F.M. Oila huquqi. – T., TDYI, 2005.
7. Topildiyev B.R. Oila huquqi. O'quv uslubiy qo'Uanma. – T., 2009.
8. Yuldasheva Sh.R., Shoraxmetova V.Sh., Topildiyev B.R. Oila huquqidan o'quv-uslubiy qo'llanma. – T., TDYI. 2011.

Elektron manbalar:

1. <https://lex.uz/docs/-104720#-158898>
2. <https://lex.uz/docs/-1447402>
3. <https://lex.uz/docs/-6916638>
4. <https://ijtimoiy.uz/1804/>

ASTMA KASALLIGINING KELIB CHIQISHI VA OLDINI OLISH CHORALARI

Djumayeva Mahfuza Kayumovna

Abu Ali ibn Sino nomidagi Buxoro Davlat tibbiyot institutining Tibbiy kimyo kafedrası assistenti, dmahfuza51@gmail.com

Haydarova Hulkar Axtamjon qizi

Abu Ali ibn Sino nomidagi Buxoro Davlat tibbiyot institutining Tibbiy kimyo kafedrası assistenti, hulkarhaydarova97@gmail.com

Eshmamatov Shoxnur Nodir o'g'li

Abu Ali ibn Sino nomidagi Buxoro Davlat tibbiyot institutining Biotibbiyot fakulteti Farmatsiya turlari bo'yicha yo'nalishi talabasi, sh9565343@icloud.com

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada astma kasalligi haqida bo'lib, bunda kasallikning kelib chiqish sabablari, uning alomatlari, uning oldini olish va davolash usullari haqida berib o'tamiz. Maqolda kasallikni dolzarbligi inson salomatligi uchun xavfi va uni oldini olish zarurligi haqida gap boradi.

Kalit so'zlar: astma, genetik omil, atrof-muhit omillari, infeksiyalar, sog'lom turmush tarzi, stress, yo'tal, nafas olish, dorivor davolash, ingalyatorlar, allergetik.

Astma – bu nafas olish yo'llarining surunkali yallig'lanishi va torayishi bilan bog'liq bo'lgan kasallik bo'lib, dunyo bo'ylab keng tarqalgan. Kasallik har xil yoshdagi insonlarda uchrashi mumkin va nafas olishda qiyinchilik, yo'tal, havo yetishmovchiligi kabi noqulayliklarni keltirib chiqaradi. Ushbu maqolada astma kasalligining sabablari, xavf omillari va oldini olish yo'llari haqida batafsil so'z yuritiladi.

Astma kasalligining kelib chiqishi

Astma kasalligining asosiy sabablarini quyidagicha izohlash mumkin:

1. Genetik omillar: Astma rivojlanishida irsiy moyillik katta rol o'ynaydi. Agar oilada astma yoki allergiyaga chalingan odamlar bo'lsa, unda boshqa oila a'zolarida ham kasallik xavfi yuqori bo'ladi.

2. Atrof-muhit omillari: Ifloslangan havo, sigaret tutuni, kimyoviy moddalar va chang zarralari nafas yo'llarini qo'zg'atib, astmani keltirib chiqarishi yoki kuchaytirishi mumkin. Sovuq havo va yuqori namlik darajasi ham astma xurujlarini qo'zg'atadi.

3. Allergik reaktsiyalar: Polen (gul changi), mog'or, uy hayvonlari tuklari, chang va oziq-ovqat allergenlari astma xurujlarini keltirib chiqaradi.

4. Infeksiyalar: Bolalikda kechgan virusli infeksiyalar (masalan, bronxit yoki pnevmoniya) astma rivojlanishiga zamin yaratishi mumkin.

5. Stress va ruhiy omillar: Ruhiy zo'riqish yoki stressli holatlar nafas yo'llarini sezuvchan qilishga olib kelishi mumkin.

Astma alomatlari:

Nafas qisishi va qattiq havo chiqarish;

Quruq yo'tal, ayniqsa kechasi yoki jismoniy faollikdan so'ng;

Ko'krak sohasida siqilish hissi;

Nafas olishda hushtak ovozining paydo bo'lishi.

Astmaning oldini olish choralari

Astma rivojlanish xavfini kamaytirish va alomatlarni boshqarish uchun quyidagi choralarni ko'rish mumkin:

1. Atrof-muhitni nazorat qilish: uyda chang va allergenlarni kamaytirish uchun muntazam tozalash ishlarini olib bo'rish. Havo filtrlash tizimlaridan foydalanish. Mog'or va yuqori namlik darajasini oldini olish.

2. Sog'lom turmush tarzi: to'g'ri ovqatlanish immun tizimini mustahkamlaydi. Ayniqsa, sabzavot va mevalarga boy ratsion astma alomatlarini yengillashtiradi.

Sport bilan shug'ullanish nafas olish tizimini yaxshilaydi, ammo mashqlar yengil va boshqariladigan bo'lishi lozim.

3. Allergenlardan saqlanish: Astmaga sabab bo'ladigan allergenlarni aniqlash va ulardan uzoqroq turish kerak. Sigaret tutuni va kimyoviy moddalardan saqlanish lozim.

4. Tibbiy kuzatuv va profilaktika: Shifokor nazorati ostida dori vositalaridan foydalanish; Inhalator va boshqa tibbiy preparatlarni to'g'ri qo'llash.

5. Stressni kamaytirish: Ruhiy salomatlikni saqlash, stressni boshqarish va meditatsiya, yoga kabi texnikalardan foydalanish foydali bo'lishi mumkin.

Astma kasalligini davolash nafas yo'llarining yallig'lanishini kamaytirish, bronxlarning torayishini oldini olish va nafas olishni yaxshilashga qaratilgan. Astma uchun davolash usullari quyidagilarni o'z ichiga oladi:

1. Dorivor davolash : astma kasalligida dori vositalari ikki turga bo'linadi:

Tez yordam beruvchi dorilar (bronxodilatatorlar): Salbutamol (Ventolin), Terbutalin - bronxlarni kengaytiradi va qisqa muddatda nafasni yengillashtiradi. Profilaktik dorilar (yallig'lanishga qarshi vositalar): Ingalyatsion kortikosteroidlar: Beklometazon, Flutikazon, Budesonid. Leukotrien retseptorlari antagonistlari: Montelukast. Anti-IgE preparatlari: Og'ir astmada (masalan, Omalizumab).

2. Nafas olish terapiyasi: ingalyatorlar va nebulayzerlar: Ushbu qurilmalar dori vositalarini to'g'ridan-to'g'ri nafas yo'llariga etkazib beradi. Buteyko usuli yoki nafas olish mashqlari: Nafas olishni boshqarish va nafas olish tizimining funksiyasini yaxshilashga yordam beradi.

3. Hayot tarzini o'zgartirish: allergiyadan saqlanish: chang, hayvon tuklari, mog'or kabi allergenlardan uzoqlashish. Stressni kamaytirish: Ruhiy holatni boshqarish astma xurujlarini kamaytirishi mumkin. Fizik faollikni saqlash: Engil sport turlari nafas olish tizimini mustahkamlaydi, ammo haddan tashqari zo'riqishdan qochish kerak.

4. Immunoterapiya (allergen spesifik): agar astma allergiyaga bog'liq bo'lsa, immunoterapiya yordamida tananing allergenlarga bo'lgan sezgirligini kamaytirish mumkin.

5. Sog'lom ovqatlanish: yallig'lanishga qarshi ta'sirga ega bo'lgan omega-3 yog' kislotalari, yangi meva va sabzavotlarni iste'mol qilish muhim. Tuzni kam iste'mol qilish nafas yo'llarining reaktivligini kamaytirishi mumkin.

6. Davriy kuzatuv: shifokor kuzatuvida bo'lish, kasallikning dinamikasini kuzatish va dori dozasini moslashtirish muhim.

Astma kasalligi shaxsiy yondashuvni talab qiladi. Shifokor maslahatisiz dorilarni qabul qilish yoki davolash usulini o'zgartirish tavsiya etilmaydi.

Xulosa qilib shuni aytish mumkin, astma kasalligi nafas olish tizimiga jiddiy ta'sir ko'rsatadi, ammo uning oldini olish va boshqarish mumkin. Sog'lom turmush tarzi, atrof-muhitni nazorat qilish va tibbiy ko'rsatmalarga rioya qilish orqali astma xavfini sezilarli darajada kamaytirish mumkin. Agar astma belgilari paydo bo'lsa, vaqtida shifokorga murojaat qilish kasallikni nazorat qilishning eng samarali yo'lidir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Global Initiative for Asthma (GINA), "Astma diagnostikasi va davolash bo'yicha qo'llanma", 2024-yil nashri.

2. Smith L.J., "Environmental and Genetic Triggers of Asthma", Journal of Respiratory Diseases, 2021.

3. Мирзаев Ш.Х., "Аллергик касалликлар диагностикаси", Тошкент тиббиёт нашриёти, 2019.

4. World Health Organization (WHO), "Astma va allergik kasalliklarning global statistikasidagi o'zgarishlar", 2023-yil.

5. Абдуллаев М.Т., "Бронхиал астмани клиник тадқиқоти", "Тиббиёт ва ҳаёт" журнали, 2020, №4.

6. American Lung Association, "Asthma Prevention and Management Guidelines", 2022.

7. Kaziyeu O.M., "Ekologik muhit va uning nafas olish yo'llariga ta'siri", "O'zbekiston Tibbiyot Jurnal", 2021-yil.

KO‘ZIM QAROG‘IDASAN, VATAN!

Turg'unbayeva Noila Dilshod qizi

O'zbekiston Davlat Jahon Tillari Universiteti

1-bosqich talabasi

Annotatsiya. Vatan- bu inson va uning avlod-ajdodlari kindik qoni to‘kilgan muqaddas dargohdir. U milliy g‘urur, madaniyat, tarix va qadriyatlar majmui hamdir. Ushbu maqolada biz tug‘ilib o‘sgan jannatmakon yurt haqida so‘z boradi.

Kalit so‘zlar: Vatan, Shiroq, To‘maris, Doro, ahamoniylar, ajdodlar

Kirish.

Vatan – bu ajdodlar maskani, el-yurt, xalq voyage yetgan, uning tili, tarixi, madaniyati, urf-odatlar, qadriyatlari, chinakamiga shakllanib, o‘sib, kamol topib boradigan zamindir. Uni asrab-avaylash har birimizning farzandlik burchimizdir. Vatanimiz – O‘zbekiston ham xalqimiz uchun muqaddas maskan. Bu zaminda qadim zamonlardan buyon buyuk sarkardalar, olim-u allomalar yashab, o‘z mehnatlari bilan butun dunyoga o‘rnak bo‘lgan.

Bolaning murg‘ak qalbidagi ilk bor paydo bo‘lgan Vatan timsoli har qancha yorqin bo‘lmasin, hali o‘zining shakl-u shamoyilini to‘la topib ulgurmagan bo‘ladi. Vatan tuyg‘usi insonning o‘zi bilan o‘tib-ulg‘ayib boradigan tuyg‘u ekan. Tajribamiz ortgani sari, hayotdagi qiyinchiliklar, uning past-u balandliklarini boshimizdan o‘tkazganimiz sari “Vatan” degan tushunchani yanada chuqurroq anglab boramiz, his qilamiz va yanada qadrlaydigan bo‘lib qolamiz, Vatan haqidagi tushunchamiz, tasavvurimiz to‘lishib, kengayib boyib boraveradi. Vatan jo‘shqin yoshlik damlari bilan bog‘liq so‘lim maskandir. Inson ham nihol kabi, uni undurib o‘stiradigan ona zamin bor, quyosh, suv, havo uni o‘z ne‘matlaridan bahramand qiladi.

Vatan tushunchasini yanada chuqurroq bilishimiz uchun uning tarixiga nazar tashlash maqsadga muvofiq. Vatan deb jonin fido qilgan To‘maris, Shiroq kabi ajdodlarimiz bor. Shiroq jasorati Kir halokatga uchragan bo‘lsada ahamoniylar Turonni bosib olish niyatidan vos kechmadilar. Saklar dushmanlarga qattiq qarshilik ko‘rsatdilar. Buni salary qabilasiga mansub Turonning mard o‘g‘loni Shiroq jasorati misolida ko‘rish mumkin. Shiroq qabiladoshlariga bosqinchilarni yo‘q qilish rejasini aytdi va o‘zining quloq, burnini kesishni buyurdi. Shundan so‘ng u Doro yoniga borib vatandoshlaridan alamzada elanligini aytib, ulardan yordam berishini, ularni sak askarlari joylashib olgan joyga yaqin yo‘ldan boshlab borishini aytdi. Doro quloq, burni kesilgan Shiroqning gaplariga ishondi, Shiroq ularni cho‘l ichkarisiga boshladi. Doro qo‘shini qancha yurmasin manzildan darak bo‘lmadi. Bu orada forslar

qo'shinining oziq-ovqat zaxirasi tugadi. Darg'azab bo'lgan forslar aldanganini tushunib yetdilar. Shunda vatanparvar Shiroq ularga qarab: "Men bir o'zim Doro qo'shinini halokatga uchratdim. Vatandoshlarimni esa o'lim va talon-tarojdan saqlab qoldim", - degan ekan. Turonning mard o'g'loni Shiroq dushman qo'lida halok bo'ldi, lekin xalqini, Vatanini bosqinchilardan saqlab qoldi.

"Vatan" tushunchasi ma'lum hududnigina qamrab olmaydi, balki uning tarkibiga butun jamiyat, uning kechagi kuni, buguni hamda ertasi ham kiradi. Shuning uchun Ozod Sharofiddinov "O'lsam, ayrilmasman quchoqlaringdan" deya bot-bot takrorlaydi.

Vatan - ona so'zi naqadar laziz,
Sensan har narsadan mo'tabar, aziz,
Hurimatingni saqlar har bir o'g'il-qiz,
Muqaddas, mo'tabar, ulug' Vatanim,
O'lsam, ayrilmasman quchoqlaringdan...

Shoirilar, yozuvchilar ijodiga nazar tashlaydigan bo'lsak, "Vatan" mavzusi jo'shqin baralla kuylanadi. Ular yozgan satrlarni inson yana va yana mutolaa qilgisi kelaveradi. Misol uchun, xalq suygan Muhammad Yusuf, Abdullah Oripov, Erkin Vohidov yurtimiz haqida yozgan she'rlarini xalq ham zavq, ham shavq bilan o'qiydi. Ularning yozgan satrlari insonlar qalbidan alohida joy egallagan hamda musiqa bo'lishga ham ulgurgan. Ularni eshitgan inson yana eshitgisi, kuylagisi kelaveradi. Ijodkorlar o'zlarining she'rlari bilan odamlarning qalbida Vatanga bo'lgan mehr, muhabbatni yanada oshirishga xizmat qilishgan.

Vatan sevgisi – insonning eng yuksak tuyg'ularidan biri. Bu tuyg'u insonni vatanparvarlik, fidoyilik va millat manfaatlarini himoya qilishga undaydi. Har bir kishi Vatanga bo'lgan muhabbati bilan kuchli va o'ziga ishongan bo'lib shakllanadi. Bugungi kunda biz o'z Vatanimizda tinch va farovon yashayotganimiz uchun minnatdormiz, chunki bu farovonlik ota-bobolarimizning fidoyiligi va tinimsiz kurashlari evaziga qo'lag kritilga.

Vatan sevgisi yoshlikdan boshlab shakllantilishi kerak. Farzandlarda bu tuyg'uni uyg'otish uchun, ularga tariximizni, ajdodlarimiz erishgan yutuqlarini, davlatimiz erishgan yutuqlarni o'rgatish lozim. Shu tariqa ular Vatanni sevib, kelajakda uni himoya qilishga, yanada rivojlantirishga hissa qo'shishga intiladilar.

Har bir fuqaro Vatan oldidagi burchini unutmasligi kerak. Bu burch, avvalo, yaxshi ta'lim olish, halol va mehnatkash bo'lib o'sish, Vatan manfaatlarini uchun xizmat qilishdan iborat. O'z yurtiga foyda keltirishni o'ylagan kishi doimo davlat va jamiyat uchun ma'suliyatli bo'ladi.

Bizdan avval o'tgan avlod-ajdodlarimiz Vatanni jamiki betakror jozibasi bilan, tunganmas xazinalari bilan bizga meros qoldirdi, uni ko'z qorachig'imizdek asrashimiz darkor. Shunday qilib Vatan sevgisi faqat so'z bilan ifodalab bo'lmaydigan tuyg'udir, balki har birimizning kundalik hayotimizdagi ishlarimiz aks etishi lozim bo'lgan qadriyatdir.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, "Alloh O'zbekiston deb atalgan tuprog'ida oltin gullaydigan, qishlarida bahor shivirlaydigan, tog' desa tog'i bor, bog' desa bog'i bor, har tongda bulbullar madhini o'qib tamom qilolmaydigan bir yurtni Vatan qilib bergan ekan, buning uchun o'zimizni baxtli deb bilmog'imiz kerak, shukronalar bilan yashamog'imiz kerak. Vatan bizga ato etilgan ulug' ne'mat ekan, Vatanga muhabbat ham har birimizga berilgan ulug' ne'matdir"- deydi Ozod Sharofiddinov.

Ko'zim qarog'idasan, Vatanim!

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. amazon.uz internet sayti
2. "O'lsam ayrilmasman quchoqlaringdan" Ozod Sharofiddinov "Tafakkur" jurnali 10-soni (1997). (p 6-8).
3. adu.uz internet sayti
4. Ozod Sharofiddinov, "Ijodni anglash baxti" . – T.: "Sharq" , 2004. – 640 b.
5. "Inson va Vatan" Sharof Rashidov, 1964. – 184 bet.

DEVELOPMENT TRENDS OF AUDITING ACTIVITIES IN UZBEKISTAN

Associate Professor of the Tashkent State
University of Economics,
Candidate of Economic Sciences,
m.xodjayeva@tsue.uz,
mutabar2009@mail.ru ,
ORCID:0000-0003-0374-1456
Makhmudova R. master TSUE,
ravshanamahmudova@gmail.com

Abstract: The article is devoted to the analysis of the current state of the audit services market in Uzbekistan. The latest changes in the legislative framework in the field of auditing are presented. The number of audit organizations and auditors, information about auditors, the dynamics of income of audit organizations and the distribution of subjects of audit activity by regions of the country are considered. The Law "On Auditing Activities" is analyzed. The conclusion is made about the main trends inherent in the Uzbek market of audit services.

Аннотация: Статья посвящена анализу современного состояния рынка аудиторских услуг в Узбекистане. Представлены последние изменения законодательной базы в области осуществления аудиторской деятельности. Рассмотрены количество аудиторских организаций и аудиторов, сведения об аудиторах, динамика доходов аудиторских организаций и распределение субъектов аудиторской деятельности по регионам страны. Проанализирован Закон «Об аудиторской деятельности». Сделан вывод об основных тенденциях, присущих узбекскому рынку аудиторских услуг.

Annotatsiya: Maqola O'zbekistonda auditorlik xizmatlari bozorining hozirgi holatini tahlil qilishga bag'ishlangan. Auditorlik faoliyati sohasidagi qonunchilik bazasidagi so'nggi o'zgarishlar taqdim etiladi. Auditorlik tashkilotlari va auditorlar soni, auditorlar to'g'risidagi ma'lumotlar, auditorlik tashkilotlarining daromadlari dinamikasi va auditorlik faoliyati sub'ektlarining mamlakat hududlari bo'yicha taqsimlanishi ko'rib chiqiladi. "Auditorlik faoliyati to'g'risida"gi qonun tahlil qilindi. O'zbekiston auditorlik xizmatlari bozoriga xos bo'lgan asosiy tendentsiyalar haqida xulosa qilingan.

Keywords: Audit, audit activity, audit organization, auditor, National Association of Accountants and Auditors of Uzbekistan (NABA Uz), auditor certificate.

Ключевые слова: Аудит, аудиторская деятельность, аудиторская организация, аудитор, Национальная Ассоциация бухгалтеров и аудиторов Узбекистана (НАБА Уз), сертификат аудитора.

Kalit so'zlar: Audit, auditorlik faoliyati, auditorlik tashkiloti, auditor, O'zbekiston buxgalterlar va auditorlar milliy assotsiatsiyasi (Uz NABA), auditorlik guvohnomasi.

Uzbekistan's transition to market relations has revealed the need to create new economic institutions that regulate relations between various economic entities, among which the institution of auditors occupies a worthy place. In a market economy, reliable information about the activities of the enterprise plays an important role, which is necessary:

- control over compliance with tax legislation by government agencies;
- determining the development strategy of the owner of the enterprise and ways to increase the efficiency of its activities;
- banks, insurance companies that assess the solvency of the enterprise and the likelihood of repaying loans, determining the insurance risk;
- for payment for supplies to suppliers, buyers, other enterprises and organizations that are in business relations with an economic entity, for trust in the acceptance of goods, services, works;
- potential investors to assess the profitability of deposits.

Audit is an element of market relations. Like any other element of the market, it arises in any group of market participants, as soon as a need arises for it, demand arises. The development and complexity of timely production and market development have led to the fact that the owners of organizations (shareholders, shareholders, founders), as well as investors and creditors, cannot independently examine all financial and economic entities. operations of a business entity comply with legal requirements and are correctly reflected in accounting.

So, on the one hand:

- the need for interested users of financial statements to believe in their reliability (since financial statements are used to make responsible decisions).

On the other side:

- lack of special knowledge and experience among interested users;
- lack of free access to organization documents;
- the possibility of obtaining biased information from the organization's management and accounting department in conflict situations;
- the tendency of financial statements to distortion due to inevitable factors (the subjectivity of the compilers, uncertainty in the interpretation of regulations, etc.) has

led to the emergence of an institute of independent, highly qualified auditors, whose opinion is about the reliability of the organization. financial statements can be reliable for interested users.[1]

The audit system is an integral part of the financial sector of the economy of Uzbekistan. Our state pays great attention to the improvement and development of this area. To date, a comprehensive legislative framework for auditing activities has been created, and the system for issuing licenses has been significantly simplified and liberalized.

With the adoption of the Law “On Auditing Activities” (No. UP-677 dated February 25, 2021):

- auditing activities are carried out exclusively on the basis of international standards of auditing, quality control, reviews, assurance assignments and related services. The standards are published by the International Auditing and Assurance Standards Board of the International Federation of Accountants. To apply international auditing standards on the territory of Uzbekistan, the procedure for their recognition is established by the Cabinet of Ministers.

An audit organization has the right to carry out audit activities from the date of entering information about this into the Register of Audit Organizations. It, as before, can be created and carry out its activities in any organizational and legal form provided for by law, with the exception of JSC. In this case, the following mandatory conditions must be met:

- creation of an audit organization with at least 4 full-time auditors with a minimum number of auditors whose main place of work is the audit organization;

- the authorized capital (authorized capital) of the audit organization is formed from property, including funds directly used by the audit organization in carrying out its activities;

- the share in the authorized capital (authorized capital) owned by the auditors (auditor) must be at least 51% (except for cases of creating an audit organization - a branch of a foreign audit organization or a subsidiary business company);

The head of an audit organization should only be an auditor whose main place of work is this audit organization.

Adjustments have been made to the rights, duties and responsibilities of the audit organization, as well as to the list of organizations subject to mandatory audit. Thus, at the end of the reporting year, commercial organizations that simultaneously fulfill the following conditions are subject to mandatory inspection: book value of assets - more than 100 thousand BRV, revenue from sales of products (works, services) - more than 200 thousand BRV. , the average annual number of personnel is more than 100 people.

a list of related services provided by audit organizations has been determined, including: consulting on issues of organization, restoration, accounting, preparation of financial statements, as well as their maintenance and preparation;

performing the functions of the audit commission (Auditor) of a legal entity, a trustee of investment assets;

consultations on the application of tax legislation, calculations of taxes and fees, preparation of declarations, if the audit organization has a full-time tax consultant or with his involvement under the terms of the contract, etc.

It has been established that based on the results of the audit, only an audit report is issued. The procedure for maintaining registers of audit organizations and auditors has been established. During the study, logical thinking, scientific observation, a systematic approach, and statistical methods were used in the study of statistical data and theories on the topic. During the analysis, statistical data from the State Committee of the Republic of Uzbekistan on Statistics was used.

The domestic theory and practice of auditing as a developing Institute of Legal Economics is developing in conditions of fierce competition. Several large local audit organizations have emerged, providing almost a full range of audit services, and local organizations have acquired relevant experience in the field of auditing.

Today, auditing activities are carried out by more than 150 audit organizations, more than 1106 auditors have qualification certificates. As of January 1, 2023, their number is 1003 auditors: 130 auditors have continuous experience as auditors for more than 10 years, 68 auditors have an international accounting certificate (CIPA, ACCA), DipIFR, CPA).[2]

In the Republic of Uzbekistan, on March 13, 1992, the Union of Accountants officially began its activities, which began its activities on January 17, 1992 with a republican conference at which the Charter of the Union, the executive committee, the bureau of the executive committee and the audit commission were elected. By that time, the association had united about two hundred members. After the adoption of the law "On Auditing Activities" in 1993, the association was transformed into the "Union of Accountants and Auditors of Uzbekistan" and by that time had about 4,000 members. On May 22, 2001, at the reporting and election conference, changes to the Charter and membership criteria were approved, and the Association received the name "National Association of Accountants and Auditors of Uzbekistan" (NABAUZ). NABAUZ today has regional branches in regional centers: Andijan, Bukhara, Gulistan, Jizzakh, Karshi, Namangan, Nukus, Samarkand, Urgench, Fergana, Navoi. Work is underway to open a branch in the city of Termez.

Since 2000, NABA UZ has been an associated member of the International Federation of Accountants (IFAC).

Since 2001, NABAUZ has been a full member of the Eurasian Council of Certified Accountants and Auditors - ECCBA. NABAUZ constantly participates in international programs and projects aimed at introducing in Uzbekistan the practices of similar organizations from the USA, England, Germany, Canada and other highly developed countries. The National Association of Accountants and Auditors of Uzbekistan is a public organization that unites certified accountants and auditors on a voluntary basis. The goal of NABA uz is to promote the protection of the rights and interests of professional accountants and auditors by conducting educational programs and advanced training courses, as well as providing consulting services to achieve associate member status at the international level.[3]

Main goals and objectives:

Development of the professions of accountant and auditor in the Republic of Uzbekistan and bringing their qualifications closer to international standards that meet the criteria for membership in the International Federation of Accountants (IFAC)

- * Active participation in market reforms in Uzbekistan;
- * participate in the development of regulatory documents in the field of accounting and auditing and make proposals for their improvement;
- * Development of qualification requirements for accountants and auditors and conducting certification exams in accordance with IFAC requirements;
- * Monitoring compliance with the Code of Ethics for Certified Accountants and Auditors;
- * organization of regional, republican and international seminars, conferences, symposia with the aim of developing accounting and auditing;
- * providing methodological, advisory and information assistance to accountants and auditors in order to ensure their professional protection;
- * Establishing contacts and cooperation with international professional organizations of accountants and auditors to achieve international recognition.[4]

The current stage of audit development is characterized by gradual adaptation and implementation of the basic principles of international auditing standards.

List of references

1. Information in the register of auditors and audit organizations on the official website of the Ministry of Economy and Finance of the Republic of Uzbekistan at www.mf.uz (Accounting and Audit Department).
2. Information on the official website of the National Association of Accountants and Auditors of the Republic of Uzbekistan www.naaa.uz.
3. Law of February 25, 2021 "On Auditing Activities".
4. Decree of the President of the Republic of Uzbekistan dated 08.04.2021 No. PQ-5210 "On ensuring the certification of auditors".

ГЕРПЕТИЧЕСКИЙ СТОМАТИТ: ЛЕЧЕНИЕ У ДЕТЕЙ И ВЗРОСЛЫХ

Ахмадов Иномжон Низомитдин

Узбекистан, Самарканд

асс. Самаркандского государственного
медицинского университета

Курсант: **Дустмуродова Зилола Зохириддин кизи**

inomjonakhmadov1994@gmail.com

АННОТАЦИЯ

Герпетический стоматит – это инфекционное поражение слизистой оболочки полости рта, вызванное вирусом простого герпеса (типов ВПГ-1 и ВПГ-2). Клинические исследования показывают, что пик заболеваемости приходится на детей в возрасте от 9 месяцев до 3 лет, а повторные случаи болезни чаще всего происходят до 6 летнего возраста. У подростков и взрослых рецидивы если и возникают, то обычно на фоне ослабленного иммунитета (например, после простуды).

Ключевые слова: Герпетический стоматит, ВПГ-1, ВПГ-2.

Введение

Обычно требуется примерно около 1 недели, чтобы полностью оправиться от герпетического стоматита, но полное заживление язв (эрозий) – может продлиться до 12-14 дней. На это время пациенту рекомендуют жидкую диету, состоящую из слегка охлажденных жидких продуктов, которые также не должны содержать кислоты. Как мы уже говорили выше – проводимое лечение будет зависеть от тяжести клинических проявлений.

□ У взрослых (особенно легкой форме заболевания) – можно вообще обойтись без какого-либо специфического лечения, т.е. без приема таблетированных противовирусных препаратов. В этом случае можно ограничиться проведением полосканий рта, используя антисептические растворы с противовирусным эффектом (например, Мирамистин или Гексорал), а при наличии герпетических высыпаний в том числе на губах и коже вокруг рта – лучше всего использовать крем «Зовиракс Дуо-Актив» или крем «Фенистил-Пенцивир», препаратом второго выбора будет обычный крем «Зовиракс», ну и препаратом третьего выбора – любой другой крем на основе 5% ацикловира.

При повышенной температуре или мышечных болях – дополнительно можно принимать симптоматические средства группы нестероидный противовоспалительный препарат (далее — НПВП) (ибупрофен). Обычно такой терапии бывает вполне достаточно, но в случае тяжелых проявлений – необходимо незамедлительное назначение противовирусных препаратов (Ацикловир, Валацикловир, Фамцикловир), а также антигистаминных препаратов.

□ У детей наличие выраженных симптомов интоксикации (при лихорадке и т.д.) – означает постельный режим, а необходимость начать незамедлительный прием противовирусного препарата «Ацикловир» в таблетках. Некоторые врачи рекомендуют прием таблетированных противовирусных препаратов при герпетическом стоматите – даже в случае легкого течения заболевания, другие – только при средне-тяжелом и тяжелом течении.

Дополнительно к Ацикловиру назначаются: что-то из НПВС на основе ибупрофена – для снятия болевого синдрома и температуры, а также один из антигистаминных препаратов 2-го поколения (Эриус, Ксизал, Кларитин и их аналоги). Самая большая ошибка, которую вы можете в данном случае сделать – отложить прием ацикловира до тех пор «пока всё не станет совсем плохо». Помните, что противовирусные препараты хорошо помогают – только если их прием начинается как можно раньше.

Также помните, что при среднем и тяжелом течении – не стоит надеяться исключительно на средства для местного применения в полости рта (например, гель Виферон) или на Виферон в форме ректальных суппозиторий. У маленьких детей не стоит слишком надеяться и на орошения очагов поражения на слизистой оболочке – спреем Мирамистин, т.к. в отличие от традиционных полосканий – орошения будут не слишком эффективны, и ниже мы расскажем почему.

Выбор антисептика при герпетическом стоматите. Препарат Мирамистин эффективен в отношении вирусов простого герпеса как ВПГ-1, так и ВПГ-2. Этот препарат имеет только 1 минус – после полоскания мирамистином на слизистой оболочке НЕ образуется несмываемый слой препарата, который бы действовал в течение еще 5-12 часов. Именно такой слой образуется после применения многих других антисептиков (например, гексетидина). В общем мирамистин работает только в момент самого полоскания, и именно из-за этого – полоскать рот этим препаратом нужно чаще и дольше.

Оптимальная кратность применения мирамистина – 3-4 раза в день, каждый раз полоскать рот в течении 2-3 минут (лучше именно трех). К примеру, препаратом Гексорал на основе гексетидина – полоскать рот нужно всего 2 раза в день по 1 минуте, что связано с образованием на поверхности слизистой несмываемого слоя гексетидина, который будет эффективен еще не менее 12 часов. Поэтому Мирамистин – это хороший препарат для пациентов,

которые в силу возраста уже способны полноценно прополоскать рот в течение 2-3 минут 4 раза в день.

Орошения очагов герпетического стоматита у детей из спрея Мирамистин – не слишком эффективно, т.к. препарат тут же смывается слюной. Хотя иногда у нас просто не может быть другого выбора (особенно у детей от 0 до 3 лет), кроме как назначить орошение мирамистином. Минусом мирамистина является отсутствие обезболивающего эффекта, а плюсом – он оказывает небольшой иммуностимулирующий эффект на слизистую оболочку, снижая этим риск повторных случаев заражения. У детей старше 3 лет и взрослых – альтернативой мирамистину может быть препарат Гексорал.

Гексорал выпускается в форме раствора или аэрозоля, причем обе формы разрешены к применению с 3 летнего возраста. Этот препарат эффективен в отношении вируса простого герпеса ВПГ-1 (это около 90% пациентов), но неэффективен в отношении ВПГ-2. Выше мы уже говорили, что тип ВПГ-2 может вызвать герпетический стоматит только у пациентов, занимающихся оральным сексом (по статистике только у 10% пациентов – герпетический стоматит вызван вирусом герпеса типа ВПГ-2).

Препарат Гексорал содержит не только антисептик гексэтидин (иногда пишут – гексэтидин или гексэтидин), но и противовоспалительные компоненты – метилсалицилат, масло мяты перечной, анисовое масло, гвоздичное масло, эвкалиптовое масло. Поэтому он обладает в том числе и противовоспалительным, а также небольшим обезболивающим действием – на изъязвления слизистой оболочки полости рта.

Выводы: у детей до 3 лет мы можем использовать только Мирамистин – в виде орошения слизистой оболочки полости рта из спрея. У детей старше 3 лет – на наш взгляд оптимально использовать препарат Гексорал аэрозоль, который в качестве основного компонента содержит 0,2% гексэтидин (после распыления на слизистой оболочке образуется несмываемый слой препарата, эффективный еще не менее 12 часов). В возрасте, когда ребенок уже способен самостоятельно прополоскать рот в течение хотя бы 1 минуты, а лучше всего в течение 2-3 минут – лучше снова использовать Мирамистин (это же касается и взрослых).

В связи с перебоями поставок Гексорал аэрозоль – сейчас отсутствует в аптеках, но у него есть хороший аналог – спрей Стопангин-тева (можно применять с 8 лет). В составе 0,2% гексэтидин, метилсалицилат, эфирные масла эвкалипта, аниса и апельсина. Таким образом, это средство имеет даже более

расширенный состав и противовоспалительное действие, чем Гексорал-аэрозоль. Есть и российский аналог попроще – аэрозоль «Гелангин флекс» (у детей с 3 лет).

Противовирусные препараты при стоматите. При тяжелом течении герпетического стоматита показано однозначное применение противовирусных препаратов. Обычно это либо ацикловир, либо фамцикловир. Клинические исследования показали, что эти препараты имеет смысл назначать только в первые 72 часа (с момента появления первых симптомов). Причем есть четкая зависимость – чем ближе к окончанию этого срока назначается препарат, тем меньше будет его эффективность.

1) Ацикловир.

Препарат Ацикловир применяется у взрослых и детей старше 2 лет в одинаковых дозировках (по 400 мг). Для детей младше 2 лет используется половина этой дозировки. Сразу скажем, что его не стоит принимать, если вы раньше уже пропивали несколько его курсов и не заметили никакого улучшения от применения. Предыдущее отсутствие эффекта может говорить о том, что вы – либо слишком поздно начали его применение, либо о резистентности к этому препарату, либо о недостаточной дозировке.

Говоря о дозировках к Ацикловиру в этой статье, мы опираемся не столько на инструкции производителей, сколько на рандомизированные клинические исследования. Например, одно из клинических исследований показало, что ацикловир в таблетках (по 200 мг – 5 раз в день, в течение 5 дней) – НЕ влиял ни на продолжительность болевого синдрома, ни на время заживления язв.

Еще одно исследование (174 пациента) сообщило об уменьшении продолжительности симптомов (8,1 против 12,5 дней), когда была использована более высокая доза Ацикловира (400 мг – 5 раз в день, в течение 5 дней). Поэтому у взрослых и детей старше 2 лет однократная дозировка должна быть именно по 400 мг. Препарат достаточно хорошо переносится даже детьми, и из побочных эффектов кратковременно могут возникнуть – тошнота, диарея, диспепсия, головная боль. Ниже мы даем схемы лечения ацикловиром, рекомендованные кафедрой инфекционных болезней (источник).

При тяжелом течении состоянии пациента и невозможности приема препарата в таблетках – ацикловир назначают внутривенно в дозе 15 мг/кг/сут, которая должна быть разделена на 3 введения (каждые 8 часов). Препарат вводится внутривенно в виде инфузии, которая продолжается 1-2 часа. Курс лечения ацикловиром (не зависимо от способа введения) – составляет 5-7 дней.

Ацикловир для профилактики рецидивов, если у ребенка частые тяжелые приступы герпетической инфекции, то ацикловир в таблетках можно применять не только для лечения, но и для профилактики рецидивов. В этом случае дозировка у детей до 12 лет рассчитывается, исходя из 20 мг/кг/сутки (но не более 400 мг в сутки), которая должна быть разделена на 2-3 приема. Курс терапии от 6 до 12 месяцев.

Для взрослых и детей старше 12 лет (либо более > 42 кг) – для профилактики рецидивов герпетического стоматита ацикловир назначают в дозировке по 400 мг – 2 раза в сутки. Также в этой возрастной категории могут использоваться уже и более серьезные противовирусные препараты – 1) фамцикловир 250 мг 2 раза в сутки (строго каждые 12 часов), 2) валацикловир 500 мг (если меньше 9 рецидивов в течение года) и 1 г/сутки в один прием (если больше 9 эпизодов в год). Длительность приема указанных препаратов от 6 до 12 месяцев.

Важно: оригинальными препаратами с ацикловиром – являются препараты под брендом «Зовиракс» (Великобритания). Зовиракс выпускается как в виде 2 видов крема, так и в виде таблеток, а также раствора для в/в введения. Остальные препараты с ацикловиром являются дженериками.

2) Валацикловир – Этот препарат применяется коротким однодневным курсом. Дозировка Валацикловира у взрослых по 2000 мг 2 раза в день (в течение 1 дня) – уменьшала продолжительность болевого синдрома по сравнению с группой плацебо всего на 1 день (4 дня против 5 дней в группе плацебо). Этот результат был зафиксирован в клиническом исследовании, в котором приняло участие 1524 пациента. Важный момент – эффективность такого курса может быть высокой, только если речь идет о раннем начале приема препарата.

Важно: т.е. короткий однодневный курс оптимален, если вы начинаете принимать препарат – либо в продромальный период заболевания (когда вы только чувствуете расстройство, зуд или жжение, но еще нет собственно высыпаний), либо не позже 6-12 часов с момента появления высыпаний. Если с момента высыпаний прошло более 12 часов, то более эффективным будет не короткий однодневный, а полный 5-7 дневный курс приема препарата в стандартных дозировках.

3) Фамцикловир – Согласно клиническим исследованиям, фамцикловир в дозировке 500 мг 3 раза в день, в течение 5 дней – уменьшает продолжительность болевого синдрома (4 дня против 6 дней в группе плацебо). Замечено, что фамцикловир в том числе уменьшает и размер поражений, и этот эффект является дозозависимым, т.е. при использовании дозировок 125 и 250 мг – этот эффект был выражен существенно меньше, а при использовании дозировки 500 мг – эффект был значительно выше.

Лечение герпетического стоматита у взрослых с применением фамцикловира – также можно проводить коротким курсом по схеме 750 мг 2 раза в день (всего в течение 1 дня). Такая схема также приводила к уменьшению продолжительности симптомов до 4,0 дней – по сравнению с группой плацебо 6,2 дня. Говоря о таких результатах, нужно отметить, что во всех озвученных

клинических исследованиях – прием противовирусного препарата начинался либо еще на стадии продромальных симптомов, либо в первые 12 часов после появления высыпаний.

Нужно отметить, что кратковременная высокодозовая противовирусная терапия валацикловиром и фамцикловиром предлагает больший комфорт для пациентов и врачей (при тех же самых показателях эффективности). Такая терапия не требует длительного приема препарата, и она является хорошим выбором для пациентов с предыдущими тяжелыми случаями герпетического стоматита – особенно если прием препарата начинается не позднее 6 часов с момента появления герпетических высыпаний.

Лечение герпетического стоматита интерфероном.

Для лечения герпетического стоматита у детей иногда рекомендуют препараты линейки Виферон, на основе интерферона. Для детей самого младшего возраста для этого используется форма в виде свечей (с дозировками интерферона 150 000, 500 000 или 1 000 000 МЕ), а для детей постарше и взрослых – форма в виде геля. Хотя некоторые клинические исследования и говорят о эффективности такой терапии – многие иммунологи и вирусологи с сомнением относятся к результатам этих.

Формы выпуска препарата Виферон.

Нужно отметить, что в Европе и США, которые в принципе можно считать лидерами по качеству оказания медицинской помощи, а также по качеству разрабатываемых медицинских препаратов – в этих странах такая заместительная терапия интерферонами давно признана не слишком эффективной. Т.е. в развитых странах интерфероны как метод лечения герпетического стоматита/ гингивостоматита – вообще не используются.

Вместо них часто используются иммуностимулирующие препараты, которые являются палочкой-выручалочкой у пациентов с частыми рецидивами герпетического стоматита (либо нечастыми, но с тяжелым течением). Частые рецидивы и тяжелое течение стоматита – безусловно свидетельствуют уже о проблемах с иммунной системой.

Иммуномодуляторы для лечения стоматита. У детей могут использоваться следующие безрецептурные препараты. Во-первых – у детей старше 1-го года это может быть Тимоген, который идет в форме назального спрея. Во-вторых – у детей старше 4 лет это может быть препарат Циклоферон, который принимают 1 раз в сутки (за полчаса до еды, запивая большим количеством воды).

Однократная дозировка для детей 4-6 лет – по 150 мг, у детей 7-11 лет – 300-450 мг, у взрослых и детей старше 12 лет – 450-600 мг.

В качестве иммуномодуляторов у взрослых – внутримышечные инъекции препарата Тимоген, либо такие препараты как Левамизол или Метилурацил (в таблетках). Но все это уже рецептурные препараты, которые должны применяться только по назначению врача.

Заключение

Вы должны понимать, что ребенок рождается со стерильной полостью рта, и заражение его вирусом простого герпеса происходит от родителей или родственников (помните об этом, когда целуете ребенка в губы, облизываете его ложечку или берете в рот его соску). Стоит знать, что вы можете заразить ребенка герпесом, даже если у вас вообще нет никаких клинических проявлений (высыпаний), т.к. примерно у 10% взрослых – вирус герпеса постоянно присутствует в слюне.

Литература

1. Shavkatovich O. R. Nizomitdin AI EFFECTIVENESS OF THE USE OF OSTEOPLASTIC MATERIAL "STIMUL-OSS" IN SAMARKAND //Web of Scientist: International Scientific Research Journal. – 2022. – Т. 3. – №. 11. – С. 612-617.
2. Nizomitdin A. I. Modern Methods of Odontopreparation for MetalCeramic for Beginner Prosthodontists //Eurasian Medical Research Periodical. – 2023. – Т. 18. – С. 98-102.
3. Ахмадов И. Н. Нарушения в системе перекисного окисления липидов при парадантозе. – 2023.
4. Sadriev N., Sanakulov J., Akhmedov I. ANALYSIS OF PROFILE TELERENTGOGRAM AND PLANNING ORTHODONTIC TREATMENT OF DENTAL ANOMALIES AND DEFORMATIONS IN CHILDREN AND ADOLESCENTS USING AUTOMATED EQUIPMENT WITH ELEMENTS ARTIFICIAL INTELLIGENCE" ALLEGRO" //Евразийский журнал технологий и инноваций. – 2023. – Т. 1. – №. 9. – С. 69-71.
5. Sanaqulov J., Sadriyev N., Axmadov I. KERAMIK KIRITMANING BOSHQA RESTAVRATSIYA VOSITALARI BILAN SOLISHTIRISH //Центральноазиатский журнал образования и инноваций. – 2023. – Т. 2. – №. 9 Part 2. – С. 22-26.
6. Ахмадов И. Н. КЛИНИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ И ПРИНЦИПЫ ЛЕЧЕНИЯ АЛЛЕРГИЧЕСКОГО СТОМАТИТА ПРИ ИСПОЛЬЗОВАНИИ ЧАСТИЧНЫХ И ПОЛНЫХ СЪЕМНЫХ ПЛАСТИНОЧНЫХ ПРОТЕЗОВ //ББК. – 2021. – Т. 72. – С. 262.
7. Akhmadov I. et al. VARK DEPARTMENT OF ORTHOPEDIC DENTISTRY //Центральноазиатский журнал образования и инноваций. – 2023. – Т. 2. – №. 10 Part 3. – С. 57-61.

8. Akhmadov I. et al. CERAMIC INLAYS COMPARED TO OTHER RESTORATION PROCEDURES //Евразийский журнал технологий и инноваций. – 2023. – Т. 1. – №. 10. – С. 186-191.
9. Sadriev N. et al. DENTAL IMPLANTOLOGY IN THE DIABETIC PATIENTS //Бюллетень студентов нового Узбекистана. – 2023. – Т. 1. – №. 10. – С. 44-48.
10. Sadriev N. et al. DENTAL IN CHILDREN WITH TRAUMATIC STOMATITIS COMPLEX DENTAL TREATMENT OF DISEASES AND THEIR EVALUATION OF PREVENTION //Центральноазиатский журнал образования и инноваций. – 2023. – Т. 2. – №. 10 Part 3. – С. 62-65.
11. Sadriev N. et al. PREVENTION OF PROSTHETIC DENTISTRY //Бюллетень педагогов нового Узбекистана. – 2023. – Т. 1. – №. 10. – С. 54-57.
12. Санакулов Ж., Садриев Н., Ахмадов И. КОМПЛЕКСНОЕ ОРТОПЕДО-ХИРУРГИЧЕСКОЕ ЛЕЧЕНИЕ АНОМАЛИЙ И ДЕФОРМАЦИЙ ЗУБОЧЕЛЮСТНОЙ СИСТЕМЫ В СФОРМИРОВАННОМ ПРИКУСЕ С ПРИМЕНЕНИЕМ ЛАЗЕРНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ АННОТАЦИЯ //Центральноазиатский журнал образования и инноваций. – 2023. – Т. 2. – №. 9 Part 2. – С. 27-31.
13. Sadriev N. et al. TISHLARNI PROTEZLAH JARAYONIDA ORTOPED STOMATOLOGNING DEONTOLOGIK MUNOSABATGA KIRISHISHI //Центральноазиатский журнал образования и инноваций. – 2023. – Т. 2. – №. 11 Part 3. – С. 109-113.
14. Sadriev N. et al. PANDEMIYA SHAROITIDA STOMATOLOGIK FAVQULODDA VAZIYATLAR BO'YICHA KO'RSATMALAR //Центральноазиатский журнал образования и инноваций. – 2023. – Т. 2. – №. 11 Part 3. – С. 95-99.
15. Ахмадов И. VARK КАФЕДРЫ ОРТОПЕДИЧЕСКОЙ СТОМАТОЛОГИИ //Евразийский журнал медицинских и естественных наук. – 2023. – Т. 3. – №. 9. – С. 132-136.
16. Ахмадов И. КЕРАМИЧЕСКОЙ ИНКРУСТАЦИИ ПО СРАВНЕНИЮ С ДРУГИМИ ВОССТАНОВИТЕЛЬНЫМИ ПРОЦЕДУРАМИ //Евразийский журнал медицинских и естественных наук. – 2023. – Т. 3. – №. 9. – С. 126-131.
17. Nizomitdin A. I. Therapeutic Effect Of Improved Enamel Surface Preparation Technique In The Treatment Of Acute Initial Caries Of Temporary Teeth In Children //Web of Scientist: International Scientific Research Journal. – 2022. – Т. 3. – №. 11. – С. 440-445.
18. Axmadov I., Sanaqulov J. RAQAMLI TISH QOLIPLARI //Центральноазиатский журнал образования и инноваций. – 2024. – Т. 3. – №. 1 Part 3. – С. 47-51.
19. Ахмадов И., Садриев Н., Санакулов Ж. ЦИФРОВЫЕ СЛЕПКИ ЗУБОВ //Центральноазиатский журнал образования и инноваций. – 2023. – Т. 2. – №. 12 Part 2. – С. 166-171.

20. Sadriev N. et al. ORTHOPEDIST-DENTIST-DEONTOLOGIST IN DENTAL PROSTHETIC SURGERY FACTOR COLLATION //Центральноазиатский журнал образования и инноваций. – 2023. – Т. 2. – №. 12 Part 2. – С. 161-165.
21. Садриев Н., Ахмадов И., Санакулов Д. СОВРЕМЕННЫЕ АСПЕКТЫ ЭТИОЛОГИИ И ПАТОГЕНЕЗА ЗАБОЛЕВАНИЯ ПАРОДОНТА //Центральноазиатский журнал образования и инноваций. – 2023. – Т. 2. – №. 11 Part 3. – С. 100-108.
22. Ахмадов И. Н. и др. ОПРЕДЕЛЕНИЕ ОПТИМАЛЬНОГО ВЕРТИКАЛЬНОГО ИНДЕКСА //Лучшие интеллектуальные исследования. – 2024. – Т. 18. – №. 2. – С. 129-137.
23. Nizomitdin A. I. et al. DETERMINING THE OPTIMAL VERTICAL INDEX //Лучшие интеллектуальные исследования. – 2024. – Т. 18. – №. 2. – С. 120-128.
24. Ахмадов И. Н. и др. ЛИЦЕВАЯ ДУГА И БЕЗ НЕЕ //ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ. – 2024. – Т. 41. – №. 5. – С. 88-98.
25. Nizomitdin A. I. et al. FACE BOW AND WITHOUT IT //ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ. – 2024. – Т. 41. – №. 5. – С. 99-108.
26. Axmadov I. ORTOPEDIK STOMATOLOGIYADA ISHLATILADIGAN TURLI QOLIP OLUVCHI XOM-ASHYOLARNING AFZALLIKLARI VA KAMCHILIKLARI //Журнал академических исследований нового Узбекистана. – 2024. – Т. 1. – №. 2. – С. 126-131.
27. Ахмадов И., Санакулов Ж. НЕДОСТАТКИ И ПРЕИМУЩЕСТВА РАЗЛИЧНЫХ ТЕХНИК ПОЛУЧЕНИЯ СЛЕПКИ ЗУБОВ //Центральноазиатский журнал образования и инноваций. – 2024. – Т. 3. – №. 1 Part 3. – С. 41-46.
28. Ахмадов И. Н., Санакулов Ж. О. ВОРТ //Modern education and development. – 2024. – Т. 12. – №. 3. – С. 226-240.
29. Nizomitdin O'g'li A. I., Obloberdi O'g'li S. J., Najmiddinovich S. N. ВОРТ //Modern education and development. – 2024. – Т. 12. – №. 3. – С. 250-259.
30. Садриев Н. Н., Ахмадов И. Н., Санакулов Ж. О. ДИФФЕРЕНЦИРОВАННЫЙ ПОДХОД К ЛЕЧЕНИЮ ВОСПАЛИТЕЛЬНЫХ ЗАБОЛЕВАНИЙ ПАРОДОНТА У ЛИЦ С ХРОНИЧЕСКИМИ ВИРУСНЫМИ ГЕПАТИТАМИ //Modern education and development. – 2024. – Т. 12. – №. 3. – С. 241-249.
31. Мусаева Г. А., Ахмадов И. Н., Садриев Н. Н. ПАРОДОНТИТ И ЕГО ЛЕЧЕНИЕ СПОСОБНЫ К ИЗМЕНЕНИЮ КАЧЕСТВА ЖИЗНИ ПАЦИЕНТА //Modern education and development. – 2024. – Т. 12. – №. 3. – С. 260-273.
32. Akhmadov I. N. IMPROVING THE TREATMENT OF VIRAL STOMATITIS IN CHILDREN DURING ENTERIC VIRAL INFECTIONS //Central Asian Journal of Medicine. – 2024. – №. 2. – С. 32-38.

33. Shaxnoza T., Inomjon A. FEATURES OF COPD STRUCTURE IN ELDERLY PATIENTS //European International Journal of Multidisciplinary Research and Management Studies. – 2024. – Т. 4. – №. 06. – С. 27-32.
34. Shaxnoza T., Inomjon A. FEATURES OF COPD STRUCTURE IN ELDERLY PATIENTS //European International Journal of Multidisciplinary Research and Management Studies. – 2024. – Т. 4. – №. 06. – С. 27-32.
35. Nizomitdin o'g'li A. I. ENTEROVIRUSLAR //Лучшие интеллектуальные исследования. – 2024. – Т. 34. – №. 1. – С. 200-206.
36. Nizomitdin o'g'li A. I. ENTEROVIRUSLI VEZIKULYAR STOMATIT //Лучшие интеллектуальные исследования. – 2024. – Т. 34. – №. 1. – С. 186-189.
37. Nizomitdin O'g'li A. I. et al. ENTEROVIRUSLAR VA ANTIVIRUS //Лучшие интеллектуальные исследования. – 2024. – Т. 34. – №. 2. – С. 87-96.
38. Nizomitdin O'g'li A. I. et al. ENTEROVIRUSLAR KELITIRIB CHIQRADIGAN KASALLIKLAR //Лучшие интеллектуальные исследования. – 2024. – Т. 34. – №. 2. – С. 97-107.
39. Nizomitdin O'g'li A. I. et al. IRES //Лучшие интеллектуальные исследования. – 2024. – Т. 34. – №. 2. – С. 78-86.

BINAR MUNOSABATLAR. EKVIVALENT MUNOSABATLAR

Sevara Soliyeva Ma`murbek qizi
Andijon davlat pedagogika instituti
“Informatika va aniq fanlar fakulteti”
Kafedrasi o`qituvchisi

Ubaydullayeva Maftuna Maxammadjon qizi
Andijon davlat pedagogika instituti Aniq
fanlar fakulteti Matematika va informatika
yo`nalishi 301-guruh talabasi

Annotatsiya: Binar munosabatlari va ekvivalent munosabatlar yuqori matematik darajaga ega bo'lgan zamonaviy fan sifatida rivojlanishida muhim rol tutadi. Binar munosabatlar hisobi 1860-yilda De Morgan tomonidan kiritilgan va keyinchalik Prays va Shridder tomonidan mukammal ishlab chiqilgan. Yarim asr o'tgach Tarski, Jonsson, Lindon va Monk lar zamonaviy model nuqtai nazardan hisobni yanada rivojlantirgan. Ushbu maqolada shular haqida batafsil bayon etilgan.

Аннотация: Бинарные отношения играют важную роль в развитии высшей математики как современной науки. Бинарные исчисление отношений было введено де Морганом в 1860 году и прекрасно разработано Кевинчем Прайсом и Шриддером. Тайский Йонссон после полуночи. Работа Лондона и монаха ещё больше продвинула учёт с точки зрения современной модели. Об этом подробно рассказывает в этой статье.

Annotation: Binary relations and equivalence relations play an important role in the development of a modern science with a high mathematical level. Binary relation calculus was introduced by De Morgan in 186 and later refined by Price and Schridder. Half an hour later, Tarski Johnson. Lyndon and Monk further developed calculus in terms of the modern model. This article describes them in detail.

Kalit so`zlar: binary, munosabatlar, to'plam, ekvivalent, element, simmetrik, kesma, antisimmetrik, tenglik munosabatlari, funktsiya, grafik

Ключевые слова: бинарный, отношение, множество, эквивалент, элемент, симметричный, сечение, антисимметричность, отношения равенства, функция, график.

Key words: binary, relation, set, equivalent, element, symmetric, cross section, antisymmetric, equality relation, function, graph.

Ikki to‘plam elementlari orasidagi moslikni ko‘rishdan oldin, ikki to‘plam dekart ko‘paytmasi va uning qism to‘plamlarini misollar yordamida eslaylik. Aytaylik bizga $X = \{a, b, c\}$ va $Y = \{m, n\}$ to‘plamlari berilgan bo‘lsin. Y holda

$$X \times Y = \{(a; m), (a; n), (b; m), (b; n), (c; m), (c; n)\}$$

ga ega bo‘lamiz. Bu dekart ko‘paytma 6 ta qism to‘plamga ega.

Ta’rif $X \times Y$ dekart ko‘paytmaning istalgan G_f qism to‘plami X va Y to‘plamlar orasidagi binar moslik deyiladi. Binar so‘zi lotincha bis so‘zidan olingan bo‘lib, ikki to‘plam elementlari orasida so‘z borishini bildiradi. Moslik lotin alifbosining f, d, t, s kabi harflari bilan belgilanadi. Bizga ma’lum bo‘lgan funksiyalarning hammasi moslik tushunchasiga misol bo‘la oladi.

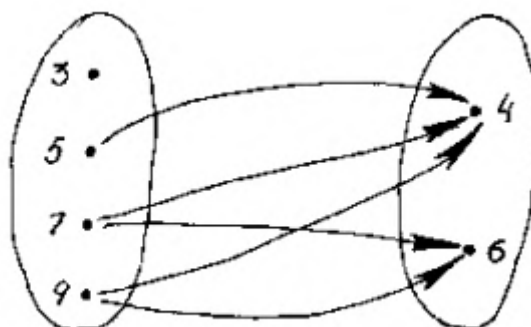
X to‘plam moslikning birinchi to‘plami deyiladi. X to‘plamning moslikda ishtirok etuvchi elementlari to‘plami moslikning aniqlanish sohasi deyiladi. Y to‘plam moslikning ikkinchi to‘plami deyiladi. Y to‘plamning moslikda qatnashgan elementlari to‘plami moslikning qiymatlar to‘plami deyiladi. $G_f \subset X \times Y$ to‘plam moslikning grafigi deyiladi. G_f grafik biror R moslikdagi (x, y) juftliklar to‘plami ya’ni xRy , bu yerda $x \in X, y \in Y$ Ikki to‘plam orasidagi moslikni nuqtalar va yo‘nalishli kesmalar (strelkalar) yordamida tasvirlovchi rasmlar moslikning grafi deyiladi.

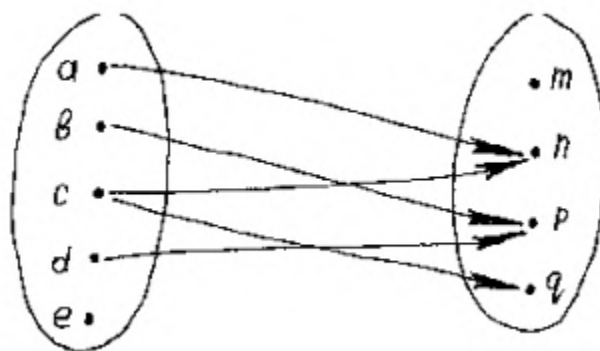
Misollar:

1. $X = \{3, 5, 7, 9\}$ va $Y = \{4, 6\}$ to‘plamlar orasidagi «katta» mosligining grafigini yasaymiz. Buning uchun berilgan to‘plamlar elementlarini nuqtalar bilan belgilaymiz va X to‘plam elementlarini tasvirlovchi nuqtalardan Y to‘plam elementlarini tasvirlovchi nuqtalarga strelkalar o‘tkazamiz.

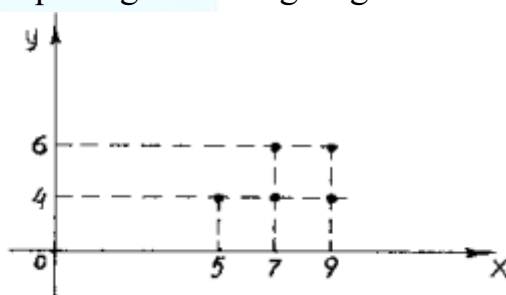
Natijada biz X va Y to‘plamlar elementlari orasidagi «katta» mosligiga ega bo‘lamiz.

1. $X = \{a, b, c, d, e\}, Y = \{m, n, p, q\}$ $G_f =$
 $G \{(a; n), (b; p), (c; n), (c; q), (d; p)\}$
 $f =$ grafini chizaylik

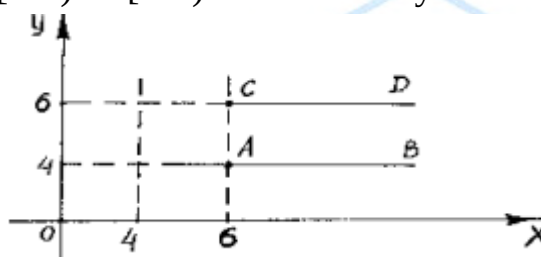

Bunda aniqlanish sohasi $\{a, b, c, d\}$ Qiymatlar to'plami $\{n, p, q\}$ X va Y sonli to'plamlar elementlari orasidagi moslik koordinata tekisligidagi grafik yordamida tasvirlanadi. Buning uchun R moslikda bo'lgan barcha sonlar jufti koordinata tekisligida nuqtalar bilan tasvirlanadi. Buning natijasida hosil bo'lgan figura R moslikning grafigi bo'ladi. Yuqoridagi misolni grafigini chizamiz.

Moslikni bunday tasvirlash ularni berilgan moslikda cheksiz ko'p sonlar jufti bo'lganda ko'rgazmali tasvirlash imkonini beradi.

Masalan: $X = R$ va $Y = \{4, 6\}$ to'plamlar orasidagi «katta» mosligini qaraylik va grafigini yasaylik moslikni $[AB]$ va $[CD]$ nurlar ifodalaydi.

Ta'rif. Quydagi uchta shartni bajaradigan har qanday R munosabat ekvivalentlik munosabati deyiladi:

- 1) refleksivlik sharti: $\forall x \in A$ uchun $x R x$,
- 2) simmetriklik sharti: $x R y \Rightarrow y R x$,
- 3) tranzitivlik sharti: agar $x R y$ va $y R z$ dan $x R z$ ekanligi kelib chiqsa,

$\forall \langle x, y \rangle \in R$ uchun.

Misol . 1) “=” munosabati ekvivalentlik munosabati bo'ladi.

Refleksivlik sharti : $x = x$

Симметричность шarti: $x = y \Rightarrow y = x$

Транзитивность шarti: $x = y, y = z \Rightarrow x = z$

2) Қариндoшлик munosabati ekvivalentlik munosabati bo'lad.

Рефлексивность шarti: xRx - o'zi-o'ziga qarindosh.

Симметричность шarti : $xRy \Rightarrow yRx$

Транзитивность шarti : $xRy, yRz \Rightarrow xRz$.

3) "Yaxshi ko'rish" munosabati ekvivalent emas.

Рефлексивность шarti : xRx o'zini-o'zi yaxshi ko'radi.

Симметричность шarti : xRy bo'lsa, yRx bo'lishi shart emas.

Транзитивность шarti : xRy, yRz ekanligidan xRz kelib chiqmaydi

Та'риф: Agar A to'plamda aniqlangan ρ binar munosabat bir vaqtning o'zida refleksiv, simmetrik va tranzitiv bo'lsa, u holda ρ munosabatga ekvivalentlik munosabat deyiladi.

Ekvivalentlik munosabati = kabi belgilanadi.

Масалан, ixtiyoriy $A \neq \emptyset$ to'plam elementlari uchun aniqlangan tenglik munosabati, to'g'ri chiziqlar to'plamidagi parallelizm munosabati, uchburchaklar to'plamidagi o'xashlik munosabati ekvivalentlik munosabati bo'lad.

$\rho = \{(x; y): x, y \in Z, \forall m \in Z(m=0) \text{ va } x-y \text{ son } m \text{ ga bo'linadi}\}$ munosabati ekvivalent munosabat bo'lad. A to'plamda aniqlangan ekvivalentlik munosabati shu A to'plamni o'zaro kesishmaydigan sinflarga ajratish tushunchasi bilan uzviy bo'lgan. Bunday sinflar odatda ekvivalentlik sinflari deb yuritiladi. a element bilan aniqlanuvchi ekvivalentlik sinfi deb a ga ekvivalent bo'lgan elementlardan tuzilgan to'plamga aytiladi

Та'риф: Agar A to'plam ρ ekvivalentlik munosabati yordamida ekvivalentlik sinflariga ajratilgan bo'lsa, u holda bu ekvivalentlik sinflari to'plamiga faktor to'plam deyiladi va uni A/ρ ko'rinishda belgilanadi.

Мisol. $Z = \{\dots, -3, -2, -1, 0, 1, 2, 3, \dots\}$ to'plamning barcha elementlarini 4 ga bo'lib chiqaylik. Z ning elementlarini 4 ga bo'lishdan hosil bo'lgan qoldiqlar 0, 1, 2, 3 bo'lad. Bu qoldiqlar bo'yicha Z ni $C_0 = \{4k / \forall k \in Z\}$, $C_1 = \{4k = 1 / \forall k \in Z\}$, $C_2 = \{4k = 2 / \forall k \in Z\}$, $C_3 = \{4k + 3 / \forall k \in Z\}$ sinflarga ajratish mumkin.

$C_i \cap C_j = \emptyset (i \neq j)$ va $C_0 \cup C_1 \cup C_2 \cup C_3 = Z$ bo'lad.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. F.M.Qosimov, M.M.Qosimova “Boshlang'ich matematika kursi nazariyasi”. - Buxoro 2021-yil, 30-35-betlar.
2. Sh.A.Ayupov, B.A.Omirov, A.X.Xudoyberdiyev, F.H.Haydarov “ALGEBRA VA SONLAR NAZARIYASI” (o'quv qo'llanma) .Toshkent 2019-yil, 12-15-betlar.
3. Sh.A.Ayupov, B.A.Omirov “ABSTRAKT ALGEBRA” (o'quv qo'llanma). Toshkent 2022-yil.
4. R. N. Nazarov, B. T. Toshpo'latov, A. D. Do'simbetov. Algebra va sonlar nazariyasi. 1-qism. Toshkent. O'qituvchi. 1993 y. (35-39 betlar)
5. Куликов Л. Я. Алгебра и теория чисел. Москва: Высш.шк. 1979 г. (стр 5-14).gan.
- 6.Rasulov A.S. va boshq. Ehtimollar nazariyasi va matematik statistika: Darslik. A.S. Rasulov, G.M. Raimova, X.K. Sarimsakova. —T.: O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2006.
- 7.Stoylova L.P, Pishkalo A.M . Boshlang'ich matematika kursi asoslari. O'quv qo'llanma. T.:O'qituvchi, 1991.
- 8.Стойлова Л.П., Пышкало А.М.. Основы начального курса математики. Учебное пособие. Ўқитувчи, 1991.
- 9.Иброҳимов Р. «Математикадан масалалар тўплами». Т. Ўқитувчи, 1995.
- 10.Abdullayeva B.S., Rajabov F., Masharipova S. Oliy matematika asoslari. Darslik. T.: Iqtisod-Moliya, 2011. 392b.

Elektron ta'lim resurslari

1. www.tdpu.uz
2. www.pedagog.uz
3. www.ziyonet.uz

O'SMIRLARDA SOG'LOM TAFAKKUR RIVOJLANISHINING IJTIMOIY-PSIHOLOGIK MEHANIZMLARI

Qurbonova Durdona No'monjon qizi

Namangan davlat universiteti psixologiya yo'nalishi magistranti
+998045648515

Annotatsiya. Ushbu maqola o'spirinlarda sog'lom fikrlashni rivojlantirishga yordam beradigan ijtimoiy-psixologik mexanizmlarni o'rganadi. Ijtimoiy ta'sir, kognitiv rivojlanish va hissiy tartibga solish kabi asosiy omillarni tahlil qilib, tadqiqot qo'llab-quvvatlovchi muhit va maqsadli aralashuvlarning rolini ta'kidlaydi. Tadqiqot nazariy tushunchalarni empirik topilmalar bilan birlashtirib, o'smirlar o'rtasida chidamlilik va konstruktiv fikrlash shakllarini rivojlantirish uchun amaliy strategiyalarni taklif qiladi.

Kalit so'zlar: sog'lom fikrlash, o'smirlar, ijtimoiy-psixologik mexanizmlar, kognitiv rivojlanish, hissiy tartibga solish, chidamlilik, ijtimoiy ta'sir.

O'smirlik tez jismoniy, hissiy va kognitiv o'zgarishlar bilan tavsiflangan muhim davr. Shu vaqt ichida sog'lom fikrlash tarzini rivojlantirish barqarorlikni mustahkamlash, stressni boshqarish va ijobiy ijtimoiy aloqalarni rivojlantirish uchun juda muhimdir. Sog'lom fikrlash mantiqiy fikrlash, muvozanatli qaror qabul qilish va qiyinchiliklarga konstruktiv yondashuvni o'z ichiga oladi. Biroq, o'spirinlar ko'pincha salbiy ta'sirlarga, shu jumladan tengdoshlarning bosimiga va ommaviy axborot vositalarida xabar almashishga moyil bo'lib, bu rivojlanishga to'sqinlik qilishi mumkin. Sog'lom fikrlash asosidagi ijtimoiy-psixologik mexanizmlarni tushunish o'qituvchilar, ota-onalar va siyosatchilarga o'smirlar uchun qo'llab-quvvatlovchi asoslarni yaratishga yordam beradi.

O'smirlarda sog'lom fikrlashni rivojlantirishning ijtimoiy-psixologik mexanizmlari

O'smirlarda sog'lom fikrlash kognitiv, hissiy va xulq-atvorga chidamlilikni osonlashtiradigan turli xil ijtimoiy-psixologik mexanizmlar bilan shakllanadi. Mana bu mexanizmlarning umumiy ko'rinishi:

Ijtimoiy Ta'sir

- Oila Dinamikasi:

- Qo'llab-quvvatlovchi va tarbiyalovchi oilaviy muhit o'smirlarni ijobiy kognitiv naqshlarni rivojlantirishga undaydi.

- Sog'lom engish mexanizmlarini ota-ona modellashtirish.

- Tengdoshlarning Ta'siri:

- Tengdoshlarning ijobiy munosabatlari hamkorlikda fikrlash va muammolarni hal qilishga yordam beradi.

- Turli istiqbollarga ta'sir qilish fikrda moslashuvchanlikni shakllantirishga yordam beradi.

Kognitiv Qayta Qurish

- O'smirlarga salbiy fikrlarga qarshi chiqish va ularni konstruktiv, realistik fikrlar bilan almashtirishga o'rgatiladi.

- Vaziyatlarga impulsiv yoki hissiy javoblarni emas, balki aks ettiruvchi fikrlashni rag'batlantirish.

Hissiy Tartibga Solish

- Ehtiyotkorlik va hissiy xabardorlik kabi usullar stress va umidsizlikni boshqarish qobiliyatini oshiradi.

- Ijtimoiy maqbul yo'llar bilan tushunish va ifoda tuyg'ular sog'lom orasi shovqinlarni qo'llab-quvvatlaydi.

Ta'limning roli

- Tanqidiy fikrlash qobiliyatlari: tahlil, baholash va dalillarga asoslangan xulosalarni ta'kidlaydigan ta'lim dasturlari.

- Psixologik ta'lim: o'smirlarga ruhiy salomatlik, hissiy aql va kurashish strategiyasi haqida o'rgatish.

Madaniy va ijtimoiy normalar

- Inklyuzivlik, empatiya va chidamlilikni rivojlantiruvchi ijtimoiy qadriyatlar o'smirlarning dunyoqarashini shakllantiradi.

- Xilma-xillik nishonlanadigan muhitga ta'sir qilish ochiq fikrni rivojlantirishga yordam beradi.

Qo'llab-Quvvatlash Tarmoqlari

- Tanqidiy hayot o'tish davrida o'smirlarni boshqaradigan murabbiylar, o'qituvchilar va maslahatchilarning mavjudligi.

- Muammolarni muhokama qilish va tajriba almashish uchun xavfsiz joyni ta'minlaydigan tengdoshlarni qo'llab-quvvatlash guruhlar.

Media va texnologiya

- Motivatsion videolar, interaktiv o'quv platformalari va ruhiy salomatlik ilovalari kabi ijobiy raqamli kontent konstruktiv fikrlashga yordam beradi.

- Ijtimoiy tarmoqlarning o'zini o'zi idrok etishiga zararli ta'siridan qochish uchun raqamli savodxonlikni o'rgatadigan dasturlar.

Jamiyatni Jalb Qilish

- Jamoat ishlarida yoki guruh faoliyatida ishtirok etish maqsad va tegishlilik hissini uyg'otadi.

- O'smirlar birgalikdagi sa'y-harakatlar orqali jamoaviy ish, muammolarni hal qilish va etakchilikni o'rganadilar.

O'z-O'zini Samaradorligini Rivojlantirish

- Maqsadlarni belgilash va yutuqlarni nishonlashni rag'batlantirish ishonch va avtonomiyani kuchaytiradi.

- Muammoni hal qilish mashqlari o'spirinlarga natijalarga ta'sir qilish qobiliyatini anglashga yordam beradi.

Chidamlilik Bo'yicha Trening

- Nazorat qilinadigan qiyinchiliklarga ta'sir qilish qobiliyat va moslashuvchanlikni oshiradi.

- Muvaffaqiyatsizliklardan qo'rqishdan ko'ra ularni o'rganishga e'tibor qarating.

O'smirlarda sog'lom fikrlashni osonlashtirish uchun amaliy qadamlar

- Seminarlar va seminarlar: stressni boshqarish, qaror qabul qilish va samarali muloqotga qaratilgan tadbirlarni o'tkazish.

- Ota-ona tarbiyasi: ota-onalarni sog'lom fikrlash jarayonida o'smirlarini qo'llab-quvvatlash uchun vositalar bilan jihozlash.

- Maktab dasturlari: ruhiy salomatlik va hayotiy ko'nikmalarni ta'kidlaydigan o'quv dasturlarini joriy etish.

- Maslahat xizmatlari: o'smirlarga shaxsiy va akademik muammolarni hal qilishda yordam berish uchun professional ko'rsatmalar bering.

Ushbu ijtimoiy-psixologik mexanizmlardan foydalangan holda, o'qituvchilar, ota-onalar va jamoalar o'smirlik davrida sog'lom fikrlash uchun asos yaratishda muhim rol o'ynashi mumkin.

Natijalar o'smirlar o'rtasida sog'lom fikrlashni rivojlantirishda kognitiv, hissiy va ijtimoiy omillar o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni ta'kidlaydi. Qo'llab-quvvatlovchi munosabatlar stress va kognitiv buzilishlarga qarshi tampon bo'lib, o'spirinlarga konstruktiv kurash mexanizmlarini qabul qilishga imkon beradi. Mindfulness training kabi tuzilgan aralashuvlarning roli kognitiv va hissiy qobiliyatlarni oshirish uchun maqsadli dasturlarning imkoniyatlarini ta'kidlaydi. Biroq, topilmalar, shuningdek, sog'lom fikrlashga yordam beradigan va to'sqinlik qiladigan raqamli ommaviy axborot vositalarining keng tarqalgan ta'siriga nisbatan ehtiyotkorlik zarurligini ko'rsatadi.

Xulosa

O'smirlarda sog'lom fikrlashni rivojlantirish kognitiv, hissiy va ijtimoiy o'lchovlarga qaratilgan ko'p qirrali yondashuvni talab qiladi. Asosiy tavsiyalarga quyidagilar kiradi:

Ota-onalar va o'qituvchilar tayyorlash: o'smirlarning kognitiv va hissiy ehtiyojlarini kattalar tushunchasini oshirish dasturlari.

Maktabga asoslangan tadbirlar: kognitiv-xulq-atvor va ijtimoiy-emotsional ta'lim modullarini o'quv dasturiga kiritish.

Raqamli savodxonlik kampaniyalari: o'spirinlarni tanqidiy fikrlash va ommaviy axborot vositalarini mas'uliyatli iste'mol qilish to'g'risida o'qitish.

Jamiyatni jalb qilish: o'smirlar uchun o'zlarini ifoda etishlari va ijobiy rol modellaridan o'rganishlari uchun xavfsiz joylar yaratish.

Sog'lom fikrlashni qo'llab-quvvatlaydigan muhitni rivojlantirish orqali manfaatdor tomonlar o'smirlarni murakkab dunyoda chidamlilik va muvaffaqiyat uchun zarur vositalar bilan jihozlashlari mumkin.

Adabiyotlar:

1. F.I.Xaydarov, N.I.Xalilova. Umumiy Psixologiya 2009- yil.
2. Conklin HM, Luciana M, Hooper CJ, Yarger RS. Working memory performance in typically developing children and adolescents: behavioral evidence of protracted frontal lobe development. Dev Neuropsychol. 2007;31:103–128
3. Nishanova Z.T. va boshqalar,, Rivojlanish psixologiyasi.Pedagogik psixologiya 2018.
4. Jumanova, Nasiba Sherbayevna, & Abduvaliyeva, Nilufar Ne'Matulla Qizi (2022). O'SMIRLARDA SALBIY XULQ-ATVOR NAMOYON BO'LISHINING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 2 (2), 625-629.
5. Offer D, Schonert-Reichl KA. Debunking the myths of adolescence: findings from recent research. J Am Acad Child Adolesc Psychiatry. 1992;31:1003–1014
6. Imomqulova, F. U. B., & Qarshiboyeva, D. B. (2022). KO'P VA YOLG'IZ FARZANDLI OILADAGI FARZANDLARNING EMOTSIONAL INTELLEKTINING O'ZIGA XOSLIGI. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 2(Special Issue 4-2), 1142-1146.
7. PausT.Mapping brain maturation and cognitive development during adolescence. Trends Cogn Sci. 2005;9:61–68

BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARINI NUTQINI O'STIRISHGA OID MASHQ TURLARINI ISHLAB CHIQISH

Tog'ayeva Sevinch Komiljon qizi

SHahrisabz Davlat Pedagogika Instituti Pedagogika fakulteti

Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi talabasi

sevinchtogayeva0905@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutqini rivojlantirish uchun bir necha samarali mashq turlari haqida so'z yuritiladi. Shuningdek, nutq o'stiruvchi mashqlarga doir misollar keltiriladi.

Har bir erishilgan yutuqlar-u, zabt etilgan cho'qqilarning tub zamirida bilim va sifatli ta'lim yotadi desak mubolag'a bo'lmaydi. Darhaqiqat, bilimli insongina o'zi istagan sohada faol bo'la oladi, olg'a qadam tashlab, ildamlab keta oladi. Bobolarimiz ta'kidlashganidek: "Yoshlikda olingan bilim, toshga o'yilgan naqsh kabidir". Kelajakda kerakli shaxs bo'lib yetishmoq uchun boshlang'ich ta'limni puxta egallamoq lozim. Chunki, aynan boshlang'ich sinfdan boshlab o'quvchilar ilm olishni boshlaydilar. Biroq oldimizda turgan asosiy masala o'quvchilarga faqat bilim berish emas, balki ularning bilganlarini, fikrini to'liq bayon etishga ham o'rgatishdir. Bilamizki, boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutqi endigina rivojlanayotgan bo'ladi. Ayni shu vaqtda ularning lug'at boyligini oshirish, nutqini qo'rqmay ayta olishiga o'rgatish ham o'qituvchi mahoratiga bog'liq desam adashmagan bo'laman.

Nutq - insonning o'z fikrlarini, his-tuyg'ularini va g'oyalarini ifoda etish imkoniyatini beruvchi muhim vosita hisoblanadi. O'zbekiston ta'lim tizimida boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutqini rivojlantirish, ularning o'z fikrini aniq va ravon bayon eta olishlari uchun katta ahamiyatga ega. Boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun nutqni o'stirish muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Ularning nutqiy ko'nikmalarini rivojlantirish, fikrlarini aniq ifodalash va boshqalar bilan samarali muloqot qilishiga yordam berish uchun turli xil mashq va o'yinlarni qo'llash mumkin.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarini nutqini o'stirish uchun ko'plab qiziqarli va samarali mashq turlari mavjud. Ushbu mashqlar nafaqat o'quvchilarning nutqiy ko'nikmalarini oshirish, balki ularning ijodkorligini va o'zaro muloqot qilish ko'nikmalarini rivojlantirishga ham yordam beradi. O'qituvchilar ushbu mashqlarni o'z darslariga kiritib, o'quvchilarning nutqini yanada rivojlantirishi mumkin. Nutqni o'stiruvchi mashqlarni o'rinli qo'llash natija samaradorligini yanada oshiradi. Quyida boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutqini o'stiruvchi bir nechta mashq turlari keltirilgan:

Shuhratli shaxslar bilan tanishish

O'quvchilarga dunyodagi mashhur insonlar, ularning hayoti va faoliyatlari haqida hikoya qilishni taklif eting. O'quvchilar o'zlari tanlagan bir shaxs haqida uch qismdan iborat chiqish tayyorlaydilar: shaxsiy hayoti, muvaffaqiyatlari va qiziqarli faktlar. Bu usul ularga ijtimoiy bilimlarni oshirish bilan birga o'z fikrlarini ratsional ravishda ifodalash imkonini beradi.

Hikoya taxminlari

O'quvchilarga tanlangan hikoyaning bir qismiga kirishdan foydalandirib, ularni o'z fikrlarini davom ettirishga chaqiring. Masalan, "Bir marta kichik bir bola yaqqol bir tunni o'tkazdi..." degan jumla berilib, o'quvchilardan hikoyani qanday davom ettirish kerakligini so'rang. Bu mashq ijodkorlikni va nutqni rivojlantiradi.

Nutqiy o'yinlar

O'quvchilarni turli nutqiy o'yinlarga jalb qilish, ularning qiziqishini oshirishning ajoyib usuli hisoblanadi. Masalan, "Suxbat" o'yinida o'quvchilar bir-birlari bilan suhbat qurishadi va har bir suhbatda mavzuni o'zgartirishlari kerak bo'ladi. Bu o'yin, shuningdek, o'zaro fikr almashish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Qiziqarli savollar

O'quvchilarga qiziqarli va jozibali savollar berish orqali nutqiy muloqotni qo'llab-quvvatlash mumkin. Masalan, "Agar siz uchta tilni bilsangiz, qaysi tillarni tanlardingiz?" yoki "Agar siz vaqt mashinasiga ega bo'lsangiz, qaysi davrga sayohat qilardingiz?" savollariga javob berish orqali, o'quvchilar o'z fikrlarini mantiqan ifodalashga harakat qilishadi.

Muloqotda faol tinglash

O'quvchilarga bir-birlariga savollar berish, o'z fikrlarini bildirish va boshqalarni tinglashni o'rgatish orqali ularning nutqiy ko'nikmalarini rivojlantirish mumkin. Masalan, o'quvchilarga bir tema tanlang va har bir o'quvchi o'z fikrini bildirishdan oldin, boshqalar fikrlarini çatirishi kerak. Bu mashq ularda tinglash va nutqiy muloqot ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutqini rivojlantirishda yuqorida keltirilgan mashq turlari juda samarali hisoblanadi. O'qituvchilar va ota-onalar bunday mashqlarni muntazam ravishda tashkil etish orqali bolalarning nutqiy ko'nikmalarini yanada o'stirishlari mumkin. Nutqni rivojlantirish, nafaqat akademik muvaffaqiyat uchun, balki shaxsiy rivojlanish uchun ham muhimdir. Fikrlash, izlanish va muloqot qobiliyatlari bolaning kelajakdagi hayotida juda muhim rol o'ynaydi.

Bu borada olimlar ham o'z fikrlarini bildirishgan. Masalan, Alfred, E. Neuman kabi tadqiqotchilar, nutqning rivoji til o'rganishga va ijtimoiy aloqalarni bog'lashga qanchalik muhimligini aniqlagan. Ular bolalarning o'z fikrlarini aniq ifodalashni o'rganishlari, til ko'nikmalarini rivojlantirib, ijtimoiy va hissiy jihatdan o'sishlariga

yordam berishini ta'kidlashgan. Lev Vygotsky va Jean Piaget, bolalarning nutq rivoji ularning kognitiv o'sishiga bevosita ta'sir qilishi borasida fikr bildirganlar. Vygotsky, bolalar nutq orqali dunyoni tushunishlarini va ijtimoiy aloqa o'rnatish uchun zarur bo'lgan vositalarni hosil qilishlarini ta'kidlagan. Nutq tez-tez muloqot va ijodiy faoliyat orqali rivojlanadi degan fikrlarni bildirgan.

Xulosa qilib aytganda, nutq rivoji bolalarning kognitiv va ijtimoiy-emotsional o'sishiga bevosita ta'sir qiladi. B undan tashqari, emotsional intellektni rivojlantirish orqali bolalarning turli vaziyatlarda o'z nutqini yanada samarali foydalanishlari mumkin. Umuman olganda, foydali muhit yaratish va bolalarga turli xil o'quv faoliyatlari orqali rag'batlantirish, ularning nutq ko'nikmalarini oshirishga yordam beradi. Bu esa nafaqat o'quv jarayonida, balki kelajakda ijtimoiy hayotida muvaffaqiyat qozonishlari uchun zaruriy poydevor bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. N. A. Rahmonova "Boshlang'ich ta'limda nutq ko'nikmalari"
2. K. Qosimova, S. Matchonov, X. G'ulomova "Ona tili o'qitish metodikasi" T.: "Nosir" nashriyoti
3. Z. F. Xusainova "Bolalar bilan ishlashda muloqotni rivojlantirish"
4. www.natlib.uz internet kutubxona
5. www.ziyonet.uz materiallari
6. www.pedagog.uz materiallari

TA'LIM SIFATINI OSHIRISHDA RAHBAR XODIMLAR INNOVATION TEXNOLOGIYALARNI QO'LLASH

Fargona viloyat Sux tumani 18-son DMTT direktori

Nazarova Shaxnozaxon Solijonovna

Annotatsiya: ushbu maqolada maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ta'lim sifatini oshirishda rahbar xodimlar innovatsion texnologiyalarni qo'llash va ta'limiya jarayoni samarali tashkil qilish haqida yozilgan.

Аннотация: в данной статье написано об использовании руководителями инновационных технологий и эффективной организации образовательного процесса в целях повышения качества образования в дошкольных образовательных учреждениях.

Kalit so'zlar: innovatsiya, ta'limiy jarayon, rahbar, pedagog, tarbiyalanuvchi, zamonaviy texnologiyalar, maktabgacha ta'lim tashkilotlari.

Ключевые слова: инновация, образовательный процесс, лидер, педагог, воспитанник, современные технологии, дошкольные образовательные организации.

Innovatsion texnologiyalarni maktabgacha ta'limda samarali qo'llash ta'lim sifatini sezilarli darajada oshirish imkonini beradi. Rahbar xodimlar ushbu jarayonning tashabbuskori va boshqaruvchisi bo'lib, ta'limning yangi metodlari va vositalarini joriy etishda muhim rol o'ynaydi. Zamonaviy texnologiyalarni joriy qilish bolalar uchun qiziqarli va samarali o'quv jarayonini ta'minlash bilan birga, maktabgacha ta'lim tizimini yangi bosqichga olib chiqadi. Zamonaviy maktabgacha ta'lim tashkilotining hayoti pedagogika sohasidagi ilmiy yutuqlarni jiddiy qo'llab-quvvatlamasdan, yangi texnologiyalarni joriy qilmasdan va eksperimental tadbirlarni o'tkazmasdan amalga oshirib bo'lmaydi. Buning sababi, ta'lim muassasasining turidan qat'i nazar, professor-o'qituvchilar faoliyati doimo ta'lim sifatini topishga qaratilgan. Pedagogik texnologiya-texnika resurslari, odamlar va ularning o'zaro ta'sirini hisobga olgan holda ta'lim shakllarini optimallashtirish vazifasini qo'yuvchi o'qitish va bilimlarni o'zlashtirishning xamma jarayonlarini yaratish, qo'llash va aniqlashning tizimli metodi (YuNESKO). Ta'lim jarayonida yangi innovatsion texnika-texnologiyalardan foydalangan holda dars o'tish, so'nggi texnikalar bilan jihozlangan laboratoriya xonalaridan foydalangan holda mashg'ulotlar o'tkazish, mutaxassislik bo'yicha, masalan kimyo sohasidagi so'nggi innovatsiyalar haqida ma'lumotlar keltirib, jahon tajribasidan namunalar keltirib o'tish talabalarni yangilik yaratish ruhida tarbiyalashga turtki bo'ladi. Bizning fikrimizcha ta'lim jarayonida

avval qiziqish uyg'otib, motivatsiya berib, so'ngra raqobat muhiti yaratilsa talabalarda innovatsiya yaratishdagi yashirin qobiliyatlari uyg'otiladi va albatta rag'batlantirish amalga oshirilsa ko'zlangan maqsadga erishiladi. Yoshlarga ilm-fan va innovatsiya yaratishda yutuqlarga erishgan insonlardan misol keltirib, iloji bo'lsa ulardan birini o'rnak bo'luvchi inson sifatida darsga taklif qilib, yoki innovatsiyalar markaziga talabalarni ekskursiyalarga etishni yo'lga qo'yilsa maqsadga tezroq erishilgan bo'lardi. Innovatsiyalar yarmarkasiga va hududdagi IT parklarga talabalarni ekskursiyaga etishni tashkil qilsak ta'limda berilgan nazariy bilimlarni amaliyot bilan bog'lashda erishilgan yutuqlarni ko'paytirishiga ishonamiz.

Innovatsion texnologiyalar – bu ta'lim jarayoniga zamonaviy uslub, vositalar va usullarni joriy qilishdir. Maktabgacha ta'limda quyidagi texnologiyalar qo'llanishi mumkin:

- **Интерактив ta'lim texnologiyalari:** Multimedia vositalar, virtual va qo'shimcha reallik (VR/AR), o'yin shaklidagi o'quv materiallari.
- **Axborot-kommunikatsion texnologiyalar (AKT):** Kompyuter dasturlari, ta'lim platformalari va mobil ilovalar orqali bolalarning bilimni rivojlantirish.
- **STEAM texnologiyasi:** Ilm-fan, texnologiya, muhandislik, san'at va matematika bo'yicha o'yin shaklidagi mashg'ulotlar.
- **Eko-texnologiyalar:** Bolalarga tabiatni sevishni va uni asrashni o'rgatishga yo'naltirilgan texnologiyalar.

Innovatsiya - innovatsion jarayonning mazmun tomoni (ilmiy g'oyalar va ularni amalga oshirish texnologiyalari). Islohot va innovatsiyalar tarafdorlari safiga innovatorlar, innovatsion pedagoglar, nafaqat zamon bilan hamnafas bo'lishga intiluvchi, ta'lim rivojining yangi tendensiyalarini, uning ilg'or texnologiyalarini ro'yobga chiqarayotgan, takomillashtirish bo'yicha g'oyalarni ilgari suruvchi va hayotga tatbiq etuvchi insonlar qo'shildi, balki o'zlarining g'ayrati va faolligi bilan boshqalarni yuqtirishga, ularga rahbarlik qilishga harakat qilishadi. Shu bilan birga, professoro'qituvchilarning katta qismi barcha yangi narsalarning ochiq yoki yashirin raqiblari safiga qo'shildi. Va bu asosan tushuntiriladi. Har doim joriy etilayotgan innovatsiyalarning maqsadi va mohiyatini, shuningdek, ularning ijobiy ta'sirini va ularni amalga oshirish istiqbollari tushunish mumkin emas. Raqamlashtirish 50 oqibatlarini aniq yoki salbiy baholash mumkin emas.

Mutaxassisligiga mos ravishda mamlakatimizdagi ishlab chiqarish korxonalariga va zavodlarga talabalarni amaliyotga yuborishni institutlarimizda allaqachon yo'lga qo'yganimiz. Lekin bizning taklifimiz shundan iboratki, O'zbekiston Respublikasi

Fanlar akademiyasining ilmiy-tadqiqot muassasalari tomonidan bir vakilni faxriy mehmon sifatida institutga taklif qilib, seminarida shaxsan nutqlarini eshitish sharafiga va bundan olingan taassurotlar ko'lamini iqtidorli talabalarni ruhlantirgan bo'lardi. Innovatsion ta'lim (ingl. "innovation"-yangilik kiritish, ixtiro) ta'lim oluvchida yangi g'oya, me'yor, qoidalarni yaratish, o'zga shaxslar tomonidan yaratilgan ilg'or g'oyalar, me'yor, qoidalarni tabiiy qabul qilishga oid sifatlar, malakalarni shakllanirish imkoniyatini yaratadigan ta'lim.

Hozirgi kunda ta'lim jarayonida interaktiv metodlar, innovatsion texnologiyalar, pedagogik va axborot texnologiyalari o'quv jarayonida qo'llashga bo'lgan qiziqish, e'tibor kundan kunga kuchayib bormoqda, bunday bo'lishining sabablaridan biri, shu vaqtgacha an'anaviy ta'limda o'quvchi talabalarni faqat tayyor bilimlarini egallashga o'rgatilgan bo'lsa, zamonaviy texnologiyalar ularni egallayotgan bilimlarini o'zlari qidirib topishlariga, mustaqil o'rganib, tahlil qilishlariga, hatto xulosalarni ham o'zlari keltirib chiqarishlariga o'rgatadi. Tarbiyalanuvchi bu jarayonda shaxsning rivojlanish, shakllanishi, bilim olishi va tarbiyalanishiga sharoit yaratadi va shu bilan bir qatorda boshqaruvchilik, yo'naltiruvchilik funksiyasini bajaradi. Zamonaviy kadrlar tayyorlash uchun pedagogning o'zi ham zamonaviy AKT vositalaridan foydalangan holda, eng so'ngi ilm-fan yutuqlaridan, o'zi bilim berayotgan soha yangiliklaridan xabardor bo'lishi va eng yangi pedagogik texnologiyalar asosida dars o'tishi talab etiladi.

Zamonaviy maktabgacha ta'lim muassasasida innovatsion menejment quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- ✚ innovatsiyalar rejalari va dasturlarini ishlab chiqish;
- ✚ innovatsion mahsulotni ishlab chiqish va uning amalga oshirilishini monitoring qilish;
- ✚ yangi mahsulotlarni yaratish bo'yicha loyihalarni ko'rib chiqish;
- ✚ yagona innovatsion siyosatni amalga oshirish - barcha tarkibiy bo'linmalar faoliyatini muvofiqlashtirish;
- ✚ innovatsion jarayonlarning moliyaviy va moddiy ta'minoti;
- ✚ innovatsiyalarni amalga oshiradigan xodimlarni boshqarish;
- ✚ innovatsion muammolarni kompleks hal qilish uchun maqsadli guruhlarini yaratish

Maktabgacha ta'lim tashkilotida innovatsion menejmentga misollar:

➤ Innovatsion jarayonlarning dasturiy va uslubiy ta'minotini ishlab chiqish: Maktabgacha ta'lim tashkilotlarini rivojlantirish dasturlari, biznes-reja, o'quv dasturi, yillik reja.

Inn

inovatsion kollektiv va individual pedagogik loyihalarni ishlab chiqish va amalga oshirish.

Ma

xsus ta'limni tabaqalashtirishning yangi shakllarini joriy etish: vaqtincha nutq terapiyasi guruhi, log nuqtasi.

Ma

ktabgacha ta'lim tashkilotilari o'quvchilari uchun qo'shimcha bepul o'quv va sog'lomlashtirish xizmatlari tarmog'ini yaratish: klublar, studiyalar, bo'limlar va boshqalar.

Ta'lim muassasasida innovatsion jarayonni boshqarishning yo'qligi tezda uning pasayishiga olib keladi, shuning uchun boshqaruv tuzilmasining mavjudligi bu jarayonda barqarorlashtiruvchi va qo'llab-quvvatlovchi omil bo'lib, o'zini o'zi boshqarish elementlarini istisno etmaydi. Innovatsion jarayonning tashkiliy tuzilmasi quyidagi bosqichlarni o'z ichiga oladi: diagnostik - prognostik - aslida tashkiliy - amaliy - umumlashtirish - amalga oshirish. Innovatsiyalarning barcha tarkibiy qismlari o'zaro bog'liq. Ularni parallel ravishda, bir vaqtning o'zida bajarish juda muhim va zarur, bu ta'lim muassasasining samarali rivojlanishiga imkon beradi. Innovatsion faoliyat har doim o'z tashuvchilariga ega. Bular pedagoglar - innovatorlar, pedagogik jamoalar, rahbarlar - pedagogik nazariya va amaliyotga konstruktiv yangilik olib keladigan innovatorlardir. Subyektiv omil innovatsiyalarni joriy etish va tarqatish bosqichida hal qiluvchi rol o'ynaydi. Shu munosabat bilan, innovatorlarga pedagogik jamoada alohida o'rin tutadigan va o'ziga xos tuzilishi, psixologiyasi va ehtiyojlariga ega bo'lgan o'ziga xos ijtimoiy toifa sifatida qarash kerak. Buni tushunmasdan innovatsion jarayonlarning rivojlanishini boshqarish mumkin emas.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 29-noyabrdagi PF-5264 son "O'zbekiston Respublikasi Innovatsion rivojlanish vazirligini tashkil etish to'g'risida"gi Farmon.
2. N.A.Muslimov "Innovatsion ta'lim texnologiyalari va pedagogic kompetentlik" o'quv- uslubiy majmua. Toshkent: 2016. 30-31b.
3. Рахматов, Марат Салимович, Мавлуда Сайфиддиновна Норова, Исмаи Худойкулович Давлатов. "ПРОБЛЕМЫ ПЕРСПЕКТИВНЫХ МАТЕРИАЛОВ ДЛЯ ТЕХНИКИ И ТЕХНОЛОГИИ." Современные инструментальные системы,информационные технологии и инновации. 2014

МАКТАБГАЧА ТА'ЛИМ TASHKILOTINING XODIMLARINI MILLIY TAJRIBALAR ASOSIDA RAG'BATLANTIRISHDA

Andijon viloyati Baliqchi tumani 32-son DMTT direktori

Abdullayeva Zarnigor Nosirjonovna

Annotatsiya: Maktabgacha ta'lim tashkilotlari xodimlari mehnat faoliyatining iqtisodiy samaradorligi va ta'lim tarbiyaga asoslanganligidir. Xodimlarga yetarli shart-sharoitlar yaratish hamda moddiy va ma'naviy rag'batlantirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Аннотация: Работники дошкольных образовательных организаций имеют экономическую эффективность трудовой деятельности и воспитания. Важно создать достаточные условия для сотрудников, а также материальное и моральное стимулирование.

Abstract: Employees of pre-school educational organizations are economic efficiency of labor activity and education is based on upbringing. It is important to create sufficient conditions for employees, as well as material and moral incentives.

Kalit so'zlar: Xodimlar , rag'batlantrish, samaradorlik, muvaffaqiyat, tashkilot, mehnat, haq to'lash, baholash.

Ключевые слова: Сотрудники, мотивация, эффективность, успех, организация, труд, вознаграждение, оценка.

Keywords: Employees, motivation, efficiency, success, organization, labor, remuneration, evaluation.

Maktabgacha ta'lim tashkilotining xodimlarini milliy tajribalar asosida rag'batlantirish bu sohaga oid samaradorlikni oshirish, xodimlarning kasbiy faoliyatiga qiziqishini kuchaytirish va ularda ijtimoiy mas'uliyat hissini shakllantirish uchun muhim ahamiyatga ega. Rag'batlantirish jarayoni milliy qadriyatlar va ilg'or tajribalarni hisobga olgan holda tashkil etilishi zarur. Quyida bu boradagi asosiy yo'nalishlar va takliflar keltirilgan:

Milliy tajribalar asosida rag'batlantirishning ahamiyati

- **Milliy qadriyatlarni saqlash:** Xodimlar ish faoliyatida milliy va ma'naviy qadriyatlarni aks ettirishga undaladi.
- **Motivatsiya va kasbiy o'sish:** Rag'batlantirish xodimlarning faoliyatiga ijobiy ta'sir ko'rsatib, ularning o'zini rivojlantirishga intilishini kuchaytiradi.
- **Samaradorlikni oshirish:** Rag'batlantirish jarayoni ish sifatini yaxshilash va tashkilot maqsadlariga erishishni tezlashtiradi.

Rag'batlantirish jarayonida rahbarlarning vazifalari

- **Adolatli baholash tizimini yaratish:** Xodimlarning faoliyatini baholashda adolat va shaffoflik tamoyillariga rioya qilish.
- **Ishlash muhitini yaxshilash:** Rag'batlantirish jarayonini samarali amalga oshirish uchun qulay ish muhitini yaratish.
- **Individuallashtirilgan yondashuv:** Har bir xodimning o'z qobiliyatlari va yutuqlarini inobatga olish.

Rag'batlantirish choralarining

ma'nosi: Har bir MTT xodimlari uchun uning mehnati uchun eng muhim mukofot bu munosib va o'z vaqtida to'lanadigan maoshdir. Biroq, ishdagi muvaffaqiyat uchun moddiy va ma'naviy rag'batlantirish muhim ahamiyatga ega emas. Ulardan to'g'ri foydalanish mehnat intizomini ta'minlash va uni kerakli darajada

saqlash imkonini beradi. Ushbu usullar kuchli rag'batlantiruvchi ta'sirga ega bo'lib, tashkilot xodimlarini yanada ishlab chiqarish muvaffaqiyatlari sari undaydi va jamoaning qolgan qismi uchun ijobiy o'rnak bo'ladi. Mehnat uchun mukofot ko'pincha namunali xulq-atvor (mehnat xizmatlari) holatlarida qo'llaniladi. Mavzu alohida xodimlar va jamoalar bo'lishi mumkin. Ko'tarilgan samaradorlikka erishishni ta'minlaydigan haddan tashqari murakkab mukofot tizimi xuddi shunday ta'sirga ega. Ish uchun rag'batlantirish miqdori va ularni qo'llash tartibi nafaqat kuchli va o'rtacha xodimlar uchun hisoblanishi kerak. Bunday sharoitda qobiliyatlari zaifroq ishchilar o'zlarini quyi ijtimoiy qatlam vakillaridek his qilib, ishlashga bo'lgan ishtiyoqlarini yo'qotadilar. Yechim har xil turdagi va mukofotlarni ta'minlovchi tabaqalashtirilgan mukofot tizimini ishlab chiqish bo'lishi mumkin. mukofotlar.

Mukofot choralari: ta'rifi va mohiyati-mukofot ijobiy baholashning bir shaklidir ish beruvchi, mehnat jamoasi yoki davlat tomonidan xodimning xatti-harakati yoki mehnat natijalari. Rag'batlantirish choralari ularni kim va nima uchun olganiga qarab tasniflanadi. Aslida, mehnat yutuqlari uchun mukofotlar mukofotlar, imtiyozlar, imtiyozlar yoki minnatdorchilik va hurmatning ommaviy namoyishi bo'lishi mumkin. Bunday chora-tadbirlarni qo'llash natijasida xodim yoki jamoaning nufuzi oshadi. Bu har bir insonga xos bo'lgan e'tirofga bo'lgan ehtiyojni anglashdir. Taqdirlangan xodim rahbariyatga minnatdorchilik bildiradi, shuningdek, jamoa va tashkilot uchun o'z qadrini tushunadi. Mehnat uchun mukofot odamlarni o'z burchlarini vijdonan bajarishga undaydi, ularni kasbda yangi cho'qqilarni zabt etish, kompaniyaga yanada foydali bo'lish ishtiyoqida yuklaydi. Motivatsiyalangan xodimlar Maktabgacha ta'lim

tizimi uchun juda muhim. O'zlarining kuchli, yorqin niyatlari tufayli ular yanada samarali ishlaydi, faol va to'liq kuch bag'ishlagan holda yuzaga keladigan qiyinchilik va muammolarni engib, o'z maqsadlariga tezroq erishadi.

Bunday faoliyat samarali bo'lishi uchun rahbar quyidagi shartlarga rioya qilishi kerak:

- ❖ Xodimlarni ma'naviy rag'batlantirish qoidalari va holatlari haqida xabardor qilish.
- ❖ Bunday rag'batlantirishning turli shakllaridan keng foydalanish haqida g'amxo'rlik qiling, chunki bu jamoada ijodiy tashabbusni rivojlantirishga yordam beradi.
- ❖ Ma'naviy rag'batlantirish usullarini

moddiy rag'batlantirish bilan uyg'unlashtirish, ularning o'zaro ta'sirini va doimiy takomillashtirishni ta'minlash. yangi vazifalar, kontent, tashkilot yoki ish sharoitidagi o'zgarishlarni hisobga olgan holda.

❖ Ma'naviy rag'batlantiruvchi har bir vaziyatda jamoa ichida ma'lumotlar keng tarqalishiga ishonch hosil qiling.

❖ Mukofotlar va minnatdorchiliklar topshiriladigan bayram muhitini yarating.

❖ Ma'naviy rag'batlantirishning o'z vaqtida bajarilishini ta'minlash. U yetgandan keyin darhol bajarilishi kerak.

❖ Rag'batlantirishning takomillashtirilgan turlarini ishlab chiqish, shuningdek, har bir xodimning o'zi shug'ullanayotgan ishi uchun qat'iy ma'naviy javobgarligini o'rnatishni ta'minlash.

❖ Mukofotlar samaradorligini tahlil qiling.

❖ Mehnat uchun ma'naviy rag'batlantirish tizimli ravishda qo'llanilishiga va xodimlarning mehnat daftarchalarida tegishli yozuvlarni yuritish qoidalariga rioya qilinishiga ishonch hosil qiling.

Mukofot tizimi qanday qo'llanilishi kerak: Har qanday mukofot, bonus yoki ma'naviy rag'batlantirish mukofotlanadigan xodimning har bir mehnat yutug'idan keyin qo'llanilishi kerak. Rahbar aksiyani bekor qilish yoki kechiktirishga ruxsat bermasligi kerak. Shuningdek, uni o'lcham yoki miqyosda kamaytirmaslik kerak. Ko'pincha xodimlar kompaniyada mavjud bo'lgan motivatsiya tizimidan xabardor bo'lib, yuqori mehnat intizomining saqlanishiga ishonch hosil qilishadi. Kechiktirilgan, to'xtatilgan yoki bekor qilingan rag'batlantirishlar ishlashga bo'lgan ishtiyoqning yo'qolishiga, umidsizlikka va natijada natijalar sifati va miqdorining pasayishiga olib kelishi mumkin. Ko'tarilgan samaradorlikka erishishni ta'minlaydigan haddan tashqari murakkab mukofot tizimi xuddi shunday ta'sirga ega. Ish uchun

rag'batlantirish miqdori va ularni qo'llash tartibi nafaqat kuchli va o'rtacha xodimlar uchun hisoblanishi kerak. Bunday sharoitda qobiliyatlari zaifroq ishchilar o'zlarini quyi ijtimoiy qatlam vakillaridek his qilib, ishlashga bo'lgan ishtiyoqlarini yo'qotadilar. Yechim har xil turdagi va mukofotlarni ta'minlovchi tabaqalashtirilgan mukofot tizimini ishlab chiqish bo'lishi mumkin. mukofotlar.

Xulosa shuki: Maktabgacha ta'lim tashkilotining xodimlarini milliy tajribalar asosida rag'batlantirish tizimi xodimlarning motivatsiyasini oshirish bilan birga, tashkilotning umumiy samaradorligini kuchaytiradi. Rag'batlantirish jarayonida moddiy va ma'naviy qo'llab-quvvatlashni uyg'unlashtirish orqali xodimlarning milliy qadriyatlarga sodiqligini mustahkamlash va ularning kasbiy o'sishiga imkoniyat yaratish mumkin.

Фойдаланилган адабиётлар рo'yxати

1. Abdurahmonov Q.H., Holmo'minov Sh.R. «Mehnat iqtisodiyoti va sotsiologiyasi». Toshkent-2004 yil, 126-143 betlar.
2. Abdurahmonov Q.H., Bozorov N., Volgin N. va boshqalar. «Mehnat iqtisodiyoti va sotsiologiyasi». Toshkent: «O'qituvchi»-2001 yil, 280-326 betlar.
3. Alekseycheva E. Yu., Magomedov M. D., Kostin I. B. Tashkilot (korxona) iqtisodiyoti. Darslik. –M . Dashkov va Co. 2020 290 b.
4. Dodoboev Yu.T., Xudoyberdiev.A. «Mehnat iqtisodiyoti va sotsiologiyasi». Farg'ona-2001 yil, 64-84 betlar.
5. Google.ru.

TA'LIM SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA ZAMONAVIY RAHBARNING VAZIFALARI

Xusanova Yulduzxon Kurbonovna

Andijon viloyat Izboskan Tuman 27-son DMTT direktori

Annotatsiya: Ushbu maqolada naktabgacha ta'limda ta'lim samaradorligini oshirishda rahbarning roli va rahbar faoliyatni qanday olib boorish kerakligi aytib o'tilgan.

Аннотация: В этой статье упоминается роль лидера в повышении эффективности обучения в дошкольном образовании и способы ведения лидерской деятельности.

Abstract: In this article, the role of the leader in improving the effectiveness of education in pre-school education and how to conduct leadership activities are mentioned.

Kalit so'zlar: rahbar, imidj, qobiliyat, faoliyat, boshqaruv tizimi, **kompetentlik**, Rahbar kompetentligi.

Ключевые слова: лидер, имидж, способности, деятельность, система управления, компетентность, Лидерская компетентность.

Key words: leader, image, ability, activity, management system, competence, Leader competence.

Ta'lim samaradorligini oshirishda zamonaviy rahbarning vazifalari nafaqat ma'muriy boshqaruv bilan cheklanmaydi, balki ta'lim jarayonini yaxlit boshqarish, ilg'or texnologiyalarni qo'llash va inson resurslarini rivojlantirishdan iboratdir. Bunday yondashuv nafaqat muassasa samaradorligini oshiradi, balki jamiyatga yuqori malakali va har tomonlama rivojlangan avlodni yetkazib berishga xizmat qiladi. Zamonaviy rahbar ta'lim samaradorligini oshirish uchun o'z ishida keng ko'lamli yondashuvlardan foydalanishi lozim. Bu nafaqat ta'lim jarayonini modernizatsiya qilish, balki barcha ishtirokchilar — o'qituvchi, o'quvchi va ota-onalar o'rtasida samarali hamkorlikni ta'minlashni talab etadi. Rahbarning samarali boshqaruvi ta'lim tizimini yuqori darajaga olib chiqib, milliy va xalqaro miqyosda yuqori natijalarga erishishga xizmat qiladi.

Zamonaviy rahbar qanday bo'lishi kerak:

 Hozirgi vaqtda axborot sirini saqlash yoki axborot resurslariga kirishni cheklash haqida gapirish mantiqsiz. Bugungi kunda aniq va to'liq ma'lumot nafaqat rahbarga, balki u boshchiligidagi butun jamoaga ham tegishli bo'lishi kerak. Bu xodimlarning ulardan nimani talab qilishlarini aniq bilishlari va tushunishlari hamda

mavjud bo'lgan barcha axborot resurslaridan to'liq foydalanishlari uchun zarur shartdir, shunda ishlab chiqarilayotgan mahsulotlar nafaqat hozirgi vaqtga to'g'ri keladi, balki ertangi kun uchun ham istiqbolli bo'ladi.

✚ Hozirgi vaqtda axborot sirini saqlash yoki axborot resurslariga kirishni cheklash haqida gapirish mantiqsiz. Bugungi kunda aniq va to'liq ma'lumot nafaqat rahbarga, balki u boshchiligidagi butun jamoaga ham tegishli bo'lishi kerak. Bu xodimlarning ulardan nimani talab qilishlarini aniq bilishlari va tushunishlari hamda mavjud bo'lgan barcha axborot resurslaridan to'liq foydalanishlari uchun zarur shartdir, shunda ishlab chiqarilayotgan mahsulotlar nafaqat hozirgi vaqtga to'g'ri keladi, balki ertangi kun uchun ham istiqbolli bo'ladi.

✚ Jamoaning to'g'ri motivatsiyasi, har bir xodimning yakuniy natijasiga qiziqishni oshirish - zamonaviy rahbar buni yaxshi bilishi kerak. U o'z vakolatlarini kengaytirish, uni boshqaruv masalalarini hal qilishga jalb qilish uchun har bir xodimining muvaffaqiyatini ta'minlashi kerak. O'zining qadr-qimmatini his qilgan holda, har bir xodim o'z iste'dodi va imkoniyatlarini maksimal darajada oshirishi mumkin, o'zini o'zi anglash uchun to'siqlarni ko'rmaydi. Rahbar maqsadni aniq ko'rishi, uni shakllantira olishi va o'z jamoasini muvaffaqiyatga erishishi kerak.

✚ Shu bilan birga, u tashkilotning asosiy qiymati mutaxassislar, yuqori malakali odamlar ekanligini tushunishi kerak. Bu shuni anglatadiki, u har birining jamoada ishlashini sozlashi kerak, shunda orkestr singari har biri o'z rolini o'ynaydi, lekin ular birgalikda uyg'un va uyg'unlashadi.

✚ Boshqaruv uslubi vaqt talablariga javob beradigan yaxshi rahbar nafaqat vazifalar qo'yadi va ularning bajarilishini nazorat qiladi, balki namuna ham ko'rsatadi. Ha, buning uchun siz nafaqat uning xodimlari o'z ishlarida foydalanadigan barcha vositalarni o'zlashtiribgina qolmay, balki yangi usul va usullarni o'z jamoalari a'zolariga o'rgatish bilan birga doimiy ravishda joriy etishingizga to'g'ri keladi.

✚ Bugungi kunda etakchi bo'lgan rahbar yangi narsalarni o'rganishdan qo'rqmasligi kerak, demak u qo'rqmaslik va xatoga yo'l qo'ymaslik kerak. Asosiysi, buni o'z vaqtida payqash, tuzatish va jasorat bilan tan olish. Bu rahbarni umuman zaiflashtirmaydi, chunki ba'zilariga o'xshab ko'rinadi, aksincha vakolatni mustahkamlashga yordam beradi.

Zamonaviy ta'lim tizimida rahbarning roli beqiyosdir, chunki samaradorlikni oshirish ko'p jihatdan tashkilotdagi boshqaruv sifatiga bog'liq. Ta'lim muassasasi rahbari nafaqat tashkiliy masalalarni hal qilishi, balki zamonaviy texnologiyalar, ilg'or metodikalar va inson resurslaridan samarali foydalanishni tashkil etishi lozim. Quyida ta'lim samaradorligini oshirishda zamonaviy rahbarning asosiy vazifalari yoritib berilgan:

Strategik boshqaruvni amalga oshirish

- **Kelajak ko‘rishini shakllantirish:** Muassasaning uzoq muddatli rivojlanish strategiyasini ishlab chiqish.
- **O‘quv jarayonining sifatini oshirish:** Ta’lim jarayonini xalqaro standartlarga moslashtirish.
- **Maqsadli dasturlarni joriy etish:** Qisqa va uzoq muddatli maqsadlarni aniqlab, ularni amalga oshirish uchun resurslarni safarbar qilish.

Ko‘p tomonlama hamkorlikni ta’minlash- Ota-onalar, jamiyat, davlat tashkilotlari va xalqaro hamkorlar bilan uzviy aloqalarni shakllantirish zamonaviy ta’lim tizimining ajralmas qismidir. Bu aloqalar moliyaviy va ma’naviy resurslarni jalb etish imkonini beradi.

Rahbar- bu kim?

- Ta’limiy samaradorlikni oshirishda yetakchi bo‘lishi lozim.
- Rahbar ijtimoiy shaxs sifatida ishlab chiqaruvchi kuchlar va ishlab chiqarish resurslarini birlashtirib, uning asosiy harakatlantiruvchi kuchini boshqaruvchi sifatida omilkorlik bilan ish yurituvchi shaxsdir.
- Rahbar har qanday ishni amalga oshirish uchun, avvalo, mustaqil qaror qabul qiladi. Bu qaror rahbarning tadbirkorlik, ishbilarmonlik faoliyati maqsadini belgilaydi.
- Rahbar o‘z sohasiga yangi g‘oya, yangi tashabbus, yangi texnologiyalarni joriya etuvchi tadbirkor shaxsh hisoblanadi.
- Rahbar mehnati, ayni vaqtda tadbirkorlikka asoslangan mashaqqatli faoliyat hisoblanadi, unga sarflangan kuch, maglag‘ ba’zan vaqtincha foyda emas, zarar keltirish, muassasa foyda o‘rniga zarar ham ko‘rishi mumkin. U bunday holatlarni oldindan ko‘ra olishi va bunga tayyor turishi, zarur bo‘lganda, faoliyatini qayta boshlashi, o‘zida bunga kuch-g‘ayrat topa bilishi lozim. Ta’lim muassasasi rahbarlari ta’lim-tarbiya jarayonini kompetentli boshqarish jarayonida o‘ziga xos vazifalarni bajarishi talab qilinadi: loyihalashtirish, tashkillashtirish, tahlil qilish, nazorat qilish va motivatsiyalash. Rahbar ushbu vazifalarning hammasini o‘zaro uyg‘unlashtirgan holda o‘z faoliyatini amalga oshirishi darkor.

Ijodkorlik va innovatsiyani rag‘batlantirish

- **Ijodiy muhit yaratish:** O‘quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantiruvchi o‘quv xonalarini tashkil etish (masalan, STEAM laboratoriyalari).
- **Innovatsion fikrlashni shakllantirish:** O‘quvchilarda mustaqil va tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish uchun o‘quv jarayonini qayta qurish.

• **Yangi yondashuvlarni sinash:** Ilg'or mamlakatlarning tajribasiga asoslangan yangi metodlarni ta'lim tizimiga integratsiya qilish.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, rahbar xodimlar o'zining ish yuritish uslublarini turli xil darajada amalga oshiradilar. Bunga juda ko'plab misollar ham keltirishimiz mumkin. Har bir rahbar o'zining imidji orqali boshqa xodimlarni o'ziga jalb qila olishi, o'zining ish uslubini ham shu orqali o'zgalarga yaxshi tushuntira olishi va shu bilan birgalikda imidji orqali boshqaruv jarayonini yaxshi yo'lga qo'ya olishi mumkin. Chunki, rahbar eng avvalo o'zini tushunishi, o'zining ish uslubini, tashqi qiyofasini o'zi yaratib olishi zarur. Rahbar nazariy bilim va amaliy ko'nikmaga ega bo'lishi, shuningdek, uning qanday strategiya va usullarni qo'llashi, muomala madaniyati, jamoasiga nisbatan motivatsiyasi, histuyg'ulari, boshqarish jarayonidagi murakkab muammolarni hal qila olishi uning kompetentligini belgilab beradi.

FOYDALANGAN ADABIYOTLAR:

1. K.A. Mamatkulova Ta'lim tizimida rahbar va boshqaruv kadrlarga qo'yilgan zamonaviy talablar. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10810242>
2. M.SHarifxo'jaev, Yo.Abdullaev "Menejment" Toshkent. "Mehnat" 2000 y.
3. SH.N. Zaynutdinov va boshqalar. Menejment asoslari. T. Moliya-2001y.
4. R.I.Gumish, Matmurodov F.I. Innovatsion menejment Toshkent 2008 y.
5. Matmurodov F.I. Ma'muriy menejment Toshkent 2008 y.

TASHKILOT IMIDJINING RAQOBATBARDOSHLIK VA MUVAFFAQIYATGA TA'SIRI

Dadajanova Umida Baxtiyarovna

Sirdaryo viloyati Mirzaobod tumani 16-sonli DMTT direktori

Annatatsiya: ushbu maqolada tashkilot imidjining raqobatbardoshlik va muvaffaqiyatga ta'siri va rahbarga xos sifatlar, rahbarning asosiy ish uslubi haqida aytib o'tilgan.

Аннотация: в данной статье говорится о влиянии имиджа организации на конкурентоспособность и успех, характеристиках лидера, основном стиле работы руководителя.

Kalit so'zlar: rahbar, ta'lim jarayoni, faoliyat, imidj, ish uslublari, Rahbar obrazi, Rahbarga xos sifatlar.

Ключевые слова: лидер, образовательный процесс, деятельность, имидж, методы работы, имидж лидера, качества лидера.

Mamlakatimizda demokratik prinsiplar ustuvor bo'lgan yangi jamiyat qurish, bozor munosabatlariga asoslangan kuchli iqtisodiyotga ega davlat barpo etishga yo'naltirilgan bosqichma-bosqich amalga oshirilayotgan islohotlar doirasida xalk ta'limi tizimidagi eng muhim vazifalardan biri ta'lim sifati va mazmunini yangi bosqichga ko'tarishdan iborat.

Bu vazifa samarali amalga oshirilsa, mamlakatimizni modernizatsiya borasida belgilangan maqsadlarga erishishda eng muhim hal qiluvchi kuch hisoblangan ma'naviy jihatdan barkamol, axloqan pok, mustaqil fikrlaydigan, tashabbuskor bo'lgan bilimli va intellektual rivojlangan avlodni tarbiyalanadi.

Rahbar mehnat faoliyatida ba'zi bir xatolarga ham yo'l qo'yib turadi. Ular quyidagilardan iboratdir.

- Hamma ishni o'zi qilishga urinish;
- Tashkilotni jalb qilmaslik;
- Ish jarayoniga qiziqmaslik;
- Hammaga birdek yoqishga urinish;
- Ishdan ketmoqchi bo'lgan xodimni olib qolishga urinish;
- Xodimning yutug'idan jahli chiqish;
- Xodimlarni maqtamaslik.

Bunday kamchiliklarni bartaraf etish uchun rahbar ishni barcha xodimlar o'rtasida teng taqsimlashi, ish jarayoniga xodimlarni qiziqтира olishi, xodimlarga adolatli yondashishi zarur.

Rahbarlik fenomeni deganda biz intellektual rahbar, emotsional rahbar va irodaviy rahbarni tushinamiz.

1. Intellektual rahbar - bu guruh a'zolari ichida eng bilimli aql o'rgatuvchi, aqliligi bilan ajralib turadi..

2. Emotsional rahbar – bu xodimlar ichida xazilkash, dilgir, hushchaqchaq, ko'ngil so'rovchi, o'zgalarni tushuna oladigan.

Irodaviy rahbar – bu guruhni ish faoliyatiga chorlay oladigan, dadil, qat'iyatli.

Innovatsiyalarning samara berishi hamda ta'lim-tarbiya sifatini oshirishga xizmat qilishi eng avvalo ularning mazmun-mohiyatini har bir pedagogik jamoalarda o'rganishni va har bir pedagog, MTT rahbarlari tomonidan amaliyotga samarali joriy etilishini ta'minlashga, eng muhimi esa MTTlarda sog'lom muhitning yaratilganligiga bog'liq.

Aytish mumkinki, bilimli va intellektual rivojlangan barkamol avlod sog'lom muhit mavjud bo'lgan sog'lom jamoada tarbiyalanadi.

Shundan kelib chiqqan holda amaliyotga joriy etilayotgan innovatsiyalarning mantiqiy davomi sifatida ta'lim tashkilotlarida sog'lom muhitni shakllantirishga qaratilgan "Sog'lom muhit –sog'lom jamoa" deb nomlangan tadbirlar majmuasini amaliyotga tatbiq etishni tavsiya etamiz.

Yuqoridagilardan "Sog'lom muhit nima? va uni shakllantirish kimlarga va nimalarga bog'liq?" degan savol tug'iladi.

Sog'lom muhit bu – ta'lim-tarbiya jarayoni ishtirokchilari o'rtasida o'zaro samimiy hurmat, ta'lim-tarbiya sifatini oshirish uchun birgalikda faoliyat ko'rsatayotgan axil jamoa, jamoadagi har bir shaxsning qobiliyatlarini yuzaga chiqarish va rivojlantirish uchun yaratilgan sharoit, do'stona, iliq va ishchan muhit.

Shundan kelib chiqqan holda, sog'lom muhitni shakllantirish quyidagi omillarga bog'liq:

- ✚ Maktabgacha ta'lim tashkilot rahbariyatining adolatli yondashuvi va samarali boshqaruv;

- ✚ Jamoa o'rtasidagi samimiy munosabat;

- ✚ MTT rahbariyati, pedagog, tarbiyalanuvchining axil bo'lib umumiy maqsad (ta'lim-tarbiya sifati va samaradorligini oshirish) sari intilishi;

- ✚ Sog'lom raqobatning mavjudligi;

- ✚ Shaxsning intellektual salohiyatini namoyon etishga imkoniyat va sharoitlarning yaratilganligi;

- ✚ Natijaga ko'ra rag'batlantirishning yo'lga qo'yilganligi;

Samarali natijaga olib keluvchi o'zaro hamkorlikning mavjudligi;

Rahbar obrazi

Tashkilot xodimlari o'z rahbarining imidjiga tayanadilar. Shuning uchun u quyidagi fazilatlarni namoyon qilishi kerak:

- qaror qabul qilishda faollik va samaradorlik;
- chidamlilik va ishonchlilik;
- professionallik va malaka;

Ushbu fazilatlarning uyg'unligi menejerni atrofida jamoa o'zini ishonchli his qiladigan yetakchiga aylantiradi.

Rahbarga xos sifatlar. Rahbarning asosiy ish uslubi.

Rahbarlik yuqori darajadagi mas'uliyatlikni, yuksak aql-farosat, ko'p kuch-g'ayrat, izlanish va topqirlikni, o'z ustida tinmay ishlashni talab qiladi. Sog'lom muhitni rivojlantirishda insondagi ehtiyoj va qiziqishlari o'zgarganligini ham hisobga olmoq kerak. Agar yaqindagina mehnat faolligining asosiy sharti ish haqining miqdoridan, so'ngra esa qulay moddiy ish

sharoitini ta'minlashdan iborat bo'lgan bo'lsa, hozirda mehnatga moddiy rag'batlantirishning muhim roli saqlanib qolgan holda ma'naviy, ijtimoiy-psixologik faktorlarga tobora ko'proq ahamiyat berilmoqda.

Rahbarlik odobi yuksak ma'naviy, madaniy, ahloqiy me'yor, talab va tamoyillar bulgan erkinlikka asoslanadi. Rahbar nafaqat o'zi erkin bo'lishi, balki sherigining, o'zi ishlayotgan jamoa a'zolarining ham erkinligini hurmat qilishi lozim. Rahbar faoliyatiga hech kim qonunsiz aralashuvi mumkin emas.

Rahbarning notiqlik san'ati, psixologik bilim asoslari, muloqot va etika, umumiy jismo-niy tayyorgarlik kabi fanlar o'qitilishi maqsadga muvofiq hisoblanadi.

Hozir tashkilot o'zining ish joyi sifatida ko'proq jamoasi ahil bo'lgan, mas'uliyatli va ijodkor pedagog hurmat qilinadigan, u haqda g'amxo'rlik qilinadigan, o'zini erkin his etadigan, qulay psixologik vaziyat tarkib topgan ish joyini tanlamoqda va bor kuchini sarflab ishlamoqda.

Rahbar mehnati, ayni vaqtda tadbirkorlikka asoslangan mashaqatli faoliyat hisoblanadi va u o'z sohasiga yangi g'oya, yangi tashabbus, yangi texnologiyalarni joriy etuvchi tadbirkor shaxs hisoblanadi.

Shu munosabat bilan rahbarlarga xos bo'lgan jihatlarni uch toifaga kiritishimiz mumkin:

- 1) Jamoa manfaatlariga yo'nalganlik;
- 2) Kasbiy mohirlik har qanday muammoli vaziyatda qiyinchilikni o'z bo'yniga olish va ishni ohirigacha hal etishda tashabbuskor bo'lish;

3) Emotsional, hissiy jalb etuvchanlik hislatlari.

Yuqorida sanab o'tilgan hislatlar majmuasining ketma-ketligi ham o'z mantig'iga ega.

Tadqiqotlar orqali aniqlanishicha, hissiy jalb etuvchanlik odatda lider shaxsda juda yorqin ko'zga tashlanishi shart emas ekan. Shaxsda bu ko'rsatkichning o'rta me'yorda mavjudligi, uni liderlik darajasida tan olinishi uchun yetarlidir. Lekin insonga xos hissiy jozibadorlik ko'rsatkichi pastligi ish yuzasidan o'tadigan muloqot va mo'zokaralarga salbiy ta'sir etishi mumkin. Rahbarning muloqot sirlarini yaxshi bilishi orqali atrofdagilarda o'zi haqida ijobiy taassurot uyg'ota olishi ushbu ko'rsatkichni oshirishdagi asosiy vositadir.

Rahbarlikning asosiy maqsadi, ushbu vazifalar o'rtasida mutanosiblik va uyg'unlikka erishish hamda shu orqali tashkilot butunligini ta'minlashdir. Tashkilot boshqaruvining asosiy funksiyalaridan yana quyidagi xususiy funksiyalar kelib chiqadi:

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Mirziyoyev Sh.M "Milliy taraqqiyot yo'limizni qat'iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko'taramiz" – T; O'zbekiston, 2017, 146-bet
2. Lvova T.V. Boshqaruv faoliyatining psixologik jihatlar. 2016. 24-b.
3. Jilina A.I. Menejerning (rahbarning) kasbiy malakasining namunaviy modeli. Kitob 3. - Sankt-Peterburg: IOV RAO, 2002. -228 p.
4. Umumiy psixologiya. 1-kitob (E.G.,oziyev) T.2002 y.
5. Yuldoshev Maxmud va boshqalar "Raxbarlik psixologiyasida axloq". -T.: "Sharq", 2010. -192 b.
6. Narzulla Boymurodov «Raxbar psixologiyasi». «Yangi asr avlodi», 2007 yil.

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA TARBIYALANUVCHILARGA MASHG'ULOTLATDA XORIJIY TILLARNI O'RGATISH

Baxronova Shaxnoza Toxirovna

Buxoro viloyati Buxoro shaxar 6-son DMTT direktori

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktabgacha ta'lim tizimdagi, tarbiyalanuvchilarni xorijiy tillarni, xususan, ingliz va rus tillariga o'qitishdagi mavjud muammolar va ularning yechimlari haqida so'z yuritilgan.

Аннотация: В данной статье говорится о существующих проблемах в системе дошкольного образования, преподавании иностранных языков, особенно английского и русского, и их решениях.

Abstract: This article talks about the existing problems in the preschool education system, the teaching of foreign languages, especially English and Russian, and their solutions.

Kalit so'zlar: Metodika, xorijiy tillar, tarbiyalanuvchilar, talaffuz me'yorlari, predmetlar, multimedia, didaktik materiallar, samarali ta'lim.

Ключевые слова: Методика, иностранные языки, дети, стандарты произношения, предметы, мультимедиа, дидактические материалы, эффективное обучение.

Key words: Methodology, foreign languages, children, pronunciation standards, subjects, multimedia, didactic materials, effective education.

Bugungi globallashuv davrida xorijiy tillarni bilish nafaqat qobiliyat, balki zaruratga aylangan. Ayniqsa, maktabgacha yoshdagi bolalar uchun xorijiy tillarni o'rganish ularning kelajakdagi ta'lim jarayoni va shaxsiy rivojlanishiga muhim asos yaratadi. Maktabgacha yosh — bola miyasining yangi bilim va ko'nikmalarni eng tez va samarali o'zlashtiradigan davridir. Shu sababdan, xorijiy tillarni o'rgatish maktabgacha ta'lim muassasalarida alohida ahamiyat kasb etadi.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida xorijiy tillarni o'rgatish — bolalarning kelajagi uchun muhim sarmoya hisoblanadi. Bunday mashg'ulotlar bolalarning muloqot qobiliyatini rivojlantiradi, madaniyatlararo ko'nikmalarni shakllantiradi va global dunyoda muvaffaqiyatli bo'lishlari uchun zarur bo'lgan bilim asosini yaratadi. Xorijiy tillarni o'rgatishda o'yin, musiqiy va vizual metodlardan foydalanish jarayonni bolalar uchun qiziqarli va samarali qiladi. Zamonaviy usullarni qo'llab-quvvatlash esa bolalarda til o'rganishga bo'lgan qiziqishni oshiradi va ularning intellektual rivojlanishiga xizmat qiladi.

Xorijiy tillarni o'rgatishning ahamiyati

➤ **Erta yoshda tilga bo'lgan qobiliyat rivoji:** Bolalar bu yoshda yangi tillarni oson va tabiiy ravishda o'zlashtiradilar.

➤ **Aqliy rivojlanish:** Xorijiy til o'rganish bolaning xotirasi, mantiqiy fikrlash va ijodkorligini rivojlantiradi.

➤ **Madaniy dunyoqarashni kengaytirish:** Bolalar boshqa xalqlarning madaniyati va urf-odatlarini haqida tushuncha olish orqali ijtimoiy muhitga moslashishni o'rganadilar.

➤ **Kelajak uchun asos yaratish:** Erta yoshda til o'rgangan bolalar maktab va undan keyingi ta'lim bosqichlarida tilni osonlik bilan chuqurroq o'rganadilar.

Biz maktabgacha bo'lgan yoshdagi bolalarda chet tilida eshitish qobiliyatining oqsoqligini ko'p uchratishimiz mumkin, bu bolalarning yetarli darajada eshitish darslarini egallamagini bildiradi. Real hayotda bolalarimiz televizor ostida animatsion multfilmni jimgina tamosha qilishlarini ko'rishimiz mumkin. Bugungi kunda bog'chalarning yuqori texnologiyalar bilan taminlash vaqti yetib keldi. Ularga doimiy chet tillaridagi multfilm darslari eshiritish lozim, bolaning bo'g'cha davridan chet tili qobiliyatini rivojlantirish uning keyingi bosqichda barcha bilimlarni yengil qabul qilishiga yordam beradi.

Aslida chet tilini o'rganishni bolaning juda ham yosh davrlardan boshlagan

ma'qul hisoblanadi. Kichik yoshdagi bolalarning miya faoliyati to'xtovsiz o'sish rivojlanishda davom etayotgani uchun ular miya faoliyati to'liq shakllanib bo'lgan, katta shaxslarga nisbatan yangi ma'lumotni ancha tezroq qabul qilish qobiliyatiga egadirlar. Ushbu o'ziga xosliklarni inobatga olgan holda darsni rejalashtirish maqsadga muvofiq hisoblanadi. Masalan, maktabgacha ta'lim yoshidagi

bolalarga chet tilini o'qitishda asosan o'yin, rasmlar, qo'shiq va she'rlardan, multfillardan foydalanish samarali usul hisoblanadi. Bog'cha yoshidagi bosqichda til qobiliyatining rivojlanishi asosan doimiy taqlid orqali shakllantiriladi va ko'pgina ro'llar ko'pincha multfilmlarda taqlid orqali paydo bo'ladi. Shuning uchun, multfilmni tomosha qilayotganda, bolalarning harakatlardagi o'zgarishlarni ko'rishimiz mumkin. Shu sababli, multfilmni samarali ta'lim vositasi sifatida qo'llashimiz mumkin, bu esa bolalarning ta'lim samaradorligini oshirishga yordam beradi. Hozirgi kunda ba'zi ota-onalar bolalarning multfilmga bo'lgan qiziqishidan juda tashvishga tushishadi, ammo aslida, yosh bolalarning rivojlanishidagi ularning fantaziya dunyo qarashini shakllanishining asosiy omili bo'lib xizmat qiladi. Shuning uchun, o'qitishda biz Amerika Qo'shma Shtatlarining masofadan boshqarish usuli ya'ni, multfilmlarni bolalarning til taraqqiyotiga ta'sir ko'rsatish usuliga aylantirishimiz mumkin. Barchamiz bilamizki, bu bosqichda yosh bolalar o'zlarining fikrlash qobiliyatlari va tilni qo'llash qobiliyatini haqiqiy hayot tajribasidan o'rganib boradilar, ayniqsa bu bosqichdagi yosh bolalar uchun multfilmlar bilan muloqot qilish, Masofadagi masovaviy hissiy jihatini kengaytirib, bolalarning til bilimi darajasini oshirish uchun xizmat qiladi. Dunyo globalashuv jarayoni insonlardan o'z ona tilidan tashqari yana bir necha xorijiy tillarni o'rganishni taqozo qilmoqda. Hozirgi tadqiqotlar ushbu jarayonni erda yoshda boshlash samariliroq bo'lishini ko'rsatadi. Bizning yurtimizda ham ushbu masalaga qat'iy e'tibor qaratilgan,

xorijiy tillarni o'qitishda xususan ingliz tilini o'qitishda dunyoning yetakchi tashkilot va universitetlar hamkorligida yangicha yondashuv asosida dasturlar ishlab chiqilmoqda. Oxirgi 3 yilda bu jarayon maktabgacha ta'limda ayniqsa o'z rivojini topmoqda. Bugungi tez suratlarda rivojlanib borayotgan dunyoda professional ta'limning asosiy qismlaridan biri xorijiy tillarni bilish hamda o'rgatishdir. Dunyo ta'lim tizimida chet tillarini ayniqsa ingliz va rus tillarini o'rgatishning ahamiyati sezilarli tarzda oshib bormoqda. Bu albatta maktabgacha ta'lim tizimini ham chetlab o'tmadi. Avvalo maktabgacha ta'lim tizimida nima uchun xorijiy tillarni o'qitish kerak? degan savolga yuzlansak. Buning eng muhim sabablaridan biri shuki, maktabgacha ta'lim jarayonidagi tarbiyalanuvchilarda xorijiy tillarni tez o'zlashtirish darajasi kattalarga qaraganda ancha yuqori bo'lishi hamda tarbiyalanuvchilarda maktabgacha bo'lgan davrda ularning dunyoqarashini kengaytirish kabi masalalar ko'zda tutiladi. Xususan, buyuk mutafakkir bobomiz Alisher Navoiy ham o'z asarlarida – Til bilgan el biladi deb xalqni til o'rganishga, dunyo qarashini boyitishga da'vat etgan. Maktabgacha ta'lim jarayonida xorijiy tillarni o'qitishning ijobiy jihatlari ham talaygina. Bu yoshdagi bolalar o'zlarining dunyoqarashlari shakllanayotgan davrda bo'lib, chet tillarini o'rgatish bolalarning dunyoqarashini kengaytiradi. Ularni ruhlantirib yangi bilimlarni o'rganishga undaydi. Nafaqat maktabgacha ta'limda balki boshlang'ich ta'limda ham xorijiy tillarni o'qitish juda muhim. Ya'ni, xorijiy tillarni o'qitishdagi asosiy fundament maktabgacha ta'lim jarayonida shakllanadi. Shu sababli bu davrlar tarbiyalanuvchilarga chet tillarini o'qitishda samarali metodlar va kelgusida yaxshi natijalar talab qiladi. Shunday ekan maktabgacha ta'lim tizimida xorijiy tillarni o'qitishda bir nechta muammolar ham mavjud. Keling bu muammolar va uning yechimlari bilan tanishib olamiz. Avvalo oldimizda uchraydigan muammo bu ilk maktabgacha ta'lim yoshidagi tarbiyalanuvchilarni xorijiy tillarga qiziqtirish va ularni diqqatini jamlash. Tarbiyalanuvchilarning idroklari tezkor bo'lib, ular barcha atrofdagi yuz berayotgan jarayonlarni diqqat bilan kuzatishadi va his qilib turishadi. Hamda, ular bu jarayonlardan tez zerikadi. Yana bir tur tarbiyalanuvchilarga jarayonlarni ko'rib his qilib tursa ham, bu jarayonlarni qabul qilmaydi. Bu borada tarbiyachilar o'rgatilayotgan mavzuga doir rangli kartochkalar, sifati yuqori bo'lgan mavzuga doir predmetlar aks etgan rasmlar ko'rgazmalar hamda eng muhimi davr talabi bo'lmish AKT vositalari va multimedialardan foydalanishlari lozim. Navbatdagi masala bu tarbiyalanuvchilar psixologiyasiga ham etiborli bo'lish. Har bir tarbiyalanuvchilarning o'zini psixikasi bo'ladi. Pedagoglar mashg'ulotlar jarayonida bu narsalarni xisobga olgan holda tarbiyalanuvchilar bilan suhbatlashib o'tmog'i ham lozim. Masalan tarbiyalanuvchilarning ismini, yoshini yoki qiziqishlarini so'rash yaxshi usuldir. Bu tarbiyalanuvchilarda e'tiborga tushganlik hissini uyg'otadi.

Barcha tarbiyachi bolalarning psixologiyasiga asoslanib savollarni bera olishi kerak, bu undan bolaning til darajasiga asoslanib savol tayyorlashni talab qiladi. Biz bog'cha yoshidagi bolalarga qay yo'l bilan o'rgatmaylik baribir bolalar orasida biroz bo'lsada tildagi tafovutni sezishimiz mumkin, ularning qabul qilish darjasi har xil bo'ladi.

Xulosa o'rnida shuni aytish joizki, maktabgacha ta'lim tizimida xorijiy tillarni o'rgatish, ushbu davrdagi tarbiyalanuvchilarning kelajakda chet tilidagi bilimlarini eng asosiy fundamenti ekanligini tan olgan holda biz bu davrdagi tarbiyalanuvchilarga xorijiy tillarni o'qitishning zamonaviy usullaridan foydalanmog'imiz darkor. Darhaqiqat, maktabgacha yoshidagi tarbiyalanuvchilarning miyya faoliyati to'xtovsiz o'sish rivojlanishda davom etayotganligi tufayli biz ularga xorijiy tillarni o'rgatishning innovatsion va qulay usullari ustida ishlamog'imiz kerak. Biz foydalanishimiz mumkin bo'lgan metodikalar ham tarbiyalanuvchilarning yoshiga qarab tanlash joiz.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. <https://blog.xabar.uz/post/maktabgacha-ta-lim-jarayonida-xorijiy-tillarni-o'qitishning-zamonaviy-usullari>
2. <https://cyberleninka.ru/article/n/xorijiy-tillarni-oqitishning-samarali-usullarinemis-tili-misolida>
3. Urmonovich N. O. MANGOSTEEN NUTRITIONAL PRICE AND FUNCTIONAL PROPERTIES //ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ. – 2023. – Т. 14. – №.
4. Google.ru saytlari
5. <http://marifat.uz/marifat/ruknlar/umumii-urta-talim/5141.htm>
6. Usmonova, U. (2021). МАКТАБГАЧА ТА'ЛИМДА БОЛАЛАРНИ ИЛК YOSHIDA XORIJIY TILLARNI O'RGATISHDA TA'LIMIY O'YINLARNINNG AHAMIYATI: BAHOLASH. Maktabgacha ta'lim jurnali,

GLOBAL IQTISODIY RIVOJLANISHNING BOSQICHLARI VA KELAJAK ISTIQBOLLARI

Qadamboyeva Dilso‘z Doniyor qizi

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti

“Iqtisodiyot” fakultetining talabasi

Usmonov Murodjon Dustmurod o‘g‘li

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti

Raqamli iqtisodiyot kafedrasasi asistenti

Annotatsiya: Global iqtisodiy rivojlanish insoniyat tarixida muhim bosqichlarni o‘z ichiga olib, jamiyat taraqqiyotini belgilovchi asosiy jarayonlardan biridir. Ushbu rivojlanish bosqichlari dehqonchilik va hunarmandchilikning shakllanishidan boshlab, sanoat inqiloblari, raqamli texnologiyalar, va axborot iqtisodiyoti bilan davom etgan. Har bir bosqich o‘ziga xos iqtisodiy mexanizmlar, resurslardan foydalanish usullari va texnologik yutuqlarni keltirib chiqardi. Bugungi global iqtisodiy rivojlanishning asosiy yo‘nalishlari sifatida barqarorlik, yashil iqtisodiyot, va xalqaro integratsiya jarayonlari ajralib turadi. Mazkur mavzu doirasida global iqtisodiyotning tarixiy bosqichlari va zamonaviy tendensiyalari ko‘rib chiqilib, O‘zbekistonning iqtisodiy rivojlanishga moslashuvi va xalqaro jarayonlarda o‘z o‘rnini mustahkamlash imkoniyatlari tahlil qilinadi. Shu bilan birga, kelajakdagi iqtisodiy rivojlanishning dolzarb yo‘nalishlari ham ko‘rib chiqiladi.

Kalit so‘zlar: global iqtisodiyot, iqtisodiy rivojlanish, sanoat inqilobi, raqamli texnologiyalar, barqaror rivojlanish, yashil iqtisodiyot, xalqaro integratsiya, ekologik barqarorlik, O‘zbekiston iqtisodiyoti, kelajak istiqbollari.

Kirish. Global iqtisodiy rivojlanish insoniyat tarixidagi eng asosiy jarayonlardan biri bo‘lib, u jamiyat taraqqiyotini belgilab beruvchi omil sifatida namoyon bo‘ladi. Har bir davrda iqtisodiyotning o‘ziga xos rivojlanish bosqichlari, texnologik yutuqlari va ijtimoiy o‘zgarishlari mavjud bo‘lib, ular jamiyat ehtiyojlari va resurslardan foydalanish usullariga qarab shakllangan. Ilk bosqichlarda dehqonchilik va hunarmandchilik asosiy iqtisodiy faoliyat turlari sifatida shakllangan bo‘lsa, sanoat inqiloblari jarayoni butunlay yangi ishlab chiqarish mexanizmlarini olib keldi. Keyinchalik, axborot texnologiyalari va raqamli iqtisodiyotning rivojlanishi global iqtisodiy aloqalarni yanada kengaytirdi va yangi istiqbollarni yaratdi. Bugungi kunda global iqtisodiy rivojlanish barqarorlik, ekologik muvozanat va texnologik innovatsiyalar asosida davom etmoqda. Shu sababli, bu jarayonni o‘rganish va tahlil qilish kelajakdagi iqtisodiy strategiyalarni shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Asosiy qism. Global iqtisodiy rivojlanish insoniyatning tarixiy taraqqiyoti va iqtisodiy faoliyatining shakllanishi hamda takomillashuv jarayonidir. Bu jarayon xalqaro aloqalar, iqtisodiy siyosat, texnologik yutuqlar va jamiyat ehtiyojlarining o'zgarishi natijasida yuzaga keladi. Global iqtisodiy rivojlanish nafaqat iqtisodiy ko'rsatkichlarni o'z ichiga oladi, balki ijtimoiy, siyosiy va ekologik omillar bilan ham chambarchas bog'liqdir. U butun dunyo miqyosida ishlab chiqarish, savdo va xizmat ko'rsatish sohalarining kengayishi, resurslardan samarali foydalanish va texnologik innovatsiyalarni joriy etishni nazarda tutadi.

Iqtisodiy rivojlanishning global ko'rinishi yer sharining har bir qismida turli tezlik va shaklda kechgan. Masalan, ba'zi davlatlarda sanoat inqilobi natijasida iqtisodiy tizimlar keskin rivojlangan bo'lsa, boshqa hududlarda qishloq xo'jaligi va tabiiy resurslardan foydalanishga asoslangan iqtisodiyot hali ham ustunlik qiladi. Shu bois global iqtisodiy rivojlanish asosan iqtisodiy integratsiya, texnologik inqiloblar va xalqaro savdo aloqalarining kengayishi bilan tavsiflanadi.

Global iqtisodiy rivojlanishning asosiy omillari sifatida quyidagilarni ko'rsatish mumkin:

1. **Texnologik yutuqlar** – ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish sohalarida yangi texnologiyalarni qo'llash iqtisodiy rivojlanishni tezlashtiradi. Internet, avtomatlashtirish va raqamli iqtisodiyot zamonaviy global iqtisodiyotning poydevorini tashkil qiladi.
2. **Xalqaro savdo va investitsiyalar** – davlatlar o'rtasidagi savdo aloqalari va kapital oqimi global iqtisodiy integratsiya jarayonlarini kuchaytiradi. Savdo orqali davlatlar o'z ehtiyojlarini qondiradi va iqtisodiy barqarorlikka erishadi.
3. **Ijtimoiy taraqqiyot** – inson kapitalining rivojlanishi, ta'lim va sog'liqni saqlash sohalariga investitsiyalar global iqtisodiy rivojlanishning muhim tarkibiy qismidir.
4. **Ekologik barqarorlik** – iqtisodiy rivojlanish tabiiy resurslarni asrab-avaylash va ekologik muvozanatni ta'minlashni talab qiladi. Yashil iqtisodiyot ushbu tamoyillar asosida rivojlanib, kelajakda barqaror rivojlanishga hissa qo'shadi.

Global iqtisodiy rivojlanish jarayoni bir nechta asosiy bosqichlarni o'z ichiga oladi. Ilk bosqichlarda iqtisodiyot asosan dehqonchilik va hunarmandchilikka asoslangan. Keyinchalik sanoat inqiloblari davrida ishlab chiqarishning mexanizatsiyalashuvi va sanoatning rivojlanishi muhim rol o'ynadi. XX asrga kelib esa axborot texnologiyalari va raqamli iqtisodiyotning rivojlanishi iqtisodiy faoliyatni yangi bosqichga olib chiqdi.

Bugungi kunda global iqtisodiy rivojlanish tendensiyalari barqaror rivojlanish, yashil iqtisodiyot, raqamli transformatsiya va xalqaro integratsiya kabi yo'nalishlarga qaratilgan. Shu bilan birga, rivojlanayotgan mamlakatlarning global jarayonlarga

moslashuvi va rivojlangan davlatlar bilan iqtisodiy aloqalarni mustahkamlashga intilishi bu jarayonning dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi.

Global iqtisodiy rivojlanishning muhim xususiyatlaridan biri bu iqtisodiy jarayonlarning bir-biriga o'zaro bog'liq va bir-birini ta'sir qiluvchi xususiyatga ega ekanligidir. Bir davlatdagi iqtisodiy o'zgarishlar butun dunyo iqtisodiyotiga ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shu bois davlatlar o'rtasidagi hamkorlik va barqarorlik global rivojlanish uchun zaruriy omillar hisoblanadi. Bu jarayonda xalqaro tashkilotlar, masalan, Jahon Savdo Tashkiloti (WTO), Xalqaro Valyuta Jamg'armasi (IMF) va Jahon Banki (WB) muhim rol o'ynaydi.

Global iqtisodiy rivojlanishning umumiy tushunchasi shuni ko'rsatadiki, bu jarayon insoniyatning iqtisodiy, ijtimoiy va texnologik ehtiyojlarini qondirishga qaratilgan keng ko'lamli harakatdir. Shu bilan birga, bu rivojlanish kelajakda insoniyatning barqarorlik, adolat va farovonlikka erishishiga xizmat qilishi lozim. Jahon iqtisodiyotining rivojlanish bosqichlari insoniyat tarixidagi iqtisodiy, ijtimoiy va texnologik taraqqiyot jarayonlarini aks ettiradi. Ushbu rivojlanish bir necha asosiy bosqichlarga bo'linadi va har bir bosqich o'ziga xos xususiyatlar, texnologiyalar va iqtisodiy faoliyat shakllari bilan ajralib turadi. Ilk bosqichlar dehqonchilik va ovchilik asosida rivojlangan jamiyatlar bilan tavsiflanadi. Bu davrda insoniyatning asosiy e'tibori oziq-ovqat ishlab chiqarish va hayot kechirish uchun zarur bo'lgan ehtiyojlarni qondirishga qaratilgan edi. Dehqonchilikning rivojlanishi natijasida ilk qishloq xo'jaligi jamiyatlari shakllandi va bu bosqich insoniyat taraqqiyotining poydevorini tashkil qildi. Dehqonchilik va chorvachilikning rivojlanishi bilan oziq-ovqat resurslari ko'paydi va barqaror jamiyatlar shakllanishiga asos yaratdi.

Keyingi bosqich sanoat inqilobi bilan bog'liq. XVIII asrda Angliyada boshlangan sanoat inqilobi natijasida ishlab chiqarishning mexanizatsiyalashuvi yuzaga keldi. Mexanik dastgohlarning joriy etilishi, bug' mashinalarining kashf etilishi va temir yo'l transportining rivojlanishi ishlab chiqarish samaradorligini oshirdi. Bu davrda iqtisodiyot asosan sanoatga asoslandi va dehqonchilik iqtisodiy tizimdagi asosiy rolini yo'qotdi. Sanoat inqilobi jahon iqtisodiyotining global integratsiyasiga asos soldi, chunki ishlab chiqarilgan mahsulotlarni boshqa mamlakatlarga eksport qilish imkoniyati paydo bo'ldi. XX asrning birinchi yarmida jahon iqtisodiyoti global savdo va xalqaro aloqalarning kuchayishi bilan rivojlandi. Bu davrda xalqaro tashkilotlar, masalan, Xalqaro Valyuta Jamg'armasi (IMF) va Jahon Banki (WB) tashkil etildi. Ularning asosiy vazifasi davlatlar o'rtasidagi iqtisodiy aloqalarni mustahkamlash va barqarorlikni ta'minlash edi. Ikkinchi jahon urushidan keyingi davrda esa Marshall rejasi kabi dasturlar orqali iqtisodiy tiklanish jarayonlari amalga oshirildi, bu esa rivojlangan davlatlarning iqtisodiyotini mustahkamladi. XX asrning ikkinchi yarmida axborot texnologiyalarining rivojlanishi bilan jahon iqtisodiyoti yangi bosqichga o'tdi.

Bu davrda kompyuterlar, internet va axborot texnologiyalari iqtisodiyotning barcha sohalariga joriy etildi. Raqamli iqtisodiyot deb atalgan yangi iqtisodiy model shakllandi. U ishlab chiqarish jarayonlarini avtomatlashtirish, elektron savdo va moliyaviy xizmatlarning rivojlanishi bilan tavsiflanadi. Bu bosqichda global iqtisodiy integratsiya kuchaydi, chunki internet orqali davlatlar o'rtasidagi iqtisodiy aloqalar soddalashdi va tezlashdi.

Bugungi davrda jahon iqtisodiyotining rivojlanish bosqichlari barqarorlikka asoslangan. Yashil iqtisodiyot, ya'ni ekologik muvozanatni saqlashga qaratilgan iqtisodiy model, tobora ko'proq ahamiyat kasb etmoqda. Ushbu bosqichda tabiiy resurslardan oqilona foydalanish, qayta tiklanadigan energiya manbalarini rivojlantirish va chiqindilarni kamaytirishga katta e'tibor qaratilmoqda. Yashil iqtisodiyot nafaqat ekologik muammolarni hal qilishga qaratilgan, balki iqtisodiy o'sishning barqaror modelini ta'minlaydi.

Rivojlanayotgan mamlakatlar iqtisodiyoti global iqtisodiyotning muhim qismi hisoblanadi. Ularning asosiy xususiyatlari ijtimoiy va iqtisodiy rivojlanishning o'ziga xos muammolari bilan belgilanadi. Bu mamlakatlarda iqtisodiy o'sish sur'atlari yuqori bo'lishi mumkin, ammo ular bir qator muammolarni hal qilishga majbur. Rivojlanayotgan mamlakatlarning asosiy xususiyatlari quyidagilardan iborat:

1. Qishloq xo'jaligi sektori ustunligi

Rivojlanayotgan mamlakatlarda iqtisodiyotning asosiy tarmog'i ko'pincha qishloq xo'jaligi hisoblanadi. Ko'plab rivojlanayotgan davlatlar uchun bu sektorda ko'plab odamlar ishlaydi, ammo texnologiyalar va ishlab chiqarish usullarining rivojlanmasligi tufayli ishlab chiqarish samaradorligi past bo'lishi mumkin. Bu mamlakatlar ko'pincha o'zlarining dehqonchilik va chorvachilik mahsulotlarini eksport qilishga qaratilgan iqtisodiy modelga asoslanadi.

2. Sanoatning past rivojlanishi

Rivojlanayotgan mamlakatlarda sanoat sektori rivojlanishning keyingi bosqichlariga o'tish uchun zarur bo'lgan infratuzilma va texnologik imkoniyatlardan mahrum. Ushbu mamlakatlar sanoatni rivojlantirishda ko'pincha cheklangan investitsiyalar va resurslarga duch keladilar. Shuningdek, sanoatning rivojlanishida yuqori malakali ishchi kuchining yetishmasligi, ishlab chiqarish jarayonlarining modernizatsiyasi va texnologik infrastrukturani yaxshilash zarurati mavjud.

3. Kamchiliklar va ishsizlik

Rivojlanayotgan mamlakatlarda iqtisodiy o'sish va rivojlanishning mavjud bo'lmagan sektorlarida ishsizlik katta muammo bo'lishi mumkin. Bu davlatlarda ko'pincha o'zgaruvchan ishchi kuchi, past malaka darajasi va formal ish o'rinlarining kamligi seziladi. Bu ish kuchining o'zgaruvchanligi va mahalliy bozorlarda ishlashning noaniqligi iqtisodiy muammolarga olib keladi.

4. **Cheklangan moliyaviy resurslar**

Rivojlanayotgan mamlakatlar ko'pincha xorijiy investitsiyalar va davlat tomonidan moliyalashtirishga bog'liq. Bu mamlakatlar uchun moliyaviy resurslarni jalb qilishda katta muammolar yuzaga kelishi mumkin. Yabancilarni jalb qilish uchun mamlakatlar doimiy ravishda o'z iqtisodiyotlarini jahon bozorida raqobatbardosh qilishga harakat qilishadi. Bunday mamlakatlar moliyaviy inqirozlar va o'zaro qarz majburiyatlaridan chiqish uchun tashqi qarz olishga ham tayanadi.

5. **Kambag'allik va ta'lim muammolari**

Rivojlanayotgan mamlakatlar ko'pincha kambag'allik va past darajadagi ta'lim tizimi bilan kurashadi. Bu mamlakatlar aholisi ko'pincha past darajada ta'lim oladi va kamroq kasbiy mahoratga ega. Bu ta'lim tizimi rivojlanishini talab qiladi, chunki iqtisodiy taraqqiyot va ijtimoiy o'sish uchun malakali va o'qimishli ishchilar kerak.

6. **Siyosiy beqarorlik va davlat boshqaruvi**

Rivojlanayotgan mamlakatlarda siyosiy beqarorlik va davlat boshqaruvi tizimidagi muammolar ham iqtisodiy o'sishning oldini olishga yordam beradi. Ko'plab davlatlar siyosiy barqarorlikni ta'minlashda, korrupsiyani kamaytirishda va samarali boshqaruvni ta'minlashda muammolarga duch keladilar. Siyosiy beqarorlik investitsiyalarni jalb qilishni qiyinlashtiradi va iqtisodiy rivojlanishni sustlashtiradi.

Jahon iqtisodiyotining kelajakdagi rivojlanish tendensiyalari global integratsiya, texnologik yutuqlar va ijtimoiy o'zgarishlarga asoslanadi. Bir nechta asosiy tendensiyalarni ajratib ko'rsatish mumkin:

1. **Yashil iqtisodiyotning rivojlanishi**

Global iqlim o'zgarishlari va ekologik muammolar, yashil iqtisodiyotning rivojlanishiga katta ta'sir ko'rsatmoqda. Yashil iqtisodiyot tabiiy resurslardan samarali foydalanish, qayta tiklanadigan energiya manbalarini rivojlantirish va ekologik xavfsizlikni ta'minlashga qaratilgan strategiyalarni o'z ichiga oladi. Bu davrda tabiatni muhofaza qilish va barqaror rivojlanishning asosiy prinsiplari ishlab chiqiladi. Davlatlar va kompaniyalar energiya samaradorligini oshirish, chiqindilarni kamaytirish va ekologik xavf-xatarlarga qarshi kurashish choralarini ko'rishadi.

2. **Sun'iy intellekt va raqamli transformatsiya**

Sun'iy intellekt va raqamli texnologiyalar iqtisodiyotning kelajakdagi rivojlanishida muhim o'rin tutadi. Sun'iy intellektning qo'llanilishi ishlab chiqarish jarayonlarini avtomatlashtirish, xizmatlar va mahsulotlarning sifatini yaxshilashga olib keladi. Raqamli transformatsiya nafaqat sanoat, balki ta'lim, sog'liqni saqlash, moliya va xizmat ko'rsatish sohalarida ham joriy etiladi. Bu jarayonlarning jahon iqtisodiyotiga ta'siri katta bo'ladi.

3. **Global savdo va integratsiyaning kuchayishi**

Jahon iqtisodiyotida savdo va integratsiyaning kuchayishi davom etadi. Savdo to'siqlarining kamayishi va bozorlar o'rtasidagi aloqalar yanada o'zaro bog'lanadi. Xalqaro savdo tashkilotlari va shartnomalar global iqtisodiy aloqalarni soddalashtiradi va davlatlar o'rtasida iqtisodiy integratsiyaning yanada rivojlantiradi. Xususan, raqamli savdo va elektron tijoratning rivojlanishi bilan global bozorlar tez o'zgarishi mumkin.

4. **Geosiyosiy va iqtisodiy o'zgarishlar**

Geosiyosiy muammolar va global iqtisodiy ziddiyatlar kelajakda iqtisodiy rivojlanish tendensiyalariga ta'sir qilishi mumkin. Yangi iqtisodiy kuchlar, masalan, Xitoy va Hindiston kabi rivojlanayotgan mamlakatlar jahon iqtisodiyotida muhim o'rin egallashni davom ettiradi. Bu davlatlarning iqtisodiy kuchini oshirishi global iqtisodiy tizimda yangi o'zgarishlarga olib keladi.

5. **Demografik o'zgarishlar va ishchi kuchining diversifikatsiyasi**

Dunyo bo'yicha aholi sonining o'sishi va demografik o'zgarishlar iqtisodiy rivojlanishga ta'sir qiladi. Aholi yoshining o'zgarishi, ko'chmanchilarning o'sishi va shahar aholisining ko'payishi ishlab chiqarish kuchlari va iste'mol bozori uchun yangi imkoniyatlar yaratadi. Shuningdek, ishchi kuchining diversifikatsiyasi, ya'ni yangi kasblarning va ko'nikmalarning rivojlanishi iqtisodiy o'sishga ta'sir qiladi.

Kelajakda jahon iqtisodiyoti texnologiyalar, ekologik talablar va global integratsiyaning kuchayishi bilan rivojlanadi. Bu jarayonlarda yashil iqtisodiyot va raqamli transformatsiya asosiy rolga ega bo'ladi.

O'zbekiston mustaqillikka erishganidan so'ng, iqtisodiy rivojlanishning turli bosqichlarini o'tkazdi va global iqtisodiyotda o'z o'rnini topishga harakat qildi. Bugungi kunda O'zbekiston global iqtisodiy rivojlanish jarayonida bir qator ijobiy o'zgarishlarni amalga oshirdi va kelajakda ham bu jarayonga samarali hissa qo'shishni davom ettirishni maqsad qilgan. O'zbekistonning global iqtisodiy rivojlanishdagi o'rnini va istiqbollari quyidagi muhim jihatlar bilan bog'liq:

1. **O'zbekistonning iqtisodiy integratsiya jarayonlari**

O'zbekistonning global iqtisodiyotga integratsiyasi keyingi yillarda sezilarli darajada oshdi. O'zbekistonning bir qator xalqaro tashkilotlar, jumladan, Yevrosiyo iqtisodiy ittifoqi, Markaziy Osiyo davlatlari va boshqa xalqaro savdo va iqtisodiy tashkilotlar bilan aloqalari mustahkamlandi. Shuningdek, O'zbekiston Xalqaro valyuta jamg'armasi, Jahon savdo tashkiloti kabi global iqtisodiy tashkilotlarga qo'shilish jarayonlarini boshladi va amalga oshirdi.

Bu jarayonlar nafaqat iqtisodiy aloqalarni rivojlantirishga, balki O'zbekistonni xalqaro bozorga yanada ochiq qilishga, sarmoyalarni jalb qilishga va global ishlab chiqarish tarmoqlariga kirish imkoniyatlarini kengaytirishga yordam berdi.

2. Tashqi savdoning rivojlanishi

O'zbekistonning global iqtisodiy rivojlanishda o'z o'rnini mustahkamlashida tashqi savdoning rolini oshirish zarurati mavjud. O'zbekiston eksportining tarkibi turli mahsulotlar bilan to'ldirildi, jumladan, paxta, mineral o'g'itlar, energetika resurslari, oziq-ovqat mahsulotlari, to'qimachilik va boshqa sanoat mahsulotlari. Shu bilan birga, O'zbekiston o'zining asosiy savdo sheriklari bilan savdo aloqalarini kengaytirdi, jumladan, Rossiya, Xitoy, Turkiya, Janubiy Koreya va boshqa mamlakatlar bilan iqtisodiy aloqalar kuchaytirildi.

O'zbekiston tashqi savdoni yanada rivojlantirish, raqobatbardosh mahsulotlar ishlab chiqarishni ko'paytirish va eksportni diversifikatsiya qilishni davom ettirishni rejalashtirmoqda. Buning uchun yangi sanoat tarmoqlarini rivojlantirish va texnologik modernizatsiya zarur.

3. Sanoat va infratuzilmani rivojlantirish

O'zbekiston sanoatning diversifikatsiyasini amalga oshirib, yangi tarmoqlarni rivojlantirishga e'tibor qaratmoqda. Energetika, avtomobil sanoati, oziq-ovqat sanoati va kimyo sanoati kabi sohalarida investitsiyalar jalb qilinmoqda. O'zbekistonning sanoat rivojlanishiga yanada ko'proq e'tibor qaratishi, yuqori texnologiyalar va ilmiy-texnikaviy yutuqlarni o'zlashtirishi talab etiladi. Infratuzilma, transport va logistika sohalarini rivojlantirish O'zbekistonning global iqtisodiy tizimga integratsiya jarayonida muhim rol o'ynaydi.

4. Qayta tiklanadigan energiya manbalariga e'tibor

Yashil iqtisodiyot va qayta tiklanadigan energiya manbalariga e'tibor O'zbekistonning kelajakdagi iqtisodiy rivojlanish strategiyasining ajralmas qismidir. O'zbekiston quyosh va shamol energiyasidan foydalanishni kengaytirishga qaratilgan loyihalarni amalga oshirmoqda. Shuningdek, energiya samaradorligini oshirish, yangi texnologiyalarni joriy etish va ekologik toza energiya manbalarini ishlab chiqarishni rivojlantirish global iqtisodiy rivojlanish tendensiyalariga muvofiq amalga oshirilmoqda.

Xulosa. Global iqtisodiy rivojlanish jarayoni insoniyat tarixida turli xil bosqichlarni bosib o'tgan. Ilk davrlarda iqtisodiyotning asosiy e'tibori qishloq xo'jaligi va oddiy ishlab chiqarish sohalariga qaratilgan bo'lsa, sanoat inqilobi iqtisodiyotda yangi texnologiyalarni joriy etish imkonini berdi. Zamonaviy bosqichda esa raqamli iqtisodiyot va axborot texnologiyalari asosiy harakatlantiruvchi kuch sifatida namoyon bo'lmoqda. Shu bilan birga, ekologik muammolar va iqlim o'zgarishi global iqtisodiyotning kelajakdagi asosiy yo'nalishlarini belgilashda hal qiluvchi rol o'ynamoqda. Kelgusida global iqtisodiy rivojlanishning istiqbollari asosan ekologik muammolarni hal qilish, sun'iy intellekt texnologiyalarini keng joriy etish va xalqaro integratsiya jarayonlarini kuchaytirishga bog'liq bo'ladi. Ushbu yo'nalishlarda faoliyat

yuritish butun dunyo davlatlari uchun dolzarb ahamiyatga ega. O'zbekiston ham ushbu tendensiyalardan foydalangan holda iqtisodiy imkoniyatlarini kengaytirishi va global iqtisodiy jarayonlarda o'zining mavqeini mustahkamlashi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Абрамова М. А. "Мировая экономика: эволюция и перспективы" – Москва, 2020.
2. Барановский П. И. "Экономическое развитие: история и современные вызовы" – Санкт-Петербург, 2019.
3. Б. Уринбоев, Р. А. Турсунов. "Жаҳон иқтисодиёти ва халқаро иқтисодий муносабатлар" – Тошкент, 2022.
4. Жумаев Х. "Ўзбекистон иқтисодиёти: тарих ва истикболлар" – Тошкент, 2021.
5. Green Economy Coalition. "The Global Transition to a Sustainable Economy." – London, 2023.
6. Sachs, J. D. "The Age of Sustainable Development." – New York, 2015.
7. Rifkin, J. "The Third Industrial Revolution." – Palgrave Macmillan, 2011.
8. World Bank. "World Development Report: Digital Dividends." – Washington DC, 2016.
9. OECD. "Green Growth Indicators." – Paris, 2022.

GLOBALIZATION AND ITS IMPACT ON ECONOMIC GROWTH: BENEFITS AND RISKS

Boboqulov Sanjar Baxronkulovich

*Samarkand Institute of Economics and Service,
Associate professor, PhD.*

Rafiqjonov Damir Raxim o'g'li,

*student of the Faculty of Economics of the
Samarkand Institute of Economics and Service*

Abstract: Globalization has significantly reshaped the global economic landscape, fostering interconnectedness and the movement of goods, services, and capital across borders. This article explores the multifaceted impact of globalization on economic growth, highlighting both its potential benefits and inherent risks. On one hand, globalization has contributed to increased efficiency, economic development, and poverty reduction through market integration, technological advancements, and enhanced trade. On the other hand, it has also led to income inequality, environmental degradation, and social dislocation in certain regions. The article discusses the dual nature of globalization, emphasizing the need for effective policies to manage its risks while maximizing its benefits. It concludes by proposing a balanced approach to globalization, wherein countries can leverage the opportunities it offers while mitigating its negative consequences.

Keywords: globalization, economic growth, trade, technological advancements, income inequality, market integration, environmental risks, poverty reduction, policy management, economic development

Introduction. In recent decades, globalization has emerged as a dominant force shaping economies, societies, and cultures worldwide. Defined as the process of increasing interdependence and connectivity between nations through trade, technology, and investment, globalization has had a profound effect on the global economic structure. It has opened new markets, facilitated the exchange of goods and services, and accelerated the flow of capital and information across borders. As a result, countries have experienced varying levels of economic growth, with some emerging as global powerhouses while others have struggled to keep pace.

The impact of globalization on economic growth is complex and multifaceted. On one hand, it has been a driver of economic development, poverty alleviation, and the spread of technology, lifting millions of people out of poverty and providing access to new opportunities. On the other hand, globalization has also brought about challenges such as income inequality, environmental degradation, and job displacement. These

contrasting outcomes present both opportunities and risks for nations navigating the global economy.

This article seeks to examine the benefits and risks associated with globalization and its influence on economic growth. By exploring both the positive and negative dimensions, we aim to provide a comprehensive understanding of globalization's role in shaping the economic landscape and offer insights into how countries can adapt to its dynamic effects in order to foster sustainable growth.

Main part. Globalization has brought numerous benefits to economies around the world, significantly enhancing their growth prospects. These benefits can be grouped into several key areas, each contributing to the positive transformation of economic landscapes.

One of the most significant drivers of economic growth through globalization is the expansion of trade. By reducing barriers to international trade, globalization has enabled countries to access larger markets, facilitating the export of goods and services to new regions. This increased market access allows businesses to scale operations, benefiting from economies of scale and driving innovation. For many developing nations, trade liberalization has been a key factor in stimulating economic growth, providing a platform for them to integrate into the global supply chain.

Globalization also encourages specialization, where countries focus on producing goods and services for which they have a comparative advantage, leading to greater efficiency and higher productivity. This, in turn, boosts the overall economic output of participating nations, making global markets more competitive and diverse.

Another important benefit of globalization is the rapid spread of technology and knowledge. As multinational corporations expand across borders, they bring with them advanced technologies, management practices, and expertise. This transfer of knowledge and technology to developing countries has allowed these nations to leapfrog older, less efficient technologies, improving productivity and fostering innovation.

Increased collaboration between countries has also led to faster development of new technologies, particularly in sectors like information technology, manufacturing, and agriculture. The availability of digital platforms and the internet has further accelerated knowledge exchange, allowing individuals and businesses to access information and tools that were once limited to developed economies.

Globalization has also increased the flow of investment, with foreign direct investment (FDI) playing a significant role in fostering economic growth. Investors are attracted to emerging markets due to their untapped potential and lower costs, resulting in the creation of new businesses, infrastructure development, and job creation. FDI

can stimulate local economies by improving productivity, enhancing labor skills, and introducing new markets for local businesses.

Furthermore, the global movement of capital has allowed nations to access financing for critical projects, such as infrastructure, health, and education, which can lead to improved living standards and a more favorable environment for sustainable development.

Globalization has contributed to reducing poverty in many parts of the world, especially in countries that have embraced export-led growth strategies. By integrating into the global economy, these nations have created millions of jobs in various sectors, including manufacturing, agriculture, and services. This has had a transformative effect on poverty levels, particularly in Asia, where countries like China and India have seen significant reductions in poverty over the past few decades.

Job creation in these economies has lifted millions of people out of poverty, providing access to better wages, education, and healthcare. The growth of the middle class in emerging markets has further fueled domestic demand, creating a positive feedback loop that drives further economic expansion.

While the benefits of globalization are evident, it also comes with a range of risks and challenges that must be carefully managed. These risks can undermine the positive effects of globalization and result in economic disparities, environmental harm, and social instability.

One of the most significant challenges posed by globalization is the widening gap between rich and poor. While globalization has driven economic growth and lifted many out of poverty, it has also exacerbated income inequality, both within and between countries. The benefits of globalization have not been evenly distributed, and high-income earners and multinational corporations have often reaped the most rewards, while low-skilled workers and marginalized communities have been left behind.

In developed economies, the outsourcing of manufacturing jobs to countries with lower labor costs has resulted in job losses, particularly in industries such as textiles, electronics, and automobiles. In developing countries, workers in low-wage industries may experience exploitation and poor working conditions, contributing to inequality.

The expansion of global trade and industrial production has led to significant environmental challenges. The increased demand for raw materials, coupled with rapid industrialization, has resulted in deforestation, air and water pollution, and the depletion of natural resources. The environmental impact of globalization has been particularly pronounced in developing countries, where environmental regulations may be less stringent and industries often prioritize short-term economic gains over long-term sustainability.

Moreover, the global transportation of goods contributes to higher carbon emissions, further exacerbating climate change. As global production systems become more interconnected, the environmental costs of industrialization and transportation are often externalized, leaving vulnerable populations to bear the burden of ecological degradation.

While globalization has created jobs in many sectors, it has also led to job displacement and disruption in certain industries. In developed economies, the outsourcing of manufacturing and service jobs to countries with lower labor costs has left many workers unemployed or underemployed. This has contributed to rising social tensions and increased political polarization, as communities affected by job losses struggle to adapt to changing economic realities.

Additionally, automation and technological advances, often accelerated by globalization, have further displaced workers in certain sectors. As industries adopt more advanced technologies, jobs that were once manual or routine are being replaced by machines and algorithms, leading to concerns about the future of work and the role of human labor in an increasingly automated economy.

Globalization has made economies more interconnected, which, while fostering growth, also makes them more susceptible to external shocks. Economic crises, financial instability, and natural disasters in one part of the world can quickly spread to other regions due to the global nature of trade and finance. The 2008 global financial crisis is a stark reminder of the risks of interconnectedness, as a financial collapse in one major economy triggered a global recession, affecting millions of people worldwide.

Moreover, global supply chains are vulnerable to disruptions, as seen during the COVID-19 pandemic, when lockdowns, labor shortages, and transportation bottlenecks led to widespread supply chain delays, higher costs, and shortages of essential goods.

While the risks of globalization are significant, they are not insurmountable. Governments, international organizations, and businesses must collaborate to implement policies that mitigate these risks and ensure that the benefits of globalization are more evenly distributed.

To address income inequality, it is essential that countries implement inclusive economic policies that focus on education, skill development, and social safety nets. By investing in human capital and providing workers with the tools to adapt to a globalized labor market, governments can ensure that the benefits of globalization are shared more broadly.

Progressive taxation, labor rights protection, and support for small and medium-sized enterprises (SMEs) can also help reduce the concentration of wealth and empower marginalized groups to benefit from economic growth.

To counter the environmental risks of globalization, governments must enforce stricter environmental regulations and encourage sustainable practices in both the public and private sectors. This includes promoting renewable energy, reducing waste, and fostering green technologies that minimize environmental harm.

International cooperation is crucial to addressing global environmental challenges, such as climate change, and developing multilateral frameworks to regulate carbon emissions and manage shared natural resources.

To protect workers from the adverse effects of globalization, it is essential to strengthen labor protections and ensure that workers in affected industries are provided with retraining opportunities and social safety nets. Governments can also promote policies that encourage job creation in emerging sectors, such as green technologies and digital industries, to offset job losses in traditional sectors.

Globalization has been a powerful force driving economic growth, innovation, and poverty reduction. However, it has also introduced a range of risks and challenges that need to be managed effectively. By implementing inclusive economic policies, fostering environmental sustainability, and protecting workers from the negative effects of globalization, nations can ensure that they maximize the benefits while mitigating the risks. As the global economy continues to evolve, it will be essential for policymakers, businesses, and individuals to work together to navigate the complexities of globalization and create a more equitable and sustainable global economic system.

Conclusions and suggestions. Globalization has undeniably transformed the global economy, leading to significant advancements in trade, technology, investment, and poverty reduction. By facilitating greater connectivity and the flow of goods, services, and capital across borders, it has unlocked vast opportunities for economic growth, particularly for emerging markets. Countries that have embraced globalization have reaped the rewards of increased efficiency, technological innovation, and access to global markets, resulting in improved living standards and poverty alleviation.

However, the benefits of globalization are accompanied by notable risks and challenges. Income inequality, environmental degradation, job displacement, and vulnerability to global economic shocks are among the negative consequences that have emerged, particularly for less-developed economies or those unable to effectively harness globalization's potential. The uneven distribution of globalization's benefits has also led to social and political tensions, both within countries and on a global scale.

Therefore, while globalization presents substantial opportunities for growth and development, it also requires careful management to ensure that its benefits are maximized while mitigating the associated risks. The global community must prioritize inclusivity, sustainability, and resilience to ensure that globalization contributes to long-term, shared prosperity.

Offers:

1. Policymakers should focus on creating inclusive economic policies that address the disparities created by globalization. This includes improving access to education and skills development, ensuring fair wages, and reducing poverty through targeted social programs. Efforts to create jobs in high-growth sectors and provide training for displaced workers will help to distribute the benefits of globalization more equitably.

2. To prevent further environmental harm, governments must enforce stricter environmental standards and promote sustainable practices across industries. The transition to renewable energy, green technologies, and sustainable agriculture will be essential in mitigating the ecological risks posed by global industrialization and transportation networks.

3. Countries should strengthen labor rights protections and invest in social safety nets to protect workers who are adversely affected by globalization. Policies such as retraining programs for displaced workers, unemployment benefits, and job creation in emerging industries can help cushion the social impact of globalization.

4. As globalization is a global phenomenon, it requires international cooperation to address its challenges. Multilateral frameworks for managing environmental issues, financial stability, and trade regulation can provide the necessary cooperation to create a more balanced and sustainable global economy. Collaboration between nations, businesses, and civil society organizations will be crucial in shaping policies that promote fair economic development while minimizing risks.

In conclusion, globalization presents both significant opportunities and challenges for global economic growth. By adopting policies that promote inclusive development, protect the environment, and safeguard workers' rights, the risks associated with globalization can be minimized. The ongoing challenge will be ensuring that globalization fosters sustainable, equitable, and resilient growth that benefits all nations and populations in the long term.

REFERENCES:

1. Bhagwati, J. (2004). In Defense of Globalization. Oxford University Press.
2. Dollar, D., & Kraay, A. (2004). "Trade, Growth, and Poverty." The Economic Journal, 114(493), F22-F49.

3. Friedman, T. L. (2005). The World is Flat: A Brief History of the Twenty-First Century. Farrar, Straus and Giroux.
4. Krugman, P. (1995). Increasing Returns, Imperfect Competition, and the Global Economy. MIT Press.
5. Stiglitz, J. E. (2002). Globalization and Its Discontents. W.W. Norton & Company.
6. Rodrik, D. (1997). "Has Globalization Gone Too Far?" Institute for International Economics.
7. UNCTAD (United Nations Conference on Trade and Development). (2019). Trade and Development Report 2019: Financing a Global Green New Deal. United Nations.
8. Baldwin, R. (2016). The Great Convergence: Information Technology and the New Globalization. Harvard University Press.
9. Piketty, T. (2014). Capital in the Twenty-First Century. Harvard University Press.
10. World Bank. (2020). World Development Report 2020: Trading for Development in the Age of Global Value Chains. World Bank Group.

FINANCIAL LITERACY IN THE DIGITAL AGE CHOOSING THE RIGHT INVESTMENT PORTFOLIO IN AN UNSTABLE ECONOMY

Berdikulov Jurabek Rayimkulovich

Samarkand Institute of Economy and Service

Teacher, berdikulovjurabek061@gmail.com

Rafiqjonov Damir Raxim o'g'li,

student of the Faculty of Economics of the

Samarkand Institute of Economics and Service

Abstract: In the digital age, financial literacy has become an essential skill for navigating the complexities of the modern economy. As technological advancements continue to reshape financial markets, individuals must develop the ability to make informed investment decisions in an increasingly volatile and unpredictable economic environment. This article explores the role of financial literacy in selecting the right investment portfolio amidst economic instability. It highlights the importance of understanding financial tools, analyzing market trends, and utilizing digital platforms to diversify investments effectively. The article also addresses the challenges posed by inflation, market fluctuations, and digital disruptions, offering strategies for individuals to protect and grow their wealth while adapting to rapid changes. Ultimately, the article underscores the need for enhanced financial education to empower individuals in making resilient and informed investment choices.

Keywords: financial literacy, digital age, investment portfolio, unstable economy, economic instability, financial tools, market trends, digital platforms, diversification, wealth protection, inflation, financial education, wealth management.

Introduction. In today's fast-paced digital world, the landscape of personal finance and investment is rapidly evolving. With the rise of technology, investors have access to a vast array of financial tools, platforms, and resources that can help them navigate the complexities of the market. However, this abundance of information can be overwhelming, especially for those without the necessary financial literacy. In an era marked by economic uncertainty, including rising inflation rates, fluctuating stock markets, and global disruptions, understanding how to select the right investment portfolio has become more critical than ever.

Financial literacy is no longer just a useful skill—it is a vital competency for anyone looking to secure their financial future. The ability to assess risk, understand asset allocation, and leverage digital tools to make informed decisions can mean the difference between financial success and failure. Yet, despite the growing availability

of information, many individuals continue to struggle with making sound financial choices, especially in an unstable economy.

This article explores the role of financial literacy in selecting the right investment portfolio in a volatile and unpredictable economic environment. It delves into the impact of digital tools and platforms on investment strategies and examines how individuals can harness these resources to diversify their investments and mitigate risks. By highlighting the challenges of navigating an unstable economy, this article emphasizes the need for greater financial education to empower individuals in making well-informed investment decisions, even in times of economic turmoil.

Main part. The digital age has transformed every aspect of our lives, and finance is no exception. In the past, financial literacy was primarily restricted to a select few, with the privileged classes or professionals in finance possessing a deeper understanding of investment strategies, asset management, and economic trends. However, with the proliferation of online resources, financial apps, and investment platforms, financial literacy has become more accessible to the general public. People no longer have to rely solely on traditional advisors or institutions for financial advice. Instead, they can utilize tools such as robo-advisors, stock analysis apps, and online trading platforms to make their own investment decisions.

Despite this democratization of financial knowledge, many still lack the necessary understanding to navigate the overwhelming flood of information available. Financial literacy now involves not only the basics of budgeting and saving but also a deeper understanding of the complexities of investing in a highly interconnected, globalized economy. The digital age has introduced numerous investment options, from stocks and bonds to cryptocurrencies and peer-to-peer lending, all of which require a solid grasp of risk, return, and diversification to make sound decisions.

Digital tools and platforms have revolutionized the way individuals approach investing. Online brokerages, such as E*TRADE, Robinhood, and Charles Schwab, offer commission-free trades, providing retail investors with the same access to financial markets that institutional investors have traditionally enjoyed. Beyond just trading stocks, these platforms also offer resources for portfolio management, tax optimization, and financial planning.

Robo-advisors, such as Betterment and Wealthfront, have made it easier than ever for individuals to create diversified portfolios tailored to their specific goals, risk tolerance, and time horizon. These automated services use algorithms to allocate assets based on individual preferences and adjust portfolios over time, offering a hands-off approach to investing. Additionally, artificial intelligence (AI) and machine learning algorithms can now analyze vast amounts of financial data to predict market trends, offering valuable insights that can inform investment decisions.

While these digital tools have made investing more accessible, they also raise new challenges. The abundance of information, coupled with the rise of online influencers and social media-driven investment trends, has made it difficult to discern credible advice from hype. The Gamestop phenomenon in early 2021, where retail investors drove the stock price up based on social media recommendations, is a prime example of how digital platforms can both empower and mislead investors. As a result, investors must not only be technologically adept but also critical thinkers, capable of filtering out noise and focusing on data-backed, long-term strategies.

An unstable economy, characterized by inflation, market volatility, and geopolitical uncertainty, poses significant challenges for investors. Economic instability affects asset values, interest rates, and investment returns, making it harder for individuals to predict where they should allocate their resources. In such an environment, it is crucial for investors to have a diversified portfolio that can withstand market fluctuations.

Diversification is one of the most fundamental principles of sound investing. By spreading investments across different asset classes—such as stocks, bonds, real estate, and commodities—investors reduce their exposure to the risk associated with any single investment. In times of economic uncertainty, some assets, such as bonds, may perform well when stock markets are volatile, while other assets, such as gold or real estate, may serve as safe-haven investments during inflationary periods.

In an unstable economy, risk tolerance becomes even more critical. Investors need to assess their personal ability to withstand losses during downturns. Risk tolerance is influenced by factors such as age, income, investment goals, and time horizon. For example, younger investors with a longer time horizon may be able to afford more risk, as they have time to recover from market volatility. In contrast, older investors or those nearing retirement may prefer a more conservative portfolio with lower risk exposure to preserve capital.

Asset allocation is another key consideration in choosing the right investment portfolio. Asset allocation refers to how an investor distributes their money among different asset classes (e.g., equities, fixed income, commodities, etc.). In an unstable economy, investors may want to shift towards safer assets or more defensive investment strategies, such as high-quality bonds or dividend-paying stocks, which can provide a stable income stream even when market conditions are unpredictable.

The digital age has also given rise to alternative investments, such as real estate crowdfunding, peer-to-peer lending, and cryptocurrency. While these assets may offer high returns, they come with higher risks, particularly in volatile market conditions. These alternatives can be incorporated into a well-diversified portfolio, but they require careful research and an understanding of the underlying risks and potential rewards.

Inflation is a key concern in any unstable economy, as it erodes the purchasing power of money over time. In periods of high inflation, traditional savings accounts and low-yield investments often fail to keep pace with rising prices, leading to a decline in the real value of wealth. To combat inflation, many investors turn to asset classes that tend to perform well in inflationary environments, such as stocks, real estate, and commodities like gold and oil.

Stocks have historically outpaced inflation over the long term, as companies are able to adjust their prices in response to rising costs. Similarly, real estate often acts as a hedge against inflation, as property values and rental income tend to rise with inflation. Commodities, such as precious metals, often hold their value during inflationary periods, making them attractive investments for those looking to preserve purchasing power.

TIPS (Treasury Inflation-Protected Securities) are another inflation-hedging tool that investors can consider. These government bonds are designed to adjust with inflation, providing a fixed interest rate plus an additional return that keeps pace with inflation. For investors seeking a more conservative strategy, TIPS can be a valuable addition to their portfolio.

In an unstable economy, effective risk management is critical for maintaining financial stability. While no investment is entirely risk-free, there are strategies that can help investors mitigate potential losses and protect their portfolios.

1. **Regular Portfolio Rebalancing:** Over time, an investor's portfolio can become unbalanced due to fluctuations in market prices. Regularly rebalancing the portfolio ensures that asset allocations remain in line with the investor's objectives and risk tolerance.
2. **Stop-Loss Orders:** In a volatile market, setting stop-loss orders can help limit potential losses. A stop-loss order automatically sells a security if its price falls below a certain threshold, providing a safeguard against large declines.
3. **Hedging:** Hedging involves using financial instruments like options or futures contracts to offset potential losses in other investments. While not suitable for every investor, hedging can be an effective way to protect against market downturns.
4. **Dollar-Cost Averaging:** This strategy involves regularly investing a fixed amount of money into an asset, regardless of its price. Over time, dollar-cost averaging helps mitigate the effects of short-term market volatility by purchasing more shares when prices are low and fewer shares when prices are high.

Despite the abundance of tools and resources available in the digital age, many individuals still lack the financial literacy necessary to make informed investment decisions. This gap in financial knowledge can result in poor investment choices, missed opportunities, and unnecessary financial risks. Therefore, financial education

must be prioritized to ensure that individuals are empowered to manage their investments effectively.

Education platforms, online courses, financial blogs, and webinars can provide valuable learning opportunities for those looking to deepen their understanding of investing. Furthermore, financial institutions, governments, and educational organizations should collaborate to offer accessible, user-friendly financial education programs to equip people with the knowledge they need to thrive in the digital economy.

In conclusion, financial literacy plays a crucial role in choosing the right investment portfolio, particularly in an unstable economic environment. The digital age has made it easier than ever to access financial tools and platforms, but it has also introduced new challenges, such as information overload and market unpredictability. By developing a deeper understanding of investment strategies, asset allocation, and risk management, individuals can make better-informed decisions to protect and grow their wealth. Ultimately, financial education will be key to helping investors navigate the complexities of the digital economy and ensure their long-term financial well-being.

Conclusions and suggestions. In the digital age, financial literacy has become indispensable for navigating the increasingly complex and volatile investment landscape. As technological advancements provide unprecedented access to a variety of financial tools and platforms, investors now have more opportunities than ever to manage their portfolios. However, this wealth of information also presents challenges, such as the risk of misinformation and the overwhelming nature of the options available.

In an unstable economy, the importance of making informed investment decisions is magnified. The unpredictable nature of inflation, market fluctuations, and geopolitical instability requires a strategic, well-diversified portfolio that can withstand these challenges. Financial literacy is critical for understanding these dynamics and implementing effective strategies such as diversification, risk management, and asset allocation.

As digital platforms and tools evolve, the need for a robust understanding of financial concepts has never been more crucial. While these technologies have democratized access to financial markets, they also necessitate a deeper knowledge of how to make sound, long-term decisions amidst economic uncertainty.

Offers:

1. Individuals should prioritize financial education to better understand investment options, risk management, and economic trends. Platforms offering online

courses, webinars, and interactive tools can be valuable resources for gaining a deeper understanding of these subjects.

2. While digital tools like robo-advisors, investment apps, and AI-driven insights offer powerful resources, investors should learn how to critically evaluate the information provided and avoid being swayed by short-term trends or market noise.

3. Given the volatility of the economy, it is essential for investors to adopt a long-term approach to investing. This includes focusing on sound asset allocation and avoiding knee-jerk reactions to market fluctuations. Patience and discipline are key to navigating an unpredictable market.

4. Diversification remains one of the most effective strategies for mitigating risk. Investors should ensure their portfolios are well-balanced across various asset classes, including stocks, bonds, real estate, and commodities. Consideration of alternative investments, such as cryptocurrencies and peer-to-peer lending, can provide further diversification opportunities, but these should be approached with caution and research.

In conclusion, a well-informed investor equipped with the right financial knowledge and digital tools can navigate the complexities of the modern economy and make investment decisions that lead to long-term financial stability and growth. Financial literacy is the cornerstone of achieving this success, and as the digital world continues to evolve, continuous learning and adaptability will be essential for making sound financial choices in an unstable economy.

REFERENCES:

1. Lusardi, A., & Mitchell, O. S. (2014). The economic importance of financial literacy: Theory and evidence. National Bureau of Economic Research. <https://www.nber.org/papers/w18952>
2. OECD (2019). OECD/INFE International Survey of Adult Financial Literacy Competencies. Organisation for Economic Co-operation and Development. <https://www.oecd.org/finance/financial-education/>
3. Miller, M. H., Modigliani, F., & Scholes, M. S. (2011). Financial markets and corporate strategy. McGraw-Hill Education.
4. Investopedia (2021). Diversification: A key principle in portfolio management. <https://www.investopedia.com/terms/d/diversification.asp>
5. Malkiel, B. G. (2011). A Random Walk Down Wall Street: The Time-Tested Strategy for Successful Investing. W.W. Norton & Company.

6. Vanguard (2020). Principles for investing success. Vanguard Research.
<https://investor.vanguard.com/investing/how-to-invest/principles-investing-success>
7. Bogle, J. C. (2014). The Little Book of Common Sense Investing: The Only Way to Guarantee Your Fair Share of Stock Market Returns. Wiley.
8. Fama, E. F., & French, K. R. (2015). A five-factor asset pricing model. Journal of Financial Economics, 116(1), 1-22.
<https://doi.org/10.1016/j.jfineco.2014.10.010>
9. Shiller, R. J. (2000). Irrational Exuberance. Princeton University Press.
10. Parker, L. D., & Healy, M. (2015). Understanding the impact of inflation on portfolio construction. Journal of Financial Planning, 28(8), 44-
<https://www.fpanet.org/>

BO'YIN UMURTQA POG'ONASI VA ORALIQ DISKLARGA UZOQ VAQT O'TIRISHNING TA'SIRI: MORFOLOGIK XUSUSIYATLAR

Sattorov Behruz Qobil o'g'li

*Buxoro davlat tibbiyot instituti Travmatologiya
va neyroxirurgiya kafedrası assistenti.*

Annotatsiya: Mazkur tadqiqot uzoq vaqt davomida o'tirib ishlash natijasida bo'yin umurtqa pog'onasi va oraliq disklarda yuzaga keladigan morfologik o'zgarishlarni o'rganishga bag'ishlangan. Tasviriy va gistologik usullar yordamida aniqlangan natijalar uzoq vaqt o'tirishning umurtqa salomatligiga bo'lgan salbiy ta'sirlarini ko'rsatadi. Tadqiqot natijalari erta tashxis qo'yish va profilaktik chora-tadbirlar zarurligini ta'kidlaydi.

Kalit so'zlar: bo'yin umurtqa pog'onasi, oraliq disklar, uzoq vaqt o'tirish, morfologik o'zgarishlar, salomatlik.

Kirish: Zamonaviy hayot tarzida uzoq vaqt davomida o'tirish odatiy holga aylangan. Texnologik taraqqiyot va mehnat sharoitlarining o'zgarishi natijasida insonlar ko'pincha statik holatda qolishadi. Bu esa turli xil mushak-skelet tizimi kasalliklarini keltirib chiqaradi. Ayniqsa, bo'yin umurtqa pog'onasi va oraliq disklarga tushadigan doimiy mexanik zo'riqish ularning morfologik va funksional o'zgarishlariga olib keladi. Bo'yin oraliq disklari boshni ushlab turish va uning harakatchanligini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Ammo uzoq vaqt davomida noto'g'ri holatda o'tirish tufayli bu disklarda degenerativ jarayonlar tezlashadi.

Bo'yin oraliq disklardagi degeneratsiya jarayoni murakkab bo'lib, turli omillar ta'sirida rivojlanadi. Statik holatda qolish natijasida mushak va ligamentlarda zo'riqish kuchayadi, bu esa umurtqa pog'onasi tuzilmasiga salbiy ta'sir qiladi. O'tirish holati bo'yin umurtqa pog'onasiga ortiqcha bosim tushishiga olib keladi, bu esa oraliq disklardagi suyuqlikning kamayishiga va gidratatsiya darajasining pasayishiga sabab bo'ladi. Natijada, umurtqalar orasidagi elastiklik va amortizatsiya imkoniyatlari susayadi. Ushbu holat vaqt o'tishi bilan morfologik o'zgarishlarni keltirib chiqaradi va kasallikning dastlabki bosqichlarida sezilmas bo'lishi mumkin.

Yana bir muhim masala, uzoq vaqt davomida o'tirishdan kelib chiqadigan degeneratsiya jarayonlari faqat og'riq yoki noqulaylikka olib kelib qolmay, balki umurtqa pog'onasi harakatchanligini cheklab qo'yishi mumkin. Ushbu cheklovlar insonning kundalik faoliyatlariga va hayot sifatiga sezilarli darajada salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli, bo'yin umurtqa pog'onasi va oraliq disklardagi morfologik

o'zgarishlarni erta aniqlash va profilaktik chora-tadbirlarni amalga oshirish muhim ahamiyatga ega.

Mazkur tadqiqotning maqsadi bo'yin umurtqa pog'onasi va oraliq disklarda yuzaga keladigan o'zgarishlarni aniqlash va ularni uzoq vaqt davomida o'tirish bilan bog'liqligini o'rganishdan iborat. Bu orqali biz degenerativ jarayonlarni sekinlashtirish va umurtqa salomatligini saqlash uchun muhim ma'lumotlarni taqdim etamiz.

Statistik ma'lumotlarga ko'ra, bo'yin og'rig'i va harakatchanlikning pasayishi bilan bog'liq muammolar ko'pincha uzoq vaqt davomida o'tirish bilan shug'ullanadigan odamlar orasida uchraydi. Diska tushadigan bosimning ortishi va uning oziqlanishining buzilishi tufayli gidratatsiya darajasi pasayadi, bu esa degeneratsiya jarayonlarini tezlashtiradi. Mazkur tadqiqotda biz bo'yin umurtqa pog'onasi va oraliq disklardagi morfologik o'zgarishlarni aniqlash hamda bu o'zgarishlarni uzoq vaqt o'tirish bilan bog'lashga qaratilgan.

Materiallar va usullar:

1. Tadqiqot dizayni va ishtirokchilar:
 - o Tadqiqotda 25-55 yosh oralig'idagi 150 nafar ishtirokchi qatnashdi.
 - o Ishtirokchilar ikki guruhga ajratildi: uzoq vaqt o'tiruvchi (kuniga kamida 8 soat o'tiradiganlar) va faol harakat qiluvchi (doimiy jismoniy mashq qiluvchi).
2. Tasviriyl tahlil:
 - o Magnit-rezonans tomografiya (MRT) yordamida bo'yin umurtqa pog'onasi oraliq disklari tekshirildi.
 - o Disk balandligi, signallar intensivligi va churralar mavjudligi kabi parametrlar o'rganildi.
3. Gistologik tahlil:
 - o Kadavr namunalari yordamida disklardagi morfologik o'zgarishlar, jumladan, yadroning gidratatsiyasi va tolali halqa yoriqlari kuzatildi.
4. Hayot tarzi bahosi:
 - o Ishtirokchilar kundalik faoliyatlari, holat odatlari va bo'yin og'rig'i tarixi bo'yicha so'rovnomanini to'ldirishdi.

Natijalar:

1. Tasviriyl tahlil natijalari:
 - o Uzoq vaqt o'tiruvchi guruhda disk balandligi va signallar intensivligi faol guruhga qaraganda ancha past bo'ldi ($p < 0,05$).
 - o Disk churralari uzoq vaqt o'tiruvchi guruhda 38% hollarda kuzatilib, faol guruhda bu ko'rsatkich 14% ni tashkil etdi.
2. Gistologik kuzatishlar:

- o Yadro pulpozumida proteoglikan miqdorining kamayishi va tolali halqada yoriqlar sonining ortishi kuzatildi.
 - o G'ovakli tog'ay qatlamining yupqalashishi va degeneratsiya jarayonlarining kuchayishi uzoq vaqt o'tiruvchi guruhda sezilarli bo'ldi.
3. Hayot tarzi va degeneratsiya o'rtasidagi bog'liqlik:
- o Noto'g'ri holatda uzoq o'tirish disk degeneratsiyasini kuchaytiruvchi asosiy omil sifatida aniqlandi.
 - o Faol jismoniy mashqlar degeneratsiya jarayonlarini sekinlashtirishga yordam berishi qayd etildi.

Natijalar shuni ko'rsatadiki, uzoq vaqt davomida o'tirish nafaqat bo'yin umurtqa pog'onasining strukturaviy holatiga, balki funksional imkoniyatlariga ham jiddiy salbiy ta'sir ko'rsatadi. Ushbu degeneratsiya jarayonlarini erta aniqlash orqali oldini olish va jismoniy faoliyatni targ'ib qilish inson salomatligini yaxshilashga xizmat qiladi.

Munozara: Tadqiqot natijalari uzoq vaqt davomida o'tirish bo'yin umurtqa pog'onasi va oraliq disklarga salbiy ta'sir ko'rsatishini tasdiqladi. Ushbu ta'sir mexanik bosimning ortishi va oziqlanish jarayonlarining buzilishi bilan izohlanadi. Profilaktika choralari sifatida ergonomik ish joylari tashkil etish, muntazam tanaffuslar qilish va jismoniy faoliyatni oshirish tavsiya etiladi.

Xulosa: Bo'yin umurtqa pog'onasi va oraliq disklarda uzoq vaqt davomida o'tirish natijasida yuzaga keladigan morfologik o'zgarishlar tadqiq qilindi. Uzoq vaqt davomida o'tirish disklarning balandligini pasaytirishi, gidratatsiyani buzishi va strukturalar degradatsiyasini tezlashtirishi aniqlandi. Erta tashxis va hayot tarzini o'zgartirish orqali bu jarayonlarni oldini olish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Tang L. et al. Correlation between paraspinal muscle changes and lumbar lordosis, intervertebral disc degeneration in young adults with low back pain: a retrospective cohort study. – 2023.
2. Li B. et al. Stem cell therapy and exercise for treatment of intervertebral disc degeneration //Stem Cells International. – 2021. – T. 2021. – №. 1. – C. 7982333.
3. Hadley M. N., Reddy S. V. Smoking and the human vertebral column: a review of the impact of cigarette use on vertebral bone metabolism and spinal fusion //Neurosurgery. – 1997. – T. 41. – №. 1. – C. 116-124.
4. Pynt J., Higgs J., Mackey M. Seeking the optimal posture of the seated lumbar spine //Physiotherapy theory and practice. – 2001. – T. 17. – №. 1. – C. 5-21.

5. Stefanakis M., Key S., Adams M. A. Healing of painful intervertebral discs: implications for physiotherapy: Part 1—the basic science of intervertebral discs healing //Physical Therapy Reviews. – 2012. – Т. 17. – №. 4. – С. 234-240.
6. Rustamova C. R., Yakubova M. M. Optimization diagnostic errors in the amyotrophic lateral sclerosis //International journal of conference series on education and social sciences (Online). – 2022. – Т. 2. – №. 3.
7. Yakubova M. M. et al. Clinical and neurological aspects of multiple sclerosis during infection with covid-19 in uzbekistan //Central Asian Journal of Medical and Natural Science. – 2021. – Т. 2. – №. 3. – С. 186-190.
8. Yakubova M. M. et al. Metabolites Of The Gut Microbiota Support Cognitive Function By Increasing The Production Of Brain-Derived Neurotrophic Factor BDNF //Journal of Pharmaceutical Negative Results. – 2023. – С. 7626-7634.
9. Yakubova M. Disturbed gut microbiota leads to cognitive impairment. – 2023.
10. Якубова М. М. The study of the causes and stress dependence of hand tremor in military. – 2023.
11. Peng B. et al. Cervical proprioception impairment in neck pain-pathophysiology, clinical evaluation, and management: a narrative review //Pain and Therapy. – 2021. – Т. 10. – С. 143-164.

ЗНАЧЕНИЕ И ЭФФЕКТИВНОСТЬ ЗАНЯТИЙ СПОРТИВНОЙ ГИМНАСТИКОЙ У ЛЮДЕЙ С ЗАБОЛЕВАНИЯМИ СОМАТО-ДВИГАТЕЛЬНОЙ СИСТЕМЫ.

¹Сабирова Гульчехра Баходировна.,

²Ёрбекова Мавлюда Очиловна.,

²Санакулова Замира Бахтиярджоновна

¹г.Ташкент, Мирабадский район, школа 110, ученица

7 класса, кандидат в мастера спорта

²Сырдарьинская областная спортивная школа по спортивной гимнастике

Абстрактный: В данной статье анализируется проблема заболеваний опорно-двигательного аппарата, которая растет в результате воздействия факторов окружающей среды, технологического развития и изменения образа жизни. В частности, выделено положительное влияние тренировок по спортивной гимнастике на организм на фоне физической слабости и заболеваний. Занятия атлетической гимнастикой безопасны и эффективны для людей с нарушениями опорно-двигательного аппарата, способствуют укреплению мышц, повышению их гибкости, восстановлению физического здоровья. Также в статье даны рекомендации, как организовать тренировки индивидуально в зависимости от состояния заболевания, скорректировать нагрузки и добиться оптимальных результатов.

Ключевые слова: заболевания опорно-двигательного аппарата, спортивная гимнастика, физическая реабилитация, реабилитация, индивидуальные нагрузки, лечебный эффект занятий спортом.

Изменение условий окружающей среды, экологические катаклизмы, изменение образа жизни в сторону пассивного, - все это ведет к росту числа заболеваний опорно-двигательного аппарата как первичной, так и вторичной природы. Одновременно в стране наблюдается рост пропаганды здорового образа жизни и, как его составляющей, спортивной активности. Таким образом, организм, ослабленный вредными факторами, к которым присоединяются заболевания различных органов и систем, при получении нагрузок неадаптированных к определенным физиологическим, а если речь идет о заболевании, то и патологическим состояниям, имеют результат прямо противоположный оздоровительному. Развитие научно-технического прогресса в стране обусловили появление в 30-х годах нашего столетия нового

самостоятельного раздела в медицине - физиология спорта, которая отметила высокое значение физической культуры и спорта в профилактике преждевременного старения человека и предупреждения возникновения заболеваний. Физическая культура и спорт расширяют адаптационные возможности человека, особенно у лиц с заболеваниями опорнодвигательного аппарата [1, с. 25-29].

Занятия атлетической гимнастикой при восстановлении утраченного здоровья опорно-двигательного аппарата представляются наиболее целесообразными. При этом важным представляется тот момент, что с точки зрения физиологии, опорно-двигательный аппарат представляет собой мощную рефлексогенную зону, следовательно, его постоянная тренировка обеспечивает дальнейшую его самостимуляцию [1].

При занятии атлетикой человека с заболеванием опорно-двигательного аппарата необходимо учитывать, патогенез заболевания. Его первичную, или вторичную природу. Так, при первичных (врожденных) поражениях опорнодвигательного аппарата, к которым относят такие заболевания, как: врожденный вывих бедра, врожденная косолапость, врожденная кривошея, другие деформации шеи, другие врожденные пороки развития нижней или верхней конечности, амниотические перетяжки и врожденные ампутации, артрогрипоз, врожденные деформации грудной клетки, шейные ребра, врожденные пороки развития позвоночного столба, врожденные пороки развития таза, системные врожденные (генерализованные) заболевания скелета требуется медицинская коррекция и реабилитации. Занятия атлетической гимнастикой при них допустимы в ограниченных пределах, если возможны вообще. При выборе способа занятий физической культурой при заболеваниях опорно-двигательного аппарата нужно определиться с необходимыми ограничениями. Так, если при остеохондрозе позвоночника или артритах ограничения минимальны, то при грыжах позвонковых дисков занятия ограничиваются только лечебной физкультурой. Так же упражнения на растягивание мышц, польза которых безусловна в большинстве случаев заболеваний костно-мышечной системы, однозначно противопоказаны при заболеваниях суставно-связочного аппарата, остеопорозе [2].

Дальше речь пойдет о тех расстройствах, при которых занятия спортом не противопоказаны в принципе и могут принести определенную пользу при грамотном подходе. Любому человеку, прежде всего, необходима психологическая адаптация к своему патологическому состоянию, как к более, так и менее ограничивающему жизнедеятельность, формирование спортивного стимула, доминанты здорового образа жизни. Следовательно, нужно

вырабатывать у спортсмена привычку систематически заниматься тренировками по разработанному графику нагрузок с формированием осознанного выбора полноценной жизни [2; 14].

При распределении нагрузки необходимо учитывать её влияние на пораженный орган, а так же, подобрать такой уровень, чтоб она была достаточной для остальных частей тела, не ухудшала состояние больного, а, напротив, тренируя здоровые составляющие опорно-двигательного аппарата, разгружала пораженную его часть, тем самым позволяя восстанавливаться ей и реабилитироваться организму в целом. При поражении опорнодвигательного аппарата непозволительной ошибкой становится решение о снижении и ограничении нагрузок в целом на пораженный орган, или частичное ограничение амплитуды его движений, поскольку данная тактика способствует прогрессированию заболевания и ослаблению всего организма [10; 11; 12].

Стоит отметить, что при заболеваниях опорно-двигательного аппарата занятия атлетической гимнастикой станут нагрузкой выбора, поскольку она позволяет сделать мышцы упругими, нормализовать их тонус, увеличить мышечный объем, при этом улучшив внешний вид тела, не нанося ущерба здоровью [2]. Особенно следует обратить внимание при тренировках на развитие статической силы. Подбирая комплекс упражнений, следует обратить внимание на количество вовлекаемых в тренировку мышц. Например: при тренировке силовой выносливости человека с поражением локтевых суставов локальные нагрузки на руки должны быть строго дозированными во избежание обострения патологических процессов, региональные стоит усилить в направлении нижних конечностей, мышц кисти, плечевого пояса, однако глобальные нагрузки ограничений практически иметь не будут, хотя предпочтение стоит отдать плаванию или бегу, не рекомендовать борьбу.

Так же обратим внимание на контроль спортсменов в отношении хронически возникающих острых проявлений физического перенапряжения, последствиями которого могут быть острый мышечный спазм, миалгия (миозит), миогелоз, миофиброз, нейромиозит. Кроме того, заболевания опорно-двигательного аппарата у спортсменов могут развиваться в результате спортивной деятельности, а не только как итог уже имеющихся патологических процессов, врожденных аномалий. Этиология хронического перенапряжения, специфических заболеваний и острых травм опорнодвигательного аппарата у спортсменов следующая: недостаточная отработка нетравмоопасной спортивной техники; отсутствие достаточного восстановительного периода при выраженном утомлении после предыдущего занятия и отсутствие восстановительных средств; допущение глубокого утомления; работа в темпе сверхвысокой

интенсивности не соответствующая уровню адаптации мышечной, костной и волокнистой тканей; злоупотребление бегом с дополнительными нагрузками (по пересеченной местности); пренебрежение достаточной разминкой; отсутствие контроля за качеством спортивных средств (качественной обуви, одежды, питьевого режима, питания) и материально-техническим обеспечением тренировочной и организационной соревновательной деятельности [2].

Стоит помнить о том, что заболевания опорно-двигательного аппарата процесс в организме не локализованный и неправильная организация занятий может спровоцировать осложнения в иных системах органов. Так при остеохондрозе позвоночника возможно поражение нервной системы в форме рефлекторных синдромов: люмбаго, люмбалгии; люмбоишиалгии, нейроциркуляторной дистонии [2]. Организация занятий атлетической гимнастикой при поражении опорно-двигательного аппарата должна предусматривать не только предупреждение развития возможных осложнений физического состояния, но и формировать весь комплекс нагрузок с учетом максимального оздоровительного эффекта [7; 8; 9].

Лечебная составляющая должна иметь место при занятиях атлетикой у лиц с заболеваниями опорно-двигательного аппарата при полном их осознании степени и вида поражения органа, понимании ими диагноза и уровня допустимых нагрузок, с постоянным врачебным контролем на необходимом в каждом индивидуальном случае уровне. Можно рекомендовать снижение нагрузок в период наиболее частых сезонных обострений (весна, осень), а в период стабильности направить усилия на закаливание. Так же отметим обязательное формирование здорового образа жизни на личностном уровне, как системы ценностных ориентиров человека, стандартизации бытового уклада, создания, развития, усиления активизации позитивных для здоровья условий, факторов, обстоятельств, по существу, формирование потенциала здоровья [2, с. 55].

Таким образом, подводя итоги проведенного исследования, нужно отметить следующее. Однозначно при поражениях опорно-двигательного аппарата наиболее щадящей и эффективной программы тренировок человеческого организма можно достигнуть в рамках занятий атлетической гимнастикой. При организации тренировочно-соревновательной деятельности необходимо учитывать условия обязательные для всех спортсменов с усиленным контролем нагрузок на пораженный орган с формированием индивидуального подхода. При определении оздоровительной цели стоит определить своеобразную «золотую середину» между уровнем максимальных нагрузок и минимальным риском для занимающегося, не позволить тренировкам тела

сдвинуться ни в сторону неоправданной предосторожности, ни в сторону перегрузок [4; 5; 6; 13].

Ни одно из заболеваний, в том числе и рассматриваемые заболевания опорно-двигательного аппарата, не должно стать на пути человека к полноценной, качественной, активной жизни!

Список литературы:

1. Абальмасова Е.А. Дизонтогенетические изменения в позвоночнике у детей, как одна из причин остеохондрозов взрослых // Журн. Ортопедия и травматология. - 1982. - № 12. - С. 25-31.
2. Апанасенко Г.Л. Здоровье спортсмена // Журн. «ЛФК и массаж». - 2002. - № 2 (2). - С. 53-55.
3. Аршин В.М., Аршин В.В. Что все же такое остеохондроз позвоночника? (наблюдения и нетрадиционные суждения) // Анналы травматологии и ортопедии. - 1998. - № 2-3. - С. 149-158.
4. Иохвидов В.В., Веселова В.Г. Педагог-новатор В.Ф. Шаталов // Научные труды SWorld. - 2011. - Т. 19, № 3. - С. 69-71.
5. Иохвидов В.В., Веселова В.Г. Антропологические аспекты психолого-педагогического сопровождения ребенка в образовательном процессе // В сборнике: Развитие системы педагогического образования в современной России: антропологический аспект Материалы XI Международной научно-практической конференции / Под ред. Л.Л. Редько, С.В. Бобрышова, Е.Г. Пономарева. - 2015. - С. 221-225.
6. Иохвидов В.В., Веселова В.Г. Вопросы повышения эффективности урока в первые послевоенные годы // Проблемы и перспективы развития образования в России. - 2011. - № 8. - С. 27-34.
7. Якубова М. М. The relationship between cognitive impairment and glycemic parameters in patients with type 2 diabetes mellitus. – 2024.
8. Ganieva I. et al. The study of the of cognitive disfunctions using to the test “MoCa” in patients with multiple sclerosis //Journal of the Neurological Sciences. – 2019. – Т. 405. – С. 284.
9. Yakubova M. Presentation of the intestinal microbiota as an independent organ. – 2023.

TA'LIM VA TARBIYA JARAYONIDA PSIXOLOGIYANING O'RNI

*Andijon davlat chet tillar instituti
Roman-german va slavyan tillari fakulteti
Xorijiy til va adabiyoti Fransuz tili yo'nalishi
101-guruh talabasi Oxunjonova Umida Solijon qizi
Ilmiy maslahatchi: dotsent Kabulova U.S.*

Annotatsiya: Ushbu maqolada butun respublikamizda ta'lim sifatini oshirish, uni jahon miqyosida oldingi o'rinlarga olib chiqish uchun kelajak avlodni yetishtirib beruvchi kuch – pedagoglar jamoasini mukammal darajaga yetkazish masalasiga alohida e'tibor qaratilgan. Buning uchun bo'lajak pedagoglarni, ya'ni talabalarni yuqori ta'lim texnologiyalari bilan ta'minlash, ularda ruhiy va ilmiy potensialini oshirish masalalari muhokama qilingan.

Kalit so'zlar: *pedagog, o'quvchi, shaxs kamoloti, ta'lim-tarbiya, ta'lim psixologiyasi, tarbiya psixologiyasi, pedagogik faoliyat.*

Аннотация: В данной статье основное внимание уделяется повышению качества образования во всей нашей республике и выдвижению на передний план мировой – силы, воспитывающей подрастающее поколение, вопроса доведения коллектива педагогов до идеального уровня. С этой целью обсуждались вопросы обеспечения будущих педагогов, то есть студентов, высокими образовательными технологиями, повышения их духовного и научного потенциала.

Ключевые слова: *педагог, студент, развитие личности, образование, психология образования, психология образования, педагогическая деятельность.*

Annotation: This article focuses on raising the quality of education throughout our republic and bringing it to the forefront of the world the force that educates the next generation – the issue of bringing the team of pedagogues to the perfect level. For this purpose, issues of providing future pedagogues, i.e. students, with high educational technologies, increasing their spiritual and scientific potential were discussed.

Key words: *pedagogue, student, personality development, education, psychology of education, psychology of education, pedagogical activity.*

Ishlar maktab dasturlari bilan bog'liq o'quv materiallarni ta'lim oluvchilar uchun turli metodik ishlanmasi va uni ta'lim oluvchilarga ifodasini qamrab olgan. Ushbu barcha ishlar dars konspekti tarkibida o'z ifodasini topadi, ya'ni: o'z faoliyatining tartibi va tizimi ta'lim oluvchilarning faoliyat tartibi va tizimi (yaxlit sinfni va alohida o'quvchilarni). Ayni vaqtda pedagogik faoliyatning ushbu komponenti maktab oldida

turgan asosiy vazifasi o'sib kelayotgan avlodning faol fuqarolik holatida tarbiyalash o'qituvchi shaxsiga ma'lum bir talablarni qo'yadi. O'qituvchi o'quvchilarning bilimlarini chuqurlashtirishga intilishi kerak, buning uchun esa u eng qiyin nazariy savollarni oson o'zlashtirilishi uchun o'quv materialni tanlash va qayta ishlashi lozim. Birinchi navbatda ta'lim oluvchilarning faoliyati faol bo'lmasa, chuqur bilim va o'zlashtirish jarayoni amalga oshirilmaydi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Muhit, ta'lim-tarbiya va tegishli mashq, miya tuzilishining organik jihatdan yetilishiga yordam beradi. Bu jarayonda ta'lim qanday mavqega ega? Ta'lim rivojlanishga nisbatan yetakchi vazifani bajaradimi yoki aksincha? Bu muammoning hal qilinishi ta'lim jarayonining mazmuni va metodikasini, o'quv darajalari va darsliklarning mazmunini belgilab beradi. Bu borada nemis psixologi V.Shtern: ta'lim psixik rivojlanishning orqasidan boradi va unga moslashadi, degan fikrni olg'a surgan edi. Bu fikrga qarama-qarshi rus psixologi L.S.Vigotskiy bolaning psixik rivojlanishida ta'lim va tarbiyaning yetakchilik roli bor, degan qoidani birinchi bo'lib ilgari surdi va uni: ta'lim rivojlanishdan oldinda boradi va uni o'z orqasidan ergashtirib olib boradi, deb aniq ifodalab, beradi. Yuqorida bayon qilingan birinchi fikrga muvofiq ta'lim faqat rivojlanish tomonidan erishilgan narsalardan foydalanadi. Shuning uchun aqliy jihatdan yetilish jarayoniga aralashmaslik, unga, xalaqit bermaslik, balki ta'lim uchun imkoniyat yetilguncha chidam bilan passiv kutib turish kerak. Shveytsariyalik psixolog J.Piajening nazariyasi ham ayni shu g'oyalar bilan yug'rilgandir. J.Piajening fikricha, bolaning aqliy o'sishi o'zining ichki qonunlari asosida rivojlana borib, sifat jihatdan o'ziga xos bir qator genetik bosqichlarni bosib o'tadi¹.

NATIJALAR. Ta'lim – bu aqliy yetilish jarayonini faqat bir qadar tezlatishga yoki sekinlashtirishga qobildir, lekin u aqliy jihatdan yetilish jarayoniga hech qanday jiddiy ta'sir ko'rsata olmaydi. Demak, ta'lim rivojlanish qonunlariga bo'ysunishi kerak. Masalan, bolada mantiqiy tafakkur yetilmay turib, uni mantiqiy fikr yuritishga o'rgatish foydasizdir. Ta'limning turli bosqichlari bolaning tegishli psixologik imkoniyatlari pishib yetiladigan muayyan yoshidan qat'i nazar bog'liqligi ana shundan kelib chiqadi. Ta'kidlash joizki, ta'lim yetakchi rolni bajaradi, ta'lim va rivojlanish esa o'zaro bir-biriga bog'liqdir; ular alohida sodir bo'ladigan ikki jarayon bo'lmay, balki bir butun jarayondir. Ta'limsiz to'la aqliy rivojlanish bo'lishi mumkin emas. Ta'lim rivojlanishga turtki bo'ladi, rivojlanishni o'z ortidan ergashtirib boradi². Zarur sharoit tug'ilganda ta'lim mantiqiy fikrlash malakasini tarkib toptiradi va tegishli aqliy rivojlanish uchun zamin bo'ladi. Lekin, ta'lim rivojlanishga turtki bo'lish bilan bir vaqtda o'z i

¹ G'oziyev E. Umumiy psixologiya. Yangi asr avlodi, 2010.

² Davletshin M. Umumiy psixologiya. –TDPU, 2002.

rivojlanishga tayanadi, erishilgan rivojlanish darajasining xususiyatlarini, rivojlanishning ichki qoidalarini, albatta, inobatga oladi. Ta'limning imkoniyatlari juda keng bo'lsada, biroq cheksiz emas. Yirik rus psixologi L.S.Vigotskiy ta'lim va taraqqiyot muammosiga ijtimoiy-tarixiy jarayon nuqtai-nazaridan yondashib, bilimlarni o'zlashtirish insoniyatning tarixiy taraqqiyotida yaratilgan madaniyatda ishtirok etish jarayonidir, deb ta'kidlaydi.

MUHOAKAMA. Yosh va individual o'zgaruvchanlik insoniyatning ijtimoiy-tarixiy taraqqiyoti ta'siri ostida har xil ko'rinishda namoyon bo'ladi. Individdning dinamik xususiyatlariga shaxsning ijtimoiy sifatleri ta'sir etib, uning individual o'zgaruvchanligi omilini kuchaytiradi³. Insonning shaxs sifatida tavsiflashning muhim lahzasi, uning dinamik xususiyatlari hisoblanib, jamiyatdagi statusi (iqtisodiy, siyosiy, huquqiy, mafkuraviy, ya'ni uning jamiyatda egallagan o'rni) orqali ifodalanadi. Status negizida doimiy o'zaro aloqalar tizimi yotadi. Rolning ijtimoiy funktsiyasi muayyan maqsadlarga va qadriyatlarga yo'nalganlik shaxsni faollashtiradi. Status, rol, qadriyatga yo'nalganlik shaxs xususiyatlarining birlamchilarini tashkil etadi va uning tuzilishida asos bo'lib xizmat qiladi. Shaxsning ta'rifi xulq motivatsiyasi xususiyati va ijtimoiy fe'l-atvor tuzilishini belgilab, uning tarkibidan ikkilamchi alomatlar sifatida joy egallaydi. Shaxsning birlamchi va ikkilamchi sifatlarining o'zaro ta'sirini birlashtiruvchi yuksak samara tarzida inson xarakteri va mayllari yuzaga keladi. Insonning shaxs xislatlarini rivojlantiruvchi asosiy shakl – uning jamiyatdagi hayot yo'li va ijtimoiy tarjimai holi hisoblanadi. Individd, shaxs va sub'ekt taraqqiyotining tadqiqotida quyidagi holatlarga e'tibor qilishi zarur: – inson rivojining asosi hisoblangan omillar va shart-sharoitlar (ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, huquqiy, mafkuraviy, pedagogik va yashash muhiti omillari); – insoning o'ziga taalluqli, asosiy tavsiflar, uning ichki qonuniyatlari, mexanizmlari, evolyutsiya bosqichi, barqarorlashuvi va involyutsiya; -inson yaxlit tuzilishning asosiy tarkiblari, ularning o'zaro aloqalari, shaxsning tashqi tasirlarga javobi va munosabati, taraqqiyot ijaravonidaularning takomillashuvi kabilar. Uch xil xususiyatli tadqiqot dasturining tarkibiy qismlari insonning amaliy va nazariy faoliyatining mezonlari hisoblanadi. Chunki, faoliyatda yashash muhiti tarixiy tajribani egallash interiorizatsiya va ekteriorizatsiya amalga oshadi. Odamning maqsadga qaratilgan ijtimoiy foydali faoliyati protsessida hayotiy deb ataladigan mexanizmlari va ongli faoliyatining funktsional sistemasi protsesslari yuzaga keladi. Ana shular tufayli odam bilimlarni, ko'nikma va malakalarni, kishining sotsial tajribalarini o'zlashtiribgina qolmay balki o'zining idroki, tafakkuri, xayoli, hissiyotlari va irodasini bir so'z bilan aytganda, voqelikka bo'lgan ongli munosabatini hamda o'z harakatlari va

³ Suyarov A. Samarqand shahridagi turizmning bugungi holati, viloyat turistlar tomonidan o'tkazilgan tadqiqot so'rovi natijalari. –SCOPE akad. HOUSE BM nashriyoti, 2017. – B. 103.

xulq-atvorining motivlarini tarkib toptiradi. Shaxsning barcha xususiyatlari, munosabatlari va xatti-harakatlari shaxsning hayoti faoliyatida malum rolni bajaruvchi va har biri murakkab qurilmadan iborat bo'lgan hamda shartli ravishda to'rtta o'zaro mustahkam bog'langan funksional bosqichlarga birlashtiriladi:⁴

Birinchisi – boshqaruv tizimi;

Ikkinchisi – stimullashtirish tizimi;

Uchinchisi – stabilizatsiyalash tizimi;

To'rtinchisi – indikatsiyalash tizimi.

Shaxsning ana shu sotsial ahamiyatga ega bo'lgan barcha sifatleri ijtimoiy taraqqiyotning yuksak ongli faoliyatchisi sifatidagi Birinchi tizimi hosil bilishida analizatorlar shaxsning xulq-atvori va xatti-harakatlarini belgilaydi. O'rtasidagi doimiy tabiiy aloqani aks ettiruvchi filogenetik mexanizmlar katta rol o'ynaydi. Biroq, bu ilgari yuqorida ta'kidlab, o'tganimizdek ontogenez protsessida filogenetik analizatorlar o'rtasidagi aloqa vaqtli aloqalar bilan organik jihatdan qishilib keladilar. Bunda mazkur tizimning ichida pertseptiv tizimiga o'tib ketadigan yuksak darajada integratsiyalangan malum ichki sensor komplekslarni hosil qiladi. Bunday komplekslar qatoriga nutq, eshitish, ko'rish hamda sensomotor komplekslarni kiritish mumkin. Mana shu komplekslarning hammasi odamning hayot- faoliyati jarayonida o'zaro bir-biri bilan doimiy aloqaga kirishib, sensorpertseptiv uyushishning yagona funksional dinamik tizimini yaratadi. Insonning sensor-perseptiv jihatlari doimo takomillashib boshlagan ilmlarining dastlabki yillaridayoq shakllana boshlaydi⁵.

XULOSA. Bolalar ta'lim-tarbiyasida bo'ladigan kamchiliklarning asosiy sabablaridan biri o'qituvchining psixologiyasiga bog'liq. Lekin bunga ko'pincha e'tibor berilmaydi. Shuning uchun o'qituvchilar jamoasini psixologik nuqtai nazardan o'rganish, uni muvaffaqiyatli boshqarishning psixologik yo'llarini ishlab chiqish dolzarb ahamiyatga egadir. Pedagogik jamoani muvaffaqiyatli boshqarish uchun jamoa tarkibini o'rganish, kamchiliklarini korreksiyalash va haqiqiy pedagogik jamoa sifatida shakllantirish lozim. Jamoada ishlash ko'nikmalarining rivojlangan darajasi ham muvaffaqiyatli jamoa uchun asosiy omillardan biridir. Jamoada ishlash muloqot vositasida amalga oshadi. Pedagogik jamoaning rivojlanishida shaxslararo muloqot muhim ahamiyatga ega.

⁴ Samarova Shoxista Rabidjanovna, Raxmonova Muqaddas Qahramanovna, Mirzarahimova Gulnora, Ikromovna, Maratov Temur G'ayrat o'g'li, Komilov Bobir Sultonovich. Ijodiy shaxsni rivojlantirishning psixologik jihatlari va ijodkorlikni intellektga qisqartirish konsepsiyasi, 2020. JCR. 7(17): 498-505. doi: 10.31838/jcr.07.17.69

⁵ Jabbor Usarov. O'quvchilarning kompetentsiyalarini rivojlantirish uchun o'qitish usullaridan foydalanish. Progressiv fanlar va texnologiyalar xalqaro jurnali, 2019. 15(1), 272-274.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. G'oziyev E. Umumiy psixologiya. Yangi asr avlodi, 2010.
2. Davletshin M. Umumiy psixologiya. –TDPU, 2002.
3. Suyarov A. Samarqand shahridagi turizmning bugungi holati, viloyat turistlar tomonidan o'tkazilgan tadqiqot so'rovi natijalari. –SCOPE akad. HOUSE BM nashriyoti, 2017. – B. 103.
4. Samarova Shoxista Rabidjanovna, Raxmonova Muqaddas Qahramanovna, Mirzarahimova Gulnora, Ikromovna, Maratov Temur G'ayrat o'g'li, Komilov Bobir Sultonovich. Ijodiy shaxsni rivojlantirishning psixologik jihatlari va ijodkorlikni intellektga qisqartirish konsepsiyasi, 2020. JCR. 7(17): 498-505. doi: 10.31838/jcr.07.17.69
5. Jabbor Usarov. O'quvchilarning kompetentsiyalarini rivojlantirish uchun o'qitish usullaridan foydalanish. Progressiv fanlar va texnologiyalar xalqaro jurnali, 2019. 15(1), 272-274.

ZAMONAVIY PEDAGOGIKADA AXBOROT TEKNOLOGIYALARINING AHAMIYATI

Ilmiy rahbar: Rasulova Sohiba Ulug'bekovna

Salimova Sevara Xidirbay qizi

SamDChTI 2-kurs talabasi

sevarasalimova52@gmail.com

+998930514665

Annotatsiya: Ushbu maqolada axborot texnologiyalarining zamonaviy pedagogikada qo'llanilishi, ularning ta'lim jarayoniga ta'siri va afzalliklari tahlil qilinadi. Axborot texnologiyalari ta'limni interaktiv va individual yo'naltirilgan holda tashkil qilish imkoniyatini yaratadi, o'qituvchilar va o'quvchilar uchun keng resurslar taqdim etadi. Maqolada pedagogik muhitni shakllantirishda axborot texnologiyalarining o'rni, shuningdek, ta'lim sifatini oshirishdagi roli ko'rib chiqiladi. Shu bilan birga, axborot texnologiyalarining integratsiyasi zamonaviy ta'limda muhim ahamiyatga ega ekanligi ta'kidlanadi.

Kalit so'zlar: interaktiv ta'lim, individual ta'lim, axborot texnologiyalarining integratsiyasi, diversifikatsiyalash, multimedia resurslari, onlayn platforma, simulyatsiya, kengaytirilgan resurslar, ilmiy-pedagogik izlanish, o'quv-tarbiya jarayoni.

Abstract: This article analyzes the use of information technologies in modern pedagogy, their influence and advantages on the educational process. Information technologies make it possible to organize education interactively and individually, provide a wide range of resources for teachers and students. The article examines the role of information technology in the formation of the pedagogical environment, as well as its role in improving the quality of education. At the same time, it is emphasized that the integration of information technologies is important in modern education.

Keywords: interactive education, individual education, integration of information technologies, diversification, multimedia resources, online platform, simulation, extended resources, scientific and pedagogical research, educational process.

Аннотация: В данной статье анализируется использование информационных технологий в современной педагогике, их влияние и преимущества на образовательный процесс. Информационные технологии позволяют организовать обучение интерактивно и индивидуально, предоставляют учителям и ученикам широкий спектр ресурсов. В статье рассматривается роль информационных технологий в формировании

педагогической среды, а также их роль в повышении качества образования. При этом подчеркивается, что интеграция информационных технологий важна в современном образовании.

Ключевые слова: интерактивное образование, индивидуальное обучение, интеграция информационных технологий, диверсификация, мультимедийные ресурсы, онлайн-платформа, симуляция, расширенные ресурсы, научно-педагогические исследования, образовательный процесс.

Zamonaviy pedagogika axborot texnologiyalaridan foydalanish orqali ta'lim jarayonini yanada samarali va qiziqarli qilishga intilmoqda. Ushbu maqolada axborot texnologiyalarining ta'limda qo'llanilishi, ularning afzalliklari va pedagogikaga ta'siri ko'rib chiqiladi.

Axborot texnologiyalari (AT) ta'lim jarayonini yangilash va diversifikatsiyalash uchun muhim vosita hisoblanadi. Ular o'qituvchilar va o'quvchilar uchun ko'plab imkoniyatlarni taqdim etadi, masalan:

1. Interaktiv Ta'lim: AT yordamida o'qitish jarayoni yanada interaktiv bo'ladi. O'quvchilar turli xil multimedia resurslardan, onlayn platformalardan va simulyatsiyalardan foydalanib, darslarni qiziqarli o'tkazishlari mumkin.

2. Maqsadli O'qitish: Axborot texnologiyalari yordamida o'quvchilarning individual ehtiyojlariga mos ta'lim dasturlarini ishlab chiqish imkoniyati mavjud. Bu, o'z navbatida, har bir o'quvchining rivojlanishiga yordam beradi.

3. O'qituvchilarning Professional Rivoji: O'qituvchilar AT orqali yangi pedagogik uslublarni o'zlashtirib, o'z bilim va ko'nikmalarini oshirishlari mumkin.

Ta'limda yangi axborot texnologiyalaridan fanlarni o'qitish va o'quvchilar egallagan bilimlarini nazorat qilishda foydalanish mumkin.

Axborot texnologiyalari vositalarining markazida kompyuter turishi hech kimga sir emas. Hozirgi kunda kompyuterlardan ta'lim tizimida asosan to'rt yo'nalishda:

o'rganish-o'qitishning texnik vositalari sifatida;

ta'limni boshqarishda;

Ilmiy-pedagogik izlanishlarda foydalanilmoqda.

O'quv-tarbiya jarayonida kompyuterlar, asosan, to'rt tartibda:

passiv qo'llash—kompyuter oddiy hisoblagich kabi;

reaktiv muloqot—kompyuter imtihon oluvchi sifatida;

faol muloqot—kompyuter talabaga vo'l-yo'riq berish va imtihon qilishda;

interfaol muloqot kompyuter sun'ly aql sifatida, ya'ni talaba bilan muloqot qilishda foydalaniladi.

Ta'limni avtomatlashtirish:

ta'limda axborotlashtirish bo'g'inlarini ta'minlash;

bilim berishni avtomatlashtirish;
ta'limni avtomatlashtirishning me'yoriy asoslarini yaratish;
telekommunikasiya tarmoqlarini joriy qilish;
ta'minot ashyolarini yaratish kabilarni qamrab oladi.

Ta'limni avtomatlashtirish uchun: kompyuter, modem, dasturiy ta'minot, matn konstruktorlari, modellar, axborotlar majmui va texnik ko'nikmalar trenajarlari zarur[1].

Zamonaviy pedagogikada axborot texnologiyalarining integratsiyasi ta'lim sifatini oshirish va o'quvchilarni yanada samarali tayyorlash imkonini beradi. Ta'lim jarayonini innovatsion uslublar bilan boyitish, o'quvchilarning qiziqishini oshiradi va ularni kelajakda muvaffaqiyatli insonlar sifatida shakllanishiga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. <https://arxiv.uz/uz/documents/referatlar/pedagogik-psixologiya/zamonaviy-axborot-texnologiyalari>
2. Dadabaeva R.A., Nasridinova Sh.T. va boshq. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalar va tizimlar. O'quv qo'llanma. "Sano-standart", 2017.-552b.
3. Xudayberganov S.K. Maxsus fanlarni o'qitish metodikasi (1 qism). O'quv qo'llanma. Toshkent, 2021.-238 b.
4. Жумаев Ш.Б., Ахмедова М.Д., Зоҳидов М. Ғ. (2022). ВАГОНЛАР ОКМИ НОМУТАНОСИБЛИГИ ШАРОИТИДА ТЕЗКОР РЕЖАЛАШТИРИШ АСОСИДА СТАНЦИЯ ЮКЛАНГАНЛИГИНИ КАМАЙТИРИШ ЧОРА-ТАДБИРЛАРИ. Инновацион технологиялар. 1 (1 (45)), 71-76.
5. Atamuradova T., Ergasheva X., Qurbonov M. Mutaxassislik fanlarini o'qitish metodikasi. T.: 2008 y.

CHAQALOQLARDA KINDIK KASALLIKLARI

Mahammadiyeva Sevara Xidirboyevna

Sevarasevara199@gmail.com

Sanakulova Muxayyo Zarif qizi

sanakulovamuxayyo@gmail.com

Aannotatsiya: ushbu maqolada pediatriyaning paydo bo'lish nazariyasi, chaqaloqlarda yuzaga keladigan kindik kasalliklari va ushbu jarayonda amalga oshiriladigan tibbiy usullar xususidagi fikrlar berilgan.

Kalit so'zlar: pediatriya, omfalit, flegmonoz omfalit, kindik kasalliklari, kindik churralari.

Аннотация: В этой статье рассматриваются вопросы, касающиеся теории возникновения педиатрии, заболеваний пуповины, возникающих у младенцев, и медицинских методов, применяемых в этом процессе.

Ключевые слова: Педиатрия, омфалит, флегмонозный омфалит, заболевания пупка, пупочные грыжи.

Aannotation: this article gives ideas on the theory of the emergence of Pediatrics, umbilical disorders that occur in babies and the medical methods carried out in this process.

Keywords: Pediatrics, omphalitis, phlegmonosis omphalitis, umbilical disorders, umbilical hernias.

KIRISH

Pediatriya terapiyadan ajratilgan holda XIX asrdan boshlab, alohida bo'lib chiqdi. U bolalardagi spesifik kasalliklarni o'rganadi. Yevropada 1802-yili Parij shahrida birinchi bo'lib, bolalar kasalxonasi tashkil qilindi va uzoq yillar mobaynida bolalar shifokarlarini tayyorlash markazi bo'lib, faoliyat ko'rsatib keldi. XX asrdan boshlab tibbiyot mustaqil ravishda rivojlana boshladi. Dunyo bo'ylab tibbiyot kafedralari ochila boshladi. Gretsiyada tavvalud topgan Gippokrat (460-375 yil.) tibbiyot faniga asos soldi. U bolalar organizmining xususiyatlariga katta ahamiyat berib, qo'lyozmalar yozdi. O'limidan so'ng bir qancha allomalar u boshlagan ishni davom ettirishdi. Ulardan biri Galen (130-201 yillar) edi. Galen tibbiyot sohasi borasida bir qancha qo'lyozmalar yaratdi. Ulardan: odam anatomiyasi, biologiya, patologiya, farmakologiya va ichki kasalliklardir. Kitoblarda u kasallik belgilari, bemorlarni parvarish qilish va bolalarni to'g'ri ovqatlantirish qoidalarini yozib qoldirdi.

ASOSIY QISM

Chaqaloqlar kindigi va terisining yiringli-septik kasalliklari ko'p uchrashi va amaliy ahamiyati jihatidan hayotining 1-oyini yashab kelayotgan bolalarda asosiy o'rinlardan birini egallaydi. Kindik va terining yiringli infeksiyasi har xil klinik ko'rinishlarga ega bo'lishi va ko'pincha yosh bolalarda uchraydigan sepsis bilan kattaroq bolalarda bo'ladigan og'ir kasalliklarning manbaiga aylanib qolishi mumkin. Kindik kasalliklari. Chaqaloqlardagi kindik kasalliklari hozirgi vaqtda olib borilayotgan qat'iy chora-tadbirlar natijasida oldingi davrlardagiga qaraganda ancha kam uchramoqda. Homilador ayollarni vaqtida patronaj qilish, gigiyenik ko'nikmalarni shakllantirish natijasida ularda yiringli-septik kasalliklarning oldini olish, chaqaloqni parvarish qilishni amalga oshirishda aseptika va antiseptika malakalarini oldindan o'rgatish, poliklinikalarda yosh onalar maktablari faoliyatining yaxshi tashkil etilganligi og'ir formadagi kindik kasalliklarining kamayishida asosiy omil bo'ldi.

Etiologiyasi. Kindik kasalliklarining kelib chiqishida hozirgi vaqtda stafilokokklar, streptokokklar, ba'zi hollarda boshqa mikroblar (ichak tayoqchasi, pnevmokokk, ko'k yiring tayoqcha va boshqalar) sabab bo'lmoqda. Bu xildagi qo'zg'atuvchilar kindikka quyidagi hollarda tushishi aniqlangan:

1. Kamdan-kam hollarda ona qornida, yuqorida ko'rsatilgan infeksiyalar natijasida. 2. Kindik tizimchasi bog'lanayotgan mahalda, aseptika va antiseptika qoidalariga amal qilinmaganda (aksariyat uydagi va yo'ldagi tug'uruqlarda, xodimlarning mas'uliyatsizligi natijasida).

3. 2-12 kunlar oralig'ida parvarishdagi nuqsonlar natijasida (kindik cho'ltog'i siydik va axlat bilan ifloslanganda, parvarish asboblari yoki xodimlarning qo'llaridan infeksiya tushib qolishi va bolaga qarovchilardan havo-tomchi infeksiyalari o'tishi natijasida). Kindik cho'ltog'i tushishi va kindik yarasining bitishi uzoqqa cho'zilib ketgan hollar bolaning qandaydir infeksiya bilan zararlanganligidan dalolat beradi.

Omfalit – aksari yallig'lanish jarayonining kindik chuqurchasi sohasida yoki kindik atrofidagi teri va boshqa to'qimalarga tarqalishi bilan xarakterlanadi. Mikroblar ko'pincha kindik yarasidan kindik tomirlariga o'tib oladi va kindik arteriyalari hamda venasida o'rnatilgan bo'ladi. Klinikasi. Omfalitning quyidagi asosiy formalari: oddiy, fibrinoz (yiringli), flegmonoz va nekrotik farq qilinadi. Omfalitning «pilchirab yoki namlanib turadigan kindik» degan nom bilan ataladigan oddiy formasi, kindik qoldig'i tushib ketganidan keyin ham kindik jarohatining hadeganda bitavermasligi, seroz yoki yiringli seroz suyuqlik tomchilari yuziga chiqib turadigan granulatsiyalar bilan qoplanib turishi bilan xarakterlanadi. Bu suyuqlik qotib, qora qo'tir po'stlar hosil qiladi va u asta-sekin tushib ketadi. Bunday kindik jarohati bir necha hafta davomida bitadi,

bolaning umumiy ahvoli esa deyarli qoniqarli bo'lib, barcha fiziologik hojatlari (ich qilishi, siyishi, uyqusi, ishtahasi va boshqalar) normada bo'ladi, tana vazni odatdagiday ortib boradi. Omfalitning yiringli yoki fibrinoz formasi yallig'lanish jarayonining kindik atrofi va unga yaqin turgan to'qimalarga tarqalib ketishi bilan xarakterlanadi. Kindik atrofida teri qizarib, shishadi va infiltratsiyalanadi, kindik sohasi esa qorin yuzasi ustidan do'mpayib chiqib turadi. Kindik chuqurchasining tubida esa ko'pchilik hollarda kichkinagina yara paydo bo'ladi. Yallig'lanish jarayoni qorinning oldingi devoriga tarqalib ketishi yoki chegaralangan holda mahalliy bo'lib qolaverishi ham mumkin. Aksariyat hollarda kindik atrofi bosib ko'rilganda kindik yarasidan yiring chiqishi kuzatiladi. Flegmonoz omfalit yiringli formalariga unchalik e'tibor berilmagan hollarda rivojlanadi va infeksiyaning qorin devorining chuqur qatlamlariga kirib borganligidan dalolat beradi. Bunday holat esa bolada peritonit(qorin pardasining yallig'lanishi) kelib chiqishiga sabab bo'lib qolishi mumkin. Kasallikning bu formasida bolaning umumiy ahvoli o'zgarib, tana harorati ko'tariladi, ishtahasi pasayadi, tana vazni kamayadi, organizmning umumiy zaharlanish belgilari va dispeptik (qayt qilish, ich ketishi va boshqalar) o'zgarishlar kuzatiladi. Omfalitning nekrotik formasi hozirgi vaqtlarda olib borilayotgan chora-tadbirlar natijasida kamdan-kam hollarda, odatda ozg'in, qandaydir sabablarga ko'ra organizmining reaktivligi pasaygan bolalarda uchraydi. Omfalitning har qanday formasida infeksiyaning kindik tomirlariga o'tib ketish xavfi kuzatiladi, chunki kindik sepsisi aksariyat hollarda mana shu yerdan boshlanib ketadi.

XULOSA

«Pilchirab turuvchi kindik» yoki omfalitning oddiy formasida faqat mahalliy davolash o'tkaziladi va uni hamshira ambulatoriya sharoitida, bolalar shifokorining nazorati ostida olib borishi ham mumkin. Omfalitning flegmonoz formasi kuchli davolash o'tkazilishini taqozo etadi. Bolaga 10-14 kun davomida ta'sir doirasi keng antibiotiklar, mikroblarning sezuvchanligini hisobga olgan holda sulfanilamid vositalaridan foydalanib davolash olib boriladi. Davolash muolajalari bolaning ahvoliga qarab statsionar yoki ambulator sharoitda o'tkazilishi mumkin. Profilaktikasi. Kindikning turli kasalliklarining oldini olishda asosiy e'tibor chaqaloqning tug'ilish jarayonidagi, kindik parvarishi vaqtidagi, ona bilan birga olib boriladigan keyingi parvarish mahallidagi aseptika va antiseptika hamda sanitariyagigiyenik qoidalarining ahamiyati nihoyatda katta. Shularni hisobga olgan holda, tug'uruq zali va bolalar blokida ishlovchi tibbiy xodimlar zimmalaridagi mas'uliyatni to'la his etishlari talab etiladi. Chaqaloq aksariyat vaqtini onasi bilan o'tkazadi. Demak, kasalliklarning oldini olish onalarning qanchalik bola parvarishi haqida mukammal bilim va malakaga ega bo'lishiga bog'liq. Chaqaloqlarda yuqoridagi kindikning yiringli kasalliklaridan tashqari tug'ma kasalliklari ham uchraydi. Bularga terili kindik, amniotik kindik va

ko'proq uchraydigan kindik churrallari kiradi. Kindik churrallari — bunda qorin bo'shlig'idagi a'zolar kindik halqasi yaxshi rivojlanmaganligi natijasida bo'rtib chiqib qoladi. Churra ichida aksariyat hollarda ichak charvisi, ichaklar, kamdan-kam hollarda boshqa a'zolar bo'lishi mumkin. Kichik hajmdagi churralar qorin bo'shlig'iga qaytib kirib ketadi va ko'pchilik hollarda ko'rilgan konservativ choralar (bolani churrasi kiritib qo'yilgan holatda kuniga 2-3 marta, 2- 5 daqiqagacha yotqizib qo'yish, yuqoriga qarab yotgan mahalida churraning chiqib qolishining oldini olish choralari ko'rish va boshqalar) natijasida churra teshigi berkilib ketadi. Bordiyu churra hajmi kattaligidan o'zicha bitib ketishining ehtimoli bo'lmasa, uni jarrohlik yo'li bilan davolanadi. Aks holda, ichaklar faoliyati buzilishi, ayrim hollarda esa churraning qisilib qolishidan ichaklar nekrozga uchrab qolishi mumkin. Bolaning tinmasdan yig'lashi, tana haroratining ko'tarilishi, churraning tarang tortilganligi va qorin bo'shlig'iga qaytarishning iloji yo'qligi, qayt qilish va ich kelmay qolishi churraning qisilib qolganligidan dalolat beradi. Bolani darrov jarrohlik bo'limiga yetkazish choralari ko'ring.

Adabiyotlar

- 1.Q.Inomov, M.G'aniyeva. Pediatriyada hamshiralik ishi. –T.: G'.G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2007.
- 2.Проект усовершенствования медсестринского образования в Узбекистане. Учебная программа и руководства по преподаванию. Представительство JICA в Узбекистане. Т., 2008.
- 3.A.J.Hamrayev, M.A.Xamedova. Xirurgiya. –T.: «O'qituvchi», 2002.
- 4.Ya.Allayorov, Ya.Tojiboyev. Favqulotda vaziyatlarda tez tibbiy yordam asoslari. – T.: «Zar qalam», 2005.
- 5.A.M.Zaprudnov, K.I.Grigor'ev. Наука о детских болезнях. Москва. 1997.
6. J.Eshqobulov; A.Mahmudov. Bolalar kasalliklari fani. –T.: Abu Ali ibn Sino nomidagi tibbiyot nashriyoti, 1993.
- 7.K.Svyatkina, E.V.Belogorskaya, N.P.Kudryavsev. Bolalar kasalliklari fani. –T.: Abu Ali ibn Sino nomidagi tibbiyot nashriyoti, 1990.
- 8.Bir yoshgacha bo'lgan bolalarni ovqatlantirish xususiyatlari. –T.: Abu Ali ibn Sino nomidagi tibbiyot nashriyoti, 2002.
- 9.Bolalar kasalliklari propedevtikasi. –T.: Abu Ali ibn Sino nomidagi tibbiyot nashriyoti, 1997.
10. Y.K.Subulkina. Bolalarga tez tibbiy yordam. –T.: Abu Ali ibn Sino nomidagi tibbiyot nashriyoti, 1991.
11. A.Ф.Краснов. «Сестринское дело». 2-том. Москва, 2000.
12. «Семейная медицинская сестра». Копенгаген. ВОЗ, 2002.
13. А.Р.Майерс. «Терапия». М.: ГЭОТАР, 1996.

GERIATRIK MODDALAR VA GERIATRIK YORDAMNI TASHKIL QILISH

Axmedova Yulduz Mamiraliyevna

Ergasheva Iroda Akbarali qizi

Siyob Abu Ali ibn Sino nomidagi

jamoat salomatligi texnikumi

Aannotatsiya: ushbu maqolada geriatrik moddalar va geriatrik yordamni tashkil qilish, hamda reabilitatsiya usullari xususidagi fikrlar berilgan.

Kalit so'zlar: erta qarish, geriatrik moddalar, vitaminlar, geriatrik yordam, reabilitatsiya.

Аннотация: В этой статье представлены гериатрические вещества и идеи, касающиеся организации гериатрической помощи, а также методов реабилитации.

Ключевые слова: преждевременное старение, гериатрические вещества, витамины, гериатрическая помощь, реабилитация.

Aannotation: this article provides opinions on the organization of geriatric substances and geriatric care, as well as methods of rehabilitation.

Keywords: premature aging, geriatric substances, vitamins, geriatric assistance, rehabilitation.

KIRISH

Erta qarishning oldini olish uchun qo'llaniladigan dori moddalari geriatrik moddalar deb ataladi. Ular organizmdagi moddalar almashinuvini me'yorga keltiradi, asab tizimi va boshqa funksiyalar ishini yaxshilaydi, ya'ni yoshartiruvchi ta'sir ko'rsatadi. Vitaminlar. Yosh o'tgan sari organizmning vitaminlarga talabi ortadi. Vitaminlar moddalar almashinuvining katalizatori bo'lib, fermentlar ta'sirini amalga oshiradi. Aterosklerozning oldini olish va davolashda C, P, E, B6, B12, PP vitaminlari va folat kislotasi qo'llanadi. Askorbin kislotasi (C vitamin) ateroskleroz kasalligida lipid almashinuvini yaxshilaydi, qonda xolesterin miqdorini kamaytiradi. P vitamini askorbin kislotasi bilan birga qo'llanganda, kapillarlar o'tkazuvchanligini yaxshilaydi, gialuronidaza ta'sirini tormozlaydi, gistamin hosil bo'lishini kamaytiradi. Piridoksin, B12 vitamini, folat kislotasi ham lipotrop ta'sir ko'rsatadi. Stenokardiyada, trombangitda, ishemik holatlarda nikotin kislotasi keng qo'llanadi. D vitaminini keksa yoshli odamlarga tayinlab bo'lmaydi, chunki ateroskleroz holatini tezlatadi. Dekamevit, undevit, meteonin kabi vitaminlar kompleksi gerontologik bemorlarga yaxshi naf beradi. Geriatrik bemorlarni mikroelementlar, novokainoterapiya,

gormonlar va biogen stimulatorlar bilan davolash organizmning qarshilik qobiliyatini oshiradi, fiziologik funksiyalar ishini quvvatlaydi. Qariyalarga fizioterapevtik muolajalarni tayinlashda yurak va tomirlar tizimidagi yoshga aloqador o'zgarishlarni e'tiborga olib, tekshirishlar o'tkazib, keyin tayinlanadi. Bunday bemorlarga dorilar elektroforezi, ultratovush bilan davolash, mahalliy ultra yuqori chastotali davo, past dozalarda Bernard toki, galvanizatsiya yaxshi naf beradi. Ultrabinafsha nurlariga sezgirlik qarilikda oshib ketadi. Suv muolajalarni tayinlashda albatta elektrokardiografiya o'tkazilgach, ruxsat berilgani ma'qul. Bemorlar kislorodli, azotli, yod bromli vannalarni yaxshi ko'radilar, sulfidli va narzan vannalari, suv osti massaji yurak xastaliklarida tayinlanmaydi. Sanatoriya va kurortlarga 65–70 yoshlardan keyin tavsiya etish noo'rindir.

ASOSIY QISM

Aholi sonining qariyalar hisobiga ortib borishi geriatrik yordamni to'g'ri tashkil qilish, uning tibbiy va ijtimoiy asoslarini bilishni taqozo etadi. Qariyalarga davlat va jamiyat tomonidan diqqat-e'tibor, g'amxo'rlik ko'rsatishni oshirish hamda ularni ijtimoiy muhofaza qilishni, moddiy va ma'naviy qo'llab-quvvatlashni yanada kuchaytirish maqsadida respublikamizda 2002-yil «Qariyalarni qadrlash yili», 2015-yil «Kaksalrtni e'zozlash yili», deb e'lon qilinganligi keksalarni ijtimoiy muhofaza qilish, ularning nafaqa ta'minotini takomillashtirish, malakali tibbiy yordam olishini (hattoki, uzoq tumanlarda yashaydiganlarni ham ta'minlash), qari odamlarning o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda maxsus tibbiy xizmatlar kompleksini kengaytirish; har yili poliklinikalarning ixtisoslashtirilgan bo'limlarida profilaktik tibbiy ko'rik va davolash hisobiga amalga oshiriladi. Gerontologik markazlar yaratilib, aynan qariyalar uchun ishlatiladigan dori-darmonlar ishlab chiqariladi va ularni arzon narxlarda yoki bepul tarqatiladi (imtiyozi bor qariyalarga), sanatoriy-kurort, kommunal-maishiy va transport xizmatlari ko'rsatishni yaxshilash borasidagi chora-tadbirlar yanada kuchaytirishga; – yolg'iz qariyalar, pensionerlar, urush qatnashchilari va nogironlarga g'amxo'rlikni kuchaytirishga, ularning dori-darmonlar va ijtimoiy xizmat ko'rsatish bilan ta'minlanishi darajasini oshirishga; – jamiyat qurilishidagi faol ishtiroki, sog'lom avlodni tarbiyalash, yoshlarga boy hayotiy va kasbiy tajribalarini, urf-odatlar va madaniy boyliklarni yetkazishlarini yaxshilaydi. Barcha chora-tadbirlar ezgu urf-odatlarni targ'ibot qilishda oila, mahalla, ijodiy uyushmalar, jamoat tashkilotlari, ommaviy axborot vositalarining ahamiyatini oshirishga, har bir oilada tinch va baxtli muhit jamiyatda barqarorlikni shakllantirishda katta yoshdagi odamlarning ulkan hissa qo'shishiga zamin yaratadi; 35 – bolalar va yoshlar ota-onalar hamda qariyalarni izzat-hurmat qilish, qadrlash va ular to'g'risida g'amxo'rlik qilish ruhida tarbiyalash hamda ta'lim berish tizimini takomillashtirishga yo'naltirilgan. Bemorlarga tibbiy yordam

ko'rsatish bilan bir qatorda, uning ish qobiliyatini tiklashga, ruhiy tetikligini oshirishga va Qizil Yarim Oy jamiyati bilan aloqa o'rnatishga yordam bermoq kerak. Yolg'iz yashaydigan, o'ziga o'zi xizmat qila olmaydigan qariyalar uchun qariyalar uyi tashkil qilingan bo'lib, ularda barcha shart-sharoitlar yaratilgan.

Qariyalarda qon aylanish doirasining yoshga aloqador o'zgarishlari va kasalliklari, qon tomirlarining morfologik o'zgarishlari kuzatiladi. Yirik qon tomirlari devorlarida sklerotik o'zgarishlar, muskul qavatining atrofiyasi va elastikligining susayishi namoyon bo'ladi. Bu esa qon tomirlarining kengayishi va qisqarishi qobiliyatini pasaytirib, qon aylanishini izdan chiqaradi, arterial bosim ko'tariladi. Miokarddagi sklerotik o'zgarishlar yurak qisqartirishlarni kamaytiradi. Elektrokardiogrammaning barcha usullarida T-tishchaning amplitudasida kamaygan bo'ladi, I, II, avl, V3-V6 usullarda kekso yoshdagi kishilarda T-tishcha doimo musbat bo'lib, ST segment esa izochiziqda bo'ladi. Bu esa yurakning ishemik kasalliklari diagnostikasi uchun muhim ahamiyatga ega. Kasallikda yurak-tomir kasalliklaridan o'lim ko'rsatkichlarining ortib borishi, avvalo, ateroskleroz va uning asoratlari, arterial gipertoniya va bu kasalliklar kechishining o'ziga xos xususiyatlari, davosi va parvarishining murakkabligiga bog'liq

XULOSA

Tibbiyot xodimlari geriatrik bemorlarga profilaktik rehabilitatsiya tadbirlarini o'tkazishni bilishlari va uddalashlari kerak. «Rehabilitatsiya» yoki sog'liqni qayta tiklovchi davo choralarining maqsadi geriatrik bemorlarni va nogironlarni oddiy turmush tarziga qaytarish, moslashtirish, begona odamlarga muhtojlikdan qutqarishdir. Rehabilitatsiya murakkab jarayon bo'lib, to'rt turdan iborat: 1. Tibbiy rehabilitatsiya – bemorlarni davolash. 36 2. Psixologik rehabilitatsiya – bemorlarni ruhiy depressiya, tushkunlikka tushish holatidan chiqarish. 3. Ijtimoiy rehabilitatsiya – jamoatchilik va oila davrasidagi hayotini tiklash. 4. Mehnat rehabilitatsiyasi – mehnatga layoqatligini qisman yoki to'liq tiklash. Bemorlarni davolashning o'zi tibbiy rehabilitatsiya hisoblanib, uning muvaffaqiyati davo nechog'liq erta boshlanganiga bog'liq. Rehabilitatsiyaning barcha turlari bir-biri bilan chambarchas bog'liq bo'lib, bemor sog'lig'ini tiklashga qaratilgan. Qariyalarning rehabilitatsiya davrida izdan chiqqan funksiyalarining tiklanishi, ko'rsatilgan davoning nafi juda sekinlik bilan namoyon bo'ladi. Rehabilitatsiya davrida geriatrik bemorlarga tibbiyot xodimlarining muomalasi, xatti-harakatlari, ularning sog'ayishiga ishonch hissini uyg'otishi katta ahamiyatga ega. Bosh miya o'tkir qon aylanishning buzilishidan keyingi parez yoki falajliklarda, travmalarda erta boshlangan rehabilitatsiya tadbirlari, harakatlar, mashqlar organizm funksiyalarining tiklanishiga yordam beradi. Mashqlarni asta-sekinlik bilan ko'paytirib borish lozim. Bemor rehabilitatsiyasida mehnat bilan mashg'ul bo'lish muhim o'rin

egallaydi, bemorlarni ruhan tetiklashtiradi. Bunday bemorlarga mehnat sharoitini yengillashtirish, qulay sharoitlar yaratish kerak.

Adabiyotlar

1. G.D. Rajabova. «Gerontologiya». Toshkent. 2002.
2. N.N. Nasriddinova. «Geriatrya». Toshkent. 2003.
3. С.А. Мухина, И. И. Тарновская. Атлас по манипуляционной техники сестринского ухода. АНМИ. Москва, 1995 год.
4. M.F. Ziyayeva. «Hamshiralik ishi mutaxassisligi bo'yicha amaliyot standartlari». 2001-y.
5. L.S. Zalikina. «Bemorlarning umumiy parvarishi». «Abu Ali ibn Sino». 1996-y.
6. Yoshiyo Mori. «Bemorlarning jismoniy faolligini tiklash va rivojlantirish bo'yicha hamshiralalar parvarishining yangi uslublari». Toshkent. 2001-y.
7. Л. Алминда, Д. Селвидж, Д. Христерсен, Т. Умаров. Руководство для преподавателей сестринского дела и практических медицинских сестер. Абу Али ибн Сино. 2002 г.

КАСАЛЛИКЛАР ВА УЛАРНИНГ РИВОЖЛАНИШ САБАБЛАРИ

*Хамзаева Мехрангиз Кахрамоновна
Ёқубова Гулдиёра Умеджон кизи*

Aannotatsiya: ushbu maqolada kasallik, uning mohiyati, hamda organizimga ta'siri va kelib chiqish sabablari xususidagi fikrlar berilgan.

Kalit so'zlar: kasallik, mikroorganizmlar, latent, o'tkir, o'rtacha o'tkir, surunkali tur, patogenez.

Аннотация: В этой статье дается представление о заболевании, его природе, а также о влиянии на организм и причинах возникновения.

Ключевые слова: болезнь, микроорганизмы, скрытый, острый, умеренно острый, хронический тип, патогенез.

Aannotation: this article gives ideas about the disease, its essence, as well as its effect on my organism and the reasons for its origin.

Keywords: disease, microorganisms, latent, acute, moderate acute, chronic type, pathogenesis.

KIRISH

Kasallik, betoblik, xastalik — organizmga tashqi yoki ichki muhitning zararli omillari ta'sir etganda ro'y beradigan patologik jarayon. Kasallik haqidagi tushuncha tibbiyot tarixida o'zgarib bordi. Kasallikning paydo bo'lishida tashqi muhit omillari yetakchi rol o'ynaydi, chunki ular organizmga bevosita ta'sir etish bilan birga uning ichki xususiyatlarini ham o'zgartira oladi, bu o'zgarishlar nasldan-naslga o'tib, unda Kasallikni yuzaga keltirishi mumkin. Kasallik, ko'pincha, haddan tashqari kuchli ta'sirotlar, turli mikroorganizmlar, zaharlar ta'sirida vujudga keladi. Bunda organizmning tashqi muhitga moslashuvi susayib, uning muhit bilan o'zaro muvozanati buziladi. Organizmning rivojlanish nuqsonlari yoki irsiy kamchiliklar ham kasallikka sabab bo'lish mumkin. Masalan, muayyan kasalliklar, xususan, allergik kasalliklarga ba'zan tug'ilishdan moyillik bo'ladi (qarang Allergiya). Kasallik paydo qiladigan agent organizmga ta'sir etib, uni zararlantiradi, ayni chog'da bu agent organizmning himoya choralari va moslanish reaksiyalari safarbar bo'lishiga olib keladi. Demak, kasallik, odatda, bir-biriga aloqador ikki jarayonning — zararlanish va unga qarshi himoyalaniş jarayonining birga kelishi bilan ifodalanadi. Har bir kasallik umuman butun organizm hayot faoliyatining buzilishiga olib keladi, lekin ko'pgina kasalliklarda dardning badandagi o'rni, shuningdek, ma'lum bir a'zo yoki sistemaning ko'proq zararlanganini ko'rsatadigan belgilar aniq ko'rinib turadi. Masalan, me'dada yara borligi butun organizmning umumiy kasalligi — yara kasalligini mahalliy belgisi

bo'lishi mumkin, yara kasalligi ko'pincha nerv sistemasi funksiyasining jismoniy yoki aqliy ishda haddan tashqari zo'riqishi, noxush xrdisalarni boshdan kechirish tufayli buzilishidan kelib chiqadi. Aksincha, faqat ma'lum bir joyni shikastlaydigan har qanday ta'sirot, albatta, qanday bo'lmasin umumiy hodisalarga sabab bo'ladi. Masalan, badanning biror joyiga chipqon chiqsa, odam isitmalab, lanj bo'lib yurishi, ishtahasi yo'qolishi ma'lum va boshqa holatlar.

ASOSIY QISM

Kasallikning paydo bo'lish sabablari juda xilma-xil. U bitta omilning ta'siridan yoki bir qancha sharoitlarning birga qo'shilishidan kelib chiqishi mumkin. Masalan, infeksiya va parazitlar kasalliklari organizmga ma'lum bir turdagi mikroorganizmlar va parazitlar ta'siridan, boshqalari esa bir qancha sabablarning birgalashib ta'sir etishidan kelib chiqadi (me'da shilliq qavatining yallig'lanishi — gastrit, odatda, tartibsiz ovqatlanish, kundalik rejimga rioya qilmaslik, chekish, ichkilik ichish, shuningdek, boshqa a'zolarining kasalliklari oqibatida paydo bo'ladi). Kasallikni aniqlashda uning vujudga kelish sabablari (etiologiyasi), kasallik jarayonining rivojlanish mexanizmi (patogenezi), klinik ko'rinishi (belgilari yoki simptomlari) va h. k.larga alohida ahamiyat berish talab etiladi. Kasallikning sodir bo'lishi va o'tishida organizmning himoya kuchlari va moslanish imkoniyatlari hal qiluvchi rol o'ynaydi.

Kasallikning o'tkir, o'rtacha o'tkir va surunkali xillari bo'ladi. Kasallikning o'tishida 4 bosqich yoki davr: yashirin (latent), prodromal (dastlabki), avj olish va tuzalish davri tafovut qilinadi. Birok, ko'pgina Kasalliklarning avj olishi va o'tishida bunday davrlarni ro'yirost ajratib bo'lmaydi.

Kasallikning yashirin davri (infeksiya kasalliklarda bu davr inkubatsion davr deb ataladi) zararlovchi agent ta'sir etgandan boshlab to dardning dastlabki belgilari paydo bo'lguncha davom etadi; bu davr bir necha lahzadan (shikastlanishda) bir necha yilgacha bo'lishi mumkin.

Prodromal davr Kasallikning ilk belgilari paydo bo'lgandan boshlab to u ro'yirost avj olguncha o'tadigan vaqtni o'z ichiga oladi. Bu davrda, odatda, talaygina Kasalliklarga xos bo'lgan bosh og'rig'i, qaltirash, isitmalash, lanj bo'lish va boshqa boshlanadi. Xullas, bu davrda odamning dardga chalingani aniq bo'ladi-yu, lekin qanday Kasallik bilan og'rganligini bilib bo'lmaydi. Kasallikka aniq tashhis qo'yish uchun harakterli bo'lgan belgilar ko'pincha bu davrning oxirida, Kasallik rasmana avj olgan paytda ko'zga tashlanadi, lekin ayrim hollarda bular notayin bo'ladi (Kasallikning bilinmaydigan shakli) yoki uncha avjiga chiqmasdan yo'qolib ketadi (Kasallikning abortiv shakli). Biroq, Kasallik juda tipik bo'lib o'tayotgan hollarda ham biror asorat yoki boshqa bir dard qo'shib qolishidan u boshqacha tus oladi. Kasallikning tugashi, ya'ni oxirgi tuzalish davri birdan boshlanishi yoki asta-sekin

o'tishi mumkin. Ayni vaqtda odam butunlay sog'ayib ketadi yoki biror a'zosida Kasallikdan anchagacha yo'qolmaydigan asorat qoladi; ba'zan Kasallik butunlay yo'qolmasdan, vaqt-vaqti bilan qo'zib turadigan surunkali xilga aylanadi. Kasallikning asorat qoldirmay, esonomon o'tib ketishi ko'pincha unga qarshi o'z vaqtida davo qilish hamda vrachning hamma buyurganlarini bekamu ko'st bajarishga bog'liq.

Shuning uchun odam o'zini andek nosog' sezganida darhol vrachga borishi kerak. Zamonaviy tibbiyot bemor ahvoliga juda jiddiy qarab, uni kompleks tarzda tekshiradi; Kasallikning kelib chiqish sabablari va sharoitlari, avj olib borish mexanizmlari, qanday belgilar bilan o'tishi, organizmning Kasallikka qarshi qanday kurashishi, himoya va moslashuv reaksiyalarining qonuniyatlarini o'rganadi; olingan natijalarga qarab, Kasallikni aniklash, davolash va uning oldini olish usullarini ishlab chiqadi. Har bir bemorga individual, ya'ni kasalligining xili, organizmning holati va boshqa ko'pgina xususiyatlarga qarab davo qilinadi.

XULOSA

Kasalliklar vaqtida hayot faoliyati rivqjlanishi va tashkil etilishi buzilishlarining xilma-xil neyrogen, gumoral, sistemali, organ, hujayra, hujayragacha bo'lgan va metabolitik mexanizmlari mayjud. Kasalliklardagi bunday xilma-xil patogenetik reaksiyalar ichida boshlovchi, ishga tushiruvchi shikastlanish mexanizmi — patogeneznining boshlovchi zvenosi farqlanadi. Patogenez bir butun holda voqealar darajasining vaqt o'tishi bilan o'zgarib turuvchi zanjiri sifatida namoyon bo'ladi. Bunday holatlar sabab va oqibat bog'lanishlari bilan birlashgandir. Patogeneznining boshlang'ich zvenosi (sabab) turli xildagi patogenetik zvenolar guruhini o'z ichiga oladi (oqibat) va ular o'z navbatida sababchi bo'lib, yangidan yangi kasallik zvenolarini (oqibatlarini) keltirib chiqaradi. Hayot faoliyatlari buzilishlarining og'irlashishi bilan kechuvchi kasalliklar rivojlanishi asosida sabab — oqibat bog'lanishlarining muhim shakllaridan biri, patogeneznining yaramas doira deb ataladigan xili yotadi. Ushbu mexanizm mohiyati shundan iboratki, birlamchi yuzaga kelgan moddalar almashinuvi va tuzilish shikastlanishlari bir qator boshqa buzilishlarni o'z ichiga olib birlamchi buzilishlarning kuchayishlari bilan birgalikda ketadi.

MORFOGENEZ. Kasallik jarayonida organizmda bir vaqtning o'zida ham funksiya, ham tuzilish o'zgarishlari vujudga keladi, chunki ular funksional — tuzilish birligiga ega. Funksiya faqat ma'lum material substarti asosida, ma'lum tuzilish yoki tuzilishlar asosida amalga oshiriladi. Ayni vaqtda material substrat sarilanadi, tuzilish parcha-lmadi va funksiya amalga oshirilmay qoladi. Organizmda iuzilish va funksiyaning o'zaro bog'liqligini hayot faoliya-tining molekulyar, hujayragacha bo'lgan va hujayra darajasida ayniqsa yaqqol namoyon bo'ladi. Hujayralardagi eng nozik jarayonlarning tekshirish qobiliyatiga ega bo'lgan zamonaviy morfologik usullar kasalliklarning klinik belgilari paydo bo'lmasdan oldingi, shuningdek sof funksional

o'zgarishlar bilan kechuvchi kasalliklar (masalan ruhiy kasalliklar) deb atalmish kasalliklarda, kasalliklarning eng erta bosqichida yuzaga keluvchi hujayra ichi o'zgarishlarini aniqlash imkoniyatini yaratadilar. Shuning uchun ham ta'kidlash mumkinki, faqat «funktional» o'zgarishlar bilan kechuvchi kasalliklar yo'q. Shunday kasalliklar borki, ularda kechuvchi nozik morfologik o'zgarishlarni hozirgi zamon tekshirish usullari bilan aniqlab bo'lmaydi. Kasalliklar morfogenezi tekshirish uning mohiyatini, bosqichlarini, hayot faoliyati buzilishlarining qaytar yoki qaytmas ekanligini, kasallikdagi moslashuv — kompensator o'zgarishlarning morfologik asosini ochib beradi. Shuningdek davolashning foydasiga (effektiga) baho berishni aniqlash imkoniyatlarini beradilar. Kasalliklarda faqat shikastlanish mexanizmlari (patoge-netik mexanizmlar) mavjud bo'libgina qolmay, kasallik chaqiruvchi omil ta'siri vaqtidan boshlab uning tugallanish davrigacha himoya, tiklanish va moslashuv mexanizmlari mavjud bo'ladi. Himoya mexanizmlari kasallik chaqiruvchi agent tafsir qilishi zahoti boshlanadi va ko'pincha bu kasallik kelib chiqishining oldini olib qoladi. Agar shikastlanish paydo bo'lib, kasallik boshlangan bo'lsa, moddalar almashinuvi, tuzilish va funktsiya buzilishlari tiklanish mexanizmlari: qon yo'qotishda qonning qayta taqsimlanishi va eritropoeznning rag'batlantirilishi, jigar shikastlanishida jigar hujayralarining kuchli regenerasiyasi va funksiyasining tiklanishi, miya asab hujayralarida hujayra ichi regenerasiya hisobiga harakatning qayta tiklanishi va hokazolar kabi tiklanish mexanizmlari bo'lishi mumkin. Agar qandaydir funktsiya yo'qotilgan bo'lsa, bemor organizmida yo'qotilgan funktsiyani ozmi, ko'pmi miqdorda biri o'rnini bosuvchi moslashuv mexanizmlari ishga tushiriladi. Juft organlardan biri ishdan chiqsa, qolganining giperfunktsiyasi hisobiga (funktsiyasining ortishi) moslashuv amalga oshiriladi. Juft bo'lmagan organda, masalan yurakda, infarkt vaqtida ishdan chiqqan mushak qismining ishi miokardning saqlanib qolgan bo'lagi hisobiga moslashuvi mumkin. Shuningdek kompensasiya turli fiziologik sistemalar hisobiga ham bo'ladi. o'pkaning funktsional yetishmovchiliklari to'qima-larning kislorod bilan ta'minlanishi qon aylanishi, eritropoez va moddalar almashinuvi faollashishi hisobiga saqlab turiladi. Organizmni ko'rib o'tilgan shikastlanishlarga bo'lgan kurashish mexanizmlari kasalliklarning ajralmas komponentlari (tarkibiy qismlari) hisoblanadi.

ADABIYOTLAR

1. Абдуллаев Н. Каримов Ё. Патофизиология. - Т.: Абу Али ибн Сино номидаги тиббиёт нашриёти, 1998.
2. Патологическая физиология: Под ред. А. Д. Адо, Л. М. Ишимовой. 2-е изд., перераб. и доп. - М.: «Медицина», 1980.
3. Патологическая физиология. Под ред. чл.-корр. АМН СССР Н. Н. Зайко. 2-е изд., перераб. и доп. - Киев: «Вища школа», 1985.

4. Патологик физиология. Под редакцией Н.Н. Зайко и Ю.В.Быця. - 4-е изд. Москва. «Мед-пресс» - ияформ».- 2007 г.
5. Патологик физиология. Под редакцией А.Д. Адо, М.А. Адо, В. И. Пыцкого и др. - Москва: «Триада - X» 2002 г.
6. Русинов О.А. Патологик физиологиядан амалиёт дарслари учуй кулланма. -Т.: Абу Али ибн Сино номидаги тиббиёт нашриёти, 2004.
7. О.А.Патологик физиологиядан амалиёт дарслари учун флланма. -Т.: Абу Али ибн Сино номидаги тиббиёт нашриёти, 2004.

DORIVOR O'SIMLIKLARNING INSON SALOMATLIGIDAGI AHAMIYATI

Eshmurodova Dilrabo Xudoyberdi qizi

Siyob Abu Ali ibn Sino nomidagi

Jamoat salomatligi texnikumi

Aannotatsiya: ushbu maqolada dorivor o'simliklarning inson salomatligi va tibbiyotdagi ahamiyati hamda dorivor o'simliklarning bazi xususiyatlari xususidagi fikrlar berilgan.

Kalit so'zlar: dorivor o'simliklar, giyohlar, salomatlik, tur, muhofaza, alkaloidli, glikozidli, efir moyli, vitaminli, tinchlantiruvchi, tabiiy.

Аннотация: В этой статье дается представление о важности лекарственных растений для здоровья человека и медицины, а также о некоторых свойствах лекарственных растений.

Ключевые слова: лекарственные растения, травы, здоровье, тип, защита, алкалоидный, гликозидный, эфирное масло, витаминный, успокаивающий, натуральный.

Aannotation: this article provides ideas on the importance of medicinal plants in human health and medicine, as well as some properties of medicinal plants.

Keywords: medicinal plants, herbs, health, species, conservation, alkaloid, glycosidic, essential oil, vitamin, calming, natural.

KIRISH

Dorivor o'simliklar — odam va hayvonlarni davolash, kasalliklarning oldini olish uchun, shuningdek, oziq-ovqat, atir-upa va kosmetika sanoatida ishlatiladigan o'simliklar — giyohlar. Yer yuzida dorivor o'simliklarning 10—12 ming turi borligi aniqlangan. 1000 dan ortiq o'simlik turining kimyoviy, farmakologik va is xossalari tekshirilgan. O'zbekistonda dorivor o'simliklarning 700 dan ortiq turi mavjud. Shulardan tabiiy sharoitda o'sadigan va madaniylashtirilgan 120 ga yaqin o'simlik turlaridan ilmiy va xalq tabobatida foydalaniladi. Hozirgi davrda tibbiyotda qo'llaniladigan dori-darmonlarning qariyb 40—47% o'simlik xomashyolaridan olinadi. O'simliklar murakkab tuzilishiga ega bo'lgan jonli tabiiy kimyoviy laboratoriya bo'lib, oddiy noorganik moddalardan murakkab organik moddalar yoki birikmalarni yaratish qobiliyatiga ega. Dorivor o'simliklarning quritilgan o'ti, kurtagi, ildizi, ildizpoyasi, tunganagi, piyozi, po'stlog'i, bargi, guli, g'unchasi, mevasi (urug'i), danagi, sharbati, qiyomi, toshchoyi, efir moyi va boshqalardan dori-darmon tarzida foydalaniladi.

Dorivor o'simliklarni 2 xil tasniflash qabul qilingan:

1) ta'sir qiluvchi moddalarning tarkibiga qarab — alkaloidli, glikozidli, efir moyli, vitaminli va boshqalar,

2) farmakologik ko'rsatkichlariga qarab — tinchlantiruvchi, og'riq qoldiruvchi, uxlatuvchi, yurak-tomir tizimiga ta'sir qiluvchi, markaziy nerv sistemasini qo'zg'atuvchi, qon bosimini pasaytiruvchi va boshqalar. Dorivor o'simliklarning ta'sir etuvchi moddalari alkaloidlar, turli glikozidlar (antraglikozidlar, yurakka ta'sir etuvchi glikozidlar, saponinlar va boshqalar), flavonoidlar, kumarinlar, oshlovchi va shilliq moddalar, efir moylari, vitaminlar, bo'yoq moddalar, fermentlar, fitonsidlar, kraxmal, oqsillar, polisaharidlar, azotli moddalar, moy hamda moy kislotalari va boshqa birikmalar bo'lishi mumkin.

ASOSIY QISM

Dorivor o'simliklarning organizmga ta'siri uning tarkibidagi kimyoviy birikmalarning miqdoriga bog'liq. Bu birikmalar o'simlikning qismlarida turli miqdorda to'planadi. Dorivor ta'sirchanlik quvvati hamda sifati yuqori bo'lish davri ularning gullash hamda urug'lash davrining boshlanishi vaqtiga to'g'ri keladi. Dorivor moddalar ba'zi o'simliklarning kurtagi, bargi yoki poyasida, ba'zi o'simliklarning guli yoki mevasida, ba'zilarida ildizi yoki po'stlog'ida to'planadi. Shuning uchun o'simliklarning asosan biologik aktiv moddalari ko'p bo'lgan qismi yig'ib olinadi. O'simliklarning ildizi, ildizpoyasi, piyozi va tunganagi, odatda, o'simlik uyquga kirgan davrda — kech kuzda yoki o'simlik uyg'onmasdan oldin — erta bahorda tayyorlanadi. O'simlikning meva va urug'lari pishib yetilganda yig'iladi, chunki ular bu paytda dori moddalariga boy bo'ladi. Yangi yig'ib olingan dorivor o'simlik mahsuloti tarkibida (yer ustki a'zolarida 85% gacha, ildizida 45% gacha) nam bo'ladi. Bu nam yo'qotilmasa (quritish yo'li bilan), o'simlik chirib, dori moddalari parchalanib, yaroqsiz bo'lib qoladi.

Odamlar qadim zamonlardan tabiat ne'matlaridan foydalana boshlaganidan buyen dorivor o'tlardan kasalliklarni davolashda foydalanib kelganlar. Bundan 3—4 ming yil ilgari Hindiston, Xitoy, Qad. Misr mamlakatlarida shifobaxsh o'simliklar haqida ma'lumotlar beruvchi asarlar yozilgan. Sharqda, xususan O'rta Osiyo xalq tabobatida dorivor o'simliklardan foydalanib davolash o'zining qad. an'alariga ega. Shifobaxsh o'simliklardan tibbiy maqsadlarda foydalanish borasida Abu Ali Ibn Sinoning „Al-qonun“ asarida 476 ga yaqin o'simlikning shifobaxsh xususiyatlari va ularni ishlatish usullari to'g'risida ma'lumotlar keltiriladi. Hozirgi vaqtda dorivor o'simliklarning turi ko'payib, xalq tabobati shifobaxsh o'simliklar bilan boyigan. Dorivor o'simliklardan ko'proq, anor, achchiqmiya, bodom, do'g'buy, dorivor gulxayri, yong'oq, jag'-jag', zubtutum, isiriq, itburun, omonqora, pista daraxti,

sachratqi, choyo't, shildirbosh, shirinmiya, shuvoq, yantoq, yalpiz, kiyiko't, tog'rayhon, qizilcha, qoqio't va boshqalari tarqalgan. Achchiqmiyadan paxikarpin, oqquraydan pesni davolashda qo'llaniladigan psoralen, isiriqdan garmin, itsigekdan anabazin, omonqoradan galantamin, shildirboshdan sferofizin va b. alkaloidlar olinadi. Anor pustidan gijja haydovchi pelterin tanat va ekstrakt tayyorlanadi. Dorivor gulxayri preparatlari balg'am ko'chiruvchi va yumshatuvchi, jag'-jag' va lagoxilusdan tayyorlangan dorilari qon ketishini to'xtatuvchi, pista bujg'uni va choyo'tdan tayyorlangan dorilar me'daichak kasalliklarini davolashda ishlatiladi. S.Q. Islombekov nomidagi Toshkent farmatsevtika zdida O'zbekistonda o'sadigan va ekiladigan dorivor o'simliklardan turlituman dorilar tayyorlanadi. Dorivor o'simliklarni topish va ulardan alkaloidlar olishda O'zbekistan FA O'simlik moddalari kimyosi institutining xizmati katta. Intda 4000 dan ortiq o'simlikning turli organlari alkaloid olish maqsadida o'rganilib, ulardan 1000 ga yaqin tabiiy birikmalar ajratib olingan. Shu asosda sitizin, galantamin kabi 20 dan ortiq qimmatli preparat yaratilgan va tibbiyotga joriy qilingan. O'zbekiston Fanlar Akademiyasi Botanika instituti va Botanika bog'ining efir moyli, dorivor va bo'yoqli o'simliklar lab. ilmiy xodimlari mutaxassislar bilan hamkorlikda O'rta Osiyo hududida ko'p tarqalgan yuqumli kasalliklardan eng xavfli sariq (gepatit)ni davolashda ekologik jihatidan toza, samaradorligi yuqori bo'lgan dorivor o'simliklar xom ashyolaridan tayyorlangan „Saftro haydovchi Hojimatov yig'masi“ni yaratdilar va bu yig'ma ilmiy tibbiyotda qo'llashga va ishlab chiqarishga ruxsat etildi (1997). Shuningdek, SamDU Botanika kafedrasida, Toshkent davlat farmatsevtika institutida dorivor o'simliklarni ekib yetishtirish texnologiyasi o'rganilmoqda. Toshkent, Namangan, Jizzax, Samarqand, Qashqadaryo, Surxondaryo viloyatlarida va Xorazm Ma'mun akademiyasida dorivor o'simliklar yetishtiradigan maxsus xo'jaliklar bor. Yovvoyi dorivor o'simliklar xom ashyolari asosan „O'zfarm sanoat“ respublika davlat-aksiyadorlik konserni, matlubot shirkatlari va O'zbekistan Qishloq va suv xo'jalik vazirligining „Shifobaxsh“ ishlab chiqarish birlashmasi xo'jaliklari tomonidan tayyorlanadi.

XULOSA

Ma'lumki, dunyo miqyosida farmatsevtika korxonalarida ishlab chiqarilayotgan dori vositalarining taxminan 50% dorivor o'simliklar xom-ashyosidan tayyorlanmoqda. Mutloq ko'pchilik mamlakatlarda, shu jumladan, O'zbekiston Respublikasida farmatsevtika sanoatini jadallik bilan rivojlanishi bunday korxonalarning dorivor o'simliklar xom-ashyosiga bo'lgan talabni keskin ortishiga sabab bo'lmoqda. Shuni ta'kidlash lozimki, tabiiy holda o'suvchi dorivor o'simliklar zaxiralarining chegaralanganligi tufayli farmatsevtika sanoati korxonalarning dorivor o'simliklar xom-ashyosiga bo'lgan talabini, asosan, dorivor o'simliklar o'stirish orqaligina qondirish mumkin.

Ta'kidlash lozimki, hozirgi vaqtda mamlakatimizda farmatsevtika sanoati va dorixonalarni o'simliklar xom-ashyosi bilan ta'minlash maqsadida ixtisoslashgan, fermer, o'rmon va boshqa mulkchilik shaklidagi xo'jaliklarida eng ko'pi bilan 42 tagacha dorivor o'simliklar turlari o'stiriladi. Rossiya Federatsiyasi, Ukraina, Moldova, Misr Arab Respublikasi va bir qator mamlakatlarda dorivor o'simliklarni yetishtirish bilan shug'ullanish birmuncha yaxshi yo'lga qo'yilgan. Mustaqillikka erishilgandan so'ng O'zbekiston Respublikasining farmatsevtika sanoati tezlik bilan rivojlana boshladi. Hozirgi vaqtda bunday korxonalarning soni 70 tadan ortiqdir. Shu sababli ham, ushbu sanoatni dorivor o'simliklar xomashyosi bilan yetarli darajada ta'minlash talab etiladi.

Mamlakatimiz hududi juda katta bo'lib, turli iqlimli tumanlarni o'z ichiga oladi. Shuning uchun ham mamlakatimiz o'simliklar dunyosi - florasida turli o'simliklarga boy. Ularning ichida dorivorlari ham ko'p bo'lib, har yili ming tonnalab dorivor o'simliklar mahsuloti tayyorlanadi hamda kasalliklarni davolash va oldini olish uchun ishlatiladi. Mamlakatimizda yovvoyi holda o'sadigan o'simliklarning tabiiy boyligi har qancha ko'p bo'lmasin, baribir ularni ham chegarasi bor. Cheksiz miqdorda yer yuzida hech qanday boylik bo'lmaganidek, o'simlik dunyosining zaxirasi ham cheksiz emas. Shuning uchun ham tabiiy holda o'sadigan o'simlik boyliklaridan to'g'ri foydalanilmasa bu «cheksiz boyliklar» bir vaqtlar kelib Yer yuzida yo'q bo'lib ketishi mumkin.

ADABIYOTLAR

1. O'zME. Birinchi jild. Toshkent, 2000-yil.
2. Xolmatov H.X., Habibov Z. H., Farmakognoziya [Darslik], T., 1967;
3. Nabiyev M, Shifobaxsh giyoxlar, T., 1980;
4. Hojimatov Q., Olloyorov M. , O'zbekistonning shifobaxsh usimliklari va ularni muhofaza qilish, T., 1988;
5. Xoliqov K., O'zbekiston janubidagi dorivor o'simliklar, T., 1992;
6. Hojimatov Q.H., Yo'ldoshev K.Y., Shogulomov U.Sh., Hojimatov O.Q., Shifobaxsh giyoxlar dardlarga malham (Fitoterapiya), T., 1995;
7. Murdoxayev Yu.M. Kultura lekarstvennix rasteniy v O'zbekistane, T., 1988.

СОЗДАНИЕ ПЕДАГОГИКО- ПСИХОЛОГИЧЕСКИХ УСЛОВИЙ ДЛЯ РАЗВИТИЯ РЕЧИ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА С НАРУШЕНИЕМ СЛУХА: ЭМПИРИЧЕСКИЕ ФОРМЫ И МЕТОДЫ.

*Кенжаева Сарвиноз Тошболтаевна – магистр 102-сурдо группы
Ташкентского государственного университета имени Низами
Факультета «специальная педагогика и
инклюзивное образование»
Научный руководитель Туленова К.Ж.
Профессор кафедры «Философия» ТДПУ им.Низами*

Аннотация

Статья посвящена вопросам создания педагогико-психологических условий для развития речи дошкольников с нарушением слуха. Рассматриваются основные аспекты применения эмпирических форм и методов, таких как наблюдение, эксперимент и тестирование, которые способствуют выявлению индивидуальных особенностей детей и выбору наиболее эффективных методик работы. Особое внимание уделяется важности взаимодействия педагогов и психологов в построении обучающего процесса, направленного на развитие речевых навыков в условиях интеграционного и инклюзивного обучения. Современных психолингвистических теорий и учет основных положений в методике развития речи неслышащих и слабослышащих дошкольников. Современная коммуникативно-деятельностная система формирования речи глухих детей. Создание дидактической системы обучения языку глухих детей. Разработка новой системы обучения языку как средству общения с использованием дактильной речи в дошкольных учреждениях. Создание слухоречевой среды в дошкольных учреждениях. Развитие речи в разных видах деятельности.

This article is dedicated to the issues of creating pedagogical and psychological conditions for the speech development of preschool children with hearing impairments. It examines the main aspects of applying empirical forms and methods such as observation, experimentation, and testing, which help identify individual characteristics of children and select the most effective teaching methods. The importance of collaboration between educators and psychologists in organizing the educational process aimed at developing speech skills in integrated and inclusive education settings is emphasized. The methodology of speech development in hearing-impaired and deaf children highlights the significance of considering the main

principles of modern psycholinguistic theories. Additionally, the modern communicative-activity system for developing speech in deaf children is discussed. The creation of a didactic system for teaching language to deaf children and the development of a new educational system in preschools that uses sign language as a means of communication are also reviewed. The article further explores approaches to creating a hearing and speech environment in preschools and fostering speech development in children through various types of activities.

Ushbu maqola eshitish qobiliyati buzilgan maktabgacha yoshdagi bolalar nutqini rivojlantirish uchun pedagogik-psixologik sharoitlarni yaratish masalalariga bag'ishlangan. Unda kuzatish, eksperiment va testlash kabi empirik shakl va usullarni qo'llashning asosiy jihatlari ko'rib chiqiladi. Ushbu usullar bolalarning individual xususiyatlarini aniqlash va eng samarali ish metodlarini tanlashga yordam beradi. Ta'lim jarayonini tashkil etishda pedagoglar va psixologlar o'rtasidagi hamkorlikning ahamiyati alohida ta'kidlanadi. Bu jarayon nutqiy ko'nikmalarni rivojlantirishga yo'naltirilgan bo'lib, integratsion va inklyuziv ta'lim sharoitida amalga oshiriladi. Eshitish qobiliyati buzilgan va kar bolalar nutqini rivojlantirish metodikasida zamonaviy psixolingvistik nazariyalarning asosiy qoidalarini hisobga olish masalalari muhim o'rinni egallaydi. Shuningdek, kar bolalarda nutqni shakllantirishning zamonaviy kommunikativ-faoliyat tizimi ko'rib chiqiladi. Kar bolalarni o'rgatish uchun diaktik tizimni yaratish va daktildan foydalanish asosida bolalar bog'chalarida yangi o'quv tizimini ishlab chiqish masalalari ham muhokama qilinadi. Maktabgacha ta'lim muassasalarida eshitish va nutq muhitini yaratish va bolalarni turli faoliyat turlarida nutqiy rivojlantirishga yo'naltirilgan yondashuvlar ko'rib chiqiladi.

Ключевые слова: Дети с нарушением слуха, развитие речи, эмпирические формы, эмпирические методы, дошкольное образование, педагогико-психологические условия.

Children with hearing impairments, speech development, empirical forms, empirical methods, preschool education, pedagogical and psychological conditions.

Eshitish qobiliyati buzilgan bolalar, nutqni rivojlantirish, empirik shakllar, empirik usullar, maktabgacha ta'lim, pedagogik-psixologik sharoitlar.

Введение

Развитие речи детей с нарушением слуха является одной из ключевых задач дошкольного воспитания. Эффективное решение этой задачи требует применения комплексного подхода, который включает педагогические и психологические аспекты. Эмпирические формы и методы исследования позволяют не только изучить особенности речевого развития детей, но и разработать индивидуализированные программы обучения.

Эмпирические формы исследования. Эмпирические формы включают в себя такие методы, как:

Наблюдение: систематическое изучение поведения детей в естественных условиях. Этот метод позволяет выявить особенности их речевого взаимодействия.

Эксперимент: проведение специальных упражнений для определения уровня речевого развития и выявления потенциала детей.

Анкетирование и интервью: сбор информации от родителей и педагогов о повседневной коммуникации ребенка.

Эмпирические методы исследования

Эмпирические методы направлены на диагностику и коррекцию речевых нарушений. Основными методами являются:

Тестирование: проведение речевых тестов для оценки уровня фонематического слуха, словарного запаса и грамматической структуры речи.

Анализ результатов деятельности: изучение рисунков, сочинений или других видов творческой активности ребенка, связанных с речью.

Статистическая обработка данных: анализ собранной информации для выявления общих закономерностей и тенденций.

Создание педагогико-психологических условий

Создание условий для развития речи включает:

1. Индивидуализацию обучения: подбор методик, учитывающих уровень речевого развития ребенка.

2. Использование визуальных и слуховых стимулов: применение картинок, жестов, звуковых сигналов для стимулирования восприятия речи.

3. Интеграцию игр: использование развивающих игр для формирования речевых навыков.

Роль педагогов и психологов заключается в создании атмосферы доверия и поддержки, что способствует активному участию детей в учебном процессе.

Принципы обучения речи детей с нарушениями слуха

Принципы формирования речи детей с нарушениями слуха: генетический, деятельностный, структурно-семантический.

Учет общих закономерностей речевого развития детей с нарушенным слухом на различных возрастных этапах важен при определении содержания, форм и методов обучения языку.

Необходимо формировать различные виды деятельности, способствующие психическому развитию ребенка.

Трехуровневая структура речевой деятельности:

- Мотивационно-потребностный уровень,
- Ориентировочно-исследовательский уровень,
- Исполнительный уровень.

Основные условия создания слухоречевой среды:

- Мотивированное речевое общение с детьми в процессе практической деятельности.
- Соблюдение единых требований к речи воспитателей в общении с детьми.
- Формирование речевого общения в режиме дня и в игровой деятельности.
- Применение в общении устной, письменной и дактильной форм речи.

Факторы, определяющие взаимосвязь форм речи в обучении детей с нарушениями слуха:

- Устная речь как основная и начальная форма на всех этапах обучения.
- Письменная форма речи как вспомогательная в начальной стадии обучения.
- Особенности восприятия слов в письменной форме.
- Использование дактильной формы речи как вспомогательной.
- Роль дактилологии в развитии аналитического чтения и организации речевого общения.

Совместная работа учителя-дефектолога и воспитателя по развитию речи:

- Работа над речью воспитателя, укрепление навыков общения с детьми.
- Игровые методы развития словарного запаса и концентрации внимания.
- Обучение речи в контексте физического воспитания, изобразительной деятельности и игры.
- Развитие речи на занятиях по ознакомлению с окружающим миром.

Задачи и планирование развития речи детей с нарушениями слуха:

- Формирование словарного запаса, понимание значений слов и их использование в речи.
- Уточнение значений слов и включение их в различные речевые конструкции.
- Изучение грамматических форм через специальные упражнения.
- Применение различных методик: работа с предметами, рисование, драматизация, демонстрация действий, работа с текстом.

Особенности работы с детьми разных возрастных групп:

- Работа с младшими детьми: называние предметов, игры с игрушками, использование слов и коротких фраз на картинках.
- Работа с детьми среднего возраста: аналитическое чтение, расширение словарного запаса, обучение вопросам и ответам.
- Работа с детьми старшего дошкольного возраста: уточнение значений слов, развитие монологической речи, составление рассказов по картинкам, чтение книг.
- **Развитие речи в семье:**
 - Участие родителей в развитии речи детей, особенно посещающих коррекционные учреждения.
 - Роль родителей в знакомстве детей с окружающим миром и развитии речи.
 - Важность чтения в семье, работа с книгами, участие в обучении.

Планирование работы по развитию речи:

- Составление квартального и рабочего плана учителем-дефектологом, учитывая программу и возможности детей.
- Разработка планов занятий, методики и видов работы, речевого материала.
- Структура и содержание каждого занятия, его цели, методы и используемые материалы.

Таким образом, принципы и методы обучения речи детей с нарушениями слуха способствуют их речевому развитию.

Заключение

Развитие речи детей с нарушением слуха требует особого педагогического и психологического подхода. Для успешной реализации этого процесса необходим комплексный подход, включающий эмпирические методы, педагогические техники, психологические условия и интеграцию различных видов деятельности. Таким образом, методы, условия и подходы, используемые при обучении детей с нарушением слуха, оказывают большое влияние на их общее развитие. Комплексный подход обеспечивает эффективность обучения, соответствующую индивидуальным потребностям детей, и способствует успешному развитию их речевых навыков.

Список использованной литературы:

1. D.A Nazarova, Z.N Mamarajabova Surdopedagogika. Darslik. Toshkent , 2019
2. D.A Nazarova, Z.N Mamarajabova Maktabgacha yoshdagi zaif eshituvchi bolalar nutqini rivojlantirish. Toshkent , 2009
3. Корсунская Б.Д. Методика обучения глухих дошкольников речи. -- М., 1969.
4. Леонгард Э.И. Формирование устной речи и развитие слухового восприятия у глухих дошкольников. - М.: Просвещение, 1971.
5. Носкова Л.П. Развитие речи детей с нарушениями слуха // Дошкольное воспитание аномальных детей / Под ред Л.П. Носковой. -- М., 1993

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTINI BOSHQARISH BOSQICHLARI.

*Texnologiya, menejment va kommunikatsiya instituti
“Pedagogika va psixologiya” kafedrası o‘qituvchisi
Ziyamova Madina Jaxongir qizi*

Annotatsiya: Maktabgacha ta'lim tashkilotlari bolalar uchun ta'lim va tarbiyaning ilk poydevorini yaratadi. Ushbu tashkilotlar nafaqat bolalarning bilim olishini, balki ularning shaxsiy rivojlanishini ham ta'minlaydi. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarini boshqarish jarayoni bir qator muhim bosqichlardan iborat bo'lib, har bir bosqich o'ziga xos vazifalar va maqsadlarga ega. Maktabgacha ta'lim tashkilotini boshqarish jarayoni esa, bu muassasalar faoliyatini samarali tashkil etish, ta'lim sifatini oshirish va bolalarning ehtiyojlariga mos ravishda xizmat ko'rsatishni ta'minlash uchun zarurdir. Boshqaruv jarayoni rejalashtirish, tashkil etish, rahbarlik, nazorat va takomillashtirish kabi bir qator muhim bosqichlardan iborat.

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim, innovatsion yondashuv, ta'lim, rahbarlar, tarbiyachilar, rejalashtirish.

Hozirgi kunda maktabgacha ta'lim tashkilotlari, zamonaviy pedagogik yondashuvlar va innovatsion texnologiyalarni qo'llash orqali bolalarga sifatli ta'lim berishga intilmoqda. Bu jarayonda rahbarlar, pedagoglar va boshqa xodimlar o'rtasida o'zaro hamkorlik, o'zaro ishonch va professional o'sish muhim ahamiyatga ega. Maktabgacha ta'lim tashkilotini boshqarish jarayoni, nafaqat bolalarning ta'lim olish jarayonini, balki ularning ruhiy va jismoniy salomatligini ta'minlashda ham muhim rol o'ynaydi. Rejalashtirish jarayoni maktabgacha ta'lim tashkilotining asosiy maqsadlari va vazifalarini aniqlashdan boshlanadi. Bu bosqichda ta'lim dasturlari, o'quv rejalarini ishlab chiqish, moliyaviy rejalashtirish va kadrlar siyosatini belgilash muhimdir. Rejalashtirish jarayonida tashkilotning ichki va tashqi muhitini tahlil qilish, mavjud resurslarni hisobga olish va kelgusidagi rivojlanish istiqbollari ko'rish zarur. Maktabgacha ta'lim tashkiloti uchun rejalashtirish jarayoni doimiy ravishda amalga oshirilishi kerak, chunki ta'lim sohasidagi o'zgarishlar tez-tez sodir bo'ladi. Rejalashtirish jarayonida ta'lim dasturlarining mazmuni va shaklini belgilash, o'quv jarayonining tashkil etilishi, bolalarning ehtiyojlari va qobiliyatlarini inobatga olish muhimdir. Shuningdek, moliyaviy rejalashtirish ham muhim ahamiyatga ega, chunki bu tashkilotning faoliyatini davom ettirish uchun zarur bo'lgan resurslarni ta'minlaydi. Kadrlar siyosati esa, malakali mutaxassislarni jalb qilish va ularning faoliyatini rag'batlantirishga qaratilgan bo'lishi kerak. Tashkil etish jarayonida rejalashtirilgan

maqsadlar va vazifalarga erishish uchun zarur bo'lgan struktura va tizimlar yaratiladi. Bu bosqichda tashkilot ichidagi bo'limlar va xodimlar o'rtasidagi aloqalar belgilanadi. Xodimlarning malakasi va tajribasi ham inobatga olinishi kerak, chunki bu ta'lim sifatiga bevosita ta'sir qiladi. Tashkilotning ichki tizimi, boshqaruv jarayonlari va aloqalari aniq belgilanishi lozim. Tashkil etish jarayonida xodimlar o'rtasida vazifalarni taqsimlash, ularning o'zaro hamkorligini ta'minlash va ish jarayonini samarali tashkil etish muhimdir. Har bir xodimning roli va mas'uliyatlari aniq belgilanishi, shuningdek, ular o'rtasida samarali aloqalar o'rnatilishi kerak. Bu jarayon, tashkilotning umumiy samaradorligini oshirishga yordam beradi. Rahbarlik jarayonida tashkilot ichida rahbarlar va xodimlar o'rtasida o'zaro aloqalar o'rnatiladi. Rahbarlar o'z xodimlariga maqsadlar va vazifalarni tushuntirib, ularni ularga kelajakda yuqori natijalarni ko'rsatishlari uchun motivatsiya berib, ruhlantirib turishi darkor. Samarali rahbarlik xodimlarning ishga bo'lgan munosabatini yaxshilaydi va ularning ish faoliyatini oshiradi. Rahbarlarning liderlik qobiliyatlari, kommunikatsiya ko'nikmalari va xodimlarni rag'batlantirish usullari muhim ahamiyatga ega. Rahbarlar o'z xodimlariga o'z fikrlarini bildirish imkoniyatini berishlari va ularni ta'lim jarayonida faol ishtirok etishga undashlari zarur. Bu jarayon xodimlarning o'zaro ishonch va hamkorlikni mustahkamlashga yordam beradi. Rahbarlik jarayonida xodimlarning ehtiyojlari va qobiliyatlarini inobatga olish, ularning rivojlanishiga yordam berish muhimdir. Nazorat jarayoni tashkilotning faoliyatini baholash va monitoring qilishni o'z ichiga oladi. Nazorat orqali rejalashtirilgan maqsadlarga erishish darajasi aniqlanadi. Bu bosqichda tashkilotning ichki va tashqi muhitini tahlil qilish, olingan natijalarni baholash va kerak bo'lganda o'zgarishlar kiritish zarur. Nazorat jarayoni ta'lim sifatini oshirish va bolalarning rivojlanishini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Nazorat qilish jarayoni muntazam ravishda amalga oshirilishi lozim, chunki bu orqali tashkilot o'z faoliyatini doimiy ravishda takomillashtirib borishi mumkin. Nazorat jarayonida olingan natijalar asosida xodimlar faoliyatini baholash, ta'lim jarayonini tahlil qilish va zarur bo'lganda o'zgarishlar kiritish zarur. Bu jarayon, ta'lim sifatini oshirish va bolalarning rivojlanishini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega.[1]

Takomillashtirish jarayoni tashkilotning faoliyatini doimiy ravishda yaxshilashga qaratilgan. Bu bosqichda olingan natijalar asosida yangi strategiyalar ishlab chiqiladi, xodimlar malakasini oshirish uchun treninglar o'tkaziladi va ta'lim jarayonini takomillashtirishga qaratilgan yangi usullar qo'llaniladi. Takomillashtirish jarayoni maktabgacha ta'lim tashkilotining raqobatbardoshligini oshiradi va bolalarga sifatli ta'lim berishga yordam beradi. Takomillashtirish jarayonida xodimlarning fikrlarini inobatga olish, ularning tajribalaridan foydalanish va yangi g'oyalarni joriy etish muhimdir. Bu jarayon tashkilotning ichki va tashqi muhitini tahlil qilish orqali amalga oshiriladi.[2]

Takomillashtirish jarayonida ta'lim jarayonini samarali tashkil etish va bolalarning ehtiyojlariga mos keladigan yangi usullarni joriy etish zarur. Maktabgacha ta'lim tashkilotini boshqarish jarayoni yuqorida keltirilgan bosqichlar bilan cheklanmaydi. Har bir bosqich o'zaro bog'liq bo'lib, bir-birini to'ldiradi. Tashkilotning muvaffaqiyati ushbu bosqichlarni samarali amalga oshirishga bog'liqdir. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarini boshqarish, nafaqat rahbarlarning, balki barcha xodimlarning ham mas'uliyatidir. Har bir xodim o'z vazifasini bajarish orqali umumiy maqsadlarga erishishga hissa qo'shadi. Shuningdek, maktabgacha ta'lim tashkilotlarini boshqarishda zamonaviy texnologiyalarni qo'llash ham muhim ahamiyatga ega. [3]

Texnologiyalar ta'lim jarayonini samarali tashkil etish, ma'lumotlarni tezkor tahlil qilish va nazorat qilish imkonini beradi. Maktabgacha ta'lim tashkilotlari zamonaviy texnologiyalardan foydalangan holda o'z faoliyatini yanada samarali amalga oshirishlari zarur. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarini boshqarish jarayonida ijtimoiy muhit va madaniy qadriyatlarni inobatga olish ham muhimdir. Har bir bolaning o'ziga xos xususiyatlari va ehtiyojlari bor, shuning uchun ta'lim jarayonida individual yondashuvni qo'llash zarur. Ijtimoiy muhit va madaniyat, bolalarning rivojlanishida muhim rol o'ynaydi, shuning uchun maktabgacha ta'lim tashkilotlari bu jihatlarni hisobga olishlari kerak. [4]

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarini boshqarish jarayonida, shuningdek, bolalarning ruhiy va jismoniy salomatligini ta'minlash ham muhim ahamiyatga ega. Ta'lim jarayonida bolalarning sog'ligiga e'tibor berish, ularning rivojlanishida ijobiy natijalar beradi. Maktabgacha ta'lim tashkilotlari bolalar uchun xavfsiz va qulay muhit yaratishga intilishlari zarur. Bu jarayonda, bolalarning jismoniy faoliyatini rag'batlantirish, ularni sog'lom turmush tarziga o'rgatish va ruhiy salomatligini ta'minlashga qaratilgan dasturlar ishlab chiqilishi muhimdir.[5]

Xulosa:

Xulosa qilib aytganda, maktabgacha ta'lim tashkilotini boshqarish jarayoni bir qator muhim bosqichlardan iborat bo'lib, har bir bosqich o'ziga xos vazifalar va maqsadlarga ega. Ushbu jarayonda rejalashtirish, tashkil etish, rahbarlik, nazorat va takomillashtirish jarayonlari bir-biri bilan bog'liq bo'lib, ta'lim sifatini oshirish va bolalarga qulay muhit yaratishga qaratilgan. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarini boshqarish jarayonida barcha xodimlarning hamkorligi, zamonaviy texnologiyalardan foydalanish va ota-onalar bilan aloqalarni mustahkamlash muhim ahamiyatga ega. Faqat shunday qilib, maktabgacha ta'lim tashkilotlari o'z maqsadlariga erishishi va bolalarga sifatli ta'lim berishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abdukarimova, M. (2020). Innovative methods in preschool education. Tashkent: Ministry of Public Education of the Republic of Uzbekistan.
2. Kadirova, N. (2021). Management of preschool education organization. Samarkand: Samarkand State University.
3. Tursunova, R. (2022). Pedagogical management in preschool education. Bukhara: Bukhara State University.
4. Rahimov, S. (2019). Basics of management of pre-school educational institutions. Tashkent: Educational institutions of Uzbekistan.
5. Kholmatova, D. (2023). Modern educational management: theoretical and practical aspects. Tashkent: National University of Uzbekistan.
6. Israilov, A. (2020). Management and control in the educational system. Nukus: Karakalpakstan State University.
7. Muradov, E. (2021). Quality control in preschool education. Fergana: Fergana State University.
8. Safarov, T. (2022). Leadership and management in preschool education organization. Tashkent: Ministry of Higher and Secondary Special Education of the Republic of Uzbekistan.

GEMORRAGIK SHOKNING DOLZARB MUAMMOLARI

Current Concepts in Hemorrhagic Shock
Muralimova Ra'nogul, Ramzanova Zarina
Toshkent tibbiyot akademiyasi

Annotatsiya

Gemorragik shokni davolashga yondashuvlar doimiy ravishda rivojlanib bormoqda. Jarrohlik nuqtai nazaridan, hayot uchun xavf tug'diruvchi jarohatlarni nazorat qilishga qaratilgan qisqa muddatli operatsiyalarni o'z ichiga olgan "zararni cheklash" konseptsiyasi standartga aylandi. Anesteziologlar uchun esa gemorragik shokning patofiziologiyasini yaxshiroq tushunish, ataylab past arterial bosim (gipotenziya) usuli va perfuziya markazlashtirilgan terapiya, qon quyishni boshqarishning yangi texnikalari, shuningdek, tizimli gemostatik dori terapiyasi kabi usullar amaliyotga kiritilmoqda. Ushbu maqolada ushbu mavzular muhokama qilinib, gemorragik shok bo'lgan bemorlarga erta va kechki davrda kompleks yondashuvlar bo'yicha tavsiyalar beriladi.

Abstract

Treatment of hemorrhagic shock continues to evolve. Surgically, the concept of damage control has become the standard, with shorter operations focused on the control of life-threatening injuries. For the anesthesiologist, practice has changed, with a better understanding of the pathophysiology of shock, new techniques such as deliberate hypotension and perfusion-focused therapy, improved management of transfusion, and the advent of systemic hemostatic drug therapy. In this article, the author reviews each of these topics, and presents an integrated recommendation for early and late management of the patient in hemorrhagic shock.

Kalit so'zlar: Gemorragik shok, perfuziya, gipotenziya, vazokonstiksiya, ishemiya, gemostaz, gemotrasfuziya.

Key words: Hemorrhagic shock, perfusion, hypotension, vasoconstriction, ischemia, hemostasis, hemotransfusion.

Gemorragik shokning patofiziologiyasi

Intravaskulyar hajmning yo'qolishi mahalliy tomir signallari va neyroendokrin tizim orqali boshqariladigan tizimli javobni qo'zg'atadi. Yurakdagi to'ldiruvchi bosimlarning pasayishi Starling qonuniga muvofiq yurak otish hajmining kamayishiga olib keladi. Ishemiyaga bardoshli tomir o'lchamlarining (masalan, teri, mushak, ichak) vazokonstriksiyasi yurak va miya kabi kislorodga doimiy ehtiyoji bo'lgan organlarda

qon oqimini saqlab qolishga yordam beradi. Vazokonstriksiya periferik to'qimalarda yuzaga keladi va qon aylanishi markazlashadi.

Shokning simptomlari

Shok simptomlari 1-jadvalda ko'rsatilgan. Hayotiy ko'rsatkichlar qon ketish hajmini aniq aks ettirmaydi! Yosh va sog'lom bemorlarda sistolik qon bosimi (SBP) 100 mmHg dan pastga tushishidan oldin qon hajmining 40% yo'qolishi mumkin, holbuki keksa odamlarda hajmning atigi 10% yo'qolishi gipotenzziyaga olib kelishi mumkin. Gemorragik travma bilan bog'liq bemorlar intensiv vazokonstriksiya holatida bo'lib, normal SBP bo'lsa ham, ba'zan hayotiy muhim a'zolarida ishemiya kuzatilishi mumkin.

1 – jadval
Gemorragik shok simptomlari jadvali

Bosqich	Simptomlar va belgilari	Izoh
Yengil shok	-Taxikardiya (yurak urish tezlashishi) - Teri sovuq va nam bo'lib qolishi - Normal yoki biroz past arterial qon bosimi	Qon hajmi yo'qotilishi 15% gacha bo'lgan holat.
O'rtacha shok	-Taxikardiya kuchayishi - Teri oqarishi va sovuqligi - Siydik chiqarish hajmi kamayishi (oliguriya) - behalovatlik, tashvish	Qon hajmi yo'qotilishi 15–30%.
Og'ir shok	- Sistolik qon bosimining 90 mmHg dan pastga tushishi - O'z-o'zidan nafas olishning tezlashishi (giperventilyatsiya) - Kuchli oliguriya yoki anuriya - karaxtlik, hushyorlik darajasining pasayishi	Qon hajmi yo'qotilishi 30–40%.
Terminal shok	- Kuchli gipotenziya (sistolik qon bosimi 60 mmHg yoki undan past) - Teri marmarlanishi yoki sianotik rang olishi - Shoshilinch ko'rsatkichda nafas olish va yurak faoliyatining zaiflashishi - Hushdan ketish yoki koma	Qon hajmi yo'qotilishi >40%.

Eslatma: Gemorragik shokning og'irlik darajasi va simptomlarning namoyon bo'lishi bemorning yoshi, umumiy holati va boshqa kasalliklar mavjudligiga qarab o'zgarishi mumkin.

Qon ketishini tizimli boshqarish

2-jadvalda organizmda intravaskulyar hajmni sezilarli darajada yo'qotishi mumkin bo'lgan beshta asosiy bo'lim ko'rsatilgan. Gemostaz bo'lmasa, muvaffaqiyatli reanimatsiya ehtimoli juda past. Gemorragik shokni davolashda qon ketishini anatomik nazorat qilish eng muhim qadamdir. Atrof-muhitga ("ko'cha"ga) qon yo'qotish eng oson tashxis qilinadi va bu jarayon qon ketayotgan joyga bevosita bosim qo'yish orqali to'xtatiladi. Boshqa omillar mavjud bo'lmagan taqdirda, tashqi qon ketish hayot uchun xavf tug'dirmaydi. Ammo organizm ichki muhitiga qon ketishi ko'zga ko'inadigan xolat bo'lmagani uchun xavfli xisoblanadi

2-jadval

Intravaskulyar hajmni sezilarli darajada yo'qotish mumkin bo'lgan 5 asosiy bo'lim jadvali

Tana bo'limi	Tavsif	Misollar
Ko'krak bo'shlig'i	Qon yo'qotilishi ko'pincha ichki jarohatlar yoki ko'krak ichidagi organlar zararlanishidan kelib chiqadi.	Plevra bo'shlig'ida qon to'planishi (gemotoraks).
Qorin bo'shlig'i	Ichki qon ketish o'ta xavfli, ko'pincha kechikib aniqlanadi.	Ichaklarning shikastlanishi yoki jigar, taloq yorilishi.
Orqa mushak bo'shlig'i (retroperitoneal)	Chuqur qon ketish ortiqcha siqilish sindromi yoki katta travmalar natijasida yuzaga keladi.	Orqa mushaklar ichida gematoma, buyrak jarohatlari.
Tana bo'shlig'i tashqarisiga (eksternal)	Tana yuzasidan qon yo'qotilishi ko'zga tashlanadigan va oson tashxislanadigan shakl.	Jarohat yoki ochiq kesikdan oqib chiqayotgan qon.
Suyaklar (uzoq qismlar)	Yirik suyaklarning sinishidan kelib chiqadigan ichki qon ketishlar.	Son suyaklarining sinishi bilan bog'liq bo'lgan gematoma.

Izoh: Bu bo'limlarning har biri gemorragik shokda qon yo'qotilishi uchun muhim bo'lib, har bir holatda davolash va reanimatsiya tez va aniq bo'lishi kerak.

Strategiya

Gipoperfuziya va to'qima ishemiyasini minimallashtirish faol qon ketayotgan bemorda suyuqlikni tez kiritishni talab qiladi. Ammo bu yerda qarama-qarshi ustuvorliklar mavjud. Gemostazga erishishdan oldin suyuqlikni haddan tashqari ko'p kiritish jarohatlangan tomirlarning qon ketish tezligini oshiradi. Suyuqlikni yuborish yurakning otish hajmini oshiradi va qon bosimini ko'taradi. Qon bosimining oshishi lokal vazokonstriktiv mexanizmlarni cheklaydi va mo'rt qon quyqalariga ortiqcha bosim o'tkazadi.

Suyuqlik reanimatsiyasi intravaskulyar hajm, kislorod yetkazib berish va gemostatik imkoniyatlarni tiklashga qaratilgan bo'lishi kerak. Jiddiy gemorragik travma qurbonlari uchun yangi to'liq qon eng yaxshi suyuqlik hisoblanadi, chunki u minimal nojo'ya ta'sir bilan ushbu maqsadlarga erishadi. AQShda bu usul faqat ma'lum harbiy sharoitlarda qo'llaniladi. "Komponentli terapiya" deganda butun donor qoni fraksiyalanib, eritrotsitlar, plazma va trombotsitlarga bo'linishi tushuniladi.

Munozarali masalalar

Keksa yoshdagi bemorlar yosh bemorlarga qaraganda fiziologik zaxiralari past bo'ladi. Qon yo'qotish ularda tezroq gipotenzziyaga olib keladi va kamroq darajadagi shok tizimli organ disfunktsiyasiga sabab bo'lishi mumkin. Ushbu populyatsiyada tashxis va davolash aniqligi muhim bo'lib, travmadan oldin mavjud bo'lgan tibbiy holatlar bo'yicha yuqori gumon darajasini saqlash kerak. Masalan, antikoagulyant dori-darmonlar (aspirin, klopidoqrel yoki varfarin) qabul qilish odatiy holatdir.

Xulosa

Gemorragik shok qon yo'qotish sababli yuzaga kelgan gipoperfuziya bilan boshlanadi, ammo tizimli javoblar davomiyligi tufayli kuchayadi.

Hozirgi davolash konsepsiyalari shokka quyidagi yondashuvlarni o'z ichiga oladi:

✓ To'qimalar ishemiyasi belgilarini aniqlashga asoslangan tashxis (hayotiy ko'rsatkichlar o'rniga)

✓ Qon ketishining anatomik nazoratini tezkor amalga oshirish,

✓ Gemostazni ta'minlashni qo'llab-quvvatlash,

✓ Qon tarkibini saqlash.

Kelajakdagi yutuqlar quyidagilarga bog'liq bo'ladi:

✓ Qon ivish jarayonini to'g'ridan-to'g'ri boshqarish imkoniyatlari,

✓ To'qima perfuziyasini yaxshilangan monitoring qilish usullari,

✓ Gipoperfuziya va gemorragik shok mexanizmlarini chuqurroq tushunish.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. E.E. Moore

Staged laparotomy for the hypothermia, acidosis, coagulopathy syndrome

Am J Surg

2. R.A. Cowley *et al.*

Rupture of thoracic aorta caused by blunt trauma

J Thorac Cardiovasc Surg

3. F.A. Moore *et al.*

The next generation in shock resuscitation

Lancet

4. A. Capone *et al.*

Uncontrolled hemorrhagic shock outcome model in rats

Resuscitation

5. P.R. Hambly *et al.*

Excess mortality associated with the use of a rapid infusion system at a level 1 trauma center

Resuscitation

6. W.B. Runciman *et al.*

Pathophysiology of haemorrhagic shock

Anaesth Intensive Care

7. A.B. Peitzman

Hypovolemic shock

8. K. Chun *et al.*

Microcirculatory failure determines lethal hepatocyte injury in ischemic-reperfused rat livers

Shock

9. A.B. Peitzman *et al.*

Cellular function in liver and muscle during hemorrhagic shock in primates

Surg Gynecol Obstet

10. B. Eiseman

Pulmonary effects of nonthoracic trauma

J Trauma

TEACHING YOUNG LEARNERS FOREIGN LANGUAGES: STRATEGIES AND ACTIVITIES

Scientific adviser: Raxmonova Gavxar Nuritdinovna

Student: Rasilova Aziza Isroil qizi

Economics and Pedagogy University

Abstract

Teaching foreign languages to young learners presents unique challenges and opportunities. This article explores effective strategies and activities that can enhance the language acquisition process in children. By understanding the cognitive, social, and emotional development of young learners, educators can create engaging and effective language learning environments. The article outlines practical activities that cater to different learning styles and emphasizes the importance of a supportive atmosphere in fostering language skills.

Key words: Language Acquisition, Cognitive Development, Social Interaction, Emotional Engagement, Visual Aids, Storytelling, Songs and Music, Hands-On Activities, Technology Integration, Interactive Learning, Vocabulary Building, Cultural Awareness, Scaffolding

Introduction

In an increasingly globalized world, the ability to communicate in multiple languages is an invaluable skill. Introducing foreign languages at a young age can significantly enhance cognitive development, cultural awareness, and future academic opportunities. Young learners are particularly adept at language acquisition due to their natural curiosity and capacity for imitation. However, teaching foreign languages to children requires a tailored approach that considers their developmental stages, attention spans, and learning preferences. This article aims to provide educators with practical strategies and activities to teach foreign languages effectively to young learners.

Understanding Young Learners

Before delving into specific teaching methods, it is essential to understand the characteristics of young learners:

- **Cognitive Development:** Children learn best through play and exploration. Their cognitive abilities allow them to absorb new information quickly, especially when it is presented in an engaging manner.

- **Social Interaction:** Young learners thrive in social settings where they can interact with peers. Language learning becomes more effective when it involves collaboration and communication.

- **Emotional Engagement:** Positive emotions enhance learning. Creating a supportive and encouraging environment can motivate children to participate actively.

Effective Strategies for Teaching Foreign Languages

1. **Play-Based Learning:** Incorporating games into lessons can make language learning fun and engaging. Games such as Simon Says, vocabulary bingo, and role-playing scenarios encourage active participation while reinforcing language skills.

2. **Storytelling and Songs:** Utilizing stories and songs can help children learn vocabulary and pronunciation in context. Reading picture books in the target language or singing songs with repetitive phrases can enhance listening skills and memory retention.

3. **Visual Aids:** Young learners benefit from visual stimuli. Flashcards, charts, and interactive whiteboards can be used to introduce new vocabulary and concepts. Visual aids help children make connections between words and their meanings.

4. **Hands-On Activities:** Incorporating arts and crafts or cooking activities can provide practical applications of language skills. For example, following a recipe in the target language or creating art projects related to cultural themes allows children to use language in meaningful contexts.

5. **Technology Integration:** Educational apps and online resources can offer interactive language practice. Tools such as language learning games or virtual storytelling platforms can engage tech-savvy young learners.

Sample Activities

- **Language Scavenger Hunt:** Create a scavenger hunt where children must find objects around the classroom or playground that correspond to vocabulary words in the target language.

- **Cultural Days:** Organize events where children can explore the culture associated with the language they are learning. Activities may include cooking traditional dishes, learning folk dances, or celebrating cultural festivals.

- **Language Buddies:** Pair young learners with older students or native speakers for conversation practice. This peer interaction fosters confidence and provides authentic language use opportunities.

Teaching young learners foreign languages can be quite a challenge for educators. One of the biggest hurdles is the limited attention span of young children; they often struggle to stay focused during lessons, which can make it difficult to cover material effectively. Additionally, students may have varying levels of language proficiency,

complicating lesson planning since some may grasp concepts quickly while others need more time.

Keeping young learners motivated and engaged is another significant challenge. They might not see the immediate relevance of learning a foreign language, leading to disinterest. Cultural differences also play a role; introducing concepts tied to the language can be complex, as children may not yet understand these nuances.

Classroom management is crucial when working with energetic young learners. Effective strategies are needed to maintain order while encouraging participation. Moreover, parental involvement can vary; some parents may not prioritize foreign language learning or might lack resources to support their children at home.

The availability of teaching materials can also be a limiting factor. Educators may find it challenging to access appropriate resources that cater to young learners' needs. Differentiating instruction for diverse learning styles and abilities requires extra effort and creativity.

Assessing young learners' language skills presents its own difficulties. Developing suitable assessment methods that accurately reflect their abilities can be tricky. Additionally, many children fear making mistakes, which can hinder their willingness to speak and participate in class.

Balancing the teaching of listening, speaking, reading, and writing skills is essential but can be challenging to execute in an engaging way. While technology has the potential to enhance learning, not all students have equal access to devices or the internet, leading to disparities in educational opportunities.

Time constraints are another obstacle; limited class time often restricts the ability to cover all necessary content thoroughly. Young learners may also struggle with transitioning between their native language and the foreign language, resulting in confusion.

Finally, ensuring that students retain what they learn over time can be difficult, especially if they lack consistent exposure to the language outside of class. Addressing these challenges requires creativity, flexibility, and a solid understanding of child development and language acquisition principles.

Conclusion

Teaching foreign languages to young learners is a rewarding endeavor that requires creativity, patience, and an understanding of children's unique needs. By employing play-based learning, storytelling, visual aids, hands-on activities, and technology integration, educators can create an engaging environment that promotes language acquisition. The key is to foster a love for language learning through enjoyable experiences that resonate with children's natural curiosity and enthusiasm.

As we equip the next generation with foreign language skills, we pave the way for greater cultural understanding and communication in our interconnected world.

References

1. Krashen, S. D. (1982). **Principles and Practice in Second Language Acquisition**. Pergamon Press.
2. Lightbown, P. M., Spada, N. (2013). **How Languages Are Learned**. Oxford University Press.
3. Cameron, L. (2001). **Teaching Languages to Young Learners**. Cambridge University Press.
4. Pinter, A. (2006). **Teaching Young Language Learners**. Oxford University Press.
5. Rixon, S. (2013). **How to Teach English to Young Learners**. Pearson Education Limited.
6. Rakhmonova Gavkhar Nuritdinovna, . (2024). COMPREHENSIVE EXAMINATION OF DERIVATIONAL TECHNIQUES IN UZBEK LANGUAGE. CURRENT RESEARCH JOURNAL OF PHILOLOGICAL SCIENCES, 5(02), 23–27. <https://doi.org/10.37547/philological-crjps-05-02-05>
7. Rahmonova Gavhar Nuritdinovna. 2023. “COMPARATIVE ANALYSIS OF DERIVATIONAL PROCESSES IN ENGLISH AND UZBEK VOCABULARY SYSTEMS”. Web of Humanities: Journal of Social Science and Humanitarian Research 1 (7):30-34. <https://webofjournals.com/index.php/9/article/view/223>.
8. Eshankulov Ravshan Takhirovich. (2023). THE SEMANTIC EVOLUTION OF ENGLISH WORDS WITHIN THE CONTEXT OF TECHNOLOGY AND SOCIETAL INFLUENCES. Web of Humanities: Journal of Social Science and Humanitarian Research, 1(9), 1–7. Retrieved from <http://webofjournals.com/index.php/9/article/view/448>
9. Nazarov Sardor Shamurodovich. (2023). A COMPARATIVE STUDY OF THE STRUCTURAL-SEMANTIC PECULIARITIES OF ENGLISH AND UZBEK PHRASES. Web of Scientists and Scholars: Journal of Multidisciplinary Research, 1(8), 71–75. Retrieved from <http://webofjournals.com/index.php/12/article/view/365>

HOW TO TEACH VOCABULARY TO THE CHILDREN

Scientific adviser: Raxmonova Gavhar Nuritdinovna

Student: Alimardonova Ruxshona Ilhom qizi

Abstract

Teaching vocabulary to children is a fundamental aspect of language development that significantly impacts their reading comprehension, communication skills, and overall academic success. This paper explores effective strategies for vocabulary instruction tailored to young learners. Key approaches include contextual learning through reading, play-based activities that engage children in interactive word games, and the use of visual aids such as flashcards and graphic organizers. Additionally, the importance of repetition and reinforcement is emphasized, alongside the integration of technology and creative writing exercises to enhance vocabulary retention. By fostering a rich language environment that encourages exploration and connection-making, educators and parents can empower children to develop a robust vocabulary that will serve them throughout their educational journeys and beyond.

Key words: Contextual Learning, Interactive Games, Visual Aids, Repetition, Reinforcement, Storytelling, Play-Based Activities, Graphic Organizers, Word Maps, Technology Integration, Creative Writing, Reading Aloud, Word Walls, Synonyms and Antonyms.

Teaching vocabulary to children is a fundamental aspect of their language development and overall literacy skills. A robust vocabulary not only enhances communication but also fosters critical thinking and comprehension abilities. As children encounter new words, they build connections between language and the world around them, enriching their understanding and expression. Effective vocabulary instruction involves a variety of engaging and interactive strategies tailored to the developmental stages and interests of young learners. By incorporating contextual learning, visual aids, and playful activities, educators can create a stimulating environment that encourages exploration and curiosity about words. Techniques such as storytelling, games, and technology integration can make learning vocabulary enjoyable and memorable.

Moreover, fostering a love for reading and providing opportunities for real-life application of new words can significantly enhance retention and understanding. By employing diverse methods and promoting active participation, teachers and parents can equip children with the vocabulary skills they need to succeed academically and socially. In this guide, we will explore practical approaches and strategies for

effectively teaching vocabulary to children, ensuring they develop a strong foundation for lifelong learning.

Teaching vocabulary to children is a fundamental aspect of language development and literacy. A strong vocabulary enhances reading comprehension, writing skills, and overall communication abilities. Here are some effective approaches to teaching vocabulary to children:

Introduce Words in Context. Children learn best when new words are presented in meaningful contexts rather than in isolation.

- Method: Use stories, songs, and conversations to introduce new vocabulary. For example, read a book and highlight new words within the narrative.

Use Visual Aids. Visuals help children make connections between words and their meanings.

- Method: Incorporate flashcards, pictures, and illustrations. For instance, when teaching the word "apple," show a picture of an apple and discuss its characteristics.

Encourage Active Participation. Engaging children actively helps reinforce learning.

- Method: Use games, role-playing, and hands-on activities that require children to use new vocabulary. Activities like charades or word bingo can make learning fun.

Implement Repetition and Review. Repetition helps solidify knowledge.

- Method: Regularly review previously learned words through quizzes, discussions, or interactive activities to reinforce retention.

Connect Words to Personal Experiences. Relating vocabulary to personal experiences makes it more memorable.

- Method: Encourage children to share their own stories or experiences related to new words. For example, if learning about "vacation," ask them to describe their last trip.

Use Technology and Multimedia. Digital tools can enhance engagement and provide diverse learning opportunities.

- Method: Utilize educational apps, videos, and interactive games that focus on vocabulary building. Many apps provide fun ways to learn new words through quizzes and challenges.

Create a Language-Rich Environment. A rich linguistic environment promotes exposure to varied vocabulary.

- Method: Surround children with books, labels, and conversations that introduce new words. Reading aloud daily exposes children to new vocabulary in context.

Teach Word Parts (Roots, Prefixes, Suffixes). Understanding the components of words can help children decipher meanings of unfamiliar words.

- Method: Introduce common prefixes and suffixes, explaining how they change the meaning of root words.

Encourage Vocabulary Journals. Journals provide a personal space for children to explore and reflect on new words.

- Method: Have children keep a journal where they write down new words, their meanings, sentences using the words, and illustrations.

Make It Fun! Enjoyment in learning fosters a positive attitude towards vocabulary acquisition.

- Method: Incorporate songs, rhymes, and creative activities like crafting vocabulary posters to make the learning process enjoyable.

Teaching vocabulary to children can be rewarding, but it also comes with its share of challenges. Here are some common challenges educators and parents might face, along with potential strategies to overcome them:

1. **Limited Attention Span.** Young children often have short attention spans, making it difficult to engage them in vocabulary lessons. Break lessons into shorter segments and incorporate interactive activities. Use games, songs, and movement to keep their interest alive.

2. **Diverse Learning Styles.** Children have varying learning styles (visual, auditory, kinesthetic), which can make it hard to find a one-size-fits-all approach. Use a variety of teaching methods to cater to different learning preferences. Combine visual aids, storytelling, hands-on activities, and discussions to reach all learners.

3. **Limited Exposure to Language.** Some children may come from environments with limited exposure to rich vocabulary, affecting their learning. Create a language-rich environment by reading aloud regularly, engaging in conversations, and encouraging storytelling at home and in the classroom.

4. **Fear of Making Mistakes.** Children may hesitate to use new words due to fear of making mistakes or being ridiculed. Foster a supportive atmosphere where mistakes are seen as part of the learning process. Encourage risk-taking by praising efforts and providing constructive feedback.

5. **Retention Issues.** Children may struggle to retain new vocabulary over time. Reinforce learning through regular review sessions and incorporate new words into daily conversations. Use spaced repetition techniques to help solidify retention.

6. **Overwhelming Amount of Information.** Introducing too many new words at once can overwhelm children. Focus on a few key vocabulary words at a time, ensuring that children understand and can use them before introducing more. Gradually build on their vocabulary base.

7. **Lack of Contextual Understanding.** Children may learn definitions without understanding how to use words in context. Provide ample examples and opportunities

for children to use new vocabulary in sentences. Encourage them to create stories or scenarios using the words.

8. Cultural Differences. Children from different cultural backgrounds may have varying experiences and exposure to certain vocabulary. Be mindful of cultural differences and incorporate diverse examples and contexts into vocabulary lessons. Encourage sharing of words from different languages or cultures.

9. Inconsistent Practice. Children may not practice vocabulary outside of structured lessons, leading to limited growth. Encourage daily practice through fun activities like word games, reading together, or keeping a vocabulary journal. Make vocabulary a part of everyday life.

10. Parental Involvement. Lack of parental support or involvement can hinder vocabulary development. Engage parents by providing resources and strategies they can use at home. Host workshops or send home materials that encourage vocabulary-building activities.

While there are challenges in teaching vocabulary to children, understanding these obstacles allows educators and parents to develop effective strategies that promote language development. By fostering a supportive and engaging learning environment, children can build a strong vocabulary foundation that enhances their communication skills and overall literacy.

Modern technologies play a significant role in teaching vocabulary to children, offering innovative tools and methods that enhance learning experiences. Here are some key ways in which technology contributes to vocabulary instruction:

1. Interactive Learning Tools: Applications and software designed for vocabulary building, such as Quizlet, Kahoot!, and Duolingo, provide interactive platforms where children can engage with new words through games, flashcards, and quizzes. This gamification of learning makes vocabulary acquisition more enjoyable and effective.

2. Multimedia Resources: Videos, animations, and interactive e-books can help contextualize vocabulary in engaging ways. For example, platforms like YouTube offer educational content that introduces new words through storytelling or visual aids, making it easier for children to understand and remember.

3. Digital Storytelling: Tools that allow children to create their own stories digitally can encourage vocabulary use in context. Programs like Storybird or Book Creator enable children to write and illustrate their stories, prompting them to use new vocabulary actively.

4. Online Collaboration: Technologies such as Google Docs or collaborative platforms allow students to work together on vocabulary exercises, share ideas, and give feedback. This peer interaction can reinforce learning and provide opportunities for discussion around word meanings.

5. **Personalized Learning:** Adaptive learning technologies can tailor vocabulary instruction to meet the individual needs of students. Programs can assess a child's current vocabulary level and provide targeted practice that matches their skill level, ensuring that each child progresses at their own pace.

6. **Mobile Learning:** With the prevalence of smartphones and tablets, mobile apps for vocabulary learning can be accessed anytime and anywhere. This flexibility allows for continuous exposure to new words through daily practice and repetition.

7. **Augmented Reality (AR) and Virtual Reality (VR):** These technologies can create immersive experiences where children learn vocabulary in context. For instance, AR apps can overlay information about objects in the real world, helping students learn words associated with their environment.

8. **Language Learning Platforms:** Online platforms like Rosetta Stone or Babbel offer structured vocabulary lessons designed for language learners. These platforms often include pronunciation guides, interactive exercises, and spaced repetition techniques that enhance retention.

9. **Social Media and Online Communities:** Engaging with educational content on platforms like Instagram or TikTok can expose children to new vocabulary in a fun and relatable way. Teachers can encourage students to follow educational accounts that promote word learning through creative content.

10. **Assessment Tools:** Technology enables teachers to assess vocabulary knowledge more efficiently through online quizzes, formative assessments, and analytics tools that track student progress over time.

In conclusion, teaching vocabulary to children is a dynamic process that requires creativity, patience, and consistency. By employing a variety of strategies that promote engagement, contextual understanding, and practice, educators and parents can help children develop a robust vocabulary that will serve them well throughout their lives. A strong vocabulary foundation not only enhances communication skills but also fosters a love for language and learning. Teaching vocabulary to children is a vital aspect of their language development and overall literacy skills. To effectively teach vocabulary, it's essential to create a rich and engaging learning environment that caters to diverse learning styles and encourages active participation.

REFERENCES:

1. Beck, I. L., McKeown, M. G., Kucan, L. (2013). **Bringing Words to Life: Robust Vocabulary Instruction**. Guilford Press.
2. Graves, M. F. (2006). **The Vocabulary Book: Learning and Instruction**. Teachers College Press.

3. Nation, I. S. P. (2001). **Learning Vocabulary in Another Language**. Cambridge University Press.
4. Beck, I. L., McKeown, M. G. (2007). "Increasing Young Children's Word Power." **American Educator**, 31(3), 24-29.
5. Cunningham, P. M., Allington, R. L. (2011). **Classroom-Ready Rich Vocabulary Instruction**. Pearson.
6. Marzano, R. J., Pickering, D. J. (2005). **Building Academic Vocabulary: Teacher's Manual**. ASCD.
7. Nagy, W. E., Scott, J. A. (2000). "Vocabulary Processes." In **Handbook of Reading Research** (Vol. 3, pp. 269-284). Routledge.
8. Rakhmonova Gavkhar Nuritdinovna, . (2024). COMPREHENSIVE EXAMINATION OF DERIVATIONAL TECHNIQUES IN UZBEK LANGUAGE. CURRENT RESEARCH JOURNAL OF PHILOLOGICAL SCIENCES, 5(02), 23–27. <https://doi.org/10.37547/philological-crjps-05-02-05>
9. Rahmonova Gavhar Nuritdinovna. 2023. "COMPARATIVE ANALYSIS OF DERIVATIONAL PROCESSES IN ENGLISH AND UZBEK VOCABULARY SYSTEMS". Web of Humanities: Journal of Social Science and Humanitarian Research 1 (7):30-34. <https://webofjournals.com/index.php/9/article/view/223>.
10. Eshankulov Ravshan Takhirovich. (2023). THE SEMANTIC EVOLUTION OF ENGLISH WORDS WITHIN THE CONTEXT OF TECHNOLOGY AND SOCIETAL INFLUENCES. Web of Humanities: Journal of Social Science and Humanitarian Research, 1(9), 1–7. Retrieved from <http://webofjournals.com/index.php/9/article/view/448>
11. Nazarov Sardor Shamurodovich. (2023). A COMPARATIVE STUDY OF THE STRUCTURAL-SEMANTIC PECULIARITIES OF ENGLISH AND UZBEK PHRASES. Web of Scientists and Scholars: Journal of Multidisciplinary Research, 1(8), 71–75. Retrieved from <http://webofjournals.com/index.php/12/article/view/365>

IMPROVING SPEAKING SKILLS: STRATEGIES AND TECHNIQUES

Scientific advisor: *Eshonqulov Ravshan Toxirovich*

Student: *Jurayev Azizbek Ikromjon ugli*

*Foreign Languages Department, Faculty of Foreign Languages,
University of Economics and Pedagogy
(non-governmental educational institution), Uzbekistan*

Abstract

Speaking is a key element of effective communication, impacting personal, academic, and professional interactions. This article explores strategies to enhance speaking skills, focusing on clarity, pronunciation, confidence, audience engagement, and expanding vocabulary. Drawing from experts such as Dale Carnegie, Russ Harris, and Carmine Gallo, the article provides techniques for improving speech in both native and second languages. Techniques such as pronunciation practice, storytelling, and impromptu speaking exercises are discussed to build confidence and fluency. The article also emphasizes the importance of public speaking skills, highlighting the role of preparation and effective delivery. Through regular practice and application, individuals can become more effective and engaging speakers.

Keywords: *Speaking skills, pronunciation, confidence, public speaking, communication, storytelling, vocabulary, impromptu speaking, language learning, fluency.*

Introduction

Speaking is a vital skill in communication, essential not only for personal interaction but also in professional and academic settings. The ability to express thoughts clearly and confidently is crucial for success in many fields. However, effective speaking is not simply about producing words; it requires thoughtful preparation, engagement with the audience, and a strategic use of language. This article explores various strategies and techniques to enhance speaking skills, drawing from insights by prominent communication experts and providing practical advice on how anyone can improve their ability to speak effectively in various contexts.

The Importance of Clear and Effective Speaking

Clear and effective speaking involves more than just articulation. It is about conveying ideas in a manner that is easily understood, engaging, and purposeful. Dale Carnegie, in his classic book *How to Win Friends and Influence People*, emphasizes that the ability to speak confidently and persuasively can have a profound impact on both personal and professional relationships. Carnegie advocates for a focus on the

listener's perspective, ensuring that messages are communicated with clarity and empathy.

Key components of effective speaking include:

- **Clarity:** Ensuring that words are pronounced clearly and that ideas are presented logically. For instance, when giving a presentation, using simple language and avoiding jargon helps ensure the audience understands your message.
- **Confidence:** Speaking with conviction, maintaining good posture, and using positive body language. For example, a confident speaker makes eye contact and uses gestures to reinforce their message.
- **Engagement:** Keeping the listener's attention through varied tone, pace, and relevant content. For instance, telling a compelling story can help keep an audience engaged during a speech.

Improving Pronunciation and Articulation

One common challenge in speaking is pronunciation, particularly for non-native speakers. As linguist David Crystal notes in *English as a Global Language*, pronunciation plays a key role in ensuring that speakers are understood across different cultural contexts. Improving pronunciation involves regular practice and familiarity with phonetic nuances.

To improve pronunciation:

- **Practice with phonetics:** Use online tools, language apps, or textbooks to become familiar with sounds and correct articulation. For example, learning the International Phonetic Alphabet (IPA) can help refine pronunciation skills.
- **Record yourself:** Regularly recording your speech can help identify areas where pronunciation may be unclear, allowing you to adjust accordingly.
- **Use shadowing techniques:** Shadowing involves mimicking a native speaker's speech, including their tone, intonation, and rhythm. This technique helps you internalize correct pronunciation.

Building Confidence in Speaking

Many people struggle with speaking due to fear of making mistakes or being judged. In *The Confidence Gap*, Russ Harris discusses how overcoming self-doubt is essential to becoming a more effective speaker. Harris suggests that building confidence is a gradual process that can be achieved by taking small steps toward public speaking and embracing discomfort.

To build confidence in speaking:

- **Practice in front of a mirror:** Practicing speeches or presentations in front of a mirror allows you to observe and improve your body language and facial expressions, which are crucial for effective speaking.

- **Join speaking clubs:** Organizations like Toastmasters International provide a supportive environment where individuals can practice speaking in front of an audience, receive constructive feedback, and gradually build their confidence.
- **Start with smaller audiences:** Begin by speaking in front of family or friends before moving on to larger groups. This gradual exposure can reduce anxiety and increase comfort with speaking.

Engaging Your Audience

Engagement is key to maintaining the interest of listeners. Communication scholar Albert Mehrabian's *The Silent Language of Leaders* emphasizes that non-verbal communication, including body language and tone of voice, plays a significant role in how messages are received. According to Mehrabian, effective speakers should be mindful of their gestures, facial expressions, and posture to ensure their messages are conveyed clearly and with impact.

To engage an audience:

- **Vary your tone and pace:** Speaking too quickly can overwhelm the listener, while speaking too slowly can cause boredom. Adjusting your speed to match the content can help retain attention.
- **Use storytelling:** Stories are a powerful tool for making an emotional connection with the audience. For example, a speaker telling a personal anecdote can evoke empathy and make their message more relatable.
- **Ask questions:** Engaging the audience by asking questions or encouraging participation makes the speaking experience interactive, which can help keep listeners interested and invested.

Expanding Vocabulary and Sentence Structure

An extensive vocabulary enables a speaker to express ideas more precisely and effectively. In *Word Power Made Easy*, author Norman Lewis emphasizes that expanding one's vocabulary allows for more dynamic and versatile communication. Additionally, varied sentence structures prevent speech from becoming monotonous and help keep the listener's attention.

To expand vocabulary and sentence structure:

- **Read and listen widely:** Consuming a variety of content—books, articles, podcasts, and TED Talks—exposes you to new words, expressions, and ways of structuring sentences.
- **Use synonyms:** Experimenting with different ways to express the same idea prevents repetition and adds richness to your speech. For example, instead of repeatedly saying “important,” you can use “crucial,” “vital,” or “essential.”

- **Practice speaking spontaneously:** Engage in impromptu speaking exercises, where you have to speak on a topic for a set amount of time without preparation. This helps improve fluency and flexibility in sentence structure.

Public Speaking and Presentation Skills

Public speaking is a common scenario where speaking skills are often put to the test. In *Talk Like TED*, Carmine Gallo provides insights into how speakers like Steve Jobs and Elon Musk captivate their audiences. Gallo emphasizes the importance of preparation, storytelling, and delivering the message with passion.

To improve public speaking:

- **Organize your thoughts:** Begin by structuring your speech logically—introduction, body, and conclusion. This ensures that your audience can follow your argument easily.

- **Practice delivery:** The way you present your speech—your body language, eye contact, and tone—can greatly influence the effectiveness of your message. Rehearse in front of a mirror or record yourself to fine-tune your delivery.

- **Use visual aids:** Slides, charts, and images can enhance your message, making it more engaging and easier to understand. However, avoid overloading your slides with text; they should complement, not overshadow, your words.

Speaking in a Second Language

For non-native speakers, speaking in a second language presents additional challenges, including fluency and confidence. According to linguist Stephen Krashen in *Second Language Acquisition and Second Language Learning*, creating an environment rich in “comprehensible input” is crucial for language learners to build their speaking skills. This can be achieved by listening to native speakers, practicing with conversation partners, and exposing oneself to real-world speaking situations.

To improve second language speaking:

- **Engage in language exchange:** Find a language partner who speaks the target language and practice speaking regularly. This helps build confidence and familiarity with colloquial expressions.

- **Focus on fluency, not perfection:** In second language learning, fluency is often more important than perfect grammar. Aim to communicate ideas effectively, even if your grammar is not flawless.

- **Use real-world materials:** Watching movies, listening to podcasts, and reading aloud from books in the target language helps improve pronunciation and familiarity with natural speech patterns.

Conclusion

Improving speaking skills is an ongoing process that requires practice, patience, and self-awareness. By focusing on clarity, confidence, engagement, and continuous

learning, anyone can become a more effective speaker. Whether in public speaking, casual conversations, or professional presentations, enhancing speaking skills can lead to better communication, greater personal and professional success, and stronger connections with others. The techniques outlined in this article, grounded in insights from communication experts, offer practical ways to refine and develop speaking abilities.

References

1. Carnegie, D. (1936). *How to Win Friends and Influence People*. Simon and Schuster.
2. Crystal, D. (2003). *English as a Global Language*. Cambridge University Press.
3. Gallo, C. (2014). *Talk Like TED: The 9 Public-Speaking Secrets of the World's Top Minds*. St. Martin's Press.
4. Eshankulov Ravshan Takhirovich. (2023). THE SEMANTIC EVOLUTION OF ENGLISH WORDS WITHIN THE CONTEXT OF TECHNOLOGY AND SOCIETAL INFLUENCES. *Web of Humanities: Journal of Social Science and Humanitarian Research*, 1(9), 1–7. Retrieved from <http://webofjournals.com/index.php/9/article/view/448>
5. Rakhmonova Gavkhar Nuritdinovna, . (2024). COMPREHENSIVE EXAMINATION OF DERIVATIONAL TECHNIQUES IN UZBEK LANGUAGE. *CURRENT RESEARCH JOURNAL OF PHILOLOGICAL SCIENCES*, 5(02), 23–27. <https://doi.org/10.37547/philological-crjps-05-02-05>

“CHANGING MEANINGS: THE ROLE OF SOCIETY IN INFLUENCING SEMANTIC SHIFTS IN ENGLISH”

Scientific advisor: Eshonqulov Ravshan Toxirovich

Student: Jurayev Azizbek Ikromjon ugli

*Foreign Languages Department, Faculty of Foreign Languages,
University of Economics and Pedagogy
(non-governmental educational institution), Uzbekistan*

Annotation

This article examines the phenomenon of semantic change in the English language, focusing on the role of social influences in driving shifts in word meanings. By analyzing how movements, digital culture, and technological advancements shape language, the study highlights how English evolves in response to societal shifts. Drawing on works by influential linguists and authors such as Raymond Williams, George Orwell, and David Crystal, the article discusses key examples of words that have taken on new connotations in alignment with modern social values. Through these examples, the article illustrates how social forces not only introduce new vocabulary but also repurpose existing words to meet the expressive needs of each generation. Ultimately, this exploration underscores the adaptability of language as a reflection of cultural change, showing how English remains resilient and relevant in an ever-evolving world.

Key words: *semantic change, language evolution, societal influence, language shift, cultural impact, technological influence, lexical change, communication, language and society, ai in language.*

Introduction

In the ever-evolving landscape of language, words are more than just static symbols; they are dynamic reflections of society's shifting values, technologies, and cultural norms. The English language, in particular, has undergone substantial transformations, with word meanings adapting and expanding in response to societal changes. From the influence of new technology on slang to the impact of social movements on the lexicon, the forces of modern life continue to shape and redefine language in powerful ways.

Semantic change—alterations in the meanings of words over time—has occurred throughout history, but today's globalized and digitally connected world is accelerating these shifts. For instance, words like "network," once rooted in physical connections,

now carry digital connotations, while terms like "woke" and "cancel" have developed nuanced layers beyond their original definitions. Understanding these changes is not only crucial for linguists and language learners but also offers insights into the cultural and technological forces that drive our society.

This article explores how societal forces contribute to semantic change within English, examining specific examples to illuminate the broader impacts of social influence on language. Through this lens, we gain a deeper appreciation of how words evolve to meet the demands of a changing world.

How society drives semantic change in the English language

Language evolves constantly, responding to the shifts and currents of the societies in which it is spoken. English, one of the world's most widely spoken languages, exemplifies this phenomenon vividly. Semantic change—the shift in meanings of words over time—illustrates how language responds to societal transformations, adopting new nuances to reflect changing values, perspectives, and cultural practices. Many authors and linguists have explored the mechanisms behind semantic shifts, identifying how social forces directly shape and redefine language. The evolution of words like "cool," "woke," and "virus," among many others, highlights the undeniable impact of social influences on the English lexicon.

One of the most notable aspects of semantic change is the process of amelioration and pejoration, where words acquire more positive or negative connotations, respectively. Raymond Williams, in his landmark work *Keywords* (1976), explored how words like "culture" and "democracy" shifted meanings over centuries as societies reinterpreted and reassigned value to them. For instance, Williams noted that "culture" once strictly referenced cultivation and growth but transformed into a broader concept encompassing arts, customs, and knowledge. The societal shift towards valuing intellectual and artistic pursuits in the 19th century expanded "culture's" meaning to align with evolving social priorities. Similarly, other words—such as "democracy"—took on more complex meanings with the rise of political movements advocating for equality and representation. This demonstrates how social aspirations for rights and identity leave a lasting mark on language.

Social movements also accelerate semantic shifts by reshaping existing words or introducing entirely new terms to express emerging ideas. George Orwell observed this phenomenon in his 1946 essay "Politics and the English Language," where he argued that political movements shape language to reflect power dynamics, often influencing words to carry ideological weight. A contemporary example is "woke." Initially a term denoting awareness of social injustice, it has expanded to describe a mindset of heightened social consciousness. This shift reflects society's increasing focus on issues

like race, equality, and activism, with “woke” becoming a loaded term both embraced and critiqued. Similarly, “cancel,” a word with roots in annulment or invalidation, has taken on a broader connotation in popular culture, reflecting the public’s desire to hold individuals accountable in social and political contexts. These shifts show how social priorities directly alter word meanings, providing linguistic tools for complex societal phenomena.

Technology, as a pillar of modern society, has also had profound implications on semantic change. Words like “cloud,” “virus,” and “troll” have acquired new meanings, driven by technological advancements and digital culture. “Cloud,” once referring solely to a natural phenomenon, now also denotes a method of storing digital data—a concept that has become indispensable in modern society. Linguist David Crystal in *The Cambridge Encyclopedia of the English Language* (1995) highlights how digital terms influence language evolution, especially as social contexts redefine once straightforward terms. In today’s world, “virus” now commonly refers to a digital threat, reflecting society’s reliance on and vulnerability to technology. As these words morph in meaning, they illustrate how societal dependencies and technological advancements redefine language.

Beyond words influenced by technology and social movements, the lexicon of English has also absorbed terms from other languages and cultures, reshaping their meanings within an English-speaking context. For example, “guru” was originally a Sanskrit term for a spiritual teacher but has shifted in English to denote an expert or authority in any field. The changing use of “guru” highlights how English adapts foreign terms to meet its speakers’ evolving needs, emphasizing the language’s capacity for flexibility and adaptability. Author H.L. Mencken discussed this trend in *The American Language* (1919), explaining how English continually borrows and reinterprets foreign words, thus reinforcing the profound influence of cultural and social interchanges on semantic change.

In recent years, social media platforms have accelerated semantic shifts in unprecedented ways. Phrases like “flex,” “tea,” and “ghosting” have evolved rapidly through platforms like Twitter, Instagram, and TikTok, where users repurpose words to suit new social dynamics. For instance, “flex,” which traditionally referred to physical strength, now connotes the act of flaunting one’s success or material possessions. Similarly, “tea” has shifted from a beverage to mean “gossip,” capturing the sharing of information in an increasingly public and immediate manner. The term “ghosting,” which once only referred to the idea of invisibility, now denotes the act of abruptly cutting off communication in a digital context. Linguists like Gretchen McCulloch, in her book *Because Internet* (2019), explore how the internet reshapes

language and highlights the role of online platforms in spreading new meanings across vast audiences almost instantaneously.

Ultimately, the power of social influences in driving semantic change cannot be understated. Authors like Raymond Williams, George Orwell, and David Crystal provide frameworks for understanding how society shapes language. Words serve as cultural mirrors, reflecting societal values, technological advancements, and collective aspirations. This relationship between society and language underscores the importance of semantic change as a mechanism through which language evolves to meet new communicative demands. By examining how social forces shape word meanings, we gain insight into how language functions as both a tool for expression and a record of collective human experience. The dynamic nature of English, as it continues to respond to the shifting tides of society, illustrates the language's adaptability and resilience, ensuring its relevance across generations.

Conclusion

The dynamic relationship between society and language is evident in the ways that words shift in meaning, responding to cultural values, technological advancements, and global exchanges. Semantic change reflects the adaptability of language to meet the expressive needs of each generation, providing words with new nuances and meanings that resonate with the complexities of modern life. By examining the works of linguists and writers like Raymond Williams, George Orwell, and David Crystal, we see how English serves not only as a tool for communication but as a living record of social evolution. Social movements, digital culture, and global interactions continue to propel language forward, embedding words with fresh connotations that mirror the ideals, conflicts, and curiosities of society.

Ultimately, semantic change is a testament to language's resilience and relevance. As society continues to advance, language will inevitably evolve alongside it, adapting to new ideas and shifting values. Recognizing the social forces that drive this process helps us appreciate the depth of language as a cultural artifact, reminding us that words are not merely vessels for meaning but are intertwined with the collective human experience.

Referece

1. **Crystal, David.** *The Cambridge Encyclopedia of the English Language*. Cambridge University Press, 1995.
 - A comprehensive overview of the English language, including its evolution, with insight into the impact of technology and society on semantics.
2. **McCulloch, Gretchen.** *Because Internet: Understanding the New Rules of Language*. Riverhead Books, 2019.

- This book explores how the internet and digital communication shape language evolution, with a focus on contemporary semantics.
- 3. **Mencken, H.L.** *The American Language*. Knopf, 1919.
- Mencken examines the uniqueness of American English, discussing its evolution and adaptation of foreign words and cultural influences.
- 4. **Williams, Raymond.** *Keywords: A Vocabulary of Culture and Society*. Oxford University Press, 1976.
- This seminal work explores the social evolution of key English words, analyzing how meanings shift over time to reflect cultural change.
- 5. **Takhirovich E. R.** The semantic evolution of English words within the context of technology and societal influences //Web of Humanities: Journal of Social Science and Humanitarian Research. – 2023. – Т. 1. – №. 9. – С. 1-7.

IMPROVING LISTENING SKILLS: STRATEGIES AND TECHNIQUES

Scientific advisor: *Eshonqulov Ravshan Toxirovich*

Student: *Jurayev Azizbek Ikromjon ugli*

*Foreign Languages Department, Faculty of Foreign Languages,
University of Economics and Pedagogy
(non-governmental educational institution), Uzbekistan*

Abstract

Listening is a crucial skill for effective communication, yet it is often underdeveloped compared to other forms of interaction. This article explores strategies and techniques to improve listening skills, emphasizing the importance of active listening and concentration. Drawing on insights from renowned authors like Stephen Covey, Erich Fromm, and Stephen Krashen, the article discusses various aspects of listening, including the distinction between hearing and listening, the role of mindfulness and focus, and the impact of vocabulary and background knowledge on comprehension. Additionally, the article outlines different types of listening—informational, critical, and empathetic—and provides practical exercises such as paraphrasing, note-taking, and mind mapping to enhance listening abilities. Special attention is given to the challenges of listening in a second language and the value of self-reflection in refining listening habits. Ultimately, the article presents listening as a dynamic, skill-building process that can be developed through consistent practice and awareness, offering readers practical tools to become more effective communicators.

Keywords: *Listening skills, active listening, concentration, comprehension, vocabulary, background knowledge, mindfulness, paraphrasing, critical listening, empathetic listening, second language listening, communication, self-reflection, listening techniques.*

Introduction

Listening is one of the most essential skills in communication. Whether in academic settings, professional environments, or everyday conversations, effective listening is crucial for understanding and responding appropriately to the speaker. However, unlike hearing, which is a passive physical act, listening requires active engagement. It involves processing, interpreting, and retaining information. This article explores various strategies and techniques to improve listening skills, providing a deeper understanding of how we can enhance this often-overlooked ability. Insights from well-known researchers and communicators underscore the importance of listening, offering practical methods for improvement.

The Importance of Active Listening

Active listening is the cornerstone of effective communication. It is an intentional process that demands full concentration on the speaker's words, tone, and body language. Stephen Covey, in his famous book *The 7 Habits of Highly Effective People*, emphasizes the importance of "seeking first to understand, then to be understood." Covey suggests that active listening not only helps to comprehend what is being communicated but also strengthens relationships by showing empathy and respect.

Active listening involves several critical components:

- **Paying full attention:** It means eliminating distractions, such as checking your phone or thinking about your response while the other person is speaking. For example, in a meeting, avoiding multitasking ensures that you can give your undivided attention to the speaker's words.
- **Acknowledging the speaker:** This could be through body language, such as nodding or maintaining eye contact. These non-verbal cues reassure the speaker that you are engaged.
- **Providing feedback:** Restating key points or asking questions helps confirm your understanding of the message. For example, if someone explains a project, you might say, "So, you're saying the deadline has shifted, and we need to adjust the timeline?"

Practicing Focus and Concentration

Many people struggle to concentrate when listening, particularly in today's world of constant distractions. In *The Power of Now*, Eckhart Tolle highlights the importance of mindfulness and staying present in the moment. This can be particularly helpful when trying to improve concentration during listening. Tolle explains that staying mindful helps reduce mental distractions and allows you to focus entirely on the task at hand.

To improve focus during listening:

- **Practice mindfulness:** Engage in activities like meditation or deep breathing exercises before important conversations to clear your mind and sharpen your focus.
- **Create an optimal listening environment:** Eliminate distractions by finding a quiet space or using noise-canceling headphones if needed. For instance, listening to an academic lecture in a quiet room allows for better retention of information.
- **Set listening goals:** Focus on specific aspects of the conversation, such as the main argument or the emotions behind the speaker's words. By narrowing your focus, you can avoid becoming overwhelmed by the volume of information being conveyed.

Develop Your Vocabulary and Background Knowledge

Comprehension is closely tied to vocabulary and background knowledge. In *The Art of Listening* by Erich Fromm, the author discusses how understanding a wide range

of topics can significantly enhance one's ability to listen effectively. A listener who is familiar with the subject matter will have a much easier time understanding and engaging with the speaker's words.

To develop a strong vocabulary:

- **Read widely:** Diversifying your reading material—books, articles, and essays—on different subjects will expose you to new terms and concepts. For instance, reading academic journals or non-fiction books can introduce you to specialized vocabulary and enhance your listening comprehension in professional settings.

- **Learn idiomatic expressions:** In different languages or cultural contexts, idioms can be tricky. However, learning these expressions can help bridge gaps in communication. For example, if you're listening to a native speaker of English, understanding phrases like "hit the nail on the head" or "the ball is in your court" will aid comprehension.

- **Engage with diverse media:** Podcasts, audiobooks, and radio programs often expose you to various speaking styles and accents, helping you become more adaptable in different listening situations.

Practice Active Listening Techniques

One of the most effective ways to improve listening skills is through practice. Listening exercises such as paraphrasing, taking notes, and mind mapping can train the brain to process information more efficiently.

- **Paraphrasing:** In *The Art of Communicating*, Thich Nhat Hanh advocates the practice of repeating what the speaker has said in your own words to ensure accurate understanding. This technique not only helps clarify meaning but also reinforces the listener's attention to the content.

- **Taking notes:** Writing down key points during conversations or lectures can help with information retention. For example, when listening to a complex topic in a class, jotting down major ideas and concepts can improve recall later.

- **Mind mapping:** This method involves visually mapping out the ideas as they emerge during a conversation. It helps organize thoughts and see the connections between different points. This can be particularly useful when listening to a speaker who presents information in a complex, non-linear way.

Listening for Different Purposes

Listening is not a one-size-fits-all skill; it varies depending on the purpose of the communication. In *Listening with the Third Ear*, psychologist Frieda Fromm-Reichmann outlines how different types of listening require different strategies. According to Fromm-Reichmann, listening can be categorized into three primary types:

- **Informational listening:** This type of listening is common in academic or professional settings where the goal is to learn new facts or concepts. For example, listening to a lecture on climate change requires focusing on key facts and data.

- **Critical listening:** This type of listening occurs when evaluating or analyzing information. It is necessary in situations like debates or discussions. For instance, listening to a colleague present a proposal requires assessing the validity of the argument, evidence, and reasoning behind the claims.

- **Empathetic listening:** In personal conversations, especially those involving emotions, empathetic listening is essential. It involves not only hearing words but understanding the emotions behind them. For example, when a friend shares a personal struggle, empathetic listening means offering emotional support through validation and understanding.

Listening in a Second Language

Listening becomes even more challenging when a person is learning a second language. According to linguist Stephen Krashen, in his *Input Hypothesis*, language acquisition occurs when learners are exposed to “comprehensible input,” or language that is just slightly above their current proficiency level. This theory suggests that gradual exposure to more complex language can enhance listening skills over time.

To improve listening in a second language:

- **Listen to authentic content:** Podcasts, movies, or radio stations in the target language offer exposure to native speakers and real-life language use. Begin with slower-paced content and gradually increase complexity.

- **Use subtitles:** Watching content with subtitles can bridge the gap between spoken and written language. For instance, watching a movie with subtitles in the target language can help solidify vocabulary and pronunciation.

- **Engage in conversation:** Practicing listening with native speakers through language exchange or conversation partners allows for real-time application of listening skills and better exposure to diverse accents and slang.

Evaluate and Reflect on Your Listening

Self-reflection is critical in improving any skill, including listening. In *The Listening Book: Discovering Your Own Music*, W. A. Mathieu encourages listeners to regularly evaluate their listening habits. By asking reflective questions such as “Do I often interrupt the speaker?” or “Am I truly focused on the message?” we can better identify areas that need improvement. Regular evaluation of your listening habits can help you become more aware of distractions, biases, or tendencies that may hinder your ability to truly listen.

Conclusion

Improving listening skills is an ongoing and active process that can have far-reaching benefits in both personal and professional life. As researchers like Covey, Fromm, and Krashen have shown, effective listening requires concentration, practice, and self-awareness. Whether you are aiming to enhance your listening in a second language, become a more effective communicator in the workplace, or simply improve your interpersonal relationships, applying the strategies outlined in this article can help you become a better listener. Through consistent effort, anyone can sharpen their listening abilities and open the door to more meaningful, insightful communication.

References:

1. Covey, S. R. (1989). *The 7 Habits of Highly Effective People: Powerful Lessons in Personal Change*. Free Press.
2. Fromm, E. (1976). *The Art of Listening*. The New York Times Company.
3. Krashen, S. D. (1982). *Principles and Practice in Second Language Acquisition*. Pergamon Press.
4. Eshankulov Ravshan Takhirovich. (2023). THE SEMANTIC EVOLUTION OF ENGLISH WORDS WITHIN THE CONTEXT OF TECHNOLOGY AND SOCIETAL INFLUENCES. Web of Humanities: Journal of Social Science and Humanitarian Research, 1(9), 1–7. Retrieved from <http://webofjournals.com/index.php/9/article/view/448>
5. Rakhmonova Gavkhar Nuritdinovna, . (2024). COMPREHENSIVE EXAMINATION OF DERIVATIONAL TECHNIQUES IN UZBEK LANGUAGE. CURRENT RESEARCH JOURNAL OF PHILOLOGICAL SCIENCES, 5(02), 23–27. <https://doi.org/10.37547/philological-crjps-05-02-05>

TABLE OF CONTENTS / ОГЛАВЛЕНИЯ / MUNDARIJA

№	The subject of the article / Тема статьи / Maqola mavzusi	Page / Страница / Sahifa
1	TIBBIYOTDA FERMENTLARNING QO'LLANILISHI	3
2	GETEROHALQALI BIRIKMALAR ASOSIDA ISHLAB CHIQRILADIGAN ZAMONAVIY DORI VOSITALARI	6
3	TABIIY VA SUN'IY VITAMINLARNI METABOLIZMI VA EKSKRESIYALANISHI	9
4	ELEKTR MASHINALARINI TA'MIRLASH VA KO'RIKDAN O'TKAZISH	12
5	BANKLARNING VOSITACHILIK OPERATSIYALARI	15
6	QIZIL LAVLAGI SHARBATIDAN SHAKAR MIQDORINI ANIQLASH VA REFRAKTOMETR ORQALI KONSENTRATSIYASINI BAHOLASH	18
7	VATSLAV HAVELNING "KUCHSIZLAR KUCHI" ASARINING BUGUNGI KUNDAGI AHAMIYATI	22
8	PAREMIOLOGIK BIRLIKLAR STRUKTUR-SEMATIK BUTUNLIGINI TA'MINLOVCHI VOSITALAR	25
9	NIKOHN HAQIQIY EMAS DEB TOPISH HAMDA UNING HUQUQIY OQIBATLARINI QO'LLASH MASALALARI	28
10	ASTMA KASALLIGINING KELIB CHIQISHI VA OLDINI OLISH CHORALARI	36
11	KO'ZIM QAROG'IDASAN, VATAN!	39
12	DEVELOPMENT TRENDS OF AUDITING ACTIVITIES IN UZBEKISTAN	42
13	ГЕРПЕТИЧЕСКИЙ СТОМАТИТ: ЛЕЧЕНИЕ У ДЕТЕЙ И ВЗРОСЛЫХ	47
14	BINAR MUNOSABATLAR. EKVIVALENT MUNOSABATLAR	57
15	O'SMIRLARDA SOG'LOM TAFAKKUR RIVOJLANISHINING IJTIMOIY-PSIHOLOGIK MECHANIZMLARI	62
16	BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARINI NUTQINI O'STIRISHGA OID MASHQ TURLARINI ISHLAB CHIQISH	66
17	TA'LIM SIFATINI OSHIRISHDA RAHBAR XODIMLAR INNOVATSION TEXNOLOGIYALARNI QO'LLASH	69
18	MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTINING XODIMLARINI MILLIY TAJIRIBALAR ASOSIDA RAG'BATLANTIRISHDA	73
19	TA'LIM SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA ZAMONAVIY RAHBARNING VAZIFALARI	77
20	TASHKILOT IMIDJINING RAQOBATBARDOSHLIK VA MUVAFFAQIYATGA TA'SIRI	81
21	VATSLAV HAVELNING "KUCHSIZLAR KUCHI" ASARINING BUGUNGI KUNDAGI AHAMIYATI	85
22	GLOBAL IQTISODIY RIVOJLANISHNING BOSQICHLARI VA KELAJAK ISTIQBOLLARI	89

23	GLOBALIZATION AND ITS IMPACT ON ECONOMIC GROWTH: BENEFITS AND RISKS	97
24	FINANCIAL LITERACY IN THE DIGITAL AGE CHOOSING THE RIGHT INVESTMENT PORTFOLIO IN AN UNSTABLE ECONOMY	108
25	BO‘YIN UMURTQA POG‘ONASI VA ORALIQ DISKLARGA UZOQ VAQT O‘TIRISHNING TA‘SIRI: MORFOLOGIK XUSUSIYATLAR	111
26	ЗНАЧЕНИЕ И ЭФФЕКТИВНОСТЬ ЗАНЯТИЙ СПОРТИВНОЙ ГИМНАСТИКОЙ У ЛЮДЕЙ С ЗАБОЛЕВАНИЯМИ СОМАТО-ДВИГАТЕЛЬНОЙ СИСТЕМЫ.	115
27	TA‘LIM VA TARBIYA JARAYONIDA PSIXOLOGIYANING O‘RNI	120
28	ZAMONAVIY PEDAGOGIKADA AXBOROT TEXNOLOGIYALARINING AHAMIYATI	125
29	CHAQALOQLARDA KINDIK KASALLIKLARI	128
30	GERIATRIK MODDALAR VA GERIATRIK YORDAMNI TASHKIL QILISH	132
31	KASALLIKLAR VA ULARNING RIVOJLANISH SABABLARI	136
32	DORIVOR O‘SIMLIKARNING INSON SALOMATLIGIDAGI AHAMIYATI	141
33	СОЗДАНИЕ ПЕДАГОГИКО- ПСИХОЛОГИЧЕСКИХ УСЛОВИЙ ДЛЯ РАЗВИТИЯ РЕЧИ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА С НАРУШЕНИЕМ СЛУХА: ЭМПИРИЧЕСКИЕ ФОРМЫ И МЕТОДЫ.	145
34	MAKTABGACHA TA‘LIM TASHKILOTINI BOSHQARISH BOSQICHLARI.	151
35	GEMORRAGIK SHOKNING DOLZARB MUAMMOLARI	155
36	TEACHING YOUNG LEARNERS FOREIGN LANGUAGES: STRATEGIES AND ACTIVITIES	160
37	HOW TO TEACH VOCABULARY TO THE CHILDREN	164
38	IMPROVING SPEAKING SKILLS: STRATEGIES AND TECHNIQUES	170
39	“CHANGING MEANINGS: THE ROLE OF SOCIETY IN INFLUENCING SEMANTIC SHIFTS IN ENGLISH”	175
40	IMPROVING LISTENING SKILLS: STRATEGIES AND TECHNIQUES	180

Напоминание! — Образование наука и инновационные идеи в мире || Авторы несут персональную ответственность за правильность цифр и данных в статьях и планах занятий, включенных в мировой научно-методический журнал, и за правильность приведенных цитат.

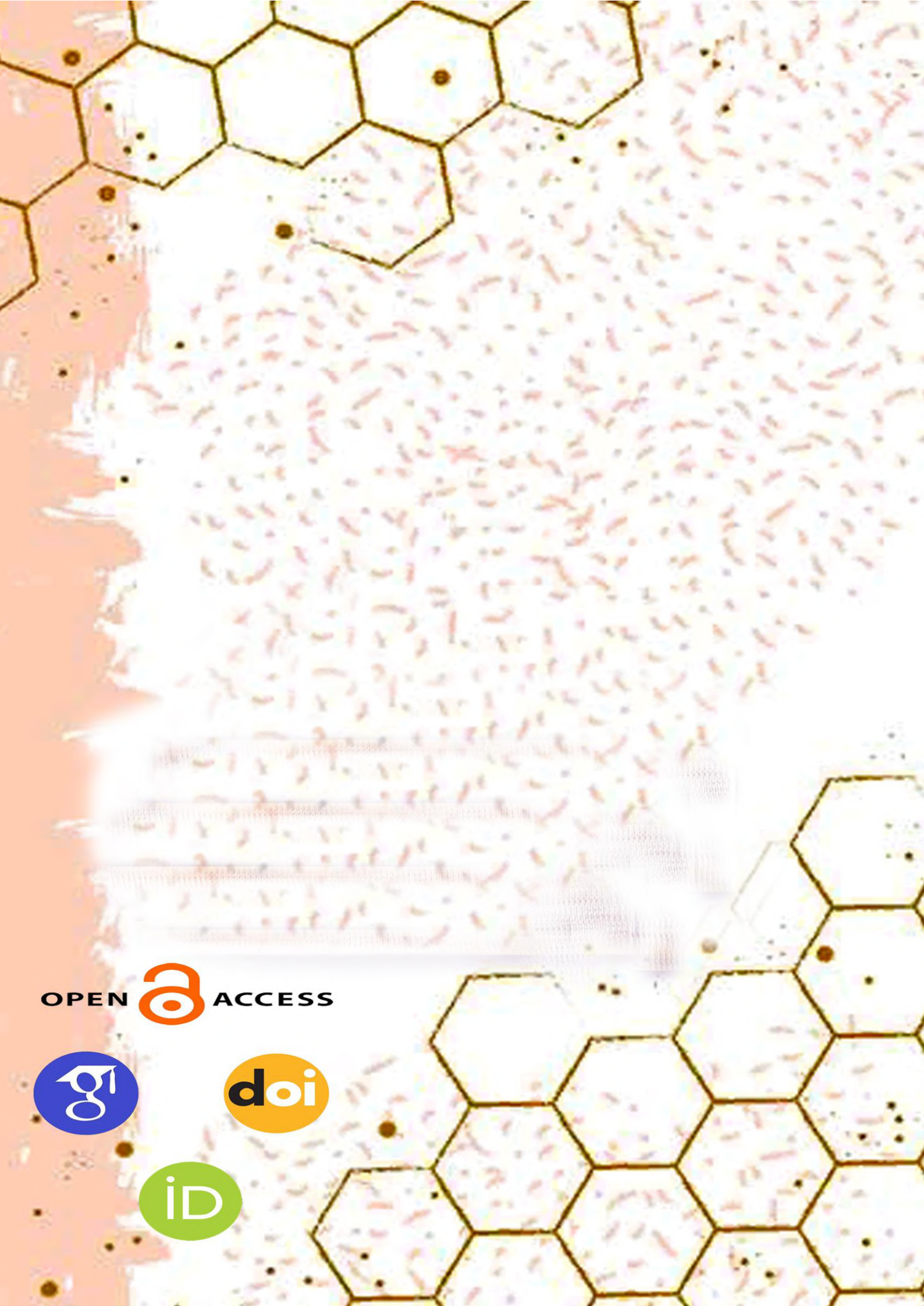
Главный редактор:
Семёнов Владимир Львович

Помощник редактора:
Абдурахманов Бобуржон

Подготовитель к публикации:
Халиков Тохирджон Шавкатжонович

— Образование наука и инновационные идеи в мире всемирный научно-методический журнал, 2024-г.

OPEN ACCESS

